DE NAVORSCHER.

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER REDACTIE VAN

G. FULDAUER.

DRIE EN TACHTIGSTE JAARGANG.

AMSTERDAM
ENGELHARD, VAN EMBDEN & Co.
1934.

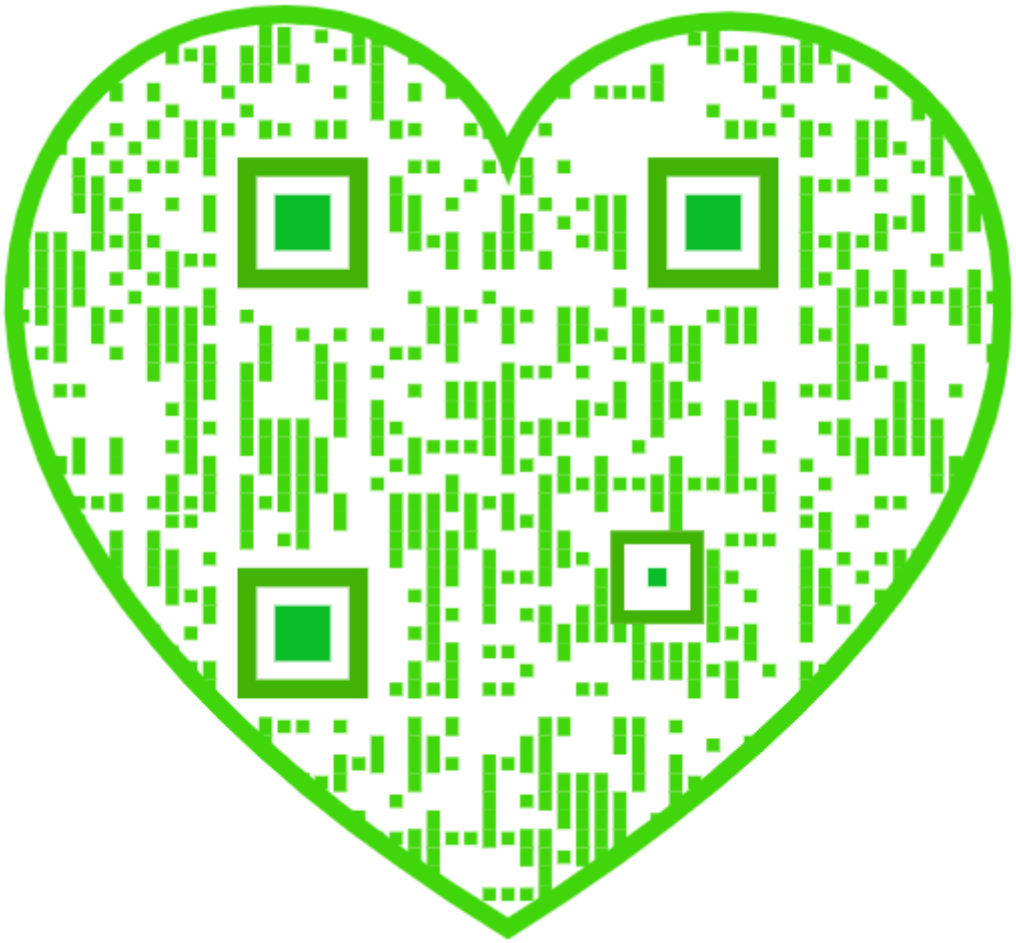

DE NAVORSCHER

DE NAVORSCHER.

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER REDACTIE VAN

G. FULDAUER.

DRIE EN TACHTIGSTE JAARGANG.

AMSTERDAM
ENGELHARD, VAN EMBDEN & Co.
1934.

REGISTER.

A.

Aanteekeningen uit de „Protocollen" berustende in het archief op Curaçao, 175.
Ake Tott, 157.
Altenberg, 156.
Amiens, Vrede van, 157.
Andrea, 44.
Andryesz., 246.
Anthing, 127.
Antonia, 244.
Armee van den Erfprins, 125.
Askamp, 161.
Arnim, von, 153, 160.
Artillerie te voet, 123.
D'Aubreme, 232.

B.

Babauw, Gemeente te, 49.
Barendrecht, 64.
Bataafsch Genootschap, 60.
Batterijen, 267.
Batterijen te voet, 137.
Beaumont, 283.
Belasting in de XIVe Eeuw door het Bisdom Utrecht aan de Pauselijke Curie verschuldigd, 250.
Bemme, 63.
Bentinck, W. Baron, 108, 257, 273.
Bentinck tot Buckhorst, Baron, 119.
Berkum, P.J.v., 61.
Berlaymont, 171.
Berucht falsaris, 241.
Bichin, de, 182.
Bijl, Jan van der, 242.
Blois van Treslong Prins, 240.
Bohemen, 153, 183.
Bois Seigneur Isaac, 189.
Bon, Joost Govertsz. van, 245.
Bonaparte, 57.
Braine L'Alleud, 217.
Braine le Comte, 140.
Brandenburg, 149.
Breitenfeld, 154, 155.
Breteuil, 283.
Brisemontagne, 63.
Brouwer, Vincent, 249.
Brouwershaven, 243.
Brunswyck, 148.
Braine, 138.
Brulart de Leon, 152.
Bubna, 158.
Busken Huet over Thorbecke als redenaar en Stilist, 191.
Buys, Jacob, 62.
Byleveld, 127.
Byllaerd, Th. v.d., 259.
Byng en Maitland, 219.

C.

Camp, 232.
Campo Formio, Vrede van, 57.
Carpentier, le, 44.
Caraffa, 150.
Casteau, 181.
Chassé, 183, 216, 255.

Chechische, 146.
Christeneenheid, 150.
Christiaan IV, 148.
Cleeves, 223.
Coelen, Robertus van, 252.
Columna, 244.
Colviolle, 216.
Commissieboeken der Staten-Generaal, 110.
Commissioned officers, 110.
Concentratierayon van ons Veldleger, 136.
Confédération du Rhin, 59.
Conijnckx, 247.
Constant Rebecque, Baron de, 140.
Cordes, 268.
Corvey, Abdij, 56.
Corvey, von, 174.
Cuypers, 243.

D.

Daagsche fijmelaars, 241.
Delftsch groen aardewerk, 177.
Delen, 124, 186.
Delft, 124, 137.
Depok, 49.
Detmers, 107.
Divisie Chassé, 138.
Dominium maris Baltici, 152.
Documanten betreffende de hervorming te Venlo, 170.
Donkan, Cornelis, 242.
Doulens, 283.
Du Bois, 133.
Dusseldorp, van, Leiden, 6.

E.

Eenige acten betreffende het geslacht Paspoort, 252.
Eenige bijzonderheden betreffende de bezittingen van den Prins van Oranje te Höxter, 173.
Emmius, Ubbo, 251.
Emplacementslijst, 132.
Engeland, 150.
Enmelen, 160.
Erle, 161.
Errata, 287.
Eysinga, Roorda van, 219.

F.

Familie Wittebol, 65.
Fayt, 182.
Felix Meritis, 63.
Ferdinand II, 146.
Forstconsevateur, 175.
Fragment Genealogie Schot, 49.
Fragment Van Heemskerck, 213.
Fragment Genealogie Bouwmeester, 209.
Frankrijk, 150.
Friedland, Hertog van, 148.
Friedlander-huis, 157.

G.

Garde-Rijders, 121.
Geheimmiddelen, 179.
Genealogische en Heraldische Gedenkwaardigheden, Europeanen betreffende op Java, 240.
Genealogische verdichting en waarheid betreffende het geslacht Le Cocq d'Armandville, 24.

Genees- en heelkundig genootschap, 61.
Geslacht Biusquet, 203.
Glogau, 156.
Goefnies, 182.
Gorinchem, 64.
Grip, Jan, 241.
Groot, 178.
Gunkel, 138.

H.

Haar, de, 243.
Haine St. Pierre, 182..
Halket, Sir Colin, 222.
Hanzesteden, 152.
Haringreeders, 62.
Harrack, Karel von, 148.
Haye Sainte, 221.
Hermanic, 146.
's Hertogenbosch, 131.
Heusden, 137.
Hinderduin, A. D., 248.
Holsman, 132.
Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, 60.
Hombach, 232.
Hondsel, 64.
Hondsholredijk, 64.
Hoofdketterij, 62.
Houdeng, 182.
Huguenin, 126, 135.
Hyacinth, 152.

I.

Iets over onze geleerde en ook andere genootschappen in de 18e eeuw, 59.
Iets over den Landdrost in Holland's Noorderkwartier, 247.
Italiaans en Scheeps Boekhouden, 4.

J.

Johan George, 157.
Johan, George van Saksen, 154.
Joseph I, Koning van Portugal, 180.

K.

Kaempfer, 265.
Kamerling, 241.
Kessel, 171.
Kieffel, Bartholomeus, 180.
Kikkert, I., 183.
Kikkert, Trein Issak, 260.
Klein Bockenheim, 110.
Kollemans Beynen, 186.
Kompagnien, 120.
Koning der Nederlanden, 125.
Krahmer, 222, 232, 373.
Krahmer de Bichin, 107, 114, 121, 134, 136, 183, 235, 269.
Kunstwerken vermelden, 284.
Kuytenbrouwer, 116.

L.

Labonti, 175.
Labouchere, 44.
Lamormain, 159.
Landdrost, 247.
Landsarchief te Batavia, 97.
Leeuw van Waterloo, de, 237.
Lieutenant-landdrost, 249.
Liga, 148.
Limburg Stirum, Graaf van, 122.
Lippe, 161.
List, F. C., 261.
Lloyd, 222.
Löben Sels, E. van, 108.
Lof der Naarstigheid, 60.
Louise van Pruisen, Prinses, 55.
Lubeck, 152.
Luise, 55.
Lützen, 157.
Lux, in 1815, 107, 114, 138, 216, 285.

M.

Maanziekte, 180.
Maggaris, Abraham, 241.
Mainz, 154.
Mansfeld, 148.
Mantua, 153.
Maximiliaan van Beieren, 148.
Mechelen, 137.
Mecklenburg, 149.
Merkwaardige Sollicitatiebrief uit de 18e eeuw, 1.
Mervraine, van, 217.
Mobiele batterijen, 262.
Mon Plaisir, 188.
Mont St. Jean, 216, 217.
Montmorency, 279.
Mühlhausen, van, 149.
Munchen, 152, 154.

N.

Napoleon, 216.
Nassau, Friedrich Wilhelm von, 55.
Nederlanden, 150.
Nederl. Maatschappij ter bevordering der nijverheid, 62.
Neurenberg, 156.
Niet geslaagde loterij, 180.
Nivelles, 137.
Nivelles-Mont St. Jean, 219.
Noailles, 283.
Noord-Nederlandsche batterij artillerie te voet, Lux in 1815, 107, 181, 255.
Norbertijnen, 243, 251.
Nozeman, Cornelis, 61.

O.

Oeconomische Tak, 62.
Onder de studeerlamp, 240, 286.
Ontleeder der Gebreeken, 3.
Oranische Regiering, 174.
Os, PPetusz., 252.
Ostrand, 160.
Oud Gebruik, 191.

P.

Papendrecht, 64.
Pappenheim, 157.
Parapatten Wezengesticht, 49.
Patijn, Leonard, 61.
Petter, 107, 117.
Philanthrope, 5.
Philanthrope van 1758, 2.
Philibert, Hertog van Savoye, 179.
Piershil, 64.
Pire, 217.
Piro, Jan, 241.
Pius, Antonius, 244.
Plat, du, 232.
Plateelbakker, 177.
Platielbackery van de porceleyne, fles, 177.
Ploos van Amstel, C., 62.
Pommeren, 150, 152.
Pouderoyen, Virulÿ van, 261.
Premonstratensis, 250.
Priehus, 148.
Prijsstoffe, 60.
Prins van Oranje, 141, 181.
Prins van Waterloo, 237.
Prins Willem niet te Hagnau, 55.
Protestanten, 153.

Q.

Quatre Bras, 117, 185, 266.

R.

Rachin, 158.
Recknitz, 1156.
Rekyssowa van Landeck, 147.
Restitutie-edict, 154.
Reukwaters, 180.
Richelieu, 153.
Riczano, 147.
Riesz, 127.
Rietwijck's, 248.
Rijssel, 283.
Roeulx, 182.
Rome, 152.
Ross, 220.
Rotterdamsch Genootschap „Studium Scientiarum genetrix", 61.
Rove sur Matz, 278.

S.

Sagan, Hertogdom, 148.
Saksen, 149.
Saturdags geselschap, 63.
Scheidius, 135.
Schijndeugd op het tweede schavot, 241.
Schuller, 226.
Secreten van den eerwaerdhen Heere Alexis Piemontois, 179.
Selwerd, 251.
Seneffe, 182.
T'Serclaes, 128.
T'Serclaes de Wommerson, 107, 108.
Silezie, 160.
Silowert, 251.
Sinclair, 221.
Slawate von Chlum und Koschunberg, 147.
Smissen, 255.
Smissen, van der, 143, 223.
Sneffe, 141.
Sollicitatie-brief, 3.

Spectatoriale Geschriften van 1741-1800, 1.
Speelman, 245.
Speyck, van, 191.
Spies, 133.
Staatetrompetters, 110.
Stads- en Dorpskroniek van Friesland, 286.
Stadtlohn, 148.
Stedman, 114.
Stoutenburg, 5.
Stralsund, 152.
Symphorien, St., 185.

T.

Talman, Pieter, 248.
Teekenacademie, 62.
Teyler Genootschap, 61.
Teyler van der Hulst, Pieter, 61.
Thurn, Graaf van, 155.
Tilly, 154.
Tindal, 184.
Torre, Jacobus de la, 250.
Tractaat van Altmark, 153.
Treinsoldaten, 264.

U.

Urbanus VII, 150.

V.

Venlo, 170.
Verdrag van Bärwalde, 154.
Verdrag van Znaim, 155.
Vergandes, Peter, 147.
Verweij, Simon Jansz., 2.
Vlaardingen, 244.
Vlaerdingh, 252.
Vlaardingsche Speelman in de 17e eeuw, 244.
Voorzanger, 4.
Vreemde naamsafleidingen, 64.
Vriendschap vereenigt de Kunsten, 62.

W.

Waaggewigt, 4.
Wallenstein, 145.
Wallenstein, A.W.E. von, 146.
Waterloo, 107, 109, 237, 255, 266.
Waterlooдag, 134.
Weener Congres, 124.
Welke kloosterlingen hebben de Abdij Selwerd bij Groningen bewoond?, 250.
Wellington, 139, 216.
West-Indische Koloniale Jagers, 122.
Willemijntje, 55.
Winkelman, Joh. Jac., 242.
Wittebol, de familie, 193.
Wittgenstein, 173.
Woerden, 64.
Woudrichem, 64.
Wüppermann, 233.

Z.

Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 63.
Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, 63.
Zierikzee, 64.
Zijlmoniken klooster, 251.
Zilveren Kruis, 237.
Zuid-Nederlandsche batterijen, 138.
Zuylen van Nyevelt, 243.
Zwammerdam, 64.
Zweden, 150.
Zwijndrecht, 64.

GESLACHTSREGISTER.

A.

Abcelen, van den, 90.
Abrahams, Simon, 100.
Aecken, A. van, 16.
Aeften, Jacobus van, 66.
Aken, H. van, 17.
Akerval, Bregje, 18.
Alphen, Pieter van, 85.
Amorie, Buissaut des, 210.
Aperceaux, Francois, 70.
Aperceaux, Frans Richard, 65.
Arbouw, Jannetje, 12.
Arens, Adrianus, 168.
Armandville, 24.
Arnoldi, Rath von, 173.
Arnouts, P.P.J., 203.
Aryensze, Claes, 19.
Asekamp, 162.
Asen, 162.
Askamp, 161.
Askamphof, 162, 170.
Asmus, Jannetta, Elisabeth, 80.

B.

Baay, Catharyna, 48.
Baens, Dirk, 177.
Bagilet, 82.
Balbiaens, Adriaen, 22.
Ban, Pieter Du, 76.
Bartels, 174.
Bartels, Weduwe, 87.
Bazijn, Daniel, 66.
Beaune, Margaretha, 204.
Becker, Susanna, 69.
Beensberch, A.D. van, 11.
Behoort, Nicolaas, 104.
Beijer, Catharina, 68.
Beillard, Maria, Olympia, 94.
Bel, Hendrik van der, 99.
Belderbos, F., 165.
Belle, Abraham, van, 19.
Belle, Willem, Fred., 90.
Belleham, Maria, 74.
Benthem, Agneta van, 68.
Bergh, Christoffel van den, 69.
Bergen van der Grijp, N. van, 76.
Bergen, Willem van, 176.
Bergh, A.G. van den, 21.
Berniet, Carel, 20.
Besier, B. H. A., 88.
Bie, Jan de, 99.
Bierens, Anna, Elisabeth, 98.
Bijlevelt, van, 84.
Bils, Pieter, Carel de, 20.
Birkenfeld, A. M. M., 79.
Blomhert, Mr. de, 96.
Blydenberg, Jan, Willem, 98.
Bobbell, 101.
Bocarne, J. de, 79.
Boerhaven, Marcus, 177.
Boerhave, Maria, 74.
Boesheimer, J. G. Ernst, 89.
Boeye, J. K., 95.
Bogaardt, L. I., 82.
Bone, Charles, 65.
Bontemps, Maximiliaan, 75.
Boomuyt, C., 10.
Bordes, Jan, Anne de, 212.
Bosch, Marytje van den, 18.
Bosch, Cornelia van den, 93.

Boshof, Jannetje, 195.
Bouche, Maria, 67.
Boucher, Maria, 70.
Bousquet, Louis, 203.
Bouwmeester, C. J., 209.
Boxhoorn, Maria, 105.
Braams, C. T. D., 105.
Brec, Gerritje van de, 16.
Breet, Jan, de, 168.
Breugel, Clifford K. van, 95.
Brimen, Karel van, 170, 171.
Brockhuyzen, Cornelia van, 53.
Bronkhorst, Marie van, 213.
Brons, Alberta de, 167, 177.
Bronswinkel, Jans, 176.
Brouwer, Sara Jansdr., 17.
Brugghen, Jacob Willem, van der, 78.
Bruynikhuysen, Wed. Harmen, 11.
Bundes, Thomas, 176.
Burger, Johan, 106.
Burggraef, Simon, 92.

C.

Caan, Anthony, 74.
Cadensky, Barbara, Margarita, 106.
Calkoen, Elisabeth, 76.
Camminga, Jillis, 76.
Canstein, Adelheid, Irma, 76.
Canter, Visscher, M., 80.
Capellen, Adolf, 77.
Capellen, Jhr. Th. van, 77.
Cappersz. Thomas, 14.
Casembroot, A. C. E., 178.
Cauchoix, Karel, 16.
Cean, Jan, Janssen, 99..
Changuion, Willem, 79.
Charon de St. Germain, Fr. M. G. de, 79.
Chasse, A. P. E., 79.
Chastel, Casimir, 79.
Claesz. Reyer, 9.
Cleef, Nicolaas, 78.
Cleewerck, Maria, 78.
Clifford, George, 83.
Clignett, Jacoba, Armoldina, 88.
Cloers, Elisabeth, 165.
Cloot, Isaac van der, 21.
Coblijn, Cornelia, Elisabeth, 84.
Cock, J.H.I. le, 224.
Cocq, Agathe, Jeanne Genevieve, 31.
Cocq d'Armandville, Marie Caroline le, 41.
Coenen, Fam., 84.
Coeverden, Anna van, 85.
Collen, Jeremias, van, 175.
Collen, Jan van, 87.
Collenesse, A. D. Stein van, 93.
Commersteyn, M., 284.
Commersteyn, Margaretha, 285.
Coris, Cornelis, 48.
Cornets de Groot, Jhr. A.W., 87.
Court, Anton, Karel de la, 89.
Court, Cornelia, 13.
Courtoys, Claes, 79.
Coverb, Meta von, 86.
Craemers, Andries, 75.
Cramer, Johs., 91.
Cramer, Wilh., Elisabeth, 105.
Crassier, Wilhelmus, Josephus, 89.
Creveld, Hendrikus, 198.
Crommelin, 175.
Crooswijk, Geertruyda, 82.
Cruyff, Neeltje Dirks, 201.
Crynen, Marcus en Annetgen, 17.

D.

Dam, Anna Jacoba van, 69.
Daniels, Wilh., Elisabeth, 96, 100.
Dart. Joseph, 42.
Deden, Nic. George van, 89.
Dedel, Hendrik, 89.
Dedem, Th. M. van, 89.

Delein, Maria, 12.
Denis, Pierre Francois, 26.
Derfelden van Hinferstein, Baron van, 90.
Derksen, Johannes, 169.
Dernoncourt, Rachel, 204.
Deteren, Susanna van, 12.
Deux, E. V., 215.
Dibbets, Wed., 90.
Diepenbroek, Daniel van, 91.
Diemen, Maria van, 78.
Diepenbroek, Elisabeth van, 92.
Dijck, E. B., 255.
Dipten, H. J. W. en M. W. van, 72
Dipten, Marijtje van, 199.
Doedyns, Jan, 95, 103.
Does, Jan van, 95.
Does, C. van der, 22.
Does, Th. van der, 91.
Does, van der, 93.
Doll van Curyck, Mr. Damas, 86.
Dongen, Jeannette, Juliana, Elisabeth van, 95.
Doorn, Adriana Joha van, 96.
Doorn, Benjamin van, 97.
Doornik, Johs, 84.
Dopff, Daniel, 101.
Dorrepaal, Willem, 85..
Dorsser, Adriaan, 99.
Dorth, Anthony van, 101.
Draaijer, Albert, 164.
Druyvesteyn, J. M., 101.
Ducker, Carolina Juliana, 54.
Dusseldorp, Annales van Franciscus, 6.
Dusseldorp, Frans van, 6.
Dussen, Adriaan van der, 101.
Duuring, Yda van, 197.
Duyn, Gerrit van den, 108.
Dwaling, P.. W. M., 193.
Dyk, Hendrik van, 208.

E.

Eberhard, 173.
Eck, E. R. van, 11.
Eichholtz, M. K., M., 52.
Eijtgens, Gerrit, 199.
Elst, C. J. van der, 22.
Engelen, Maria van, 176.
Erle, 161.
Ermel, Kraft van, 214.
Erwin, Dirk, Otto, 214.
Essers, Peter, 168.
Everts, J. H., 207.
Ewoud, Francois, 104.

F.

Faure, Max. Lambertus, 103.
Febure, Isak le, 66.
Flick, Maria, Christina, 12.
Fokker, 214.
Fokkert, Aagje Willemse,, 194.
Folker, C. J., 102.
Franquemont, J. W. D., van, 213.
Fraser, Alexander, 82.
Frequin, 165.
Frobus, F. Chr., 86.
Futein, E. M., 207.

G.

Gaai Fortman, F. H. W. de, 51.
Gameren, Meijnsje van, 72.
Gantvoort, W.. H. J., 49.
Gavanon, Pierre, 208.
Caver, Chr. van de, 103.
Genie, Mietje, 199.

Geerken, 163.
Genie, Maria, 71.
Gerritse, Jan, 8.
Cockengen, van, 176.
Goetbloed, Dirk, 98.
Goldman, Wilha, Ernestina, 105.
Graaf, W. F. van der, 165.
Graichen, C. A. A., 84.
Greup, Hendr., 91.
Groenendijk, Aaltje, 53.
Groeneveld, Machteld, 72, 194.
Groenewegen, J., 167.
Groot, Jan, 178.
Crousius, Hendrik, 80.
Guerin, Elisabeth, 204.
Guinebeche, Agathe, 31.
Gruijsen, Pieter, 75.
Grumbkow, Fr. Emil, von, 76.

H.

Haas, Cornelis de, 196.
Haeff, Susanna ten, 69.
Haese, Francois de, 20.
Hagenbeek, J. J., 99.
Hansum, 178.
Hart, Elisabeth van der, 13.
Hartog, W. E. en M. W. F., 51.
Hazebroek, Groot, 178.
Heemskerck, Pieter, 98.
Heemstede, Sophia, Anna, Louisa van, 95.
Helmkampff, Just, Fred. L., 92.
Helvetius, Maria, Elisabeth, 69.
Hendriks, Corn. Leon., 54.
Hengst, den, 214.
Hessert, F. H., 204.
Hessling, 162.
Hessling, Johannes, 163, 170.
Heukelom, Abrigael van, 68.
Heukevlugt, L., 97.
Heusser, H. C., 86.
Hijzelendoorn, Pieter, 71.
Hoesen, Mr. Wynandus van, 80.
Hofman, J. H., 92.
Hoorn, Maria, 96.
Hopman, Jannetje, 48.
Houtkoper, Mary, 9.
Houten, Aaltje van, 71.
Houten, A. P. van, 23.
Houttuyn, 102.
Hoyer, Maria, 20.
Hoyinck van Papendrecht, R. B., 90.
Hulhorst, Antonia, 169.
Huysman, M. J., 82.

J.

Jacmaer, E., 168.
Jacobs, Elias, 92.
Jacquemard, Elisabeth, 164.
Jamin, Johanna, 68.
Japikse, Gerardus, 197.
Jaspers, Cornelis, 65.
Jaspers, Hermine, 42.
Jellema, J. J., 84.
Jong, A. E. W. de, 51.
Jongh, Wilhelmina de, 213.
Jouw, R. W., 10.

K.

Kaaij, Jan van der, 67.
Kalemink, Johanna, 71.
Kameeter, Sara, Michielse, 73.
Kamer, Marie van der, 67.
Kammers van Toorenburg, N. D., 93.
Karthaus, Peter, 161.

Kaslier, Leendert, 67.
Kerkrink, Clara Catharina, 175.
Kerckrinck, Willem, 175.
Kessinger, Von, 77.
Kleeff, Jacobus, van, 67.
Kleinhoff, Maria, 206.
Klerk, Reynier de, 90.
Klieber, Maria, 168.
Klock, Glaude, de, 76.
Knaapen, A.S., 167.
Knoops, G. A., 95.
Knuem, St., 97.
Koelmann, Anna, 170.
Kokkedee, Anna Louisa, 15.
Kolf, Dr. H. en H.A., 50.
Kommer, L. W., 77.
Koning, Jeanne, 68.
Koninck, Jan de, 202.
Korssen, Nicolaas, 65.
Kram, Mathias, 165.
Kreynckens, Michael, 172.
Krijger, Neeltje, 193.
Kroesen, 214.
Kruyck, A. R., 253.
Kruys, Grietje de, 14.
Kusian, A. E. Fr., 215.

L.

Labare, Adriaan de, 105.
Landen, Jannetje, van, 18.
Lange, G. Chr. de, 177.
Langepier, 284.
Leertouwer, Anton, 90.
Leeuw, Eva de, 53.
Leeuwen, Adriaen van, 19.
Leeuwen, Cornelia van, 16.
Leeuwen, Hendrik, Frederik, 104.
Leeuwen, Lijsje van, 195.
Leeuwen, Neeltje, 11..
Linde, Jan van der, 75.
Loke, Jr. J. E., 77.
Loke, A. L., 77.
Lourens, Pieter, 176.
Louwys, Marytje, 15.
Lovenvos, Corn., 177.
Loy, Jacques van, 75.
Lucas van Leijden, 284.
Luck, Pieter van, 172.
Lups, Mariane, 87.
Lycklama, B. M., 90.
Lysters, Huberta, 6.

M.

Maanen, van, 90.
Maas, Johanna, 89.
Madras, Maria, 207.
Makasser, Alima van, 100..
Marcus, Appolonia, 17.
Meekeren, Anna van, 106.
Meer, Colin van der, 201.
Meerleveld, Cornelia, 197.
Melchers, Maria, 161.
Meulen, G. Th. van der; 72, 73.
Meyer, Jan, Ahrend, 98, 100.
Meyer, Jeuriaan, 90.
Meyer, Johannes Hermanus, 169.
Mey, Pieter van der, 98.
Michiels, A. A., 93.
Michiels, Chr. 102.
Middelbeek, M. K. R., 52, 54.
Miller, Madelaine, 205.
Mitje, Maria, 75.
Mojjaerdt, Nicolaas, 175.
Mondiger, Elisabeth, Henrietta, 105.
Montfoort, Claes Dircksz., 9.
Mousel, A. D. van der, 11.
Muys, A. J., 8.

N.

Nachenius, H. F., 207.
Nachtegael, Hendrik, 78.
Nangesacky, Michiel, 85.
Nederhorst, A. M. van Reede tot, 106.
Niemann, A. M., 207.
Nierop, Maria Jansdr. van, 19.
Niesing, Hendrima, 164.
Niesten, Agnes C. A., 165.
Nieuwenhoven, J. S. L. van, 81.
Noijen, Gerrit, 73.
Noodt, Ulrich, Jan, 76.
Noorden, Jacob Wittebol van, 196.
Noordscharwoude, Doorn van, 101.
Noorke, Jan van, 94.
Nuyen, Hendrika, 67.
Nuys, Margariet van, 16.
Nys, Mattheus, 103.

O.

Odin, 162.
Oetgen van Waveren Pancras, Clifford, Peter, Anton, 84.
Olingh, Lijsje, 195.
Ommeringh, Dr. Jan van, 65.
Onderwater, Corn. Jaspersz., 66.
Onnosel, Jan, 72.
Oosterhoorn, Simon, 100.
Oosterlingh, D. van, 8.
Oosterwyck, Johs, 106.
Oostrum, Marinus van, 166.
Ootmoet, Elizabeth, 54.
Os, Dorethea van, 285.
Os, Samuel, den, 65.
Ottespoort, W. C. van, 15.
Oudenhoorn, Hendrik Mauritsz., 74.
Overschie, J. A., 253.

P.

Paedzendr., E. P., 8.
Palm, Anna, Elisabeth, 80.
Palm, Sophia, Francina, 90.
Pamhuys, Johan, Michiel, 103.
Paspoort, Arent, 252.
Paus, G. K. de, 193.
Paviljjoen, Geertruida, 105.
Paulij, Maria, Magdalena, 91.
Peeteren, Susanna van, 14.
Pierson, Chr. H., 50.
Pierson, Ds. Jan Lodewijk, 50.
Plancken, A. J., 25.
Plumioen, Francois, 65.
Poel, Cornelis van der, 193.
Poeribus, 284.
Porbeck, Herr von, 174.
Potzers, 209.
Pree, Catharina, de, 14.
Prins, 214.
Puth, Johan, 171.

Q.

Quirijn, Mary, 9.

R.

Raadman, Helena, 92.
Ras, Daniel, 285.
Remert, H.. C., 167.
Remmers, Helena, Eva, 165.

Reyniers, Anna, 76.
Reyningen, Sara van, 104.
Rhamann, 162, 163.
Rhee, J. van, 193, 194, 210.
Richemont, J. G., 101.
Rijk, Hendriksz. de, 71.
Rijken, Th. Borel, 176.
Ryn, Geertruida, Aleida van, 52.
Rijnenburg, Jannetje, 78.
Robertsen, A., 77.
Rochus, Maertien, 254.
Roersch, 24.
Rohann, 162.
Roijaart, Pieter, 66.
Romack, W. K., 77.
Roon, L. L. van, 15.
Roorda van Eysinga, S., 91.
Rooswinckel, Cornelia, 85.
Rosenguist, Magdalena, 102, 105.
Rosevelt, Robert, 88.
Rossel, H. A., 84.
Rossem, W. A. J. van, 51.
Roussel, Th. A., 76.
Rue, Anthonij, del, 70.
Ruijven, Anna van, 176.
Ruyt, Johanna Gilles, 75.

S.

Salomons, Susanna, 96.
Sas, Simon, 100.
Scharp, 254.
Scheer, Eva van der, 209.
Schellingerhout, Sophia, 198.
Scheltema, G., 90.
Schijff, Agatha, 74.
Schilham, Cornelis, 65, 66.
Schill, Fred. Henriette, Jacq., 52.
Schill Schot, Fred. Ida, Ger., 53.
Schlegel, Joost de, 67.
Schlütken, Johannes, 170.
Schmihamer, C. Fr., 86.
Schotte, Jacob, 22.
Schotte, Joost Pietersz., 19.
Schouten, Cornelis, 202.
Schoutens, Adriana, 75.
Schreven, Vroucken Hendriks, 21.
Schultz, M. H. J., 79.
Schut, Jan Hendrik, 206.
Schutter, Johan, 94.
Schuurman, Theodorus, 88.
Sellen, Bastiaan, 23.
Serière du Biscournet, J. J. M. de, 113.
Seyffarts, Adam, 110.
Slagerhoff, 163.
Slingerland, Jacobus van, 91.
Slobeths, Jacoba Philippina, 104.
Sloot, Maria van der, 16.
Sluys, Geertruyt van de, 103.
Smagge, Lysbeth, 67.
Snel, Jannetje, 48.
Sorch, Simon, Pietersz., 65.
Spangen, 176.
Spekman, Marijtjje, 71, 72.
Spoormaker, Geertje Cornelis Dr., 71.
Sproot, 204.
Staal, Baron E. H. G. en Margaretha, 52.
Stagerhoff, 162.
Steenbeek, Pieter, 67.
Stegerhoff, Christina, 170.
Steinmetz, G. J., 91.
Stolk, Mattheus, 72.
Stoutenburg, W. van, 5.
Strobanus, Augustinus, 78.
Suchtelen, F. Ph. van, 214.
Suyerbaan, Grietje, 18.
Swanecelder, Jan, Jacob, 92.
Swaters, M. D., 203.
Sypensteyn, van, 76.

T.

Tempelaar, Martina, 85.
Termijtelen, H. A., 84.
Teylingen, M. J. Er. Lavinia van, 88.
Thoolen, J. C. W., 168.
Thorn, Elise, 42.
Toledo, M. T. J. de Castro, 27.
Tork, Jan, 197.
Toulouse, Anna, 208.
Tous, Josina, 209.
Toxes, Johan, Simon, 83.
Treurniet, Klaasje, 72.
Tribier, Bartholomeus, 175.
Truggenaar, M. H., 166.

U.

Ubbink, Johan, Willem, 165.
Uffelen, Jacob van, 175.
Uhlemann, Catharina, 200.
Urselingh, Johannes, 85.
Utenhove, M. H. barones van, 52, 54.
Uytterwijk, Gerrit, 22.

V.

Vaert, J. v.d., 254.
Valk, Marija van der, 21.
Valie, Gelia la, 12.
Vallees, Francisca Gravella des, 27.
Velde, Van 't, 208.
Velde, A. van de, 8.
Verbeek, Lot Samuel, 90.
Verburgh, Jacob de, 20.
Verhoeven, F., 165.
Verhoeven, Leonardus, 164.
Veromt, Maeyke, Jans, 15..
Verstrepe, Abraham Jansz., 65.
Verwer, H. M., 166.
Ville, Sara, del, 106.
Vlaming, Pieter, 76.
Vlierden, P. van, 87.
Vliet, Anna, Maria van, 20.
Vliet, Grietje van, 194.
Vliet, Jan Albertsz. van, 71.
Vogel, Jan, de, 194.
Voll, Helena, 105.
Vorm, Ds. P. van der, 80.
Vos, Gijsbert, 176.
Vos van Steenwijk, de, 211.
Vries, Trijntje de, 22.
Vrijenhouck, Tr. C., 20.
Vromans, Abraham, 66.

W.

Wal, D. van der, 22.
Walle, J. H. van der, 11.
Warijn, Cecilia de, 85.
Warnsinck, Jan, 5.
Waterschoot van der Gracht, Maria, Geertruida Jacoba, 42.
Wattier, Wijnand, Johs, 104.
Weijenberg, Askamp, 169.
Weijenberg, Helena, 164, 169.
Wel, Maria van der, 20.
Weselenburg, Antje Huygense, 71.
Wessel van Dugteren, Dr. B. G. E., 49.
Weyding, Adrianus, 99.
Wildecke, Fr. W. H., 215.
Wieseman, Ph., E., 83.
Wiggerts, Cl., 10.
Wijck, Claes Hendriks van, 19.
Wijkerlaan, Theodora, 193, 1194.
Wijlingh, Catharina, 15.

Wijntjens, Anna, 284, 285.
Wijntjens, Johan, 284.
Wilde, de, 25.
Willems, Charlotte, 17.
Wilmer, 162.
Wilms, 162.
Winckel, Francois van der, 66.
Winckel, Juliana van der, 67.
Winkel, v.d., 67.
Winkelaer, Wed., 97.
Wit, J. C., 203.
Wittebol, Antonia, Petronella, 166.
Wittebol, Maaiken, 65.
Wittebol, M. C., 193.
Wittenrood, H. G., 97.
Woerden, Anna Oudenes van, 196.
Wolters, Anna, 84.
Wolters, Johanna, 164.
Wytenhorst, Johan van, 170.

Y.

Ysseldijk, J. H., 80.
Yssing, Hendrika, 164.

Z.

Zanten, Aletta van, 198.
Zanten, Ir. E. Fre. van, 50.
Zeben, Huibertje van, 193.
Zuidgeest, Fl. J., 166.
Zurmegede, Hendrik, Cornelis, 95.
Zwijsen, Wilhelmina, 202.

Merkwaardige Sollicitatiebrief uit de 18e Eeuw.

door D. J. H. ter Horst.

In zijn uitstekend en veelgelezen boekje DE SPECTATORIALE GESCHRIFTEN VAN 1741-1800 (2e druk. Utr. 1890) behandelt Dr. J. Hartog ook den treurigen toestand van het lager onderwijs in de achttiende eeuw. Hij drukt dan, als bijzonder typeerend, den volgenden sollicitatiebrief van een schoolmeester af (p. 121-122):

WelEd. Achtb. Heeren

van de Regeering van de stad B.....

Zonder roem, na waarheid, diend deze tot informatie, dat onze familie bestaat uit man, vrouw en zoon; wij zijn ruim 40 jaren; de zoon, de fleur onzer jonkheid, de kragt onzer lendenen, de stut onzer bejaarde dagen, is 20 jaren oud, en meester glazenmaker en verwer, en meesten tijd ondermeester, een jongeling des geluks, fris en wel geformeert, en regt van leden. Zoo UEd. Achtb. een wel gedresseert schoolmeester en voorzanger van doen of van noden hebt, God geve UEd. Achtb. wijsheid en voorzigtigheid in de electie van zoodanig een persoon; of wat het ook zij, verzoeke UEd. Achtb. aangaande mijne kunsten en weetenschappen eens aan te merken; dezelve bestaan uit de volgende dingen of weetenschappen, n.l.: Italiaansch- of scheepsboekhouden, de wijnrooiers-konst stuurmans- en landmeetskonst, zonder roem, dog het is Gods gave, extra ordinaire puik overheerlijk schoon zingen, als het God belieft. Zoo UEd. Achtb. begeerig bent aan te hooren, tot verwondering, ja zelfs verbaasdheid, en wat iets meer zij, dat een zoo teeder ligchaam in lezen en zingen zoo een geluid kan geven. Ik ben op de vierde verandering van domicilium; alle figuren op het konstigste door ovaal rondsgewijze met de passer te halen, alle de zonnewijzers te vormeeren, Italiaansche Romeinsche letters, ja tot 50 diversche standen te schrijven, capitaal links en regts door te haalen, met de penseel te schrijven en te vergulden, en dierlijke weetenschappen en kapaciteiten meer; mede de veerdigheid der pen, in dewelke ik voor niemand hoef te wijken; de roem buitengeslooten, ik ben verzekert dat UEd. Achtb. nog beter zult ondervinden, wanneer ik het met de pen durf exprimeren; wanneer UEd. Achtb. gelieven te hooren of te zien, hebt maar tot UEd. Achtb. te recommandeeren, of door iemand te laaten afhaalen; de distantie tusschen beide is

9 of 10 uuren; mijn vrouw is de allerbeste in haar huishouden, in het adsisteren van mijn schoòl; anfijn, van de hoofdschedel af tot de voetzoolen toe ben ik een schoolmeester.

N. B. Wijn of sterken drank word van mij nimmer gedronken. Ziet oòk voor het laatst, ja voor het laatste zeg ik, en hoort UEd. Achtb. zullen nog beter ondervinden, aangaande mijn comporteinent.

P.S. Per eerste occazie antwoord verwagtende van te komen of niet: zoo UEd. Achtb. òp zoodanige conditien niet geliefde te hooren of zien, gelieft dan maar de goedheid te hebben van mijn papier met den eersten terug te zenden; dan hoop ik dat UEd. Achtb. den Hemel wil geven eendragtigheid en liefde, ja zelfs concordantie tot in de electie van een goed, braaf, eerlijk en bejaard en deugdzaam man; de Heer zegene UEd. Achtb. en de waarde broeders der gemeente in het electriseeren van een ander persoon van het vaceerende ampt uwer schoolmeesters en voorzangers ampt. Blijve na hertelijke salutatie en prezentatie van mijn onderdanige dienstpresentatie aan UEd. Achtb. met de broederen der gemeente,

Uwen onderdanigsten dienaar
S. J. V.
Schoolmeester te O.
17 1-5 54.

Hierbij geeft Hartog den volgenden commentaar: „Deze brief heeft eene geschiedenis, waarvan ik hier in 't voorbijgaan nog iets moet zeggen. In 1856 gaf de *Navorscher* deze brief uit met de opmerking, dat hij waarschijnlijk thuis behoorde in de eerste helft der achttiende eeuw. Anderen meenden toen ter tijd, dat hij in 1806 of 1816 opgesteld zou zijn, verdicht om, zooals de heer J. ter Gouw het in DE OUDE TIJD, bl. 333 uitdrukt, de „verbeterde onderwijzers" dier dagen eens ten koste der „oude schoolmeesters" wat òp te vroòlijken.

Laatstgenoemde schrijver vond denzelfden brief in den „Oprechten nieuwen Utrechtschen Almanack" van 1777 en trok uit de bijzonderheid, dat de namen van den schoòlmeester en van de plaats verzwegen worden, het besluit, dat de brief in 1777 nog van jonge dagteekening was en denkelijk niet veel ouder dan 1770. Deze gissing blijkt onjuist te zijn, aangezien de brief het eerst voorkomt in DE PHILANTHROPE van 1758, waaruit hij in 1777 in dien Utrechtschen Almanak overgenomen is. Volgens de Heer ter Gouw was de naam van den Schoolmeester SIMON JANSZ. VERWEIJ, en de betrekking naar welke

hij dong, te begeven door de regeering en den kerkeraad van Zalt-Bommel."

In DE NAVORSCHER was het eerst de aandacht op dit merkwaardig document gevestigd, maar het was, zooals J. ter Gouw in de Oude Tijd van 1871 t.a.p. zegt, „zoo miserabel verminkt, dat (het) naauwelijks leesbaar is: ja zoo slordig, dat men er zelfs, in plaats van „Zonnewijzers te formeeren", leest: „Zonnewijzers te smeeren!!" 't Is dus wel noodig er een betere editie van te geven."

Ter Gouw gaf dan ook een betere uitgave van den brief, in de meening, dat deze voor het eerst in 1777 gedrukt was. Hartog ontdekte echter, dat het zonderlinge stuk reeds in 1758 was gepubliceerd. Sedert dien vond het epistel zijn weg in de wetenschappelijke litteratuur over de geschiedenis van ons onderwijs in de achttiende eeuw en vooral werd natuurlijk een dankbaar gebruik van dezen amusanten tekst gemaakt in vele populaire geschriften over 18e-eeuwsche cultuur.

J. Versluys drukte den brief in extenso af in zijn GESCHIEDENIS VAN DE OPVOEDING EN HET ONDERWIJS VOORAL IN NEDERLAND (III. Groningen, 1878. p. 143--144). Prof. L. Knappert verwees ernaar in een zijner interessante artikelen in de NIEUWE ROTT. COURANT („De Spectatoren als volksopvoeders". In: Avondblad C van Donderdag 14 Febr. 1929). Enz., enz.

Men durfde nimmer met zekerheid te verklaren, dat de sollicitatiebrief echt was. Was hij van A tot Z authentiek? Of was hij een falsificatie van een spotvogel? Of had men misschien te doen met een komische omwerking, een „retoucheering" van een echt document?

Het is wellicht niet onaardig, om, na vele jaren, ook in DE NAVORSCHER de oplossing van het raadseltje te brengen. De brief is nog een stuk ouder dan alle historici tot nogtoe gemeend hebben.

De schilder-pamflettist-avonturier Jacob Campo Weyerman gaf in zijn ONTLEEDER DER GEBREEKEN van Maandag den 3. January 1723 (p. 100-101), zonder verdere op- of aanmerkingen den volgenden

Sollicitatie-brief

Oudewater den 19. April 1723.

Zonder roem, na waarheid, dient deeze, tot Informalisaatje, dat onze Familie bestaat in een Driehoek. in Man, Vrouw, en Zoon. Wy zyn alle Drie ruim Veertig jaar, uitgezondert den Zoon, de Kracht onzer Lendenen, de Stokroos zyner Medejongelingen, de Staf onzer bejaarde

dagen, die, gewogen in het Waaggewigt des Tyds, twintig Zomerponden ophaalt, zynde die een Meester Glazemaker, en Verwer, de meeste tyd myn Ondermeester. Een Jongeling onzes geluks, fris en wel geformeert van Leden, zo UEd. Achtbaarh. begeeren een wel geadresseert Schoolm. en Voorzanger & cetera. G** geeve UEd. Achtbaarh. Wysheid en Voorzichtigheid in de Parlementaire Electie van zodanigen vereischt Persoon; verzekert UEd. Achtbaarh. aangaande myn geestelyke en vleeschelyke Wetenschappen, bestaan in de navolgende dingen.

In Italiaans en Scheeps Boekhouden, Wynroeijen, Konst der Stuurluiden, Landmeeten, zonder roem, doch het is G**s gave. Extraordinaar schoon zingen, zo het UEd. Achtbaarh. begeeren is; zelfs tot verwondering en verbaastheid, dat zo een teder, en Nachtegaals ligchaam, zodanig een geluid kan geeven, in 't Zingen en in 't Leezen. Ik spreek niet van myn Buitenlands Kerkbestier in de Voortteeling der Kerkduiven, en Torenspreeuwen, want dat is oneindig, nog van myn vierde verändering van Domicilium, van alle Figuuren, op 't kostelykst, door Ovaals, Ronds, doorgetrokken, alle Zonnewyzers te formeeren, Italiaansche Romeinsche Letteren, ja tot 50 diversche handen te schryven, Capitaale regels, slinks door één haaien, en vergulden, en diergelyke bovenmenschelyke Wetenschappen, en Capassiteiten meêr, mede in de vlugheid der Penne voor niemand te wyken, en den roem buiten gesloten, een Schoolmeester uit het Uittrekzel aller Schoolmeesters geformeert. Wanneer UEd. Achtbaarh. my gelieven te zien en te hooren, hebben my op UEd. Achtbaarhedens kostens en Misens te Commandeeren.

Myn Huisvrouw, de allerbekwaamste in haar huishouding, en in 't assisteeren van haar School. is benevens my een geheele Schoolmatres, van den schedel des hoofds tot de Voetzoolen toe, ook wort er geen Wyn of sterke drank ooit genut over de Grensscheiding van myn Dorpel. Voor 't laatst, en andermaal, zullen UEd. Achtbaarh. 't nog beter bevinden; aangaande myn Comportement, zal vertoont worden door Ecclesiasticke Heeren onderteekent. Zal my hier op verlaaten, per eerste occasie te koomen, of niet, en verhoope dat aan UEd. Achtbaarh. zal worden geschonken Eendrachtigheid en Liefde in de Electie van een deugdelyk, goed, en eerlyk Persoon, in het vasseerend Ampt van uwen Schoolmeester; blyve na hertelyke Salutatie, prezentatie, en congratulatie van myn onderdaanige dienst aan UEd. Achtbaarheden,

Achtbaare Heeren,
Vôtre tres humble obligante,
Simon Janse Verwyk.

't Adres aan my' is, aan Jan Janse de Garnaalman, Bode van Gouda op Oudewater, en woonende tot Gouda, om verder te behandigen aan Jan Janse Verwyk, Schoolmeester alhier.

Cito Cito Cito Port.

Hier hebben wij het nog niet geretoucheerde origineel. Wie de geschriften van Weyerman kent, proeft den auteur uit al deze curieuse stijlbloempjes. Niemand anders dan Weyerman is de maker. Wanneer we de lezing van DE PHILANTHROPE naast de oorspronkelijke leggen, dan zien we, dat de tekst door latere bewerkers inderdaad geretoucheerd is, doch niet in dien zin, dat van een serieusen brief een parodie is gemaakt, maar zóó, dat de al te koddige franje is weggeknipt, om daardoor een paskwil voor een authentiek document te kunnen uitgeven. De schalk Campo Weyerman zou zich van pleizier in zijn graf rondwentelen, wanneer hij de toedracht vernam.

Van Stoutenburg.

Ik zou iets wenschen te vernemen aangaande een familie van Stoutenburgh. Daar ik in De Navorscher van 1909 pag. 378, en 1908, pag. 430 dien naam aantrof, en, gezien de tijd, eenigen samenhang niet geheel uitgesloten acht, kwam bij mij de gedachte op, dat Uw tijdschrift misschien de juiste plaats zou zijn, om de gezochte inlichtingen te verkrijgen. Hieronder laat ik het mij bekende volgen. Alles wat hiermee in verband staat, zou mij hoogst welkom zijn.

U bij voorbaat dankend, met de meeste hoogachting.

Rijksweg 19, Sittard.

C. van Basten Batenburg.

Jan Warnsinck, gestorven te Groenlo in 1677, was getrouwd met Wilhelmina van Stoutenburg, die te Groenlo stierf 20.1.1697. Haar vader was Adriaan van Stoutenburgh. Zij had twee ongehuwde zusters. Volgens een deelingsacte, die mij echter niet bekend is, zouden in een deeling van 1707 aan deze twee ongehuwde zusters toege-

deeld zijn alle Betuwsche en Rijnsche goederen, waaronder de van Stoutenborgher ink op den berg, bezwaard met een uitgang van 100 daalders jaarlijks.

Jan Warnsinck voornoemd, was rentmeester der geestelijke goederen, en was een zoón van Bernard Warnsinck en Anna Slachhekke. Deze laatsten zouden in het begin van 1616 reeds getrouwd zijn.

In de ridderschap van Nijmegen van d'Ablaing van Giessenburg vond ik nog: pag. 144: Gerrit van Elderen trouwt 1604 Souta van Stoutenburg" dochter van Adriaan en Huberta Lysters.

c. B. B.

Van Dusseldorp Leiden.

door J. H. van Linden van den Heuvell.

Vermaarder nog dan de vroeger genoemde muntmeester Hendrik van Dusseldorp was de te Leiden geboren FRANS VAN DUSSELDORP, wiens leven samenviel met de eerste 60 jaren van den tachtigjarigen oorlog. Hij was trouw gebleven aan het Roomsch-katholieke geloof en hield nauwkeurig aanteekening van al wat hier te lande voorviel. Prof. Robert Fruin heeft in 1893 een breed excerpt uit de „ANNALES VAN FRANCISCUS DUSSELDORPIUS" in het licht doen zien en laat daaraan een uitvoerige levensbeschrijving, benevens een stamboom van Franciscus voorafgaan. Deze inleiding is ook opgenomen in Fruin's verspreide geschriften, deel VII, bldz. 267 en v.v., waarnaar wij meenen te mogen verwijzen

Ook het Nieuw Biografisch woordenboek en van der Aa hebben uit deze bron geput.

Zeer in het kort samengevat kan van FRANCISCUS DUSSELDORPIUS worden vermeld, dat hij acht weken na den dood zijns vaders en 10 maanden na diens huwelijk werd geboren uit een deftig geslacht.

Toen in 1572 de opstand uitbrak, week de weduwe van Dusseldorp met haar zoon uit naar Brabant, maar keerde na het beleg in haar Leidsche woning terug. Hoewel zij in 1576 door een beroerte werd getroffen, waardoor ze haar geheele leven huiszittend bleef, vergezelde zij toch haar zoon naar de Katholieke universiteit te Douay, waar hij in 1589 tot licentiaat in de rechten werd bevorderd. Door zijn streng katholieke opvoeding was hij vervuld met

haat tegen de ketters; aan dezen haat werd verder voedsel gegeven door een erfeniskwestie, waarbij kettersche familieleden hem, die desondanks zeer gefortuneerd was, ernstig hadden benadeeld; ook zat het hem dwars, dat hij uitgesloten was van een plaats in de stadsregeering, waarop hij als zoon van een der veertigen van de vroedschap meende recht te hebben, terwijl hij er zeker de bekwaamheid toe had. Een nieuwe reden tot ergenis gaf hem de vernieuwde afkondiging in 1595 van een plakkaat der Staten van Holland, waarbij het aan hen, die gestudeerd hadden aan een universiteit, staande onder gehoorzaamheid aan den Koning van Spanje, verboden werd het beroep van advocaat uit te oefenen. Zoo werd Mr. Frans, die al eenige jaren de zittingen van het Hof van Holland bijwoonde, ook van de advocatuur uitgesloten. In arren moede verhuisde hij hierna in Januari 1597 met zijn moeder naar Utrecht, waar hij veel omgang had met Roomsch-Katholieke geestelijken, die hem ter zijde stonden bij zijn theologische studiën, terwijl hij de hooge geestelijkheid met zijn juridische adviezen van dienst kon zijn. Zoo kwam het dat hij 26 November 1609, drie jaren na den dood zijner moeder, tot priester gewijd werd en 2 jaar later verheven werd tot kanunnik van St. Salvator te Utrecht.

Franciscus Dusseldorpius was een beroemd redenaar, die een groote schare toehoorders trok, maar daardoor bevreesd was, dat de overheid zich van hem meester zou willen maken. De overheid, die in die jaren zeer gematigd optrad, dacht er niet aan dezen priester te vervolgen, maar zelf achtte hij het veiliger naar Emmerik en ten slotte naar Keulen te verhuizen (1615), waar hij in 1630 overleed.

Van zijn geschriften zijn ongetwijfeld de belangrijkste: FRANCISCI DUSSELDORPII ANNALES, waarin de opstand tegen Spanje (in zijn oogen een opstand tegen Gods gezag), door een ooggetuige wordt beschreven. Hij is fel en partijdig, maar verdient als ontwikkeld man de aandacht der historici.

Op het Leidsche archief is vruchteloos nagegaan van waar zijn voorvaderen gekomen zijn en waar de afstammelingen van de broers van zijn grootvader gebleven zijn.

Hoewel er in de 17e en 18e eeuw talrijke personen van den naam „VAN DUSSELDORP" te Leiden gewoond hebben, zoo is van eenige verwantschap met de familie van Franciscus Dusseldorpius niets gebleken; in de meeste gevallen is deze verwantschap ten eenen male uitgesloten.

Hieronder volgen verschillende aanteekeningen, te Leiden gemaakt, in de eerste plaats betreffende

de familie van Mr. Frans van Dusseldorp.

I. *Jan Jansz.,* rootzieder, in 1487 een van de rijkdom te Leiden, overl. vóór 1518, tr. *Coolte Claasdr.* woont 1518 Nieuwe Rhijn.

Uit dit huwelijk:

1. Frans, volgt II.
2. Belie Jansdr. tr. *Pieter Jansz.*

II. *Frans Jansz.,* verwer, overl. 1527 tr. 1e *Aechte Jansdr. Muys,* overl. 1507, tr. 2e. *Ermgaart Pieter Paedzendr.,* die hertr. Jacob Gerritsz., uitreeder; zij woont 1564 te Leiden, Oosterlingplaats.

Uit het eerste huwelijk:

1. Jan, volgt III.
2. Mary tr. *Jan Adriaansz. de Wilde,* die in 1578 „oud" is en voogd over Jacob Abrahams.
3. Anthoni, brouwer op 't Nieuwland, tr. (ondertr. 12 Mei 1526) *Hillegont Heynrikszoonsdr.*

Hieruit:

Katrijn, tr. Dirck Claesz.

Uit het tweede huwelijk:

4. Frans, volgt IIIbis.
5. Aecht, geb. 1515 woont 1581 Steenschuur, tr. (ondertr. 14 Jan. 1534) *Abraham van de Velde, Jacob Andriesz.,* die overl. 1558.

Uit dit huwelijk:

a. Andries van de Velde.
b. Jacob van de Velde, geb. 1540, 1578 „innocent"; leeft nog 1590.
c. Marie van de Velde.
d. Belye van de Velde.
e. Gooltgen van de Velde.
f. Jan Lijsbeth van de Velde.

6. Jannetgen, tr. 1e. *Gerijt Claes Jansz.,* van Weesp, overl. 1538, tr. 2e. *Dirck den Oosterlingh, Cornelisz.,* die overl. voor 15 Jan. 1575.

Uit het eerste huwelijk:

a. Jan Gerritse.

Uit het tweede huwelijk:

b. Elisabeth den Oosterlingh, geb. 1551.

c. Cornelis den Oosterlingh, geb. 1553.

7. Machteld, tr. (ondertr. 15 Mei 1553) *Allart Quirijn Albertszoon.*

III. *Jan van Dusseldorp,* overl. 1532. tr. (ondertr. 20 Jan. 1524) *Fijtgen,* dr. van *Reyer Claesz.*, verwer, overl. 1517 en Margriete Reyersdr.

Uit dit huwelijk:

1. Mary, geb. pl.m. 1529 tr. (ondertr. 25 April 1558) *Claes Dircksz. van Montfoort*, geb. pl.m. 1534, verdediger van Leiden tijdens het beleg, burgemeester in 1574.

Hieruit:

Beatrix, tr. Leiden 22 Febr. 1596 (ondertr. 3 Febr.) *Ysbrant Pietersz. de Bye,* later schepen en burgemeester van Leiden.

2. Frans, volgt IV.

IV. *Mr. Frans van Dusseldorp*, geb. 1531-'32, veertigraad van Leiden 23 Juli 1562, overl. Leiden Aug. 1567 tr. Leiden (ondertr. 20 Jan. 1567) *Mary Houtkoper,* dr. van Jacob Claesz., houtkooper, veertigraad van Leiden, burgemeester 1534, overl. 1550, en Alyt Hendricksdr. geb. 1523-24, overl. 1579, geb. Leiden 1540, overl. Utrecht 9 Sept. 1606.

V. *Mr. Frans van Dusseldorp,* geb. Leiden 23 October 1567, rechtsgeleerde en R.K. Priester, overl. Keulen 31 Maart 1630.

IIIbis. *Frans Fransz. van Dusseldorp,* brouwer, wonende te Leiden Oude Rijn, overl. Leiden 7 Oct. 1593, begr. Vrouwekerk 11 Oct. tr. Leiden, (ondertr. 8 Febr. 1549,) *Mary Quirijn Albertszoonsdr.* die in 1581 in leven is.

Uit dit huwelijk:

1. Quiryn, wiens erfgenamen 18 Maart 1625 voor notaris Paedts te Leiden compareeren, tr. Leiden 1615 voor schepenen (ondertr. 22 Mei) *Neeltge Cornelisdr.*, wed. Hendrik Adriaansz. geb. Wassenaar 1563, vroedvrouw, overl. pl.m. 1624.

2. Frans, leeft 1629, tr. Leiden voor schepenen 15 April 1605 *Claertgen Wiggerts.*
3. Jan, volgt IV.
4. Cornelis, volgt IVbis.
5. Jan Lijsbeth, tr. 1601 *Christoffelsz.*
6. Gooltgen, leeft 1581.
7. Aecht, leeft 1581.

IV. *Jan Fransz. van Dusseldorp,* overl. voor 1625. tr. N.N.

Hieruit:

1. Frans Jansz., woont 1647 in Delft.
2. Cornelia Jansz., woont 1647 in Delft.
3. Jan Jansz.
4. Quiryn Jansz.

IVbis. *Cornelis Fransz. van Dusseldorp,* overl. voor 1647, tr. *Maritgen Claesdr.,* Wed. Lambert, overl. vóór 7 Sept. 1649.

V. *Doe Cornelisz. van Dusseldorp,* overl. Delft 6 Febr. 1659, begr. Nieuwe kerk, graf no. 78 met zerk, die intact is, tr. Delft 26 Januari 1652 (ondertr. 30 Nov.) *Cornelia Groen,* geb. 1621, overl. Delft 14 Jan. 1687; zij tr. 2e Delft 26 Januari 1661 (ondertr. 8 Jan.) *Robbrecht Willem Jouw,* en tr. 3e *Cornelis Boomuyt.*

Behalve eenige te Waspik geboren leden van het in deze artikelenreeks het eerst behandelde geslacht, welke in de 18e eeuw naar Leiden verhuisden, zijn de eenige Roomsch Katholieke van Dusseldorpen, die te Leiden worden aangetroffen de nakomelingen van:

I. *Gerrit van Dusseldorp.*

II. *Bartholomeus Gerrits van Dusseldorp;* het is onwaarschijnlijk, dat hij verwant is aan het voorgaande geslacht, immers in de eerste helft der 17e eeuw verdwijnt de naam geheel uit de trouw- en doopboeken om na 1644 weder geregeld voor te komen. Hij tr. N.N.

Uit dit huwelijk:

1. Gerrit, volgt III.

2. Jacob Bartholomeusz. van Dusseldorp, trouwt *Neeltje van Leeuwen.*

Hieruit:

a. Lowijsje, Herv. ged. Leiden Hoogl. Kerk, 17 Nov. 1661.

b. Machteltje, Herv. ged. Leiden Hoogl. Kerk, 23 Sept. 1663.

3. Frans Meesz. van Dusseldorp, tr. 1e. *Maria Claesdr.*, tr. 2e. Leiden (voor schepenen) 9 Aug. 1669 *Elisabeth Robbers van Eck,* dr. van Robbert.

Uit het eerste huwelijk:

Susanna, R.K. ged. Leiden 19 Maart 1647.

4. Hendrik Bartholomeusz. van Dusseldorp, passementmaker, tr. Leiden 2 Feb. 1659 voor schepenen (ondertr. 11 Jan.) *Angenieta Dircx van Beensberch,* dr. van Dirk en Jacquemyntje Daman.

5? Joannes van Dusseldorp, R.K. ged., tr. *Anna Philips.*

Uit dit huwelijk:

Gerardus, R.K. ged. Leiden 23 April 1664.

III. *Gerrit Bartholomeusz. van Dusseldorp,* steenhouwer, wonende Haarlemmer Straat tr. Leiden 20 Nov 1658 voor Schepenen (ondertr. 4 Oct.) *Angenieta Daniëls van der Mousel,* dr. van Daniël en Eva Domousel, geb. Aken.

Hieruit:

1. Jacobus, R.K. ged. Leiden 29 Nov. 1665.

2. Bartholomeus, volgt IV.

IV. *Bartholomeus van Dusseldorp,* geb. Leiden, lakenverver, trouwt 1e Leiden 13 Dec. 1687 voor schepenen (ondertr. 28 Nov. *Joanna Hendrixe van der Walle,* dr. van Hendrik, geb. Delft, tr. 2e Leiden 30 Oct. 1706 voor schepenen (ondertr. 15 Oct.) *Catharina Luymers,* Wed. Harmen Bruynikhuysen.

Uit het eerste huwelijk:

1. Ignatius, R.K. ged. Leiden 17 Mei 1696.
2. Maria, R.K.. ged. Leiden 17 Mei 1696.
3? Jacobus, geb. omstreeks 1700. wiens doop noch huwelijk gevonden zijn. maar wiens zoon den naam draagt Bartholomeus, volgt V.

V. *Jacobus van Dusseldorp,* overl. voor 1748, tr. *Susanna van Deteren,* die te Leiden 26 October 1748 in de Noordrundersteeg woont, twee kinderen heeft en ondertr. met *Jan Potvliet,* weduwnaar, wonende in de Kalverstr. te Leiden.

Uit haar eerste huwelijk:

1. Bartholomeus, volgt VI.
2. Jacobus, volgt VIbis.

VI. *Bartholomeus Dusseldorp,* stiefzoon van Johannes Potvliet, droogscheerder, wonende bij zijn huwelijk in de Jan Vossensteeg, later op de Voldersgracht, tr. Leiden, ondertr. 6 Nov. 1762, *Celia la Valie,* geb. Leiden leeft nog in 1797.

Uit dit huwelijk:

1. Jacobus, Herv. ged. Leiden Marekerk 19 Juni 1763, loodgietersknecht, woont 1800 op de Oude Vest, tr. Leiden (ondertr. 29 Mei 1788) *Jannetje Arbouw,* wed. Johannes Lasschuyt, dr. van N.N. en Johanna Romburg, wonende in de Kamp.
2. Izaak, Herv. ged. Leiden Marekerk 1 December 1765.
3. Willem, Herv. ged. Leiden Marekerk 8 Maart 1767.
4. Daniël, Herv. ged. Leiden Marekerk 22 November 1768.
5. Arie, Herv. ged. Leiden Hoogl. Kerk 7 November 1771, volgt VII.

VII. *Arie Disseldorp,* ged. Leiden Hoogl. Kerk 7 Nov. 1771, schoenmakersknecht, wonende in de Paradijssteeg, tr. 1e. Leiden (ondertr. 23 Juni 1797) *Maria Delein,* dr. van N.N. en Rozijntje Tilp. geb. Leiden wonende in de Haarlemmerstraat, tr. 2e Leiden, 13 Dec. 1800 (ondertr. 28 Nov.) *Maria Christina*

Flick, geb. 's Gravenhage, tr. 3e *Cornelia van Venetië.*

Uit het eerste huwelijk:

1. Bart Jacobus, ged. Leiden Pieterskerk 13 Sept. 1797.
2. Maria, ged. Leiden Hoogl. kerk 30 Sept. 1798.

Uit het tweede huwelijk:

3. Selia Maria, ged. Leiden Pieterskerk 28 Maart 1802.

Uit het derde huwelijk:

4. Cornelia Adriana, ged. Leiden Pieterskerk 26-27 Maart 1807.
5. Arie Matheus, geb. ged. Leiden Pieterskerk 3-8 Maart 1810.

VIbis. *Jacobus Dusseldorp,* geb. Leiden, stiefzoon van Johannes Potvliet, dekenwever, wonende 1756 in de Noordeindensteeg, 1774 op de Waartgracht, tr. Leiden, (ondertr. 24 April 1756) *Cornelia la Court,* dr. van Frans en Anna Onderwater, ged. Leiden Pieterskerk 10 Dec. 1727, wonende 1756 op de Middelste gracht, tr. 2e. Leiden (ondertr. 2 Dec. 1774) *Elizabeth van der Hart,* dr. van Pieter en Lena Tierens, ged. Leiden Hoogl. Kerk 15 Mei 1746, wonende 1774 in de Cingelstraat.

Uit het eerste huwelijk:

1. Johannes, ged. Leiden, Marekerk, 27 Nov. 1757.
2. Neeltje, ged. Leiden, Hoogl. kerk 26 Nov. 1758.
3. Jacobus, ged. Leiden Marekerk 12 Dec. 1759.
4. Johanna, ged. Leiden, Hoogl. kerk 8 Feb. 1761.
5. Bart, ged. Leiden Pieterskerk 21 April 1762.
6. Anna, ged. Leiden, Pieterskerk 13 April 1763.
7. Izaak, ged. Leiden, Marekerk, 29 Juli 1764.
8. Kornelia, ged. Leiden, Hoogl. kerk 28 Juli 1765.
9. Susanna, ged. Leiden, Marekerk 12 Oct. 1766.
10. Cornelia, ged. Leiden, Hoogl. kerk 13 Mrt 1768.
11. Susanna, ged. Leiden, Marekerk 15 Jan. 1771.

Uit het tweede huwelijk:

12. Jacobus, ged. Leiden, Pieterskerk 13 Sept. 1775.

13. Pieter, ged. Leiden, Hoogl. kerk 9 Maart 1777.
14. Jacobus, ged. Leiden, Marekerk 5 Jan. 1779.
15. Lena, ged. Leiden, Hoogl. kerk 14 Mei 1780, tr. Leiden 14 December 1797 *Pieter Miog.*
16. Susanna, ged. Leiden, Hoogl. kerk 11 Nov. 1781

In deze familie ziet men de vermenging met Waalsche of Fransche geslachten (la Valie, Delein (of de Lain), welke in Leiden met zijn belangrijke textielindustrie zoo talrijk waren. In den loop der jaren trokken honderden lakenwevers, droogscheerders, volders, enz. wier bestaan in Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden bedreigd werd, naar het nijvere Leiden van de 17e en 18e eeuw.

Zoo vinden we in 1715 te Leiden *Gerrit* en *Bartholomeus van Dusseldorp,* beiden te Yperen geboren en kleinzoons van *Thomas Cappersz.* Nergens, blijkt dat deze Bartholomeus verwant is aan den hiervoor genoemden naamgenoot. Van deze Vlamingen vinden we vermeld.

I. *Gerrit van Dusseldorp,* geb. Yperen, kleinzoon van Thomas Cappersz., lakenwever, wonende 1715 in de Lange Jan Vossensteeg, tr. Leiden, ondertr. 19 Juli 1715 zijn nicht *Catharina de Pree,* geb. Antwerpen, wonende 1715 in het Hofje van Tetterode en in 1736 in leven, kleindochter van Angenietje Cappers.

II. *Hendrik van Dusseldorp,* geb. Antwerpen, lakenwever, wonende 1736 in de Coddesteeg, tr. Leiden, ondertr. 5 Oct. 1736 *Grietje de Kruys,* dr. van David en Lysbeth Jonasdr., ged. Leiden Marekerk 9 Jan. 1709, wonende 1736 in de Vrouwenkamp.

Uit dit huwelijk:

Kaatje, ged. Leiden Hoogl. kerk 19 Jan. 1738.

I bis. *Bartholomeus van Dusseldorp,* geb. Yperen; kleinzoon v. Thomas Cappersz., die in 1715 in leven is en te Leiden woont in het Stevenshofje, lakenwever, wonende 1715 bij zijn grootvader, tr. Leiden (ondertr. 12 Juli 1715) *Maria Martyn,* dr. van Pieter en Jannetje Cent Maes, geb. Leiden, Pieterskerk 18 Nov. 1685 wonende 1715 in de Baaystraat.

II. *Jacobus van Dusseldorp,* lakenwever, woont 1736, Middengracht, tr. Leiden voor schepenen 14 Juli 1736 (ondertr. 29 Juni) *Susanna van Peeteren,* geb. Leiden, woont 1736 Crayerstr. ——

Uit dit huwelijk:

Santie, ged. Leiden, Hoogl. kerk 18 Juli 1741.
Joris, ged. Leiden Hoogl. kerk 14 April 1743.

Als „texielarbeiders" (zouden we nu zeggen) treffen we ook aan de kinderen van *Maerten Pietersz. van Dusseldorp,* wiens derde huwelijk met Anna Louise aan de schrijvers van dien tijd onoverkomelijke orthografische moeilijkheden bood. Zij heet nu eens Annetge Louwys, dan weer Loweys, Lowys, enz. Van dit geslacht noteerden we:

I. *Maerten Pietersz. van Dusseldorp,* woont 1680 en 1698 in de Stinksteeg, tr. 1e. *Willemtge Cornelis van Ollespoort,* tr. 2e. Leiden, (ondertr. 14 Febr. 1675) *Neeltje Willems*, geb. Amsterdam, wonende op de Middelvliet te Leiden, tr. 3e. Leiden, (ondertr. 11 Oct. 1680) *Anna Louisa Kokkedee,* dr. van Louis en Lyda Loweys, geb. Leiden, wonende 1674 op de Buitengracht, 1680 op de Kijfgracht, tr. Leiden 1e. (ondertr. 12 Juni 1674) *Lambert Lambertsz. van Roon,* Wedr. van Maeyke Jans Veromt, op de Leidsche straat.

Maerten van Dusseldorp en Annetge Lowijs hebben voor beider eerste huwelijk een zoon:

1. Lowijs, ged. Leiden, Hoogl. Kerk 5 Febr. 1669, waarschijnlijk vader van:

a. *Marytje Louwys,* tr. *Cornelis Jacobse van Dusseldorp,* uit welk huwelijk:

aa. Wyntje. van Dusseldorp, ged. Leiden, Hoogl. Kerk 5 Juni 1732.

bb. Gerrit van Dusseldorp, ged. Leiden, Pieterskerk 4 Maart 1735, schoenmakersknecht woont 1756 in de Kolfmakersteeg, tr. Leiden, ondertr. 8 Mei 1756 *Catharina Wijlingh,* dr. van Klaas en Maria Roessel, ged. Leiden Pieterskerk 18 Dec. 1735, ouders van:

aaa. Cornelis, ged. Leiden, Hoogl. Kerk 4 Juli 1756.

bbb. Klaas, ged. Leiden, Hoogl. Kerk 13 Mei 1759.

Uit het tweede huwelijk:

2. Pieter, lakenwever, wonende 1698 in de Spilsteeg

tr. Leiden, (ondertr. 12 Sept. 1698) *Cornelia van Leeuwen,* Wed. Christiaan de Houringh.

Uit het derde huwelijk:

3. Willem, ged. Leiden, Hoogl. kerk 14 Juli 1680.
4. Christina, ged. Leiden, Hoogl. kerk 17 Aug. 1681.
5. Lydia, ged. Leiden, Hoogl. kerk 4 Juni 1684.
6. Marcus, volgt II.
7. Maarten, volgt IIbis.
8. Jacobus, ged. Leiden, Hoogl. kerk 23 Feb. 1690.
9. Lydia, ged. Leiden, Hoogl. Kerk 15 Oct. 1693, tr. Leiden 7 Maart 1727 *Karel Cauchoix.*

II. *Marcus van Dusseldorp,* ged. Leiden, Hoogl. Kerk 8 Nov. 1685, droogscheerder, woont 1710 in de Paardensteeg, tr. Leiden, (ondertr. 30 Mei 1710) *Maria van der Sloot,* dr. van Klaas Cornelisz. en Maria Pietersdr. Fassier (of Savier?) ged. Leiden, Hoogl. kerk 4 Sept. 1689, woont 1710 in de Vestetraat.

Uit dit huwelijk:

Sara, ged. Leiden, Hoogl. Kerk 12 Maart 1711.

IIbis. *Maarten van Dusseldorp,* ged. Leiden, Hoogl. kerk 5 Febr. 1688, lakenwerker, woont 1712 op de Oranjesteeg, tr. Leiden (ondertr. 23 April 1712) *Gerritje van de Bree,* dr. van Cornelis, geb. Leiden, woont 1712 op de Oranjegracht.

Uit dit huwelijk:

1. Martinus, ged. Leiden, Hoogl. kerk 22 Nov. 1712.
2. Magdalena, ged. Leiden, Loodskerk 25 Dec. 1713.
3. Anna, ged. Leiden Hoogl. kerk 29 Oct. 1716.
4. Cornelis, ged. Leiden, Hoogl. kerk 15 Febr. 1720.
5. Maria, ged. Leiden, Loodskerk 29 Maart 1722.

Hoe veelvuldig de naam *van Dusseldorp* voorkomt blijkt uit de volgende losse aanteekeningen, chronologisch gerangschikt:

A. *Gerrit Willemsz. van Dusseldorp,* bakkersgezel, doet 25 Mei 1607 den poorterseed te Leiden.

B. *Jan Theunissen van Dusseldorp,* tr. 1e. *Abigael van Aecken,* dr. van Cornelis, tr. 2e. Leiden voor schepenen 31 Augustus 1653 (ondertr. 15 Aug.) *Margariet van Nuys,* geb. te Luxemburg.

Uit het eerste huwelijk:

Belitgen, ged. Leiden, Hoogl. Kerk 13 April 1642.

C *Willem Pietersz. van Dusseldorp,* geb. Leiden, wonende 1644 op de Vliet, ondertr. 1e. Leiden 29 April 1644 *Teuntje Ras* (Roos), geb. Amsterdam, ondertr. 2e. Leiden 28 Nov. 1667 *Charlotte Willems,* geb. Amsterdam.

Uit het eerste huwelijk 9 kinderen, allen in de Hoogl. kerk te Leiden gedoopt, te weten:

1. Paulus, ged. 28 Febr. 1645.
2. Mensgen, ged. 3 Nov. 1647.
3. Paulus, ged. 1 April 1649.
4. Petrus, ged. 16 Mei 1651.
5. Clementia, ged. 3 April 1653.
6. Gomarus, ged. 7 Maart 1655.
7. Pieter, ged. 28 Sept. 1656.
8. Commertje, ged. 10 Febr. 1661.
9. Gerardus, ged. 8 Mei 1663.

D. *Cornelisz. Pietersz. van Dusseldorp,* geb. Leiderdorp, vischverkooper aldaar, tr. Leiden 28 Nov. 1660 voor schepenen (ondertr. 12 Nov.) *Appolonia Marcus,* dr. van Marcus en Annetgen Crynen, geb. Leiden.

E. *Jan Arentsz. van Dusseldorp,* woont 1665 aan de Haven, tr. 1e *Grietge Jans,* tr. 2e. Leiden voor schepenen 6 Juni (ondertr. 22 Mei) *Trijntge Gerrits,* dr. van Gerrit, geb. Schoonhoven, wonende 1665 Leiden aan de Haven.

F. *Jan Jacobsz. van Dusseldorp,* zn. van Jacob Jansz., die 1669 in leven is. Geb. Gorinchem, schoenmaker, wonende 1669 op de Hooigracht, tr. Leiden voor schepenen 25 Mei 1669 (ondertr. 10 Mei) *Marijtge Heyndricx van Aken,* dr. van Hendrik en Angenieta Schuyl, geb. Aken, wonende 1669 Leiden op de Hooigracht.

G. *Jan Jorisz. van Dusseldorp,* geb. Leerdam, bakker, wonende 1673 Leiden op 't Nieuwe Levendaal, tr. Leiden, ondertr. (30 Nov. 1673) *Sara Jansdr. Brouwer,*

geb. Amsterdam, wonende 1673 Leiden op de Oude Rijn.

Uit dit huwelijk:

Gerrit, ged. Leiden, Pieterskerk, 15 Jan. 1676.

H. *Jan van Dusséldorp*, woont 1673 op de Hooigracht, tr. 1e. *Neeltje Joosten van der Klercq*, tr. 2e. Leiden, (ondertr. 22 Nov. 1673) *Susanna Ackermans*, wonende te Jisp.

Uit het tweede huwelijk:

1. Cornelia, ged. Leiden, Hoogl. kerk 18 Oct. 1674.
2. Hester, ged. Leiden, Pieterskerk 3 Juni 1676.
3. Jannetje,j ged. Leiden, Pieterskerk 7 Jan. 1678.

I. *Christiaan van Dusseldorp*, trouwt *Jannetje van Landen.*

Uit dit huwelijk:

Boudewijn, ged. Leiden, Hoogl. kerk 22 Maart 1684.

J. *Pieter van Dusseldorp,* geb. Leiden, droogscheerder, wonende 1702 in de Kamp, tr. Leiden, ondertr. 17 Febr. 1702 *Bregje Akerval,* dr. van Michiel en Marytje v. Potvliet, geb. Leiden, wonende 1702 in het Talidebagijnhof.

K. *Kornelis van Dusseldorp,* tr. *Marytje van den Bosch*
Hieruit:
Magdalena, ged. Leiden, Hoogl. kerk 4 Jan. 1739.

L. *Cornelis Disseldorp,* tr. *Grietje Suyerbaan.*

Hieruit:

Cornelia, ged. Leiden, 3 Jan. 1745.

Niet alleen te Leiden kwam de naam van Dusseldorp veelvuldig voor; ook in den Haag en Delft blijken verscheidene families van dien naam gewoond te hebben, wier onderlinge verwantschap niet is vastgesteld kunnen worden. Het lag niet op onzen weg hiernaar een uitgebreid onderzoek in te stellen. Mogelijk dat onderstaande gegevens anderen aanleiding geven om ontbrekende schakels te noteeren en te publiceeren.

van Dusseldorp Den Haag.

In Den Haag leefde in het begin der 17e eeuw:

I. *Jan (Hans) van Dusseldorp,* zn. van Jacob, Bode van den Raad van State (20 Juni 1603). tr. N.N., die hertr. *Claes Aryensze,* schipper.

Hieruit:

1. Cornelis, volgt II.
2. Frederik, vader van
   a. Jan, ged. Den Haag 16 Mei 1610.
3. Dirck, volgt IIbis.
4. Grietgen, tr. *Adriaen van Leeuwen* te Utrecht. Hij overl. vóór 5 Sept. 1667.
   Hieruit:
   a. Gilles van Leeuwen, geb. 1628, die 1648 zijn moeder machtigt.

II. *Cornelis van Dusseldorp,* overl. voor 1626, 1610 Bode van den Raad v. State, 1622 Bode van de Generaliteit, tr. Den Haag, Groote Kerk 3 Juli (ondertr. 12 Juni 1611) *Neeltje Symons,* dr. van Symon Warbouts. Zij hertr. *Abraham van Belle* en overl. voor 1644.

Hieruit:

1. Jan, volgt III.
2. Helena, woont 1645 te Delft, tr. (ondertr. den Haag 13 Aug. 1645) *Joost Pietersz. Schotte* te Delft.
3. Gilles, deurwaarder 1645, leeft 1657.
4. Maria, tr. Den Haag 20 October 1643 (ondertr. 4 October) *Claes Hendriks van Wijck,* Postmeester Generaal.

   Hieruit:

   Henricus van Wijck, Den Haag, Gr. kerk 2 Maart 1644.

III. *Jan van Dusseldorp,* 1637 Bode van de Generaliteit, is 1647 borg voor Postmeester Generaal v. Wyck, overl. na 1654, tr. *Lijsbeth Jansdr.* in de Corte Craënstr.

IIbis. *Dyrck van Dusseldorp.* Bode van de Generaliteit, na in O. Indië te zijn geweest, overl. voor 1653, tr. *Maria Jansdr. van Nierop,* dr. van Jan en Engeltgen Symons Deylmans, overl. voor 5 Sept. 1645.

Hieruit:

1. Grietje, ged. Den Haag, G.K. 7 April 1630, leeft 1646, tr. voor 1669 *Buys.*
2. Cornelia, ged. Den Haag, G.K. 19 Oct. 1632, jong overl.
3. Jan, ged. Den Haag G.K. 1 Oct. 1634, 1681 bode van de Meyery van 's Bosch.
4. Cornelis, ged. Den Haag G.K. 14 Sept. 1638, leeft 1646.
5. Cornelia, ged. Den Haag G.K. 23 Oct. 1639, overl. als wed. 1712 te Middelburg tr. 1e *François de Haese,* opperkoopman op Ceylon, 2e. *Jaocb Verburgh,* directeur van Bengalen, 3e. 27 Jan. 1686 *Pieter Carel de Bils,* Heer van Cappelsdamme, gecommitteerd Raad v. Zeeland.
6. Gilles, ged. Den Haag G.K. 18 Aug. 1641.
7. Adriaentie, ged. Den Haag G.K. 13 Sept. 1643, tr. *Carel Berniet.*
8. Samuel, ged. Den Haag, G.K. 4 Dec. 1644, 15 Nov. 1668 Bode van de Generaliteit.

Uit één der zonen:

a. Dirk tr. *Anna Otta.*

Voorts vinden we in Den Haag:

A. *Wilem Pieters van Dusseldorp,* geb. Den Haag, burger te Leiden, tr. 1e Den Haag 28 December 1692 *Anna Maria van Vliet,* tr. 2e Den Haag 24 Dec. 1747 *Maria van der Wel,* wed. Joh. Keyselaar.

Uit het eerste huwelijk:

1. Willem. ged. Den Haag G.K. 22 April 1693.
2. Aaltje, ged. Den Haag G.K. 9 Dec. 1696.
3. Reynier, ged. Den Haag G.K. 23 Aug. 1699.
4. Simon, ged. Den Haag G.K. 19 Oct. 1707 tr. Den Haag 31 Mei 1739 *Maria Hoyer,* geb. Delft.
5. Anna Maria, ged. Den Haag G.K. 4 Juni 1710.
6. Peter Willemse, geb. Den Haag (pl.m. 1695) wonende te Nootdorp, tr. Den Haag 13 Juni (N.K.), (ondertr. 28 Mei 1719) *Trijntje Cornelisdr. Vrijenhouck,* geb. te Nootdorp, wonende aldaar.

B *Wouter van Dusseldorp,* zn. van Herman, 1634 adelborst onder de Blauwe Gardes, 1645 appointi op

het kasteel Woerden, woont 11 Dec. 1646 te Delft alwaar hij een schuldbekentenis teekent. tr. 1e *Maria Schreven,* tr. 2e. omstreeks 1643 *Vroucken Hendriks*

Uit het eerste huwelijk:

1. Adriana, ged. Delft 21 Oct. 1618.
2. Claertgen, ged. Delft 1 Nov. 1628.
3. Pieterken, ged. Den Haag (G.K.) 4 Oct. 1630.
4. Michiel, ged. Den Haag (G.K.) 14 Nov. 1631.

Uit het tweede huwelijk:

5. Maria, ged. Den Haag 1 Juni 1644, is 2 Sept. 1699 doopgetuige in de Gr. Kerk te Den Haag.

C *Gerrit van Dusseldorp,* 15 Jan. 1650 Soldaat onder de garde, 12 Febr. 1654 Adelborst van de Compagnie Guardes, 1658 soldaat, tr. Den Haag 14 Sept. (ondertr. 311 Aug.) 1653 (Gr. K.) *Grietje du Quen* uit Vlaanderen. Zij hertr. Den Haag 1 Oct. 1662 *Isaac van der Cloot* van Turnhout.

D *Jan van Dusseldorp,* Mr. Schrijnwerker, huurt 1651 een huis in het Westeinde, tr. *Marya van der Valk.*

Uit dit huwelijk:

1. Johanna, ged. Den Haag, G. K. 2 Juni 1669.
2. Aletta, ged. Den Haag, G. K. 2 Juni 1669.

E. *Coenraad van Dusseldorp,* zn. van Jan, soldaat, in 1644 en 1647 doopgetuige in de Luth. kerk, in 1655 getuige in de Kloosterkerk, tr. Den Haag 4 November 1640 *Aeltgen Gerrits van den Bergh,* dr. van Gerrit! Zij hertr. 16 Maart 1659 Thijs Bastiaanz. van der Parck.

Bij deze enkele notities uit den Haag zullen wij het laten en thans nog eenige aanteekeningen uit Delft vermelden.

Van Dusseldorp Delft.

A I. *Jan van Dusseldorp,* overl. vóór 1633, tr. 1e. *Neeltje Cornelisdr.,* overl. vóór 1633, tr. 2e. *Machtelt Brugmans,* die hertr. Den Haag 11 Oct. 1648 Gerrit van Loo te Amerongen.

Hieruit:

1. Cornelis, volgt II.
2. Jacob vader van:
   Grietgen Jacobsdr. tr. Delft 22 Oct. (ondertr. 7 Oct.) 1651 *Jacob Pietersz. Schotte.*
3. Cornelia, tr. *Adriaen Balbiaens.*

II *Cornelis van Dusseldorp,* droogscheerder te Leiden, poorter van Delft 1611, getuigt te Delft Dec. 1624, tr. *Trijntje de Vries.*

III. *Abraham van Dusseldorp,* tr. Delft 23 Sept. (ondertr. 28 Aug.) 1651 *Grietgen Jeremiasdr.,* geb. Delft.

B I. *Jacob van Dusseldorp,* tr. N.N.

II. *Heyndrick van Dusseldorp,* tr. Delft 20 Mei (ondertr. 5 Mei) 1668 *Cornelia Jans van der Elst,* wonende in de Gasthuislaan.

Hieruit:

1. Johannes, wonende in de Gasthuislaan, volgt III.
2. Hermanus, wonende in de Gasthuislaan, tr. Delft 9 Jan. 1706 *Dirkje van der Wal,* geb. Delft.

III. *Johannes van Dusseldorp,* geb. Delft, tr. Delft 12 September 1705 *Catharina Buys.* i.d. Scheepsmakery buiten de Rott. poort.

IV. *Dirk van Dusseldorp,* werkzaam in de Scheepmakerij buiten de Rott. poort te Delft. tr. Delft, Gasthuiskerk 22 Mei (ondertr. 7 Mei) 1735 *Aechje van der Kloot,* wonende Turfmarkt.

Mogelijk zijn zij de ouders van:

a. Benjamin, tr. Delft 25 Mei (ondertr. 10 Mei) 1776 *Cornelia van der Does.* —
b. Johanna, tr. Delft 21 Dec. (ondertr. 6 Dec.) 1777 *Gerrit Uytterwijk.*
c. Jan, die 1762 naar O.Indië voer met „'t' Huys ten Donk", later met het schip „Overschie."

C I. *Hendrik van Dusseldorp*, zn. van Pieter, leeft 1652, tr. N.N.

Hieruit:

1. Pieter volgt II.
2. Heyndrick, voglt IIbis.

II. *Pieter van Dusseldorp,* geb. Delft, tr. Pijnakker 7 Mei (ondertr. Delft 27 April) 1656 *Martijntgen Pietersdr. van der Cleyn,*

Hieruit:

1. Hendrik, tr. N.N.

Ouders van:

a. Pieter van Dusseldorp.

2. Neeltje, tr. Delft 5 Mei (ondertr. 17 April) 1688 *Bastiaan van Sellen.*

IIbis. *Heyndrick van Dusseldorp*, tr. Delft 25 Februari 1657, ondertr. 10 Februari *Aechjez. Pieters van Houten,* wed. Claes Cornelisz. van der Plas.

Mogelijk zijn zij de ouders van:

1. Jan Hendricksz., volgt III.
2. Catharina Henricx van Dusseldorp, geb. Helmond, tr. Den Haag 24 April 1689 *Willem van Helmondt,* geb. te Den Haag.
3. Geertje, in 1683 doopgetuige over een kind van Jan;
4. Mesie, in 1679 doopgetuige over een kind van Jan.

III. *Jan Hendricksz. van Dusseldorp*, geb. Soelmont, tr. Den Haag 23 October 1678 *Gijsbertgen Heysterman,* dr. van Hendrick.

Hieruit:

1. Catharina, ged. Den Haag G.K. 2 Aug. 1679.
2. Angenita, ged. Den Haag G.K. 6 Jan. 1683, overl. Den Haag, begr. 1 Juli 1766.
3. Heindrick, ged. Den Haag G.K. 2 Maart 1687.

Bij het archiefonderzoek blijkt, dat er bijna geen gemeente van eenigen omvang in Holland is geweest, die

niet een of meer Van Dusseldorpen onder hare inwoners heeft geteld. Vele dier namen zijn in den loop der jaren genoteerd; het heeft geen zin ze hier zonder eenig verband te laten volgen.

Als curiosum, en tevens als tegenhanger van den beroemden Franciscus van Dusseldorp, waarmede dit artikel aanvangt, volgen hier eenige regels uit de procedure van den laatst opgehangene te Vlaardingen in 1736 (Oud Rechterl. Archief no. 10 bl. 121):

„De heer eysser deede seggen en is waer, dat den gevangene buyten pyne en banden van ysere bekent heeft ende gebleken is,

dat hij gevangene —(Heere Moses) seggende nog tot sijn complices te hebben gehad twee andere manspersonen, de eene genoemd *Jan van Dusseldo*rp en de andere Johannes van Cleeff."

Vindt men een dergelijke herinnering onaangenaam en weinig opwekkend, welnu de archieven geven ook aan dat een *Hendrik van Dusseldorp* den 25 April 1515 organist werd te Zwolle. We weten niets van 's mans leven of bekwaamheden, maar we nemen aan, dat hij de scharen gesticht heeft door zijn spel.

Aan het eind van ons artikel gekomen, noodigen wij allen, die aanvullingen of verbeteringen van het voorgaande kunnen geven, vriendelijk uit ons hiermede in kennis te stellen.

Genealogische verdichting en waarheid betreffende het geslacht Le Cocq d'Armandville,

toegelicht door M. G. Wildeman.

In Dec. 1919 werd mij van anonieme zijde de volgende huwelijksaankondiging toegezonden, welke ik onverkort afdrukte in het tijdschrift „De Wapenheraut" met het doel de aandacht te vestigen op de titel-usurpatie door een lid van genoemd geslacht, dat nimmer tot den Franschen adel behoorde.

„Luitnt. Kolonel *J. H. I. le Cocq* vicomte *d'Armand-*
„*ville* en Mevrouw *le Cocq d'Armandville* geboren
„*Roersch*, hebben de eer U kennis te geven van het
„voorgenomen huwelijk van hunnen zoon *Idisbald*,

„*Jean, Henri, Pierre* met Mejuffrouw *A. J. Plancken*,
„waarvan de voltrekking zal plaats hebben op Zater-
„dag 27 Dec. a.s.

„Bandjermassin, 3 Dec. 1919.

„De Heer *D. A. M. G. Plancken*, kapitein der Artille-
„rie b.d. en Mevrouw *Plancken* geboren *de Wilde*, heb-
„ben de eer U kennis te geven van het voorgenomen
„huwelijk hunner dochter *Annie Joséphine* met den
„Heer *J. J. H. P. le Cocq* chevalier *d'Armandville*, O.I.
„Ambtenaar B.B., waarvan de voltrekking zal plaats
„hebben op Zaterdag 27 Dec. a.s.

„'s Gravenhage, 3 Dec. 1919.

„Receptie: Zondag 21 Dec. 3-5 uur n.m.

„Buys Ballotstraat 71.

„Huwelijksinzegening ten half elf uur v.m. in de kerk
„van de H. Agnes (Beeklaan). —

Onderstreeping en vraagteekens bij de vermelde titels moesten den indruk maken, dat men twijfelde aan het recht om daarvan te mogen gebruik maken... en *terecht*!

Reeds in 1917 was bij de Directie van het in 1930 opgeheven Centraal Bureau voor Genealogie en Heraldiek te 's Gravenhage, directeuren D.G. van Epen en M.G. Wildeman, het volgend schrijven ingekomen:

„Maastricht, 6 Dec. 1917.

„Aan het Centraal Bureau voor Genealogie
„en Heraldiek te 's Gravenhage.

„Indien ik tot dusverre nog geen gevolg gaf aan de uit-
„noodiging voorkomende in de jongste uitgave van: „Ne-
„derlandsch Patriciaat", om U eene opgave te doen toe-
„komen van de genealogie onzer familie, geschiedde
„dit, omdat ik sedert eenigen tijd bezig ben materiaal te
„verzamelen voor de *erkenning* in den *Nederlandschen*
„Adel (sic!) van de titels, welke onze familie vóór de
„Fransche Revolutie in Frankrijk heeft gevoerd (?!) en
„het mij toescheen dat de vermelding der familie in
„het Nederlandsch Adelsboek uit dien hoofde beter op
„hare plaats zou zijn. Waar intusschen mijn dienst mij
„binnenkort weder naar Nederlandsch-Indië zal terug-
„roepen en er voor het oogenblik tengevolge van den
„oorlogstoestand van het verzamelen van materiaal in

„Frankrijk geen sprake kan zijn, zoodat er in de eerste „jaren van eene erkenning van de titels waarop wij „aanspraak maken (!) niets zal kunnen komen, meen ik „goed te doen, U voorloopig het navolgende omtrent de „familie mede te deelen.

„De familie le Cocq d'Armandville stamt volgens over-„levering af van een Noorsch edelman, die met *Rollo I* „in Normandië kwam..... (volgt een opsomming, zon-„der eenig onderling verband, van personen van den „naam *le Cocq* (of *LeCocq*), vanaf 1060 en eene uitwei-„ding over *Armandville* uit den aard der zaak voor deze „genealogie van geen belang, terwijl het relaas aldus „vervolgd wordt) .....

„*Met zekerheid* 1) is mij het navolgende bekend:

„Mijn overgrootvader *Pierre François Dénis le Cocq*, „écuier, chevalier d'Armandville, was de tweede zoon van „Vicomte Pierre François en de kleinzoon van Marquis „Pierre Louis, wonende te Granville. Pierre François „Dénis werd geboren te Buais (Normandie) den 2 Sep-„tember 1773, moeder *Renée Agathe Guinebêche de la „Valette*.

„Hij verloor op jeugdigen leeftijd zijn vader en genoot „zijn opvoeding ten huize zijner tante de Bois Ferrand. 2)

„Na de vereischte bewijzen van adeldom te hebben „overgelegd, werd bij besluit van den koning van Frank-„rijk en van Navarre van 1 Aug. 1789 benoemd tot Adel-„borst bij de Kon. Marine van Frankrijk te Brest (sic). „Beschikking van den Minister van Marine d.d. 1 Oct. „1789. In 9ber 1795 werd hij benoemd tot luitenant-ter-„zee bij de Fransche Marine. In Oct. 1796 was hij tenge-„volge van de vervolgingen, waaraan de edellieden bloot „stonden genoodzaakt Frankrijk te verlaten.

„Zijn oudste broeder diende als Kapitein in het leger „van Condé en overleed bij Mittau aan de gevolgen „zijner wonden. Voor zoover bekend is de rest der fami-„lie geguillotineerd of uitgeweken naar de Fransche „eilanden Maurice en Isle de France.

„Na eenigen tijd in Spanje en Engeland te hebben ver-„toefd kwam *Pierre François Dénis* in Nederland, waar „hij achtereenvolgens diende als luitenant bij het auxi-„liaire eskader van St. Faust, kapitein bij de staande Ar-„mée van Antwerpen en Commissaris van Politie te Am-„sterdam en later te Den Helder."

---

1) De cursiveering is van mij.

2) Zij wordt ook vermeld als Duchesse (Excusez du peu!)

„Hij huwde 20 Maart 1805 *Anne Francisca Gravelle des „Vallées* dr. van Louis en *Maria Theresia Joconda* de „*Castro y Toledo.*"

(Volgt zeer onvolledige genealogie in Nederland en daarna eene opsomming van allerlei allianties le Cocq met de eerste geslachten uit Frankrijk over een tijdvak van vier eeuwen!, terwijl het slot van den brief luidt:)

„Zooals reeds werd opgemerkt zijn er aanwijzingen, dat „alle genoemde Armanville's, Hermanville's enz. oorspron- „kelijk tot ééne familie hebben behoord.

„Het ligt in mijne bedoeling mijne nasporingen voort „te zetten, zoodra de omstandigheden zich daartoe be- „ter zullen leenen. Na eventueéle erkenning in den „Nederlandschen Adel (sic) zullen U desgewenscht „suppletoire gegevens worden verstrekt.

„Met de meeste achting:

Uw dw.

(get.) V(i)c(om)cte J. H. I. le Cocq d'Armandville

Uit bovenstaand schrijven blijkt duidelijk, dat men zich voorstelde, dat de gezonden aanteekeningen zonder eenig nader onderzoek in de uitgave Nederl. Patriciaat zouden worden opgenomen, geen ander bewijs zou worden gevorderd om de juistheid der beweringen te staven en eene erkenning in den Nederlandschen adel zoo goed als vaststond!!

Het ingezonden handschrift werd evenwel als onbruikbaar voor opname ter zijde gelegd. Door het aanwezig zijn van sporen van een vroeger onderzoek, dat evenwel zeer oppervlakkig geleid, geen resultaat had opgeleverd, kwam ik op de gedachte om zonder uitdrukkelijke opdracht, de *waarheid* inzake de afstamming aan het licht te brengen.

Het bleek mij al spoedig, dat die vermeende afstamming geheel op fantasie berust.

Wat den correspondent 1) met *zekerheid bekend* was (zie hierboven), n.l. dat zijn overgrootvader *Pierre François Dénis le Cocq*, écuyer, chevalier d'Armandville, zoon van een *Vicomte* en kleinzoon van een *Marquis Pierre* Louis, zou zijn geweest is met de feiten in tegenspraak. 1)

---

1) Toenmaals kapitein, thans gep. Generaal-majoor O.I. Leger, wonende te Brussel.

1) Er bleef nog een relaas bewaard van den grootvader van den zooeven genoemden Generaal, de gep. luit.-kolonel, ridder, M.W.O.,

P. F. A. le Cocq d'Armandville 1807–1884, die de zoogenaamde overlevering nog een weinig aandikte, en het volgende op schrift bracht:

„Ingevolge overlevering is dit geslacht van Scandinavischen oor„sprong en was deszelfs naam in vroegeren tijden Van Hermanstad, „doch bij den inval der Noormannen zich in Frankrijk gevestigd „hebbende, zoude die naam veranderd zijn in d'Armandville, terwijl „de naam van le Cocq eerst in lateren tijd bij gelegenheid van een „huwelijk met een Dame van dien naam daarbij gevoegd is ge„worden. Wat verder zoude pleiten voor de oudheid des adels van „de familie le Cocq d'Armandville is, dat de Heer Pierre François „Dénis le Cocq d'Armandville, omstreeks het jaar 1787 op de „koninklijke militaire school voor de Marine te Brest (sic) werd „aangenomen — A — welke school hij twee jaar later verliet als „zee-officier. Om tot die school te worden toegelaten moest men „kunnen bewijzen, dat men sedert 4 geslachten van adel was „(of wel 32 kwartieren telde) welke bepaling ten jare 1781 en „1786 waren vernieuwd geworden (zie hieromtrent het werk getiteld: „„La, France avant la Revolution, son état politique et social en „1787 par. M. Roudot.)

„Omstreeks het jaar 1836 bevond zich te Ostende een hôtelhouder „in het Badhuis, welke geweest was bediende bij Lodewijk XVIII „en aan mijn vader vertelde, dat hij gedurende de 100 dagen (in „1815) hetzij bij de vlucht, hetzij bij de terugkeer van den koning „met dezen gedurende 24 uur was gehuisvest op het kasteel van „zekeren graaf d'Armandville. Toen nu mijn vader hieromtrent een „onderzoek instelde, vernam hij, dat ook zijn oom en een neef „van hem, genoemd baron d'Orval, beiden waren overleden, zon„der dat hij iets meer van hen te weten kwam. Mijn vader heeft „zich ook in dien tijd gewend tot de bevoegde autoriteiten te „Parijs, teneinde nasporingen te doen instellen naar onze bewijzen „van adeldom, dit heeft echter geen gevolg gehad, omdat men mijn „vader antwoordde, dat hij moest beginnen met eenige honderden „francs over te zenden om de werkzaamheden of onderzoekingen „te beginnen, waarbij men tevens opmerkte, dat het van lange „duur kon zijn en het niet zeker was, dat het resultaten zou op„leveren, omdat Robespiere het adellijk archief in Normandië had „doen vernietigen(!) Hij was slechts 9 jaren oud toen hij zijn vader „verloor en heeft toen geruimen tijd doorgebracht bij eene tante „(waarschijnlijk Duchesse de Bois-Ferrand!) Op 14 jarigen leef„tijd naar de militaire school gezonden werd hij 2 jaren later zee„officier en begon zijn zwervend leven toen de groote Revolutie „uitbrak. Zijn moeder was de dochter van den Marquis de Lavalette „(of de la Valette), welke onder Lodewijk XV in groot aanzien „was. Mijn grootmoeder was vóór haar huwelijk hofdame (Demoiselle „d'honneur) bij de Koningin Marie Leszinca. Zij moet in de eerste „jaren der revolutie 1795 of '96 op haar kasteel in het zuiden van „Normandië zijn overleden.

„Mijn oom en tante de Poncy hebben het leven onder de guillotine „verloren. Omtrent het jaar 1812 ontmoette mijn vader te 's Graven-„hage een Marquis de Coetlogef-Blocqueville welke in het leger van „Condé een been had verloren. Hij vertelde aan mijn vader, dat „zijn broeder (mijn oom) een goed kameraad was geweest welke „tot zijn leedwezen ten gevolge van bekomen verwondingen was „overleden, waarschijnlijk te Mittau. In het laatst van 1830 te Ant-„werpen zijnde ontmoette ik met mijn vader, terwijl wij ons in een „magazijn bevonden, een heer, welke mijn vader tot mij noorde „spreken naar hem toekwam en zeide: „Mijnheer, gij zijt een Fransch-„man, ik hoor het aan Uw accent." Na het zien van onzen naam „d'Armandville, zeide hij, dit is een naam, die in Frankrijk goed „bekend is. Die heer bleek te zijn een Prins de Rohan, uit Nor-„mandië herkomstig."

„Het schijnt dat er veel gelijkenis bestond tusschen mijn vader „en zijn oudste broeder, want in het jaar 1806 te Groningen zijnde „was er een soldaat van een vreemd legioen, die militaire eer be-„wees aan mijn vader. Mijn vader zeide, dat hij zich vergiste „doch hij antwoordde: Ik ken U wel, gij zijt de graaf d'Armand-„ville, kapitein in het leger van Condé.

„Toen mijn grootvader overleed was mijn overgrootvader nog in „leven. Hij woonde toen te Granville en voerde den titel van Mar-„quis. Ingevolge het recht van opvolging in Frankrijk voerden de „zoons bij het leven van hun vader den titel van comte, vicomte „en chevalier; dit ging afdalende, zoodoende voerde mijn oom' „hierboven vermeld bij het leven van zijn grootvader den titel van „graaf een daar hij kinderloos is overleden is het recht van eerstge-„boorte en zoude ik bij gevolg indien onzen titel erkend was den „titel van Marquis voeren.

„Ongehuwde adellijke dames voerden in den regel geen titel. De „datum van het overlijden van mijn overgrootvader is niet bekend.

„Van de De la Valette familie is alleen bekend, dat mijn groot-„moeder tegen den zin harer familie met mijn grootvader gehuwd „zijnde, met hen was gebrouilleerd.

(w.g.) Le Cocq d'Armandville.
R.M.W.O.
Gep. Luit.-Kolonel.

(A In 1787 was de Ecole Navale te Brest nog ver te zoeken. Deze dateert toch pas vanaf 1 Nov. 1827!))?

Men moet zich niet te veel verbazen, dat dergelijke verhalen in het brein opkwamen van een gewezen kaper en die er vermoedelijk prat op ging zijn levensbijzonderheden aan zijn kinderen in kleuren en geuren op te disschen en daarbij rijkelijk gebruik maakte van alles wat de fantasie hem ingaf. Het mag nog een wonder heette, dat de familie niet is vastgeknoopt aan die van *Le Vasseur d'Armand-*

Voor zooveel noodig, wordt hier nog eens uitdrukkelijk geconstateerd, dat de inzender der gegevens de bedoeling had deze te doen publiceeren en deze zonder eenige restrictie afstond. doch blijkbaar zich niet kon voorstellen, dat zijn fantastische mededeelingen tegenspraak zouden uitlokken.

Na een vrij langdurige correspondentie en gesteund door officieele bescheiden, was ik in staat het volgende vast te stellen, zonder evenwel de geslachtslijst hooger te kunnen opvoeren dan tot het laatste vierendeel der 18de eeuw.

Het geheel ontbreken van een historiek der *„brigades* des fermes" uit den tijd van het Ancien Regime voor zooveel betreft het tegenwoordig Departement de la Manche maakt een onderzoek zeer ingewikkeld; men zou eenigen tijd de verspreide gegevens in het dossier Serie C der archieven van de Manche, die den Intendance van Caen en die van Calvados moeten bestudeeren, daar tot heden geen speciale studie over genoemde brigades werd ingeleid. Zoo is het thans vermoedelijk niet meer na te gaan van waar de hiervolgende eerstgenoemde le *Co(c)q* kwam, waar en wanneer hij overleed en in welk ambt of welke bediening.

De naam le Co(c)q, kwam zéér veelvuldig in die streken voor zonder dat er eenige familiebetrekking, onderling bestond.

Van eene geregelde afstamming gedurende 9 eeuwen (!) is niets bekend en bovendien onmogelijk te bewijzen.

Wij vangen de fragment-genealogie thans dus aan met::

I. Pierre Francois le Cocq, employé dans les fermes

---

ville uit Beauvoisis, of *D'Armenville*, segneur de la maison forte de Chaffardon (Daupline en Savoye), maar. . . . . die zouden niet passen in het kader van een 900jarige vestiging in Normandië!!!! . . . . . .

De zooeven genoemde zoogenaamde oudste broeder, die als „graaf" d'Armandville in het leger van Condé zou hebben gediend en wiens doop niet door mij kon worden opgespoord, lijkt ons eerder te identificeren met een zekeren J. E. d'Armandville (die dus eveneens zijn stamnaam *Le Cocq* negeerde)` aan wien een Instructie werd uitgereikt als kapitein van het *kaperschip* „De Constantia", Amsterdam 14 Feb. 1809, welk schip „gemonteerd met 4 draeybassen en voerende elf man equipage, thans liggende te Amsterdam." Dat een kaperkapitein bij het leger zou zijn geweest van Condé komt mij ook niet betrouwbaar voor, hoewel ik moet toegeven, dat in die tijden zoo niet alles dan toch veel mogelijk was. Het leger van Condé was reeds in 1800 ontbonden.

du Roy, brigadier 1771 et lieutenant 1773 de la Brigade de Sainct-Anne en Buais 1), tr. Renée Agathe *Guinebêche* (of *Guigneberchee*). 2)

Uit welk huwelijk voor zoover bekend geworden (zie evenwel ook bladz. 30. noot).

1. *Agathe Jeanne Geneviève le Cocq*, ged. Buais (Depart. de la Manche) 16 Juli 1771, 3) † ald. 10 Sept. 1773 4)

1) De archivaris van het Depart. de la Manche schreef mij: La paroisse de Buais, située sur la limite des anciennes provinces de Normandie et du Maine était autrefois le siège d'une brigade des fermes, chargée de surveiller et de réprimer la contrebande. Cette brigade était naturellement postée au village de Sainte-Anne, existant encore aujourd'hui et placé à l'intersection des routes de Normandie, de Brétagne et du Maine à environ 1800 mètres au nord de l'église de Buais. C'est ce qui vous explique le titre pris par François Le Cocq de, brigadier de Ste. Anne en Buais." Cet individu était le chef des commis des fermes ayant leur résidence dans le village des gabellous, comme on disait alors.

(*Littré* in zijn Dict. selon l'Académie zegt: *Gabelou*: mot populaire et de dénigrement pour désigner autrefois les employés de la gabelle, aujourd'hui les employés de la Douane et de l'Octroi.)

2) Zij wordt in de familie-aanteekeningen genoemd Guinebéche de la Valette en komt zelfs in aangiften bij de B.S. voor als *de la Valette;* of zij werkelijk zoo heette wordt door niets gestaafd. Vermoedelijk hebben de koks van deze cuisine de falsifications den naam Guilabert de la Valette of de Lavalette ergens aangetroffen. (oude familie te Castres) en deze dienstbaar gemaakt aan hun opzet. Volgens het relaas toch van Luit.-Kol. le C. d'A., was zij een dochter van een Markies d.l.V.! Het milieu waarin zij thuisbehoorde maakt evenwel deze bewering niet geloofwaardig!!

3) Doopreg. Buais. — Ce vendredy dix neuf juillet 1771 a été baptisé par moi vicaire soussigné Agathe Jeanne Jenneviève, née du 16 du présent mois du légitime mariage de Pierre François Lecocq Brigadier de la Brigade de St. Anne en Buais et de Agathe Renée Guigne Berche son épouse, le parain Jean Baptiste Potel capitaine de la Brigade ambulante de Barenton la marainne Jeanneviéve Levesque femme de François Lucas huissier au Chatelet demeurant à Ste. Anne en Buais, Le père absent, qui vont signer. Suivent les signatures. Pour extrait certifié conforme.

4). Begraafreg. Buais. Samedy onze Septembre mil sept cent soixante treize le corps d'Agathe Geneviève Jeanne Lecoq fille légitimé de Pierre François Lecoq, lieutenant de la Gabelle de St. Anne et de Renée Agathe Guinebeche son épouse agée de deux ans environ décédée d'hier au bourg de Ste. Anne, a été inhumee le jourd' hui par nous soussigné, présence de Guillaume Foinet maire à la Souliere et de Pierre Le Minois, maire au bourg de Buais témoins de cette paroisse lesquels vont signer. Suivent les signatures.

2. Pierre Dénis; die volgt II.

II. *Pierre Denis le Cocq,* gedoopt Buaisa 3 Sept. 1773, 1) † Olsene (Oost-Vlaanderen, België) 18 Jan. 1850 als oud-verificateur der In- en uitgaande rechten.

De geheele voorstelling van zaken volgens de familie-overlevering als zou hij marine-officier in Franschen dienst zijn geweest (adelbrief 1789 en luit. ter zee 1795) is uit de lucht gegrepen. Ik raadpleegde in deze den Heer Ch. de la Roncière, conservateur du département des imprimés, cartes et plans de la Bibliothèque Nationale, historien de la Marine française. Deze schreef mij i.d. 31 December 1921.. „Pour répondre à „votre lettre du 27 courant, j'ai fait de longues recherches dans les Etats de la Marine des années 1789, 90 etc. An IX. Chose curieuse je ne vois cité *Pierre Dénis Lé Cocq d'Armandville* dans aucun de ces états, malgré la précision des details que vous donnez. La table de la Gazette de France Consultée ne donne le nom d'Armandville au XVIIe et XVIIIe siècle notammantant comme célui d'un officier de l'escadre d'Estrees en 1677 mais rien ne se trouve dans la Gazette au de là de 1753. Rien non plus dans *La Chenaye des Bois, Dict. de la Noblesse.* Rien dans mes notees. Avec mes regrets, Monsieur, je vous pric, etc.

Ook gewerd mij eene officiëele mededeeling, dat in het Palais Soubise, alwaar de archieven van het Departement van Marine bewaard worden, te vergéefs werd gezocht naar documenten betreffende *Pierre Dénis le Cocq d'Armandville,* in de jaren 1789-94.

Van wáár komt nu die naam *d'Armandville?*

Zouden wij mogen aannemen, dat die toevoeging is geschied ter nadere aanduiding van den persoon ten einde verwarring te voorkomen met andere le Cocq's? en dus de naam van een der dorpen in den omtrek als plaats van herkomst werd aangenomen? Op de vraag welke *le*

1.) Doopreg. Buais. Baptisé ce Vendredi 3ième jour de Septembre mil sept cent soixante treize a été baptizé par moy vicaire soussigné, Pierre Denis Lecoq né de hier du légitime mariage de Pierre François Lecocq employe dans les fermes du roy et lieutenant de la brigade de St. Anne et de Renée Agathe Guinebêche son épouse le parrain Dénis Guignebêche employé dans les fermes du roy dans la brigade de Virey, la marraine Angélique Postel, fille de Jean Baptiste Postel de la paroisse da Barenton, qui vont signer. Suivent les signatures.

Cocq bedoelt gij, zou dus het antwoord moeten luiden wel, *le Cocq d'Armandville*! Want werkelijk bestaan twee dorpen van dien naam in den omtrek van Valognes. De archiviste de la Manche schreef mij dienaangaande: „L'un „situé au N.O., dépend de la commune même de Valogne. „L'autre situé au S.E. fait partie de la commune de „Saint-Cyr, canton de Montebourg. Les deux communes „ont conservéés d'anciennes registres des catholiques „pour les XVIIe et XVIIIe siecle; ils sont conservés dans „les mairies." Maar noch in *Montebourg*, noch in *Saint-Cyr*, noch in Granville, is eenig spoor te ontdekken van personen, die in het kader der familie-aanteekeningen zijn te plaatsen. Alleen *Barenton* geeft in 1771 een doop-inschrijving van een Jean Jacques Lecerf, fils de Jean Jacques Lecerf, *employé dans la brigade ambulante de* Barenton; la maraine: *Modeste Dénise Guignebesche*, le parrain Jean Baptiste Potel, capitaine de la brigade ambulante, époux de la dite Dame. Wij zien hier dus als getuige optreden een familielid, wellicht een zuster der vrouw van *Pierre Dénis Lecocq*, die later opduikt als *Pierre d'Armandville)* en uit hetzelfde milieu. 1)

Onze *Pierre Dénis le Cocq*, gedoopt te Buais 9 Sept. 1773 zal vermoedelijk het ouderlijk huis op jeugdigen leeftijd hebben verlaten en als scheepsjongen zijn geluk beproefd in vreemde landen, waardoor hij in aanraking kwam met avonturiers en zeeschuimers en zoodoende de Fransche, Engelsche, Spaansche en Portugeesche talen machtig werd waarvan hij spreekt in zijn zoo straks te noemen request aan Koning Willem I.

In zijn veel bewogen leven (hij noemde zich Pierre d'Armandville, Pierre Dénis d'Armandville, Pierre François d'Armandville) valt een „trou noir" te constateeren tusschen 1773 en 1803. Den 18 Juli van laatstgenoemd jaar werd hij als 2de luit. aangesteld ter *kaapvaart* bij de voormalige kaapreederij: *„De Bataafsche"*, onder directie van A. Teyler van Hall en E. van de Stadt.

Uit Jhr. Mr. De Jonge, Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen leeren wij, dat bij het uitbarsten van

---

1). In de Mémoires de Mons. *Gisquet*, ancien Préfet de Police, écrits par lui même, vindt men in Deel I, blz. 87; „Je suis né à Vézin (Moselle) le 14 juillet 1792 d'une famille obscure et pauvre. Mon père était à cette époque *lieutenant de douanes*.".

den oorlog in 1803 de lust herleefde om kapers uit te rusten. De burgers Adriaan Teyler van Hall en Engel van de Stadt te Amsterdam boden het Staatsbewind aan eenige schepen voor hunne rekening ter kaapvaart in zee te zenden, mits de Regeering van hare zijde door het afstaan van daartoe geschikte bodems en door het verleenen van andere aanzienlijke voordeelen deze kostbare en hachelijke onderneming ondersteunde en aanmoedigde. Dit aanbod werd aangenomen 1) en de gevraagde ondersteuning en aanmoediging ingewilligd, deels omdat er, door het in zee zijn van een groot gedeelte van 's Lands macht, weinig oorlogschepen voorhanden waren, deze nog bovendien nauw door de Britten ingesloten werden en dus weinig kans was, om met gewone middelen den vijand afbreuk te doen, en deels ook, omdat men hoopte door deze uitrusting van kapers de bloeiende vaart en levendige handel der Engelschen naar en van Noorwegen en de Sont te benadeelen.

Dientengevolge werd door de gemelde burgers een kaapreederij, die de naam van „*De Bataafsche*" droeg, opgericht en in het eerste jaar des oorlogs acht kapers uitgerust, alle sterk bemand en waaronder drie kloeke schepen, die van 18 tot 20 stukken en 220 tot 260 man voerden.

Ten einde den vijand de meest mogelijke afbreuk te doen en ook zoo noodig, aan sterke afzonderlijke Britsche gewapende schepen of kleine vijandelijke afdeelingen (waarmede de zee genoegzaam overdekt was) het hoofd te kunnen bieden, besloten Van Hall en Van de Stadt hunne kapers niet opzichzelve te doen uitloopen maar ze divisiegewijs in zee te zenden. Tot aanvoerder kozen zij een Franschman Jean Saint Faust 2) geheeten, een stout zeeman en dapper soldaat, maar wiens zeden ruw waren en die zich weldra schuldig maakte aan grove ongeregeldheden, zoo door het verontrusten van den Deenschen handel op Noorwegen als met het aanhouden en wegnemen van Hollandsche koopvaarders onder onzijdige vlag, hetgeen hem zoo ten kwade werd geduid, dat hij, op aanklacht der regeering van Amster-

---

1). Bij secreet Besluit v.h. Staatsbewind van 12 Aug. 1803.

2) In het hieronder besproken request van Pierre Dénis d'Armandville d.d. 15.12. 1806 gericht tot Koning Lodewijk wordt gesproken van de flotille Auxiliaire Hollandaise sous le commandemant de Mons. St. Faust.

dam, in hechtenis werd genomen en gelast het land te ontruimen.

Deze wijze van uitrusting slaagde in den beginne naar wensch, daar St. Faust en de zijnen onderscheiden prijzen van waarde vermeesterde. Ook handhaafde hij dapper de eer van 's Lands vlag en toonde niet beschroomd te zijn zich te meten met vijanden, die hem in macht overtroffen. Dit was bijzonder het geval in een strijd door hem met zijne toen onderhebbende divisie op den 3 Maart 1804 tegen het Engelsch fregat Thetis, kapitein Campbell op de Noorweegsche kust geleverd.

Dat fregat 't welk 20 stukken van 32 en 28 van 18 pond voerde, werd door St. Faust met zijne divisie, bestaande uit „de Bataafsche Trouw" van 12 stukken van 12 en van 24 pond, de „Unie" van 16 stukken schietende 8 pond, de „Deugd" van 4 achtponders, en de „Eer" met 8 tweeponders bewapend stoutmoedig aangegrepen, niettegenstaande het vijandelijk fregat de gezamenlijke kapers in macht verre te boven ging. 1) Ruim drie uren hield het gevecht aan, 't welk door de kapers met zooveel kloekheid en zulk een goed gevolg volgehouden werd, dat het vuur van de Thetis ten laatste zweeg en dat het fregat zich genoodzaakt zag, zich met de vlucht te redden.....

Nog eenige koopvaarders werden door de kapers genomen, maar niet lang daarna viel een der zwaarste schepen van St. Faust in 's vijands handen, werden drie andere een prooi der golven en de overige verrichtten niet zooveel als de reeders verwacht hadden. De divisie werd uit dien hoofde wegens ongeregeldheden, door St. Faust gepleegd, ontbonden, welk lot de geheele Bataafsche reederij niet lang daarna deelde.

Wel wendde Adriaan Teyler van Hall zich begin 1807, niet afgeschrikt door de vorige verliezen opnieuw tot de Regeering, ter bekoming van het verlof ter oprichting van eene kaapreederij, doch dit verzoek hoewel aanvankelijk bijval vindende 2), bleef naar het schijnt wegens gebrek aan geldmiddelen, zonder gevolg.

Er werden nochtans in diezelfde jaren voor niet minder dan een *dertigtal* dier vaartuigen *kaper-commissiën*

---

1) Rapport van St. Faust, een uittreksel in Haarlemsche Crt. van 5 April 1804.

2) Secreet Besluit Staatsbewind van 29 Mei 1804, waarbij Directeuren voor zooveel noodig daartoe gemachtigd, tot opheffing. Bij het opmaken der rekening werd een verlies van f 200.000 vastgesteld

uitgegeven, doch ook deze nieuwe poging werd door de waakzaamheid des vijands met geen gelukkiger uitkomst bekroond, zoodat de meeste schepen, nadat er eenige van genomen waren, werkeloos in de havens bleven liggen. 4)

Reeds in 1806 schijnt onze *Pierre Dénis d'Armandville,* (zooals hij zich toen schreef) de kaapvaart te hebben verlaten daar hij zich i.d. Amsterdam 15 Dec. van dat jaar tot Koning Louis Napoleon wendde, met het volgend request: „Le soussigné *Pierre Dénis d'Armandville* a „l'honneur de represénter à Votre Majesté qu' établi en „Hollande depuis plussieurs années il s"est embarqué avec „Monsieur St. Faust en qualité de premier lieutenant „sur la corvette „l'Union"; qu'il a été présent aux com- „bats dans lesquels il a concuru à soutenir la gloire du „Pavillon Hollandais. Passé à bord d'une prise Anglaise „faite par la flotille en qualité de capitaine de prise „il fut pris par une forte corvette anglaise de laquelle „il supporta longtemps le feu sans se rendre et à laquelle „il croyait avoir échappé en prenant mouillage sur un „territoire neutre où elle vint le pendre sans egards „pour neutralité. Conduit dans les prisons · Anglaises „il y resta jusqu'à son echange. Ces faits sont connus „de Monsieur Gohier, consul-général de France et de „Monsieur l'Amiral de Winter, qui ne refuseront cer- „tainement pas de les attester. Marié depuis son retour „à une Hollandaise.....

(volgt het verzoek om weder in de Marine geëmployeerd te worden. Het request is gedateerd Amsterdam 15 December 1806.)

De minister van Marine en van Koloniën Van der Heim schreef daarop aan den Koning, i.d. Den Haag den 24 Februari 1808 1).

---

1) De Minister van Marine deed dienaangaande 17 Febr. 1808 een pag. 246 en over de benadeelde kooplieden, aldaar, pag. I-III *Breen,* de regeering van Amsterdam gedurende den Franschen tijd in Jaarboek Amstelodamum 1914, pag. 86.

In het Register van Commissiën voor commissievaarders 1796-1808 vond ik *„De Unie"*, 60 koppen 8 stukken (kaperschip) Capt. J. St. Faust, uitgerust Amsterdam; Reeder A. Teyler v. Hall en Van de Stadt. (Alg. Rijksarchief 's Gravenhage.).

1) De Minister van Marine deed dienaangaanhe 17 Febr. 1808 een gunstig rapport aan den Koning.

1) Missivenboek Minister van der Heim, Algemeen Rijksarchief depôt, 's-Gravenhage. Aanwinsten 1887.

„Sire,

„Bij marginale apostille van den 19 dezer no. 9 „in handen van den ondergeteekende ter fine van Rapport „gesteld zijnde een request van P. F. d'Armandville, ge-„diend hebbende als eerste luitenant bij de voormalige „kaapreederij onder directie geweest zijnde van de Hee-„ren A. Teyler van Hall en E. van de Stadt, houdende „verzoek om in Uw Majesteits dienst geëmployeerd te „worden.

„Heeft ondergeteekende de eer aan Uwe Majesteit „eerbiediglijk te observeeren, dat de Maarschalk Ver Huell „als toenmalig Minister van Marine den 11 Febr. 1807 „aan Uwe Majesteit op een diergelijk verzoek heeft ge-„rapporteerd, dat hoezeer de Requestrant aan hem Maar-„schalk was toegeschenen niet ongeschikt voor den zee-„dienst te wezen, echter van denzelven bij het Kon. Corps „der Marine van Uwe Majesteit niet wel met succes „employ gemaakt zoude kunnen worden, aangezien de „persoon *nimmer gediend hebbende op een der oorlog-„schepen van dezen Staat* dienvolgens niet bekend was „met den dienst zoodanig als dezelve daarop wierd waar-„genomen.....

(volgt advies, dat requestrant beter zou doen, zich te wenden tot de directie der Kaapreederij en om daar opnieuw geëmployeerd te worden, daar hij daar vroeger reeds bij gediend had).

De beslissing des Konings luidde aldus::

„Op een request d.d. 19 Febr. 1808 van P. F. d'Ar-„mandville te Amsterdam, gewezen Lt. ter Zee 1) en ka-„pitein bij de sedentaire Artillerie te Amsterdam 2), en „dit corps zijnde gelicentieerd, om wederom in actieven „dienst te treden.

„Wij declineeren des suppliants verzoek strekkende om „bij onze Marine te worden geemployeerd.

(was get.) L.

„Utrecht, 14 Maart 1808.

---

1) Juister zou zijn gewezen rang hier zijn aangeduid als luitenant ter *kaapvaart*.

2) De beteekenis dezer Demi-brigades provisoires is te vinden in *L'Histoire de l'Armée et de tous les régiments* par A. Pascal, Introduction p. XXIX, o.a. aanwezig in de Bibliotheek Departement van Defensie. Een nog aanwezige brief gedateerd Eeckeren 19 Oct. 1809 is geadresseerd aan Monsieur *Darmanville;* capitaine au 3e Bataillon de la 3e half Brigade Provisoire à Gravenwesel.

Den 8 Maart 1811 zien wij hem benoemd tot Commissaris van Politie te Amsterdam; hij wordt in die aanstelling genoemd *„Leclerc-d'Armanville"(!)* ancien officier de Marine (sic)) 1) terwijl wij hem in 1816 een request zien indienen aan Zijne Majesteit den Koning der Vereenigde Nederlanden waarbij hij te kennen geeft, dat hij: „door eene toevallige misvatting alleen bij de „heuchelijkste keer van zaken in 1813 en 1814 naar aller „wensch voorgevallen van zijn bediening verlaten func-„tionnair, Commissaris van Politie om geen andere reden „daarvan verlaten, als omdat men hem in Frankrijk ge-„boren voor Franschman nog aanzag en deed houden, „hoezeer hij jaren lang dat Rijk om de Revolutie ont-„weken maar in dat Land zelve ter zee gediend had — „met eene fatsoenlijke Hollandsche vrouw getrouwd — „en daarbij in Holland vijf kinderen verwekt in leven „heeft — en de suppliant alzoo als een genaturaliseerde „Hollander aan te merken zij. Vergun aan zoodanigen „tzedert ambteloozen onderdaan, en zijn commissariaat „der Politie te Amsterdam irreprochabel zich vleiende „steeds waargenomen te hebben' en van de volkomen „estime der aanzienlijkste leden schriftelijk zich mogen „verzekerd zien, blijkens een reeks van attestatien aan „Uwe Majesteit den 18den dezer bij Rekeste gedaan „presenteeren met blootlegging zijner situatie en onver-„diend tot hiertoe zich te bevinden zonder eenig bestaan „of retablissement daartoe strekkende en zulks hoog-„stens behoevende." ———

„Vergun, Sire! dat Uwe Koninklijke Majesteit hier ter „stede zich bevindende en de suppliant Uwer Majesteits „gewichtiger opwachtingen niet durvende surchargeeren, „dat de suppliant bij deezen op de discreetste doch aller-„dringenste wijze om zijner noodswille en onbillijk ge-„passeerd te zijn, zich met dezen aan Uwe Koninklijke „Majesteit mag wenden en op zijne den 18en deezer „laatst ingediende rekeste en stukken, zooals hij zich reeds „bij het oogenblik der heuchelijkste keer van zaken zich „aan Uwer Majesteits toenmaligen Commissaris Generaal „van Politie dadelijk heeft geadresseerd gehad en vervol-„gens zoo bij Heeren Burgemeesteren dezer Stadt als „bij den Heer Procureur-Generaal, tevens gechargeerd „met de Politie op eenig convenabel retablissement bij „herhaling, edoch tot nog toe vruchteloos heeft gedaan.

1) Rijksarchief Noordholland. Archief Préfecture der Zuiderzée Doos no. 188.

„Dat derhalve de suppliant althans ten eerbiedigsten „mag imploreeren op meer gemeld, den 18en dezer in- „gediend rekest en zoo aantal favorabele getuigenissen „dat hoogst gunstig retablissement waar het in Uw Rijk „zij — kan het niet bij de politie zijn, dan in zoodanig „ander vak als waartoe de suppliant in de Commercie „geinitieerd zoowel als van den militairen dienst geens- „zins vervreemd op zijnen veertig jarigen ouderdom bij „de kennis der Fransche, Engelsche, Spaansche en Por- „tugeesche talen nevens de Hollandsche naar convenientie „zal mogen employabel geacht worden om alzoo te zien vergoed een met alle gelatenheid en geduldige hopé door- „geworstelden tijd van twee jaren zonder eenig bestaan „en geheel buiten zijn toedoen en alleen door louter „toeval en misvatting, er dat van Uwer Koninklijke Ma- „jesteit favorabelste dispositie den suppliant zich het wel- „dadigst extract moge uitgereikt zien.....

't welk doende, enz.
(was get.) *P. d'Armandville.*

De hierop gevallen gunstige beschikking volgde in Mei 1816, d.w.z. hij werd 20 Juli 1817 aangesteld tot Commissaris speciaal van Politie over het ressort van de Zijpe, het eiland Texel en resideerende te Den Helder werd als zoodanig eervol ontslagen 6 Dec. 1826, waarop den 15 d.a.v. de benoeming volgde van *visiteur* der In- en Uitgaande rechten te Antwerpen. 1) Hij overleed als oud-verificateur der zelfde rechten te Olsene (arr. Gent, O. Vlaanderen) 18 Jan. 1850, oud 76 j., en is ingeschreven als *Petrus Franciscus Dénis Lecocq d'Armandville,* geb. te Buez(!) Normandiën, Frankrijk, zoon van *Pieter* Louis (sic) en Joanne Lavalette(!!) 2).

Wij gaan nu over tot het bespreken van het huwelijk waarvan plaats en datum onbekend bleven. De familie-papieren geven als plaats en datum aan, Amsterdam Bagynhof 20 Maart 1805, doch in de registers dier kerk is dienaangaande niets te vinden tusschen 1795 en 1805, en ook de bescheiden der andere R.K. kerken geven geen licht. Indien het huwelijk elders plaats had, kan eene onjuiste opgave van den naam des bruidegoms (en

1) Hij woonde aldaar Ossemerkt Wijk 22. no. 100r. genoot een tractement van f 700.— mat volgens zijn signalement 1 El 72 d. en droeg als lidteeken een kwetsuur aan de rechterheup (vermoedelijk een souvenir uit zijn tijd als kaper.)

2). Ook hier is weder bij de naamsvermelding menige onjuistheid te constateeren, *gegrond op expresselijk verstrekte onjuiste opgaven.*

dit met voorbedachten rade natuurlijk) de opsporing bemoeilijkt hebben. Zelfs werd indertijd de bisschop van Haarlem in den arm genomen om door aanschrijving aan alle parochieen en (of) dioceses tot een resultaat te geraken; evenwel zonder gevolg.

De ouders der bruid woonden te Amsterdam, deze zijn aldaar gehuwd 4 Nov. 1784 1). Ook te Ostende is het huwelijk niet voltrokken. De oudste kinderen zijn allen te Amsterdam gedoopt, zooals wij aanstonds zullen zien.

Laten wij aannemen, dat het huwelijk werkelijk heeft plaats gehad zij het dan wellicht alleen kerkelijk met Anne *Françoise Gravelle des Vallées*, 2) ged. Amsterdam (R.K. Kerk de „Fransche Kapel" 3 Maart 1788 3), † Olsene (arr. Gent, Oost-Vlaanderen) 24 Aug. 1851 4), dr. van

---

1) Huw. inteekening-reg. (Pu) D. T. en B., no. 754, fol. 233. Den 4 November 1784 compareerden voor de Heeren, Louis Gravelle des Valles van Normandy, rooms, wedr. van Maria Theresia Prealle, op de Regulierbreestraat Maria Anne de Castro van Oostende, Rooms, oud 32 jaren, in de Kerkstraat, haar moeder Anna Pennecker woont te Oostende.

Verzoekende enz. get.: Louis Gravelle Des Vallées.
get.: Marianna de Castro.

2) Trouwens in haar overlijdensacte staat uitdrukkelijk *weduwe* van P. F. D. Lecocq d'Armandville. Evenwil is de titel van „gravin" haar in de familie-bescheiden gegeven, eene usurpatie; ook is zij zelfs geen dochter van een „edelman". (zie noot 5).

3) Doopb. R. K. Kerk „de Fransche Kapel" te Amsterdam Ao. 1788 Anne Françoise Gravelle Desvallée née en le mariage de Louis Gravelle des Vallée et de Maria Theresia Joconda de Castro a éte baptisée le meme jour, le parain a éte Etienne Thibaut et la maraine Françoise Le Sage. (get.) Leon Desmarest.

4) Reg. Burgerstand der Gemeente Olsene. Ten jare achttienhonderd één en vijftig den vijf en twintigsten Augustus... en hebben verklaard dat op gisteren ten negen uren 's avonds is overleden Anne Francisca Gravelle des Vallée, oud drie en zestig jaren gepensionneerd, geb. te Amsterdam en wonende te Olsene, dochter van Louis en Marie Therese Jacondo de Castro y Toledo, beide overleden, weduwe van Francies (lees) Pieter Francies Dionisius Lecocq D'Armandville.

Louis en *Maria Theresia Joconda de Castro* (y Toledo). 1)

Uit welk huwelijk:

1. *Anne Marie Françoise de Armandville,* ged. Amsterdam (Bagynhof) 10 Jan. 1806, 2) † jong.
2. *Pierre François Athanase,* die volgt III.
3. *Marie Caroline Le Cocq d'Armandville,* ged. Amsterdam (in de Fransche Kapel) 2 April 1809, 3) tr. *Antoin Alfred Olivier de Prez.*
4. *Eugène Alexandre Le Cocq d'Armandville,* ged. Amsterdam (in de Fransche Kapel) 7 Mei 1811, 4) † Zwolle 29 December 1830.
5. *Edouard Victor Napoleon Le Cocq d'Armandville,* geb. Amsterdam 30 Oct. 1830, † Amboina 7 December 1837.
6. *Victor Louis Charles Le Cocq d'Armandville,* geb. Austerlitz (bij Zeist) 3 Nov. 1815.
7. *Hortense Marie Virginie, Le Cocq d'Armandville,*

1.) De familie Gravelle des Vallées heeft nooit tot den *adel* behoord; ze is herkomstig van Argentan; onder de *voorname families* van die plaats wordt zij *niet* genoemd in den desbetreffende arbeid van Des Diguères. De archivaris van het Departement de l'Orne schreef indertijd: „En 1781 Messieurs Gravelle des Vallées, père et fils etaient fabricants de dentelles, appelées Point royal de France à Argentan. Le cinq mars 1781 l' Intendant de Alençon recoit de Mons. Tolozan communication d'un mémoire présenté par. M. M. Gravelle des Vallées pour obtenir que leur fabrique soit honorée du titre. de Manufacture royale. Ils demandaient en même temps à titre d'encouragement à leur industrie, quelques privilèges, à savoir l'exemtion du logement des troupes et impositions y relatives, tant pour eux que pour deux de leurs principaux ouvriers o Commis. Le conseil des Ministres, sur l'avis de l'Intendant d'Alençon, rejeta cette demande, comme on le vit par une lettre de Mr. Tolozan du 4 juillet 1781. La naissance d'Anne Françoise Gravelle des Vallées à Amsterdam en 1788 me parat s'expliquer par le commerçe auquel se livraient ses parents. Nos fabricants de Point, en effet, faisaient beacoup d'affaires avec la Hollande."

2) In de doopacte wordt de vader genoemd: Pierre François De Armantville, de moeder Anne Gravelle des Valles.

3) In de doopacte wordt de vader genoemd: P. F. D. Le Cocq d'Armandville, de moeder Anna Gravelle des Vallées.

4) In de doopacte heet de vader Pierre François Dénis Lecocq d'Armandville, de moeder Anna Gravelle des Vallées.

geb. Amsterdam 3 Nov. 1815.

8. *Antoinette Arnoldine Anne Le Cocq d'Armandville,* geb. Den Helder 5 Juli 1818 tr... de Roisin.
9. *Henriette Marie Josephine Le Cocq d'Armandville,* geb. Den Helder 8 Sept 1820, † Antwerpen 1 Nov. 1861.
10. *Louise Marie Charlotte Le Cocq d'Armandville,* geb. Den Helder 23 Jan. 1823, tr. *Joseph Dart.*
11. *Guillaume Rodolphe Louis Le Cocq d'Armandville,* geb. Den Helder 11 Jan. 1825. tr. *Hermine Jaspers.*
12. *Ferdinand Jean Charles Silvestre Le Cocq d'Armandville,* geb. te Antwerpen 18 Mei 1830 was Officier in Belgischen dienst, tr. *Elise Thorn.*

III. *Pierre François Athanase le Cocq d'Armandville,* ged. Amsterdam (Bagynhof) 2 Mei 1807, 1.) ridder M.W.O. 4de kl., laatst majoor Prov. Adj. in Limburg; gep. 1868, † Maastricht 10 Mei 1884; tr. Maastricht 1 Febr. 1844 *Maria Geertruida Jacoba van Waterschoot van der Gracht,* geb. 's Hertogenbosch 9 Aug. 1821, † Maastricht 20 Maart 1892, dr. van Mr. Cornelis Joannes en Maria Geertruida Hecking. Uit welk huw.:

1. *Pierre François Gérard Antoine Le Cocq d'Armandville,* geb. Veere 21 Dec. 1844, laatst Ontvanger der Directe Bel. 8ste kanton te Amsterdam, gep. 1913, † ongehuwd.
2. *Corneille Jean François Le Cocq d'Armandville,* geb. Delft 29 Maart 1846, missionnaris in N.O.I., † op de kust van Z. N. Guinea bij reddingspogingen 27 Mei 1896. 2)
3. *Jean Charles Idisbald,* die volgt IV.
4. *Wilhelmina Louisa Anna Maria Le Cocq d'Armandville,* geb. Utrecht 21 Nov. 1849.
5. *Ferdinand Jean Charles Le Cocq d'Armandville,* geb. Utrecht 14 Nov. 1851, † ald. 28 Nov. 1851.
6. *Marie Jeanne Charlotte Le Cocq d'Armandville,* geb. Utrecht 20 April 1853, † ald. 11 Mei 1853.
7. *Maria Johanna Wilhelmina Hendrika Le Cocq d'Armandville,* geb. Utrecht 21 Mei 1854.
8. *Anna Maria Clara Gerarda Le Cocq d'Armandville,* geb. Maastricht 20 Sept. 1861, † ald. 10 April 1889.

---

1) In de doopacte heet de vader Lecocq d'Armandville (zonder vóórnamen) de moeder Anne Françoise des Vallées.

2) Zie over hem W. van Nieuwenhoff. Leven van C. J. F. le Cocq d'Armandville, en het Tijdschrift Eigen Haard, 1896.

IV. *Jean Charles Idesbald le Cocq d'Armandville,* geb. Utrecht 30 Oct. 1847, ridder M.W.O., 4de kl., 1ste luit. der Infanterie, † Hospitaal te Oleleh 13 Juni 1886, tr. Maastricht 26 Sept. 1872 *Maria Emma Henriette Zickwolff,* geb. Bergen (Mons) 7 Juni 1859, dr. van Charles Eduard en Henriette Emma de Loos.

Uit welk huwelijk:

1. *Jean Henri Idesbald,* volgt V.
2. *Henri Pierre Wladimir Le Cocq d'Armandville,* geb. Maastricht 17 Aug. 1874, ingenieur, tr. 1e. *Paula Herpers,* geb. Oberhausen 1872, dr. van Mathias en Christina Sitt; hij tr. 2e. *Berthe Marie Guillelmine Juveyns,* dr. van Gerard en Marie Tammels. Waaruit kinderen.
3. *Eugène Ernest Jean Pierre Le Cocq d'Armandville,* geb. Maastricht 5 Juni 1876, civiel gezaghebber (1907) gewestelijk secretaris der residentie Palembang, later Burgemeester Palembang, eervol ontslagen 1928 (?) tr. M. J. de Loos.

   Waaruit kinderen.
4. *Willem Frederik Le Cocq d'Armandville,* geb. Amboina 9 Jan. 1883, inspecteur van politie te Amsterdam, tr. Amsterdam 22 April 1909, *Susanna van Abbe,* geb. Amsterdam 27 Mei 1888, dr. van Jacob en Jenneken Renssen.
5. *Emile Pierre Edouard Le Cocq d'Armandville,* geb. Malang 21 Mei 1885, handelsagent, tr. Luik 13 Febr. 1913 *Valentine Pirotte,* geb. Luik 12 Juli 1888, dr. van Charles en Clémence Cleinge. Waaruit althans één dochter.

V. *Jean Henri Idesbald Le Cocq d'Armandville,* geb. Maastricht 25 Januari 1873, ridder der M.W.O., 4e kl., en van het Legioen van Eer, 1) gep. Generaal-

---

1) Onder den titel: „Souvenir normand" gaf de correspondent te Parijs van de Nieuwe Rotterd. Ct. van 26 Febr. 1931 het volgend bericht: „Er bestaat hier een comité du souvenir normand", dat het regionolisme in zijn edelsten vorm toepast. Het tracht een band te leggen tusschen allen wier familie uit die rijke streek afkomstig is.

Daartoe vestigt het nationale comité's in andere landen. Een kruistocht werd daartoe in de Noordsche landen geopend. Vandaar is men zuidoostwaarts afgezakt en thans komt Engeland aan de beurt. Een Engelsch geestelijke toeft op net oogenblik hiér

om die banden nauwer aan te halen. Ook in ons land bestaat zoo'n comité. De gepensionneerde generaal-majoor van het Oost-Indische leger I. H. P. Le Cocq d'Armandville is de algemeene gedelegeerde.

In deze hoedanigheid heeft hij het ridderkruis van 't legioen van eer verworven. Reeds veroorloofde de Koningin hem dit aan te nemen. In een indrukwekkende bijeenkomst van het centrale comité is hem het kruis uitgereikt. Maarschalk Franchet d Espéry presideerde de plechtigheid.

Hij nam in de groote zaal van de Militaire Club aan de Place de St. Augustin op het podium plaats met den gezant, den Heer London; generaal Andrea, militair commandant van Parijs; andere hooge militairen; den Heer Gérard, voorzitter van Souvenir Normand; Professor le Carpentier; ondervoorzitter; een vertegenwoordiger van den president van den Ministerraad. den voorzitter van den Parijschen gemeenteraad; de ondervoorzitter van de Staten van het Seine-departement en andere autoriteiten. Ir de zaal zelf verdrong zich een uitgelezen publiek, bij wie vele dames, die de verschillende toespraken en later ten hoore gebrachte stukken vocale en instrumentale muziek met warmte toejuichte. Namens het Nederlandsche leger woonde ritmeester Labouchère de plechtigheid bij.

De vele sprekers, wien de maarschalk achtereenvolgens het woord verleende gingen uitvoerig de roemrijke antecedenten van den gehuldigde en diens familie na.

Wel *negen eeuwen* was deze in Normandië gevestigd!! Thans komt ze er niet meer voor. Een voorvader van generaal d'Armandville werd in 1811 door Napoleon met een commando naar ons land gezonden. Die traditie is in de familie gebleven. Van het een op het andere geslacht werden de zoons officier.

Inzonderheid werd uiteengezet, wat de grootvader en de vader van den geridderden in Indië, de eene ten koste van zijn leven. De anderen werden er gewond. Onder het bevel van zijn vader heeft de gevierde er gediend. Het besef van zijn Normandische afkomst bleef in hem levende. Franschen, die hij ontmoette, waren van één hartelijke ontvangst verzekerd. Voor het overige getuige de talrijke ordeteekenen, die zijn borst sieren, van zijn goed, beleid én trouw.

Dat deze plechtigheid niets militairistisch nad behoeft niet te worden vermeld. Alle sprekers, de geridderde niet het minst, legden nadruk op het streven naar algemeene pacificatie.

Bij het binnenkomen van den officieelen stoet en nadat de maarschalk, evenals de gevierde in groot uniform, den generaal het kruis op de borst gespeld en hem naar Franschen trant de accolade gegeven had, klonk de Marseillaise. Later viel het Wien Neerlandsch bloed te vroeg in, want de generaal wilde iets zeggen. Hij deed dit met militaire kernachtigheid. Hij dankte den president van de Republiek voor de onderscheiding, uitte daarvoor zijn vreugde evenals over

Maj. der Inf. O.I.L., tr. Harderwijk 29 Aug. 1894, *Prudence Francisca Wilhelmina Roersch,* geb. Harderwijk 8 Oct. 1875, dr. van Theophilus Antonius Josephus en Maria Geertruida van den Boom.

Uit welk huwelijk twee zoons en eene dochter, n.l. 2)

1. *Jean Henri Idesbald Pierre Le Cocq d'Armandville,* geb. Batavia 17 Juli 1895, Ambtenaar B.B. tr. 's Gravenhage 27 Dec. 1919, *Annie Joséphine Plancken,* ex matre de Wilde.

Uit welk huw., althans één kind.

3. *Pierre Louis Gerard Guillaume Le Cocq d'Armandville.*, geb. Bundjei (Sumatra) 10 Oct. 1896.
3. *Théophine Marie Guillaumine Le Cocq d'Armandville,* geb. Meester Cornelis 16 Feb. 1901.

---

het feit, dat maarschalk d'Espérey hem geridderd had, repte van het heldhaftige Fransche leger en eindigde met een zinspeling op zijn devies(?), waarover al een Fransche spreker had uitgeweid, niet een leve Frankrijk! —

Het Weekblad „Het Leven" wijdde ook enkele woorden aan deze gebeurtenis; opgeluisterd door twee illustraties. De bovenvermelde woordvoerders moeten wel geinspireerd zijn geworden door een lid der familie zelve en teekenend voor de juistheid dier inlichtingen is wel de mededeeling, dat een voorvader in 1811 door Keizer Napoleon met een commando naar ons land werd gezonden!

Dat moet dan wel een krijgsmacht van Amsterdamsche bobbies zijn geweest! want de waarheid dienaangaande vindt men hierboven, n.l. dat Pierre François Denis (zich toen alleen schrijvende d'Armandville en zijn waren eigennaam negeerde) in dat jaar benoemd werd tot commissaris van politie te Amsterdam! Het is weder een voorbeeld comment on écrit l'histoire! Dit neemt niet weg, dat drie leden der familie van vader op zoon als officier het ridderkruis der M.W.O. verwierven en ons land met eere hebben gediend. Het is daarom dubbel jammer, dat zij zich op genealogisch gebied lieten verleiden gehoor te geven aan het blijven verspreiden van geheel ondeugdelijke gegevens betreffende hun afkomst. Dergelijke uitingen van zelfbedrog worden vroeg of laat wereldkundig, vooral in den tegenwoordigen tijd nu de Genealogie als nuttige wetenschap erkend en in breeden kring beoefend, geen plaats meer overlaat aan vervalschingen en verfraaiingen, welke zeer terecht in de vaktijdschriften worden gepubliceerd.

2) De tegenwoordige staat der familie is niet compleet uitgewerkt, doch dit was ook niet mijne bedoeling. Belangstellenden kunnen met behulp van den Burgerlijken Stand gemakkelijk de ontbrekende gegevens uit de 20e eeuw verzamelen.

Fragment-Genealogie
SCHOT
Protestant.

(door M. G. Wildeman.)

Wapen: In blauw een zilveren eenhoorn.

I. *Reinier Schot,* † Bergen op Zoom 29 Juli 1763, tr. *Elisabeth Ootmoet.*

Uit welk huwelijk:

1. *Nicolaas,* volgt II.
2. *Pieter,* volgt IIbis.
3. *Johannes Schot,* ged. Bergen op Zoom 11 Mei 1749, † jong.
4. *Johannes Schot,* ged. Bergen op Zoom 20 Feb. 1752.
5. *Adrianus,* volgt IIter.
6. *Huybrecht Schot,* ged. Bergen op Zoom 7 April 1758, wordt poorter te Goes 8 April 1782, tr. Bergen op Zoom 6 Aug. 1788 *Aagje Nederveen,* j.d. van Werkendam.
7. *Anna Schot,* ged. Bergen op Zoom 3 Maart 1761.

II. *Nicolaas Schot,* ged. Bergen op Zoom 31 Jan. 1740, † Bruinisse 19 Jan. 1817, tr. Bergen op Zoom 31 Jan. 1763 *Cornelia Voorhans,* ged. Bergen op Zoom 31 December 1758.

Uit welk huwelijk:

1. *Reinier Schot,* ged. Bergen op Zoom 30 Dec. 1763
2. *Gerres,* volgt III.
3. *Elizabeth Schot,* ged. Bergen op Zoom 9 Juli 1766.
4. Harderina Schot, ged. Bergen op Zoom 2 Aug. 1767.
5. Pieter Schot, ged. Bergen op Zoom 25 Sept. 1768, tr. Bergen op Zoom 29 Jan. 1804 Barbara Pikaar, geb. Bergen op Zoom 13 Aug. 1779.

Uit welk huwelijk:

a. *Pieter Schot,* geb. Bergen op Zoom 3 Juni 1804.
b. *Cornelis Schot,* geb. Bergen op Zoom 3 Juli 1810.

6. *Johannes Schot,* ged. Bergen op Zoom 28 April 1771.
7. *Reinier Schot,* ged. Bergen op Zoom 19 Sept. 1773.

III. *Gerres (Goris) Schot,* ged. Bergen op Zoom 13 Juni 1764, ingeschreven als poorter te Tholen, 5 Febr. en beëedigd als zoodanig 12 Febr. 1786; tr. Bergen op Zoom 13 Jan. 1788 *Catharyna Baay*, geb. Bergen op Zoom 26 Nov. 1767.

Uit welk huwelijk:

Nicolaas Schot, ged. Tholen 3 April 1793;

2. *Hendrik Schot,* ged. Bergen op Zoom 31 Dec. 1797.
3. *Kornelis*, volgt IV.
4. *Joanna Pieternella Schot,* ged. Bergen op Zoom 17 April 1803.

IV. *Kornelis Schot,* ged. Bergen op Zoom 17 Sept. 1800, koopman aanvankelijk te Rotterdam, vertrekt 1865 naar Utrecht en † ald. 8 Febr. 1871; tr. Rotterdam 14 Dec. 1825 *Jannetje Snel,* geb. Rotterdam 14 Dec. 1799, † Utrecht 27 April 1877, dr. van *Cornelis* en *Jannetje Hopman.*

Uit welk huwelijk, één kind:

Cornelis Goris, volgt V.

(Wordt vervolgd.)

Fragment-Genealogie
SCHOT

Protestant.

(Voortzetting Nav. LXXXII, 48)

(door M. G. Wildeman.)

V. *Cornelis Goris Schot,* geb. Utrecht 11 April 1827, aanvankelijk zendeling der Ned. Herv. Gemeente te Babauw (Timor) Ambon, Hoetoemoery, Amahei op Ceran en Depok; werd 1 Jan. 1863 aangesteld tot regent van het Parapattan Wezengesticht te Batavia. Den 20 Juni 1863 deed hij examen voor onderwijzer van den 3den rang te Batavia, om ook persoonlijk de Wezen te kunnen onderrichten. In 't najaar van 1865 keerde hij naar Holland terug en vestigde zich te Utrecht. Hij overleed aldaara 1 Feb. 1874. Gehuwd Soerabaia 30 Juli 1851 met *Carolina Juliana Dücker,* geb. Leiden 22 Juni 1824, † Utrecht 18 Jan. 1888 dr. van *Christiaan Moritz* en *Juliana Schenk.*

Uit welk huwelijk:

1. *Cornelis Christiaan,* volgt VI.
2. *Julius Goris,* volgt VIbis.
3. *Jannetje Carolina Schot,* geb. Ambon 18 Aug. 1855, tr. Utrecht 24 Aug. 1886 *Willem Hendrik Johan Gantvoort,* geb. Borculo, 5 Juni 1847, apotheker, zn. van Gerrit Jan en Johanna Lubberdina Grootenhuisen.
4. *Christiaan Cornelis Schot,* geb. Hoetoemoery (N.I.), studeerde eenigen tijd aan de Utrechtsche Hoogeschool, vertrok vervolgens naar Indië en overleed als employé op een plantage 6 of 7 Dec. 1890, ongehuwd.
5. *Carolina Juliana Schot,* geb. Hoetoemoery (N.I.), 1 Mei 1858, † 's Gravenhage 16 Juni 1931, tr. Hardenberg 14 Aug. 1896 *Dr. Benjamin Gerhard Eliza Wessel van Dugteren,* geb. Utrecht 11 Mei 1861, arts, specialiteit in huidziekten, achtereenvolgens te Rotterdam, Breda en Arnhem, zn. van Jacobus Arnoldus en Maria Johanna Abendroth.

6. *Ida Maria Schot*, geb. Hoetoemoery (N.I.) 16 Jan. 1860,† Rotterdam 20 Juli 1895. tr. 1e. Utrecht 12 April 1887, *Dr. Benjamin Gerhard Eliza Wessel van Dugteren,* weduwnaar van hare zuster *Carolina Juliana* voornoemd.

7. *Hendrik Nicolaas Schot,* geb. Amahei op Ceram (N.I.), 19 Juli 1861, † als student te Utrecht 10 Dec. 1880.

8. *Antoinetta Helena Schot*, geb. Depok ((N.I.), 10 Nov. 1862, tr. Utrecht 7 Jan. 1886 Ds. *Jan Lodewijk Pierson,* predikant der Ned. Hervormde Gem. achtereenvolgens te Halle 1886, Hengeloo (Geld.)) 1890, en Groningen, geb. Heinenoord 16 Oct. 1861, † Bilthoven 24 Mei 1932, zoon van Dr. Theol. Hendrikk en Hermine Agnes Kolf. (Bilthoven).

9. *Maria Frederika Schot,* geb. Batavia 31 Dec. 1863, tr. "s Gravenhage 4 Maart 1890, *Ir. Erust Frederik van Zanten Jut*, geb. 's Gravenhage 21 Nov. 1864, zn. van Wilhelmus Jacobus en Elizabeth Marina van Zanten.

10. *Frederik Karel Maurits Schot,* geb. Utrecht 17 Feb. 1867, † Utrecht 30 Maart 1869.

VI. *Dr. Cornelis Christiaan Schot*, geb. Babauw (Timor) 16 Mei 1852, promoveert Utrecht 27 Sept. 1879 tot Doctor in de Godgeleerdheid, was vervolgens predikant der Nederd. Hervormde Gem. te Aagtekerke, Tholen en Hardenberg, nam deel aan de doleantie van 1886 en was sindsdien tot zijn overlijden predikant der gereformeerde gem. te Hardenberg, † Hardenberg 10 Jan. 1920, begraven te Zetten. Tr. Zetten 16 Sept. 1886 *Christine Hermine Pierson*, geb. Heinenoord 19 Maart 1863," † Hardenberg 1 Sept. 1887, begraven te Zetten, dr. van *Dr. Hendrik* en *Hermina Agnes Kolf.*

VIbis. *Julius Goris Schot,* geb. Babauw (Timor) 30 Jan. 1854, benoemd tot assistent-resident van Amoentai (Borneo) bij Besluit G.G. 23 Nov. 1896, † Amoentai 23 April 1898; tr. Utrecht 23 Mei 1878, en kerkelijk te Riouw 28 Nov. 1878 *Cornelia Leonardina Hendriks,* geb. Renkum 7 Sept. 1853, † 's Gravenhage

4 Nov. 1931, dr. van *Frederik Hendrik* en *Hendrika Wilhelmina de Gaai Fortman.*

Uit welk huwelijk:

1. *Fredrika Wilhelmina Carolina Schot,* geb. Riouw 4 Dec. 1879, tr. 's Gravenhage 9 Mei 1905, *Adrianus Egbert Willem de Jong,* geb. Pelantoengan (res. Semarang).
   zn. van Willem Egbertus en Maria Wilhelmina Francina Hartog.
2. *Cornelis Julius Josephus,* volgt VII.
3. *Johanna Maria Elisabeth Schot,* geb. Riouw 6 April 1883, zangeres, tr. Leipzig 10 Jan. 1916, *Dr. Emile Jean Jacques Guillaume Renaud* geb. Batavia 1 Oct. 1887, arts, gynaecoloog, zn. van Ir. Pierre Jean Adrien en Jacoba Maria Elibabeth Verenet.
4. *Hendrik Karel Maurits,* volgt VIIbis.
5. *Anna Julia Schot,* geb. Fort de Kock (Sumatra) 17 Mei 1889, ged. Utrecht in Domkerk 13 April 1890, † Tebing Tinggi 2 Oct. 1891.
6. *Sara Louise Schot,* geb. Utrecht 26 Dec. 1890, † Tebing Tinggi 4 Oct. 1891.
7. *Adriaan Gerard George,* volgt VIIter.

VII. *Ir. Cornelis Julius Josephus Schot,* geb. Riouw 2 April 1881, electro-ing. en koopman, werd 1 April 1914 opgenomen als deelgenoot in de Firma J. en A. C. van Rossem te Rotterdam; tr. 1e. Rotterdam 23 April 1914 *Wilhelmina Arnolda Jacoba van Rossem,* geb. Rotterdam 14 Nov. 1889, dr. van *Petrus* en *Johanna van Rossem.* —(Dit huw. werd eind 1927 ontbonden). Hij tr. 2e. Dordrecht 2 Mei 1928 *Elisabeth Maria Spierdijk,* geb. Dordrecht, dr. van Jan en Catharina Henriette Maria Goldberg.

Uit het eerste huwelijk:

1. *Cornelia Johanna Schot,* geb. Rotterdam 22 Dec. 1915.
2. *Johanna Schot,* geb. Rotterdam 28 Maart 1917.
3. *Julius Goris Schot,* geb. Rotterdam 3 Oct. 1921.

4. *Willemina Arnolda Jacoba Schot,* geb. Rotterdam 27 Sept. 1923.
5. *Anna Julia Schot,* geb. Rotterdam 25 Feb. 1925.

VIIbis. *Dr. Hendrik Karel Maurits Schot,* geb. Singkarak (Sumatra) 29 Oct. 1884, promoveerde tot doctor in de Geneeskunde 22 Nov. 1916 en vestigde zich in 1917 in Breda als genees-, heel- en verloskundige. Tr. 1e. Ginneken 31 Aug. 1917 *Maria Katharina Elizabeth Middelbeek*, geb. 's Gravenhage 8 Nov. 1891, dr. van *Dirk Johannes* en *Maria Katharina Margaretha Eichholtz.*

(Dit huw. werd 20 Sept. 1927 door echtscheiding ontbonden.) Hij tr. 2e. Breda 19 Nov. 1929 *Jkvr. Wilhelmina Margaretha Geertruida barones van Utenhove*, geb. Arnhem 16 Juli 1895, dr. van *baron Frederik Hendrik Gerard* en *Margaretha Geertruida Staal.*

Uit het eerste huwelijk:

1. *Cornelis Christiaan Schot,* geb. Breda 27 Juni 1918.
2. *Maria Katharina Margaretha Schot,* geb. Breda 16 Nov. 1919.
3. *Julia Hillegonda Cornelia Schot,* geb. Breda 24 April 1924.

Uit het tweede huwelijk:

4. *Hendrik Karel Maurits Schot,* geb. Breda 27 Mei 1931.
5. *Wilhelmina Margaretha Geertruida Schot,* geb. Breda 5 April 1933.

VIIter. *Ir. Adriaan Gerard George Schot,* geb. Amoentai (Borneo), 27 Oct. 1894, mijn-ingenieur, thans bij de Bataafsche Petroleum Maatschappij in Nederl. Indië. Tr. 's Gravenhage 7 Juli 1925 *Frida Schill* (ten rechte: *Frederiek Henriette Jacqueline Schill*), geb. Soerabaia, dr. van *Frits Heinrich Wilhelm* en *Geertruida Aleida van Ryn.*

Uit welk huwelijk::

1. *Annie Frida Caroly Schot,* geb. Lidah (Java) 6 Juni 1927.

2. *Frederik Ida Geraldine Schill Schot,* geb. Tjepoe (Java) 24 Aug. 1929.

IIbis. *Pieter Schot.* ged. Bergen op Zoom 18 Mei 1746, tr. Bergen op Zoom 5 Nov. 1769 *Cornelia van Brockhuyzen.*

Uit welk huwelijk:

1. *Reinier,* volgt III.
2. *Willem Godefridus,* volgt IIIbis.
3. *Wilhelmina Huyber Schot,* ged. Bergen op Zoom 7 Dec. 1783.
4. *Maria Schot,* ged. Bergen op Zoom 21 Dec. 1788.
5. *Thomas Jasperse Schot,* ged. Bergen op Zoom 5 Jan. 1791.

III. *Reinier Schot,* ged. Bergen op Zoom 9 Mei 1770, tr. Bergen op Zoom 18 Mei 1794 *Willemina de Keizer,* geb. Bergen op Zoom 11 Juni 1773.

Uit welk huwelijk:

1. *Cornelia Johanna Schot,* ged. Bergen op Zoom 17 April 1797.
2. *Pieternella Schot,* ged. Bergen op Zoom 23 Aug. 1801.
3. *Joanna Schot,* ged. Bergen op Zoom 17 Oct. 1802.
4. *Huibregt Schot,* ged. Bergen op Zoom 17 Jan. 1810

IIIbis. *Willem Godefridus Schot,* ged. Bergen op Zoom 9 Aug. 1772, wordt poorter te Goes 3 Jan. 1795; tr. Goes 21 April 1794 *Aaltje Groenendijk.*

Uit welk huwelijk:

1. *Pieter Schot,* ged. Goes 20 Aug. 1794.
2. *Adriaan Schhot,* ged. Goes 27 Maart 1796.
3. *Reinier Schot,* ged. Goes 23 Juli 1797.
4. *Pieter Schot,* ged. Goes 7 Oct. 1798.
5. *Adriaan Schot,* ged. Goes 9 Feb. 1800.

IIter. *Adrianus Schot,* ged. Bergen opp Zoom 10 Nov. 1754, † Bergen op Zoom 28 Sept. 1788; tr. Bergen op Zoom 10 April 1776 *Eva de Leeuw.*

Uit welk huwelijk:

1. *Reinier Schot,* ged. Bergen op Zoom 14 Nov. 1781.

2. *Anna Schot*, ged. Bergen op Zoom 19 Oct. 1783.
3. *Johannes Schot*, ged. Bergen op Zoom 4 Sept. 1785
4. *Johanna Schot*, ged. Bergen op Zoom 18 Sept. 1787

Van eene familie Schot, stammende uit *Johannes Schot* en *Anna Braakmans* zijn verscheidene kinderen te Bergen op Zoom gedoopt en verplaatsten zich naar Tholen, alwaar zij huwden en het geslacht in een eenvoudigen levensstand voortzetten. Aanvullingen zullen dankbaar worden aanvaard.

Stamreeks rechte lijn.

Reinier Schot × *Elizabeth Ootmoet*

Nicolaas Schot × *Cornelia Voorhans*
ged. 31-1-1740 ged. 31-12-1738.
1763

Gerris Schot × *Catharyne Baay*
ged. 13-6-1764 ged. 26-11-1767
1788

Kornelis Schot × *Jannetje Snel*
ged. 17-9-1800 ged. 14-12-1799.
† 8-2-1871 † 27-4-1877
1825

Cornelis Goris Schot × *Carolina Juliana Ducker*
geb. 10-4-1827. geb. 22-6-1824
† 1-2-1874 † 18-1-1888
1851

Julius Goris Schot × *Cornelia Leonardina Hendriks*
geb. 30-1-1854 geb. 7-9-1853
† 23-4-1898 † 4-11-1931.
1878

Dr. Hendrik Karel Maurits Schot × 1e. 1917 *M. K. E. Middelbeek*

geb. 29 Oct. 1884 × 2e 1929 *W. M. G. barones van Utenhove*

uit 1e *Cornelis Christiaan Schot*
geb. 27-6-1918.

uit 2e. *Hendrik Karel Maurits Schot*
geb. 27-5-1931.

Prins Willem V niet te Hagnau (1803)

door W. E. van Dam van Isselt,
Gepensionneerd Luitenant-Generaal

Op blz. 245 e.v. van den vorigen jaargang van dit Tijdschrift verscheen een artikel „Oranje en de abdij Weingarten, 1802-1806, door J. Kleintjens S.J." In den aanhef daarvan wordt door blijkbare onbekendheid met de lotgevallen van ons Stadhouderlijk gezin tijdens de revolutiejaren, doch ook door niet aandachtig lezen van namen en functiën een zeer scheeve voorstelling gegeven; om latere geslachten niet op een dwaalspoor te brengen dient zij hier terwille van een zuivere geschiedschrijving even te worden rechtgezet door het aanstippen van eenige feiten.

Men leest daar reeds op blz. 245 in den aanhef van het artikel: „Den 23sten September 1803 ging Willem V in eigen persoon naar Hagnau en liet zich daar op het stadhuis door de geestelijkheid, den raad en de burgerij huldigen" enz.

Hier heeft de Schr. door niet te letten op het verschil tusschen den Erfprins (de latere Koning Willem I) en den Erfstadhouder (Prins Willem V) beiden verwisseld en den Erfstadhouder naar Hagnau doen gaan, waar het in werkelijkheid diens zoon was, die ging, *omdat hij de Vorst was*.

„Im Monate Dec. 1802 überging das hiesige Patronatsrecht.. an das Fürstliche Haus Nassau-Oraniën (blz. 246) Dillenburg". Volkomen juist! Doch Prins Willem V wilde *niets* weten van alle nieuw verkregen rechten en gebieden; hij droeg dat alles *onmiddellijk* over aan den eenigen hem overgebleven zoon. Het blijkt dadelijk uit de volgende, uit het Pfarr-Prothocol *door schr. zelf* aangehaalde acte.

„Am 23 Sept. 1803 kam der Erbprinz Friedrich Wilhelm von Nassau Oranien, hiesiger Landesfürst, mit seiner Gemahlin Luise. königl. Prinzessin von Preussen hieher", enz. blz. 246. De Erfprins was de zoon van Prins Willem de V, hij heette inderdaad Willem Frederik (zijn voornamen zijn hier blijkbaar verwisseld; volgende malen niet meer); niet zijn vader, doch hij was Landesfürst; zijn vrouw was inderdaad Prinses Louise van Pruisen, terwijl de echtgenoote v.d. vader de bekende „Willemijntje", Prinses van Pruisen was. In een oorkonde van 1 Nov. 1804

(blz. 247-8) wordt terecht Wilhelm Friedrich, Erbprinz van Oranien Nassau" genoemd met zijn nieuw verkregen gebieden en rechten: „Fürst zu Fulda und zu Corvey 1), Graf zu Dortmund, 2), Herr zu Weingarten u.s.w.", wat de z.g. Prins Willem VI inderdaad einde Aug. 1802 was geworden.

Alle verder door schr. aangehaalde acten omtrent „Oranje en de abdij Corvey"' (blz. 248-58) gelden dan ook dien Erfprins, wat vrij overtuigend blijkt uit een zinsnede van een 8 Sept. 1802 door dien Prins gegeven, blz. 249 vermelde Erklärung:

„Und da ferner des Prinzen von Oraniën und Fürsten zu Nassau, Unsers Herrn Vaters Gnaden, Sich bewogen gefunden haben alle die Ihnen bestimmten Entschädigungs Gegenstände kraft der unterm 29 v. M. (29 Aug. 1802) ausgefertigten förmlichen Cessions Urkunde an Uns zu übertragen und abzutreten" (u.s.w.).

En thans enkele feiten, welke overtuigend aantoonen, dat alles, wat schr. aanvoert, Prins Willem V niet gelden kan. Het Stadhouderlijk gezin is 18 Jan. 1795 van Scheveningen overgestoken naar Engeland, waar men de gastvrijheid heeft genoten van het nauw verwante Engelsche Koningshuis en Hampton Court, kasteel aan de Theems, waar de Koning-Stadhouder geregeld had verbleven, ter beschikking werd gesteld. De Stadhouder, die overeenkomstig zijn karakter een zuiver afwachtende, ten deele afwijzende houding aannam, is daar vooreerst gebleven; de Erfprins stond een meer actieve rol voor en nam soms een militante houding aan. Zwager van den Pruisischen Koning Friedrich Willem III (1797 tot 1840) oriënteerde hij zich meer naar dat land; hij vestigde zich in Duitschland, woonde meest te Berlijn e.o. Dat hij èn in 1802 èn in 1806 in nauwe voeling is getreden met Bonaparte, ja dezen in verband met de belangen van het Oranjehuis heeft bezocht, kon zijn fiere, soms heftige moeder allerminst goedkeuren, al bleef de moederlijke liefde voor haar eenigen, haar overgebleven zoon ongeschokt. 3)

Prins Willem V heeft niet de minste geestdrift gevoeld om zijn oude positie en bevoegdheden te herkrijgen; als plicht wilde hij zich daarvoor *desnoods* opofferen. Hij had het goed in Engeland en gevoelde zich daar, beveiligd

---

1) In dit Hochstift lag de stad Höxter.

2) Dit was een Rijksstad.

3) Prins Frederik, 13 Sept. 1793 bij Werwick gewond, overleed als Oostenrijksch Veldmaarschalk 6 Jan. 1799 te Padua, nimmer geheel hersteld van zijn wond.

door de zee, waarop de Britsche vloot, veilig. Te Brunswijk, waar zijn dochter woonde, zat men meermalen op heete kolen, dat de steeds verder stuwende golven der Fransche legers zich ook naar die zijde baan zouden breken. Toen de vrede van Amiëns (25 Maart 1802) tusschen Frankrijk en Engeland door het opvatten van vredesonderhandelingen in zicht kwam, verliet Prins Willem V 31 Oct. 1801 Engeland voor goed en reisde over Brunswijk naar zijn slot Oraniënstein te Diez aan de Lahn, waar hij als Vorst van Nassau voor het eerst in persoon zijn landsheerlijke rechten ging uitoefenen.

In een geheim artikel van den vrede van Campo Formio (17 Oct. 1797 tusschen Frankrijk en Oostenrijk), bevestigd bij dien van Lunéville (9 Feb. 1801 tusschen Frankrijk met Oostenrijk en het Duitsche Rijk) was bepaald, dat onze Stadhouder voor zijn aanspraken in de Republiek een schadeloosstelling zou ontvangen. Hoewel Oranje zeer teleurgesteld was, dat het Engelsche kabinet zich bij de vredesonderhandelingen zoo weinig liet gelegen liggen aan de acte van garantie en de belangen van zijn Huis, teekende Bonaparte 3 Juli 1802, kort na den vrede van Amiëns, de overeenkomst van schadeloosstelling, waarbij Prins Willem V de hiervóór vermelde gebieden ten laste van Duitschland werden toegewezen. Het viel dezen en zijn zoon bitter tegen. Door tusschenkomst van Prinses Wilhelmina, nog in Engeland gebleven, kreeg de ex-Stadhouder een pensioen, zij zelf een schadeloosstelling van dat land. Na een allerhartelijkst afscheid van de Koninklijke familie verliet zij 2 Juli 1802 Engeland en reisde door N. Frankrijk en de Z. Nederlanden naar Oraniënstein, waar zij zich 21 Juli 1802 bij haar echtgenoot voegde. De Erfprins, die èn vóór den vrede van Amiëns èn daarna te Parijs Bonaparte had bezocht, om te bedanken, reisde daarop met een Fransch oorlogsschip naar Engeland om daar zoowel het Hollandsche eskader te ontbinden (25 Mei 1802) als op Wight de Dutch Brigade (dagorder 12 Juli 1802). Een en ander was door den vrede van Amiëns onvermijdelijk geworden.

Zoodra Prins Willem V vernam, dat hij ten koste van anderen zou worden schadeloosgesteld, zeide hij: „Ik wil geen gestolen goed aannemen, doch ik zal de regeering van Nassau voortzetten in overeenstemming met mijn verleden" 1) Daarom deed hij den reeds hiervoren vermelden

1) Volgens Dr. C. Spielmann „Geschichte von Nassau" werd in de 2e helft der 18e eeuw geen Duitsch gebied beter geregeerd dan „Nassau Oranien". Prins Willem V besteedde daarvoor groote sommen uit zijn Nederlandsche inkomsten en werd ginds dan ook „Willem de goede" geheeten.

afstand d.d. 29 Aug. 1802 van de hem nieuw verleende rechten in Duitschland. Na zijn ervaringen van de jaren 1780-95 in onze Republiek had hij, mede in verband met zijn karakter en zijn gezondheidstoestand, niet den minsten lust in een nieuwe, hem vreemde bestuursfunctie; ook was hij blijven stilstaan bij het oude en verstond geenszins om, zooals zijn zoon dat kon, „den polsslag van een nieuwen tijd" te verstaan.

Willem Frederik vestigde zich te Fulda en legde zich — heerscher en regeerder, gelijk zijn inborst aangaf, wat hij ongetwijfeld van zijn moeder had — met grooten ijver en toewijding toe op de vervulling van zijn nieuwe functie. De bestuurstaak te Fulda is voor den nog jongen Vorst een eerste leertijd geweest voor de bijzonder zware taak, die hem in dat opzicht vanaf einde Nov. 1813 zou wachten, eenerzijds door den betreurenswaardigen toestand, waarin de Fransche tijd de voormalige Republiek achterliet, anderzijds door de vereeniging van de Z. bij de N. gewesten.

„In den zomer en den herfst van 1803 bezocht de Erfprins met zijn gemalin Corvey, Dortmund en Weingarten om door eigen aanschouwing bekend te worden met de belangen dezer gewesten." 2) Vergelijking van de vermelde periode met de data van de acten door den heer Kleintjens aangehaald, sluit elke twijfel uit.

Wegens de dreigende staatkundige verwikkelingen, welke reeds tusschen Frankrijk en Pruisen bestonden, verlieten Prins Willem V en zijn echtgenoote najaar 1805 Oranienstein om er niet weer te keeren. Zij brachten den winter door te Brunswijk bij hun dochter, waar Prins Willem V in den nacht 8-9 April 1806 nog vrij onverwacht overleed op 58-jarigen leeftijd, na een beroerte. Toen de oorlog tusschen Frankrijk en Pruisen Oct. 1806 uitbrak, koos Prins Willem Frederik uiteraard de zijde van Pruisen. Alles vluchtte richting Koningsbergen. Voor de familie had het zeer verstrekkende gevolgen: Prinses Wilhelmina vluchtte met klein gevolg naar Sleeswijk, waar zij een bovenhuis huurde, om later verder terug te gaan naar Kopenhagen, vanwaar zij weer naar Sleeswijk terugkeerde wegens het bombardement van Kopenhagen door de Engelschen (Sept. 1807). De Erfprins en zijn vrouw ver-

---

2) de Bas. Prins Frederik en zijn tijd II. 385.

loren tijdens hun terugtocht hun in 1800 geboren dochtertje Pauline. Uiteraard verloor die Prins, niettegenstaande hij andermaal de knie had gebogen voor Napoleon, bij den vrede van Tilcit zijn nieuw verworven bezittingen Fulda c.a. voorgoed. Bij de oprichting van de Confédération du Rhin (16-7 Aug. 1806) was zijn Nassausch bezit verdeeld en meerendeels het Groothertogdom Berg (Murat) ten deel gevallen. Willem Frederik vestigde zich als grootgrondbezitter in een t.v. door hem gekocht uitgestrekt landgoed in het O. van Pruisen, waarbinnen zelfs enkele dorpen lagen. Daar is hij verder in de voor zijne, ook onze zaak bittere jaren 1807-13 door lijden groot geworden.

Uit vorenstaande feiten, voor een belangrijk deel ontleend aan het vermelde werk van Generaal de Bas, blijkt, dat ook reeds de aanhef van Schr.'s artikel onjuist is: „Bij den vrede van Lunéville ontving de vroegere Stadhouder der Republiek, Willem V, o.a. ook het gebied der vorstelijke abdij Weingarten in Opper-Zwaben." Bij de vrede van Campo-Formio en Lunéville is een geheim artikel alleen het *beginsel* vastgelegd, dat het Huis Oranje-Nassau zou worden schadeloos gesteld voor alle verloren aanspraken in onze Republiek. Eerst bij de vermelde overeenkomst van 3 Juli 1802 met Bonaparte is vastgesteld, waaruit die schadeloosstelling zou bestaan.

Iets over onze geleerde en ook andere genootschappen in de 18e eeuw.

Wat men onze voorouders uit de 18e eeuw ook móge nageven, dat zij de vroeger verkregen rijkdommen in te groote weelde verteerden, zonder voor aanvulling te zorgen, toch mag m.i. niet worden vergeten, dat in de tweede helft dier eeuw zich de geest van associatie op wetenschappelijk en letterkundig gebied, te onzent, op een gelukkige wijze heeft geopenbaard. Men begreep, dat door samenwerking van beoefenaars der wetenschappen, het uitgeven van verhandelingen, het op geregelden tijd samenkomen, door het aanleggen van bibliotheken, de wetenschap niet dan gediend kon worden. En gezeten kooplieden, patricische regeeringsleden, en in de eerste plaats prins Willem V, gaven als honorair- of beschermend lid van een genootschap, gaarne hun beduidende bijdragen.

Of echter het uitloven van de vele prijspenningen, een hobby van de meeste dier genootschappen, de wetenschap veel verder heeft gebracht, laat ik liever in 't midden. Een voorbeeld: In 1783 werd door G. Brender à Brandis, leeraar in de Wis- en Natuurkunde, ijker en wijnroeier te Amsterdam, het: „Amsteldamsch letterlievend genootschap onder de zinspreuk: „Wij streven naar verbetering" opgericht. Spoedig sloten zich vele beoefenaren der dichtkunst bij het genootschap aan, en het gelukte Mr. Cornelis Van Lennep en Mr. Cornelis van der Hoop, beiden schepenen der Stad, als beschermheeren eraan te verbinden.

Een der eerste daden was het uitschrijven van een „prijsstoffe", met als prijs een gouden medaille ter waarde van 20 ducaten. De 22-jarige Petronella Moens, sinds haar 4e jaar blind en o.a. bekend geworden door haar kinderwerkjes, ging met den prijs strijken.

In het begin van 1790 zag Mr. E. Vercul zich een gouden en een zilveren medaille voor zijn gedicht: „de Lof der Naarstigheid" toegewezen, maar de voorzitter van het Genootschap. de heer Brender à Brandis. vond het nuttig op de jaarvergadering van 4 Mei van dat jaar, daar, tegenover „de Lof der Luiheid" te bezingen. Hij was ook de man, die in 1787 had 'weten te bewerken, dat de „Maatschappij tot nut van 't algemeen", voortaan in plaats van te Edam, te Amsterdam zou vergaderen.

In 1800 heeft het Genootschap zich onder den naam van Bataafsche (later Hollandsche) maatschappij van fraaie Kunsten en Wetenschappen en onder voorzitterschap van den in zijn tijd zeer bekenden Jeronimo de Bosch, vereenigd met het taal- en dichtlievend Genootschap „Kunst wordt door arbeid verkregen" te Leiden, en het Genootschap „Studium Scientiarum genetrix" te Rotterdam, waarover nader. In 1818 trad ook het Genootschap „Kunstliefde spaart geen vlijt", in 1772 te 's Gravenhage opgericht, tot de Hollandsche Maatschappij toe. toe.

Te gelijkertijd met het pas genoemde Genootschap te Leiden, werd aldaar in 1766 ook opgericht de Maatschappij van vaderlandsche (thans Nederlandsche) letterkunde

In 1752 was te Haarlem de *Hollandsche* Maatschappij van Wetenschappen opgericht. Bij octrooi van 30 Juli 1761 werd haar door de Staten van Holland en West-Friesland die naam toegestaan.

En, nu richtte Steven Hoogendijk in 1769 te Rotterdam op het Bataafsch Genootschap der proefondervindelijke

wijsbegeerte, waarvan o.a. bestuurders werden: dr. Salomon de Monchy en dr. Leonard Patijn, beiden hoogleeraren in de geneeskunde, en Cornelis Nozeman, predikant bij de Remonstrantsche broederschap te Rotterdam.

De vroedschap aldaar en prins Willem V hadden aan het Genootschap hun bescherming toegezegd, en nu verlangde het bestuur, in een adres: „de approbatie van hun bestaan en van het zegel, dat zij zouden voeren, van de Staten van hun gewest." Letterlijk was Holland nu echter in last. Want de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, die van het request kennis had bekomen, wendde zich terstond tot de Staten met het bezwaar, dat als het verzoek van het Rotterdamsch Genootschap werd toegestaan, in het *eene* gewest Holland *twee* van dergelijke genootschappen zouden bestaan, en dit in strijd ware met het haar vroeger verleende octrooi. Gelukkig maar, dat het Bataafsch Genootschap op 5 Juli 1770 het verlangde octrooi heeft verkregen, en daardoor tot op onzen tijd de wetenschap op velerlei wijze heeft kunnen dienen.

Te Amsterdam en ook te Rotterdam bloeide een geneesen heelkundig genootschap. In eerstgenoemde plaats onder de zinspreuk: „Servandis civibus", tot behoud der burgers, dat in 1775 werd opgericht en jaarlijks zijn prijsvragen, met als onontbeerlijke belooning een gouden of zilveren gedenkpenning, uitschreef. Het noodigde de „Kunstenaren" uit, „de bijzonderheden hun voorkomende, niet verloren te laten gaan, maar mede te deelen, zullende niets, hoe schitterend, indien nutteloos, aangenomen worniets, hoe schitterend, indien nutteloos, aangenamer worden"!

Hier geen naijver op het Rotterdamsch Genootschap „Studium Scientiarum genetrix", dat in 1780 werd opgericht, en sinds 1788 ook letterkundige verhandelingen uitgaf. Het Bestuur beloofde zijn medeleden „nimmer met bovennatuurkundige verhandelingen over de schoone kunsten te zullen vervelen." Een zijner ereleden is geweest P. J. v. Berkum, Raad in de vroedschap en Oud-Burgemeester van Rotterdam, die in 1783 afgezant onzer Republiek bij de Staten van Noord-Amerika is geworden.

Haarlem verkreeg door de goedgunstige beschikkingen van Pieter Teyler van der Hulst, op 8 April 1778 overleden, zijn Godgeleerd Genootschap en zijn Tweede Teyler genootschap, dat natuur-, dicht-, geschied-„ teeken- en penningkunde moest bevorderen. Ieder van deze genootschappen had zes bestuurderen, die op gezette tijden in het woonhuis van den erflater, het fundatiehuis van Teyler,

zouden vergaderen. Ook hier werden prijsvragen uitgeschreven, met als belooning voor den bekroonden schrijvers een gouden eerepenning van f 400.—.

En dan was te Haarlem ook gevestigd de „Oeconomische Tak', in 1777 aan de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen toegevoegd. Hij zou in den lande kunsten, handwerken en koophandel bevorderen, en heeft een grooten vlucht genomen, want hij telde, toen de eerste vergadering op 15-22 September 1778 te Haarlem werd gehouden, reeds 57 departementen met 3000 leden. Het was de bedoeling, dat ieder der leden in zijn woonplaats, door het uitloven van prijzen, dezen of genen tak van nijverheid, zou trachten te bevorderen. Waren velen met het doel van den „Tak'" hoogelijk ingenomen, (zoo schreven de dames Wolff en Dekens over „Nederlands verplichting tot het handhaven der nuttige maatschappijen en genootschappen in ons Vaderland, inzonderheid hare betrekking hebbende op den Oeconomischen Tak der Vaderlandsche Maatschappij te Haarlem")' anderen bestreden hem op felle wijze. Zooals ik ergens las: „In de beginselen der hedendaagsche staathuishoudkunde was men destijds nog niet verre genoeg gevorderd, om de *hoofdketterij,* bescherming van inlandsche, door uitsluiting van vreemde fabriekaten, als zoodanig te erkennen en te bestrijden"! Een hoofdketterij, die nu, weer 70 jaar later, tot hare ware afmetingen is teruggebracht.

In 1814 werd de Oeconomische Tak: de Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij, sinds 1835: „de Nederl. Maatschappij ter bevordering der nijverheid."

Wat de „Oeconomische Tak" bedoelde te zijn voor ons geheele land, dat wilde het genootschap: „Oeconomia Enchusana", in 1779 opgericht, in 't bijzonder voor Enkhuizen zijn: allen fabriekmatigen arbeid van hekelen, spinnen, weven en breien bevorderen; het werk van groote en kleine visscherij aanmoedigen, den handel binnen de stad doen bloeien, den scheepsbouw ondersteunen. In 't bijzonder werd de kunst om haringwant te breien en de garens daarvoor te spinnen, aangemoedigd; deze nam een grooten vlucht. En de nieuwe haringreeders kregen de vlag van het genootschap, iets zeer begeerlijks.

In deze eeuw viel ook de oprichting van verschillende teekenacademies, zooals te Amsterdam in 1785, onder den zinspreuk „Vriendschap vereenigt de Kunsten", waarvan o.a. C. Ploos van Amstel, R. Vinkeles, Jacob Buys lid waren, te Rotterdam in 1773, te Middelburg in 1779, te den Haag in 1780. De teekenacademie te Rotterdam, die in

1794 haar eerste vergadering hield in het nieuwe lokaal boven de Vleeschhal, gaf jaarlijks prijzen bestaande uit medailles, waarvan er door Bemme aldaar zijn gegraveerd.

Te Amsterdam valt nog onder deze rubriek te noemen de Maatschappij „Felix Meritis", in 1777 opgericht, die hare 40 leden in 4 departementen, waaronder een, „het departement van de teekenkunde", had verdeeld.

Zeer in aanzien zijn gekomen: het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, in 1765 te Vlissingen opgericht, doch later te Middelburg gevestigd, en het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in 1773 opgericht door de Staten der provincie, wat wel een unicum is.

Eigenaardig is, dat het Zeeuwsch Genootschap zijn oorsprong heeft te danken aan het denkbeeld van een vijftiental heeren, meest van Franschen oorsprong, om een leesgezelschap van Fransche tijdschriften en boeken op te richten om, langs den beproefden weg, de kunsten en wetenschappen, die in Zeeland niet geheel verwaarloosd worden, voort te zetten." De onontbeerlijke prijspenning verscheen ook hier spoedig ten tooneele; de bekende C. Ploos van Amstel was de teekenaar der figuren op de medaille.

Geheel buiten deze geleerde en oeconomische genootschappen, stond het Amsterdamsche „Saturdags gezelschap", welks 50-jarig bestaan op 20 Februari 1768 werd herdacht. De 14 leden, allen uit regeeringskringen, kwamen elken Zaterdagmiddag bijeen, om samen te eten. En op 't heugelijk feit van den gedenkwaardigen herinneringsdag moest een penning, aan de keerzijde van het wapen der familie worden geslagen, met het veelzeggend randschrift:

„Gij ziet hier de zamengestrengelde wapenschilden der veertien mannen die de heilige trouw van het vriendenband handhaven."

Rotterdam Mr. M. C. NIJLAND.

In „Vooruitgang" van de Camera Obscura, is sprake van den reus(?) Brisemontagne. Hildebrand wist er in zijn „Na vijftig jaar", geen weg meer mede.

Wie was Brisemontagne?

Rotterdam Mr. M. C. NIJLAND.

Vreemde naamsafleidingen.

Eigenaardige naamsafleidingen hoorde ik voor de Zuid-Hollandsche plaatsen *Barendrecht, Zwijndrecht* en *Papendrecht.* Zooals wel eens verkeerdelijk wordt aangenomen, zou eerstgenoemde plaatsnaam zijn samengesteld uit de woorden Barend en recht. Oudtijds bestond het riviertje de Baarne of Beerne, en trecht (trajectum) was de overtrekplaats. Het dorp heette in oude tijden Beernedrecht. Zwijndrecht zou volgens sommigen zijn naam ontleend hebben aan 't feit, dat daar vele zwijnen over de rivier trokken! En Papendrecht, waar de papen (priesters) een bevoorrechte markt hielden, en na afloop daarvan de Merwede overtrokken, een wel zeer eigenaardige afleiding, die den thans, helaas, overleden gewezen hoofdingenieur van den Waterstaat Ramaer, den uitnemenden kenner en navorscher van rivier- en plaatsnamen, zou hebben doen schrikken.

De naamsafleiding van *Gorinchem* is niet zeker. Volgens Mr. Hoeufft in zijn: „Taalkundige bijdragen tot de naamsuitgangen van eenige, meest, Nederl. plaatsen" in 1816 verschenen, is de samenstelling Gorig (slijkerig) en heim. Het is daar een vruchtbaar oord, in tegenstelling van het daaroverliggende *Woudrichem,* dat een boschrijk oord was. Hij verwerpt de afleiding van Gorre-heim, naar de eerste magere en armoedige inwoners!

Zwammerdam of eigenlijk Zwadenburgerdam heeft volgens Mr. Hoeufft het woord Swade in zich, dal een hoop afgemaaid gras beteekent. De naam *Piershil* beteekent Piersheuvel, ('t Engelsche hillh) volgens denzelfden schrijver, maar daarmede komen wij niet veel verder, evenals met de naamsafleiding van *Zierikzee,* het Sieriks-water.

En ten slotte de plaatsnaam *Hondsel, Hondsholredijk,* van ouds een jachtterrein, waar zich, natuurlijk, vele honden ophielden, en *Woerden* (Wurth), een opgeworpen hoogte.

Overigens kan ik ook verwijzen naar „Sprokkelhout" van dr. E. Laurillard onder „Plaatsnamen", in 1887 verschenen.

Rotterdam Mr. M. C. NIJLAND.

De familie Wittebol

(Door W. A. Askamp en J. G. A. v. Hogerlinden.)

Nu volgen de huwelijken van diverse vrouwelijke personen van dien naam, allen te Leiden.

MAAIKEN WITTEBOL huwt 28-3-1614 met YSACK DE PAPE.

SUSANNA CORNELIS WITTEBOL huwt 2-5-1614 met JACOB SETTE, zij was weduwe van CHARLES BONE en met deze gehuwd 15-6-1612. Voor de derde maal huwt zij 19-1-1640 met FRANÇOIS PLUMIOEN.

LIJSBETH WITTEBOL huwt 14-8-1635 met CORNELIS JASPERS. ONDERWATER.

ANNA MARIA WITTEBOL trouwt 21-9-1741 met FRANS RICHARD APERCEAUX, volgens het Attestatieboek der Ger. Kerk te Leiden, vertrekt dit gezin 31 Maart 1743 naar Wassenaar.

PIETERTJE THOMASSE WITTEBOL huwt 5-6-1643 met ERASMUS JOACHIMUSZ. SCHOTS.

NEELTJE JANSD. WITTEBOL trouwt 1-4-1649 met SIMON PIETERSZ. SORCH, en als weduwe van deze op 9-1-1664 met MATTHEUS CORN. SCHOTH.

ANNA JANSDR. WITTEBOL huwt 3-12-1670 met ABRAHAM JANSZ. VERSTREPE, daarna als weduwe op 23-1-1688 met QUIRINCH TER HOUWE.

AMARENTIA WITTEBOL, huwt 30-11-1696 met JAN DIRKZ. DE HARDER, volgens het Attestatieboek vertrekt zij 26-3-1698 naar Nieuwpoort.

AEGIE WITTEBOL trouwt 9-4-1689 met PIETER STEENBEEK.

GOLINA WITTEBOL huwt 26-4-1708 met FRANÇOIS VAN DER WINCKEL.

GERARDA WITTEBOL huwt 29-9-1729 met JAN VAN OMMERINGH; zij sterft te Esselicherwoude op 2-11-1779 en wordt den 6-11-1779 te Leiden begraven. Ds. of Dr. JAN VAN OMMERINGH 8-15-12-1781, gestorven en begraven zal een zoon van dit echtpaar zijn, aangezien het kerkregister spreekt van weduwe. Volgens het Attestatieboek is GERARDA 7 J JAN. 1730 naar Amsterdam vertrokken en op 5-4-1778 met CORNELIS SCHILHAM. (waar schijnlijk schoonzoon) naar Woubrugge waar zij, aangegeven door deze, 2-11-1779 sterft.

NEELTJE W. trouwt 7-3-1727 met SAMUEL DEN OS, terwijl MARIA W. 3-11-1729 met diens vriend en familielid NICOLAAS KORSSEN huwt.

CORNELIA W. huwt 22-12-1730 met JACOBUS VAN AEGTEN en CATHARINA WITTEBOL op 7-4-1740 met ISAK LE FÉBURE. Dan volgt ADRIANA WITTEBOL die geboren is te Maassluis, dochter van CLAAS W. en SIJMETJE DE VOGEL, aldaar, en deze huwt te Leiden 12-11-1751 met JAN BEKKER. JOHANNA W. trouwt 6-11-1755 met THOMAS DEL RUE (de la Rie). Verders is er nog te melden, een gemengd huwelijk van ANNETGEN JANSDR. WITTEBOL met PIETER ROIJAART 7-1-1632.

Voor zoover wij de Poorter boeken hebben nagezien, is de oudste vermelding: JAN en CLAAS WITTEBOL in 1364-65, jammer zonder plaats van afkomst. Dan volgt 1370-71 PIETER WITTEBOL, ook zonder plaatsvermelding. CORNELIS WITTEBOL, wordt 27-12-1583 poorter en kwam van Veurne in Vlaanderen. TOMAS JANSZ. W. wordt 5-5-1628 poorter en komt van Soeterwoude, en is Vettewarier.

De notarieele en weeskamer archieven te Leiden, bieden de zoeker, een schat van gegevens, alsook het familiënboek van de Stadhuisbode Jan Rijkelijkhuizen, dat de bezichtiging, ook wegens zijn heraldieke bijzonderheden, overwaard is. Gebrek aan tijd, deed ons zeer veel overslaan. Eenige acten werden doorgezien en volgt hierbij de beknopte inhoud.

1-6-1654. Huwelijksche voorwaarden van HUIJCK MAERTENSZ. VAN STARRENBURGH en LIJSBETH THOMASDR. WITTEBOL, weduwe van zaliger CORN. JASPERSZ. ONDERWATER. (Not. H. Brasser, Leiden).

Testament MARIA WITTEBOL weduwe NICOLAAS KORSSE van 13-1-1762. Zij vermaakt haar zuster GERARDA VAN OMMERINGH f 4000, tevens wordt hierin genoemd CORNELIS SCHILHAM met SUSANNA HENRIETTE VAN OMRINGH. (Dit paar gehuwd te Leiden 5-6-1740) dochter van GERARDA WITTEBOL.

Een stuk van 12-6-1740 ten name FRANÇOIS VAN DER WINCKEL, dat hij bij wijlen zijn moeder GOLINA WITTEBOL, in haar leven weduwe en boedelhoudster van FRANÇOIS VAN DER WINCKEL is gesteld over haar 2 minderjarige kinderen, alles breeder blijkende uit testament van 23-6-1737, met name JOHANNA VAN DER WINCKEL, oud 16 jaren en CORNELIA V.D. WINCKEL oud 13 jaren. Getuigen waren sijn goed vriend CORNELIS RIJSHOUWER. Mr. Silversmit en sijn swager ABRAHAM VROMANS, notaris. Heer Hendrik Wittebol en DANIEL BAZIJN.

Deze FRANÇOIS FRANÇ. ZOON V. D. WINKEL. COOPMAN in wollen trouwt 6-5-17381 FEIJKE VROMANS volgens een grafzerk in de Hoogl. Kerk sterft hij in 1740.

In een map aanwezig op de Universiteitsbibliotheek te A'dam en bevattende aanteekeningen op de familie Wittebol, verzameld door den heer de Groot Jamin aldaar, vonden wij JULIANA VAN DER WINCKEL, gehuwd met ABRAHAM VROMANS, Notaris te Leiden. JOHANNA V. D. W. gehuwd met PIETER CORNELISZ. VAN OOIJEN. CORNELIA V. D. W. gehuwd met JAN VAN AKEREN, terwijl ELISABETH ongehuwd overleed.

In de decl. van de Weeskamer van 25 Nov. 1751, vonden wij een testament van AEFJE WITTEBOL, voor Not. JACOB VAN DER DOES, weduwe PIETER STEENBEEK.

Haar neef LEENDERT KASLIER, 15 gulden. Aan CHRISTINA MARG. JANSON, waar zij als meter ten doop heeft gestaan 15 gld. JACOBUS VAN KLEEFF, en sijn huijsfrouw: 25 gulden, ter erkentenis van trouwen dienst haar in haar hoogen ouderdom bewesen. Nog aan MARIA VAN DER KAMER, huisvrouw JAN VAN DER KAAIJ f 100. Geregistreerd met getuige A. VROMANS.

Een stuk van 10 April 1679, met voogdbenoeming door ELISABETH TOMASDR. WITTEBOL, laatst weduwe JOOST DE SCHLEGEL, woonachtig Hoogewoerdspoort.

Voogden waren PIETER ONDERWATER en JORIS WITTEBOL. Verder testamenten Pieter Rooijaart en Annetje Jansd. Wittebol den 11 Nov. 1677 en van SIMON WITTEBOL en HENDRICA NUIJEN op 3-12-1704.

SAMUEL DEN OS, droogscheerder, en HENDRIK WITTEBOL zijn voogden gesteld over CATHARINA, oud 11 jaar en 9 maanden, of daaromtrent, nagelaten minderjarige dochter van LAMBERT WITTEBOL, gewonnen aan LIJSBETH SMAGGE, op de Heerengracht. Comparanten hebben de voogdij op 3-4-1733 aangenomen. Het zou te veel plaatsruimte vergen, de meer dan honderd acten te noemen.

Uit de Attestatieboeken der Ger. Kerk, volgen hier nog eenige aanteekeningen.

ARIJ WITTEBOL en MARIA BOUCHÉ, naar Leiderdorp 16-3-1704.

EDUARD WITTEBOL, (geb. 1721 te Dordrecht) jur. cand. naar 's Gravenhage 9-8-1745. Pieterskerk.

LIJSBETH WITTEBOL, jonge dochter naar Leiderdorp. 5 Sept. 1734.

HENDRIK WITTEBOL, naar Batavia, 22-11-1744. Pieterskerk.

Ds. JAN WITTEBOL. Prop. naar Schermerhorn 10-12-1733.

MAGDALENA WITTEBOL, naar Katwijk a.d. Rijn. 7-5-1739.

THOMAS en MAGDALENA PIETERSDR. WITTEBOL naar Soeterwoude 6-1-1629.

CORNELIS WITTEBOL naar Kopenhagen 14-8-1695, hij was gedoopt te Leiden 10-11-1669, hij was gehuwd met Jeanne of JOHANNA JAMIN (gedoopt 30-12-1657 te Dordrecht), dochter van MICHEL JAMIN en JEANNE KONING. Zij waren als oom en tante doopgetuigen, in de Ned. Herv. Kerk te Nijmegen op 21-6-1721, waar gedoopt werd Cornelia Johanna, dochter van Michel Jamin en Catharina Constantia de Wilde. Cornelis Wittebol en Johanna Jamin overleden pl.m. 1750 kinderloos te Kopenhagen. De laatste attestatie, die wij vonden, is van juffrouw SUSANNA TEN HAEFF, weduwe van Ds. WITTEBOL (omstreeks 1690 predikant te Uitgeest bij Alkmaar), moeder van Ds. JAN WITTEBOL, die uit Leiden naar Schermerhorn, met zijn moeder op 10-12-1713, vertrok.

Deze Ds. WITTEBOL werd op 17-11-1715 te Leiderdorp bevestigd en werd in 1720 naar Dordrecht beroepen, en vertrok uit Leiderdorp den 21 April. Hij was 4-4-1717 gehuwd. Het trouwboek van Leiderdorp vermeld deze trouw als volgt. Ds. JOHANNES WITTEBOL, predicant alhier, jonge man, met Juffrouw AGNETA VAN BENTHEM, jonge dochter, wonende tot Nijmegen, en sijn 20-4-1717 met attestatie van hier getrouwt tot Nijmegen.

Ds. JOHANNES JOHANNES W. was geboren te Alkmaar pl.m. 1690-91, evenwel heeft een onderzoek in de registers aldaar ingesteld, heeft dit niet bevestigd, en daar zijn vader predikant te Uitgeest was, is dit dorp wellicht zijn geboorteplaats, AGNETA VAN BENTHEM, gedoopt 28-6-1691 te Maastricht, als dochter van EDUARD GODFRIED VAN BENTHEM. (geb. in 1658 en overleden 10-6-1717) en van ABIGAËL VAN HEUKELOM (gedoopt 7-5-1657 en overleden in 1717), welk echtpaar 24 Maart 1689 gehuwd waren. EDUARD GODFRIED was luit. kolonel en zoon van CHRISTIAAN VAN BENTHEM (in 1672 voor Woerden gesneuveld) en van CATHARINA BEIJER, om later niet in herhaling te behoeven te vervallen, en wij de alliantie der familienamen BENTHEM en VAN DER BERCH, bij de onbeheerde nalatenschap van PETRUS EDUARD ook wel alleen EDUARD WITTEBOL, zoon van Ds. IJOH. W. en VROUWE AGNETA VAN BENTHEM, overleden te 's Gravenhage 1-12-1795, noodig hebben, daar

zij (de van der Bergh's) als erfgenamen opkwamen.

Een broeder van AGNETA VAN BENTHEM, was CHRISTIAAN WILLEM V. BENTHEM, gedoopt 24-10-1694 te Nijmegen, was aldaar in 1720 schepen, huwde in 1721 met ANNA JACOBA VAN DAM. Hij sterft te Nijmegen 16 Maart 1774.

Zijn zuster ANNA MARTINA V. BENTHEM, gedoopt 17-1-1700 te Nijmegen, huwde 25--3-1725 met CHRISTOFFEL VAN DEN BERGH, die geboren was in 1702 te Nijmegen en aldaar stierf 4-1-1762. Hij was ontvanger--generaal van het Nijm.- kwartier. ANNA MARTINA sterft 10 Maart 1790.

Mr. Christiaan Willem van Benthem (ged. 24-10-1694 te Nijmegen). Burgemeester van Nijmegen en afgevaardigde ter Staten Generaal en Lid in de Raad van State der Ver. Nederlanden, tevens Curator der Geld. Hoogeschool. Met hem stierf zijn geslacht in mannelijke linie uit, en stond hij toe, dat de kleinzoon van zijn zuster ANNA MARTINA, EDUARD V. D. BERCH, (geb. in 1767 en overl. in 1833) zoon van Mr. PIETER V. D. BERCH en MARIA ELISABETH HELVETIUS, zijn wapen en naam bij het zijne te voegen, en zoo ontstond het geslacht BENTHEM VAN DER BERCH. Hiermede is tevens orde gebracht in diverse fragmenten, van deze geslachten in NAY: 1889-90 en 91, waaruit nog wel aanvullingen te putten zijn.

In het Kerk.. Alph. Handboek: Holl. predikanten blz. 234; wordt vermeld PETRUS WITTEBOL. De samenstellers VEERIS en DE PAUW, melden hierin:; P. WITTEBOL. PROP. beroepen tot predikant te Uitgeest in Mei en bevestigd 1-8-1685 en aldaar overleden in April 1692.

Te Leiden is 2-5-1679, als student ingeschreven: PETRUS WITTEBOL: 19 jaar, geboren te Amsterdam. Deze zou dan de vader van Ds. Johannes Wittebol geweest zijn, die gehuwd was met SUSANNA TEN HAEFF. In de doopboeken van Middelburg, blijkt dat op 20-9-1620, getuigen zijn bij den doop van HANS, zoon van PIETER VAN ESSEN, GELEIJN TEN HAEFF en SUSANNA BECKER.

Nog volgen eenige aanteekeningen uit de begrafenis-registers van de Ger. Kerken te Leiden 7-14-1692. (7 = sterf--datum, 14 = begravingsdatum) 't kint van CLAES WITTEBOL. Hoogl. Kerk.

14-20-6--1693. 't kint van CLAES WITTEBOL, WILLEM genaemt (gedoopt 9-1-1692).

24-30-4--1694. MATTHEUS WITTEBOL, jonge man (ge--doopt 6-12-1679) woont HEEREGRAFT bij de LOODS--KERK.

25-Febr.-3--Maart 1696. 't kind van JAN WITTEBOL JANNETJE (gedoopt 6-12-1695) begraven op het Bolwerk.

13-20-9--1698. 't kind van JAN W. JANNETJE (gedoopt 13-8-1697) eveneens begraven op het Bolwerk.

23-30-1--1700. 't kind van JAN W. JANNETJE (ged. 21-1-1700.)

6-13-3--1700. De Huijsvrouw van ARIS JORISZ. W. (MARIA BOUCHER) Begraven in de Hoogl. Kerk.

15-22-1--1701. 't kint van JAN W. dood ter wereld gekomen. Begraven Bolwerk.

10-17-9--1701. 't kint van JAN W. genaemt JACOB (gedoopt 9 Aug. 1701.)

20-27-10--1708. JORIS JANSZ. W. (ged. 12-1-1625) wonende Oude Rhijn bij de Uiterste Graft. Begraven H. Kerk.

26 Juli-2 Aug. 1710. "t kind van LAMBERT W. ELISABETH (gedoopt 21-5-1710) op 't Bolwerk.

Uit de meer genoemde portefeuille, met ongeordende aanteekeningen, aanwezig Universiteitsbibliotheek te Amsterdam, melden wij nog het volgende: MAGDALENA WITTEBOL, overleed 97 jaar en 5 maanden oud. MARIA VAN OMRINGH, stierf als weduwe van HENDRIK CLAESZ. WITTEBOL 1-8-1764.

ANNA MARIA WITTEBOL, sterft 12-2-1763, zij was gehuwd met FRANÇOIS APERCEAUX (ged. 25-12-1719) FRANÇOIS A. sterft te OSS. 14-11-1789. Hun dochter SARA APERCEAUX ged. te Wassenaar op 19-12-1745, tr. aldaar met WILLEM DINGEMANS, zij sterft te 's Gravenzande 16-9-1794, haar echtgenoot WILLEM DINGEMANS stierf aldaar 11-5-1824. Haar zuster MARIA A. stierf ongehuwd.

GOLINA KLAASE W. echtgenoote zou gestorven zijn te Leiden in Juni 1740, terwijl haar zoon François Franse van der Winckel, in 1741 gestorven is, en deze zou getrouwd zijn te Leiden 6-5-1738 met FEIJKE VAN DER KAAIJ. Tevens dient nog vermeld, dat te Leiden is gestorven in 1763 en begraven te Leiderdorp JOHANNA W. huisvrouw van ANTHONIJ DEL RUE, en dat te Leiden is aangegeven als wonende aldaar LENA WITTEBOL, geboren te Maassluis, op 21-12-1806, begraven te Leiderdorp, gehuwd met Huibrecht Knapbout, in den ouderdom van 70 jaar. Haar zusters ADRIANA WITTEBOL, weduwe JAN BEKKER, eveneens geboren te Maasluis, dochters van KLAAS W. en SIJMETJE DE VOGEL, stierf te Leiden 31-7-1810 en wordt 3--8--1810 begraven te Oegstgeest. Ze was 83 jaar oud.

Ook stierf te Leiden, 20-10-1810 PIETER W. 54 jaar oud, geboren te Oudewater, en gehuwd met JOHANNA

KALEMINK: 4 kinderen, welke wij later te Rotterdam weer terugvinden.

Te Koudekerk bij Leiden, vonden wij 26-8-1723, inge-schreven en 12-9-1723 getrouwd AART HENDRIKSZ. DE RIJK, j.m. van Koudekerk, met MACHTELD JANSDR. WITTEBOL, weduwe van PIETER PIETERSZ. HIJZE-LENDOORN, van Oudshoorn.

20 Mei-5 Juni 1763, getrouwd ARIE WITTEBOL, j.m. geboren te Yselstein en AALTJE VAN HOUTEN, geboren te KAMPEN, beiden wonende te Koudekerk.

25 Juli 1803 geboren en 31 Juli gedoopt, PETRUS, zoon van CORNELIS WITTEBOL en MARIA GENIE.

Hier volgen nog eenige gegevens, te Leiden thuisbehoo-rende:

PETRUS WITTEBOL, geboren te 's Gravenhage, trouwt 16-3-1814, met CATHARINA VERSTRATEN, wij vonden, dit echtpaar in Utrecht terug. Te Leiden worden uit dit huwelijk geboren 3 kinderen: PETRONELLA op 29-8-1816, JOHANNA op 26-12-1820, PIETER 5-12-1821.

Te Leiden is 22-8-1888 geboren AALTJE, dochter van JOHANNES WITTEBOL (geb. 13-7-1857) te Wognum, en JANNETJE BEIJENS (geb. 17 Oct. 1865, Velsen). Dit gezin is 9-11-1895 uit Velsen afgeschreven, naar Noord-Amerika (plaatsnaam onbekend). Te Velsen waren ook nog geboren ANNA op 6-10-1885 en GRIETJE op 16-6-1892

Nog volgt tot besluit, te Leiden geboren 19-3-1929 HUI-BERT zoon van A. LANGHOUT en G. WITTEBOL. Nu volgen uit de Trouw-, Doop- en Grafboeken van TER AAR.

13-12-1744. Hebben JAN JANSZOON WITTEBOL (ver-moedelijk geboren te Hazerswoude) weduwnaar van MARGJE FRANSE, en JAAPJE WARNAR V.D. HORST, weduwe JAN ALBERTSZ. VAN VLIET, zich aangegeven tot trouwen.

2-8-1754. In ondertrouw opgenomen HUIJG JANSZ. WITTEBOL, jonge man van Langeraar en MARIJTJE HARMSE SPEKMAN, jonge dochter van Zevenhuijsen.

23-12-1757. HUIJG JANSZ. WITTEBOL, weduwnaar van MARIJTJE SPEKMAN, in ondertrouw opgenomen met GIJSJE THIJSSE VAN DER MEULEN, geboren te Wou-brugge.

21-4-1758. CORNELIS WITTEBOL van Langeraar, in ondertrouw opgenomen met MACHTELD GROENEVELD.

14-1-1752. In ondertrouw opgenomen JAN JANSZ. WIT-TEBOL, weduwnaar van ANTJE HUIGENSE WESELEN-BURG (stierf 24-6-1750) met GEERTJE CORNELIS-DR. SPOORMAKER. Deze Jan was in 1754 armmeester, diaken en schepen; zijn vader stierf 9 Nov. 1750 te Ter Aar.

23-4-1779. JACOB WASSENAAR geboren en woonachtig te Woubrugge, zullende trouwen met MARIJTJE WITTEBOL, jonge dochter wonende te Ter Aar.
27-4-1787. JAN ONNOSEL, weduwnaar van Marijtje ELAND (of EIJLANDT) geb. te Bodegraven, wonende aan de Oude Wetering, zullende trouwen met HENDRIKJE jonge dochter geb. te Corteraar.
7-11-1788. MATTHEUS STOLK. jonge man geb. en won. te Nieuwveen. zullende trouwen met HENDRIKJE WITTEBOL, weduwe van JAN ONNOSEL.
11-3-1793. Ondertrouwd JAN WITTEBOL, jonge man, geb. en won. te Langeraar, met MEIJNSJE VAN GAMEREN, jonge dochter geb. te Schagerbrecht, en wonende te Woubrugge.
UIT HET DOOPBOEK, GER. KERK TE TER AAR.
31-8-1754. JAN, zoon van HUIJG WITTEBOL en MARIJTJE SPEKMAN.
(Getuige GEERTJE SPOORMAKER. (DIT KIND STIERF 12-5-1758 ALDAAR.)
21-9-1758. HENDRIKJE, dochter van CORNELIS WITTEBOL en MACHTELD GROENEVELD, getuige MARGJE GROENEVELD. (zie huwelijk ONNOSEL en STOLK.)
27-4-1760. MARIJTJE, dochter van HUIJG WITTEBOL en GEIJSJE THIJSSE VAN DER MEULEN.
28-31762. ANTJE, dochter van HUIJGEN WITTEBOL en GEIJSJE VAN DER MEULEN.
2-10-1763. ELISABETH, dochter van HUIG WITTEBOL en GIJSJE V. D. MEULEN. Get. ELISABETH WITTEBOL
1-9-1765. WILLEMPJE, dochter CORNELIS WITTEBOL en MACHTELD GROENEVELD.
22-12-1765. JAN, zoon HUIG JANSZ. WITTEBOL en MARIJTJE WILLEMSE VAN DIPTEN. Get. GEERTJE SPOORMAKER.
14-6-1767. DIRKJE, dochter van HUIG JANSZ. W. en MARIJTJE VAN DIPTEN. Get. TRIJNTJE VAN DIPTEN.
4-5-1769. ELISABETH, dochter HUIG WITTEBOL en MARIJTJE VAN DIPTEN. Get. ELISABETH WITTEBOL.
7-4-1771. KLAASJE, dochter van HUIJGEN W. en MARIJTJE VAN DIPTEN, Get. KLAASJE TREURNIET.
29-11-1772. KLAASJE, dochter van HUIG. JANSZ. W. en MAR. VAN DIPTEN. Get. KORNELIA FRANSE BON.
11-12-1774. ELISABETH, dochter van HUIGEN W. en MAR. VAN DIPTEN. Get. ELISABETH WITTEBOL.
Aanteekening in het register, achter deze doop „Attestatie naar Leimuiden 29-3-1798."
28-4-1776. ANTJE, dochter van CORNELIS WITTEBOL en MACHTELD GROENEVELD. Get. MAR. VAN DIPTEN.

10-11-1776. WILLEM, zoon van HUIJG JANSZ. W. en MAR. V. DIPTEN. (Attestatie 29-3-1798 naar Zevenhoven.

GRAFREGISTER GEF. KERK TER AAR.

JAN WITTEBOL, brengt aan ter begraving op 26-6-1748 het lijk van NELLETJE VAN STRATEN. op 25-11-1748 het lijk van DAVID VAN STRATEN en op 26-12-1748 het lijk van JAN VAN STRATEN.

15-11-1742. Heeft ANNA JANSZ. WITTEBOL aangebracht het lijk van haar kind JAN PIETERS V. STRATEN.

24-6-1750. Heeft JAN JANSZ. WITTEBOL aangebracht het lijk van ANNETJE HUIGENS WEZELEN BURG.

9-11-1750. Heeft JAN WITTEBOL aangebracht het lijk van JAN WITTEBOL, de oude.

15-1-1757. HUIG WITTEBOL geeft aan het lijk van zijn vrouw MARIJTJE SPEKMAN.

22-1-1757. CORNELIS VAN STRATEN, geeft het lijk aan van zijn moeder ANNA JANSE WITTEBOL.

25-1-1757. HUIGEN WITTEBOL geeft het lijk aan van zijn kind MARIJTJE, op 12-5-1758 van zijn kind JAN en op 1-1-1759 het lijkje van zijn kind MARIJTJE.

4-10-1763. HUIGEN WITTEBOL geeft het lijk van zijn vrouw GIJSJE THIJSSE VAN DER MEULEN en op 11-10-1763, het lijkje van zijn kind LIJSBETH op 23--12 1764 zijn doodgeboren kind: op 8-5-1771, sijn kindt KLAASJE. Op 2-5-1774 zijn dochter ELISABETH.

Op 4-9-1774 overleden en 7--9 begraven: HUIJG WITTEBOL heeft aangifte gedaan, van den dood van GEERTJE SPOORMAKER, zijn moeder, weduwe JAN WITTEBOL.

Ik onderschreeve HENDRIKJE WITTEBOL, verklaare bij deesen, ingevolge d'ordonnantie van dato 26-10-1695, op 't middel van 't begraven, geëmaneert, aangeevinge te doen van "t lijk van mijn man, JAN ONNOSEL, bij toeval overleden, aan de Moppen onder Alkemade, als gehoord onder de classis van 3 gulden. om naar exementie van het selve Regt te Leijmuiden te worden begraven. Actum ter secretarije van Alkemade 3-1-1788 hantteeking: Nevenstaande lijk is van onder de parochiekerke van Warmond, ter begravinge gevoerd tot Leijmuiden.

20-12-1805, overleden en 23--12 begraven CORNELIS WITTEBOL.

Van den WelEd. Heer J. de Kruijff te Nuenen, die ook afstammeling der familie Wittebol is ontvingen wij nog: Het huwelijk van SARA MICHIELSE LAMEETER met GERRIT NOIJEN, coopman van Harderwijk, soon van .... NOIJEN geb... 1652 overleden 21-10-1682. zijn getrouwt binnen Leijden, hadden 3 kinderen. HENDRIKA

12-1-1675 † 7--8--1728. SUSANNA, geb. 10-8-1677, en JOHANNA geb. 20-9-1691 en overl. te Leijden. 10--11--1738 ongehuwd.

Het huwelijk van HENDRIKA GERRITS NOIJEN (NUYEN?) met SIMON WITTEBOL geb. 24-6-1677 overleden Oct. 1701. Vagte ploter (leerlooier) te Leiden, soon van CLAES W. en MARIA BELLECAM, zijn op 10-5-1699 getrouwt, hadden 2 kinderen MARIA, geb. 7-3-1700 en GERARDA geb. 8-6-1701.

Het Huwelijk van GERARDA SIMONSDR. WITTEBOL met JAN VAN OMMERINGH (geb. 28-3-1704 te Amsterdam) Kruijdenier aldaar, soon van JAN VAN OMMERING en AGATHA SCHIJFF, zijn 18-10-1729 getrout te Leijden in de Hooglandze Kerke, hebben 4 kinderen: JAN GERARD, geb. 10-11-1730 † 7 Juni 1731. MARIA VAN OMMERING, geb. 17-3-1732. SUSANNA HENDRIKA, geb. 4-9-1734 en SARA MARIA, geb. 31-11--1736. Eindelijk nog het huwelijk van MARIA SIMONSE WITTEBOL met CLAES CORSSE (geb. 12-7-1701) boekhouder bij een coopman, soon van CLAES CORSSE en MARIA BOERHAVE, zijn 22-11-1729 getrout in de Hooglandse Kerk te Leiden; en hadden 3 kinderen: 30-12-1734 een doodgeboren dochter. MARIA HENDRIKA geb. 22-5-1736 † 12-8-1736. MARIA HENDRIKA geb. 17-10-1737 † 25-6-1738.

Rest ons nog in aansluiting bij bovenstaande te melden, dat wij nog in het doopregister te Leiderdorp vonden: 13-5-1725, gedoopt JAN, zoon van HENDRIK MAURITSZ. OUDENHOORN EN MAGDALENA VAN OMRINGH, getuigen HENDRIK WITTEBOL en sijn vrouw MARIA VAN OMRINGH.

(Wordt vervolgd.)

Het Landsarchief te Batavia.

door Mr. P. C. Bloys van Treslong Prins.

(Voortzetting van Nav. MCMXXXIII bladz. 287.)

CAAN, ANTHONY —, luit.; conditiën, waarop door den ——— behoudens zijn gage van f 70 'sm. werd aangenomen het ambt van baljuw voor een jaar op 4 Feb. 1622, in "t fort Batavia. (Plakaten enz. 1619-1653, bl. 29-30).

CAAN, ANTHONIO —, oud baljuw van Batavia, was borg 26 Feb. 1632. (Nots. Hudde omnia 1632).

CAAN, ANTHONY —, luit. gaat als opperhoofd van twee fregatten naar Palembang, Djambi en Andragiry 26 Maart 1620; gaat in ambassade met een schenkagie

ter waarde van 5 à 600 reaelen naar Tegal ten einde de verlossing onzer gevangenen te procureeren en de vriendschap met de Mataram 4 Dec. 1620. schepen van Jacatra 12 Jan. 1621; gaat af als schepen en baljuw geworden 9 Jan. 1622; gewezen baljuw naar het vaderland verlost. 4 Juli 1634; extraord. raad (sessie gegegeven 12 Aug. 1636); met den heer Generaal naar Amboina vertrokken 21 Jan. 1638: commissaris en commandeur over de vloot naar de Indische kusten gekomen 17 Juli 1638; gouverneur in de Moluccos 31 Oct. 1639: ordin. raad 8 Aug. 1641; commissaris naar de Moluccos en Amboina gezonden 6 Oct. 1642: zijn verlossing toegestaan 26 Oct. 1643; wordt commandeur der retourvloot 9 Nov. 1643; ordin. raad sessie gegeven 15 Oct. 1645; gaat als commissaris naar de Moluccos 18 Jan. 1648; zijn wede. JOHANNA GILLES RUYT wint een proces 12 Aug. 1650. (Reg. schepenen 157 I bl. 57). Hij kwam uit Middelburg. Zijn dr. SUSSANNA C. huwde MAXIMILIAAN BONTEMPS; zijn vrouw uit Leiden.

CAAN, CORNELIA MARIA —, te Vlissingen 1740. (B.S. Bat. 28).

CAAN, ISABELLA —, Getuige te Batavia 19 Maart 1723 (B.S. Bat. 25); weduwe burger JAN VAN DER LINDE; over zijn nalatenschap 22 Oct. 1728. (Reg. Schepenen 158, bl. 227).

CAAN, ITGEN —, ged. Batavia Holl. Kerk 22 Mei 1633, dr. van JAN CAEN en MARIA CLAES; gett. ANDRIES CRAEMERS; JACQUES VAN LOY, STIJNTJE JOOSTEN en ELSTGE BUYCKES. (B.S. Bat. 2 en 3).

CAAN, JAN JANSZ., —, van R'dam; bottelier van Cie's provisiemagazijn, geh. met APPOLLONIA JANS van Middelburg; test. in Reg. Test. Batavia 1664-66, fol. 106; hij is 1662-1664 te Bata. doopgetuige.

CAAN, JAN —, wordt vaandrig op Malakka 9 Juli 1709; zijn test. in reg. test. Batavia 1715-16, fol. 360 dd. Malacca 19 Dec. 1714 voor PIETER HEYPE 1e gezw. klerk. Hij lag toen ziek ten huize van een burger luit. PIETER CRUIJSEN. Zijn univ. erfgen. de vrije vrouw MARIA MITJE.

CAAN, JANNETJE —; doopgetuige Batavia 1632-1652.

CAAN, MARIA, j.dr. van Poeloe Ay in Banda, ondertr. Bat. 30 Oct. 1637 met PIETER MESTDACH. Hij hertr. Bat. (ondertr. 9 Nov.) 1640 ADRIANA SCHOUTENS (B.S. Bat. 52 en 53); zij doopgetuige Bata. 1630-1640.

CAAN, PIETER —, ged. Holl. Kerk Bata. 9 Feb. 1659;

zn. van PIETER ACTUS C. en ANNA VAN BENGALE; gett. Sr. GLAUDE DE KLOCK, ANNA REYNIERS, hv. van Sr. PIETER DU BAN. (B.S. Bat. 6).

CAAN, SUSANNA —, Geb. Batavia, j.dr. ondertr. Bata. 30 Oct. 1637 M. BONTEMPS. (B.S. Bat. 52 en 53); get. doop Bata. 1637 en 1647.

CALKOEN, ELISABETH —, doopgetuige Bata. 8 Jan. 1692. (B.S. Bat. 19).

CALKOEN, JACOB —, van A'dam, onderkoopman en geëlig. pakhuismr. Cochin 17 Aug. 1756, j.m., ondertr. Batavia 2 Sept. 1756 THERESIA ADELAIDE ROUSSEL, van Pondichéry, j. dr., 1e en 2e procl. 5 Sept., 3e procl. en huw. 12 Sept. 1756.

CALKOEN, ——— —, als gewezen pakhuismr. te Cochin, (verlost 30 Juni 1766), passeerde hij 10 Oct. 1767 te Batavia eene acte van indemniteit op punt zijnde te repatrieeren met schip „Duynenburgh" voor de Kamer Zeeland.

CALKOEN, VAN LIMBURG, JAN —, × IDA BELA GRIESEN. Hun zn. JAN JACOB C. V. L. geb. 21 Aug. 1765, werd 2 Nov. 1766 te Padang ged. (Ds. J. F. HADORN) gett. JACOB RIEMERSMA, SUSANNA CATHA. V. LIMBURG hv. JACOB FORTGENS te A'dam.

Hij werd als onderkoopman op 8 Juli 1763 fiscaal te Padang en 13 Juni 1768 werd hij opperhoofd van Poeloe Chinco.

CALKOEN, JAN BAPTIST —, oud 23 j., j.m., ass. Cie, staande eerstdaags naar Bandjermassin te vertrekken, test. Batavia 2 Aug. 1791, nots. N. VAN BERGEN VAN DER GRIJP; zijn broer is MICHIEL JACOB CALKOEN, ass. Cie.; hij was uitgevaren destijds voor de kamer A'dam en was dood 13 Feb. 1793.

CALKOEN, JOHA. GEERTRUIDA —, hv. koopman FREDERIK PIETER DE ROOCK, † Bata. op de Tijgergracht 13 Juni 1776, begr. 14 d.a.v. Holl. Kerk. (B.S. Bat. 164).

CALKOEN, MARIA CORNELIA —, × ULRICH JAN HUBER NOODT; kinderen ged. Bat. 1866-1876.

CALKOEN, WIJNANDA —, hv. PIETER VLAMING is 17 Nov. 1731 doopget. kind VAN SYPESTEIJN. (B.S. Bat. 28).

CAMMINGA, JILLIS —, get. doop kind Rosthuysen Bata. 6 Jan. 1699; hij was pred., komt ook voor als GELLUIS C.; hij werd 7 Jan. 1688 naar Ternate beroepen.

CANSTEIN, ADELHEID IRMA —, was in April 1902 te Medan de hv. FRIEDRICH EMIL VON GRUMBKOW.

CAPELLEN, Jhr. TH. VAN —, res. Semarang 1863, handt.
CAPPELLEN, VAN DER —; zijn hv. C. R. BOLDERMAN, geb. 19 April 1868, † 23 Oct. 1914 begr. Solo nieuwe begr.
CAPELLEN, zijn wede. L. W. KOMMER, † 90 Sept. 1923
CAPELLEN, WOLTHERUS ROBERT —, geb. 16 April 1853, ged. Bata. 15 Jan. 1866, zn. van A. ROBERTSEN en ELISA, gett. bij doop J. P. FREYSS en W. L. ROMACK, kreeg krachtens beschikking van den Raad van Justitie te Batavia dd. 31 Oct. 1888 den naam VAN DER CAPELLEN.
CAPELLEN, ADOLF LEVINUS —, geb. 18 Maart 1855, ged. a.v. zn. enz. a.v. —
CAPELLEN, ADOLPHINE —, geb. 11 Aug. 1856, ged. enz. a.v.
CAPELLEN, ABRAHAMINA JOHANNA —, geb. Bata 9 Mei 1858, ged. enz. a.v., † 16 Mei 1916 begr. Depok.
CAPELLEN, ROBERT LIEVE JASPER —, geb. Bata. 7 Sept. 1860, ged. enz. a.v.
CAPELLEN, FRANS GERARDUS —, geb. Bat. 18 Dec. 1861, ged. a.v. enz. a.v.
CAPELLEN, ADOLF LEVINUS —, 18 Maart 1855-20 Sept 1927; „In memoriam in: „Jaarverslag vereeniging voor Christelijke Scholen te Batavia 1927."
CAPELLEN, A. L. —, Jr., × A. L. LOKE. Hun zn.. ADOLF LOUIS VAN DER C., geb. Weltevreden 11 Sept 1924 in Ziekenhuis Tjikini.
CAPELLEN, ADOLF VAN DER —, geb. 15 Jan. 1825, † 6 April 1888, begr. Depok, × ELISA REMISA geb. 15 Juni 1825, † 6 Feb. 1902 begr. Depok.
CAPELLEN, CORNELIS FERDINAND EDUARD VAN DER —, geb. 1 Sept. 1891, † 28 Nov. 1895, begr. Depok
CAPELLEN, Mr. GODERT ALEXANDER GERARD PHILIP baron VAN DER —; gouv.-gen.; over zijn portret (Fam. C. 119).
CAPELLEN, Mr. GODERT ALEXANDER GERARD PHILIP baron VAN DER —, gouv.-gen.; 1824 handt.; over zijn portret Fam. H. 1218; over zijn terugreis en zijn laatste besluiten. Fam. C 276.
die † 9 Sept. 1903 oud 47 j.
CAPELLEN, J. H. VAN DER —, × S. A.. BROUWER,
CAPELLEN, LUCIE VAN DER —, × Mr. Cornelis 23 Aug. 19... Jr. J. E. LOKE, werktuigk. ing.
CAPELLEN, MARIA ADOLPHINE —, geb. 24 Nov. 1877, † 6 Sept. 1881, begr. Depok.
CAPELLEN, R. VAN DER —, get. doop kind Von Kessinger te Soemedang 7 Feb. 1824. (B.S. 161).

CAPELLEN, SOPHIA AMALIA —, geb. Bata. 2 April 1880, † Mr. Cornelis 27 Juni 1909, begr. Welt. Afd. IX, hv. G. C. BEER.

CASEMBROOT, ANNA CONSTANTIA ELISABETH —, × JACOBUS VAN SANTEN, doop kinderen te Batavia 1766 en 1768; (B.S. Bat. 39; Test. Sem. 1875).

CASEMBROOT, ANTHONIA ANNA —, × JACOB WILLEM VAN DER BRUGGHEN, kap. mil., doop kind Bata. 1724, 1725, 1729; get. doop kinderen van anderen 1743-1768 (B.S. Bat. 28 en 39); als wede. 1746 te Rembang. (Not. prot. 1746 no. 59); handt. Bat. 1749. (Fam. M 186 nos. 77 en 79); attest. de vita Bata. 20 Oct. 1750 nots. Domburg 4948; in test. Bat. reg. 1751-3 fol. 150 dato 10 Jan. 1750 van haren zoon DIRK WILLEM VAN DER BR. × C. E. RIBBENS.

CASEMBROOT, JACOB —, zie Fam. O 142; doopget. Bata. 1660 en 1662 (B.S.S Bat. 6).

CASEMBROOT, JAN —, geb. Batavia, burger aldaar, test. Bata. 18 Nov. 1659 (Test. reg. 1659-62 fol. 59 vso); doopgetuige Bat. 7 Oct. 1660; hij was 24 April 1655 te Bat. geh. (met wie is niet na te gaan) mogelijk echter CATHARINA SIJME, van Masulapatam, want 30 April 1662 wordt te Bata. Holl. kerk ged. ANNA PITERNELLA dr. van JAN C. en C. SIJME gett. ROGIER VAN HEIJNINGEN in plaats van JACOB CASEMBROOT, LUDOLFF VAN COULSTER, mej. JAN THIJSSEN en MARIA CLEEWERCK.

CASEMBROOT, JAN HENDRIK DE —, get. doop kind VAN SANTEN Bata. 28 Mei 1768. (B.S. Bat. 39).

CASEMBROOT, JAN LOUIS DE —, get. a.v.

CASEMBROOT, NICOLAAS —, opperkoopman, j.m. geb. Amsterdam × Bata. 19 Juni 1625 CATHA. JANSDR. van A'dam, wede. fiscaal AUGUSTINUS STROBANUS. (B.S. Bat. 53); zij is get. doop Bata. 8 Nov. 1626. (B.S a.v. nos. 2 en 3). Hunne kinderen zijn:

1. JAN C., ged. Bat. Holl. Kerk 4 Maart 1632, gett. DIRK JEMMING, HENDRIK NACHTEGAEL, de hv. van kap. Majoor, MEYNE EGBERTS. (BS. a.v. nos. 2 en 3).
2. REYNIER C., ged. a.v. 21 Dec. 1634 gett. de baljuw NICOLAAS CLEEF van Utrecht, Sr. DANIEL DE BUCQUOY, van Keulen; Hr. ROELOF ELDERTSZ. van Leeuwarden, MARIA VAN DIEMEN, van Steenbergen en ADRIANA VAN DER BURGH, van Parijs.
3. BARBARA C., ged. a.v. 7 Dec. 1636, gett. ANDREAS DURAEUS, ZWIBOUT AELBERTSZ., BERTIS PINTO, JANNETJE RIJNENBURG. Hij komt nog als

doopget. voor 29 Oct. 1631; teckent 10 Nov. 1631 een oblig. ten behoeve van CLAES COURTOYS (Nots. Immink dato ut supra) zijn kinderen komen met f 1295 10.2. voor in het Weeskamergrootboek van 1635 bl 106.

CASEMBROOT, PETRONELLA DE —, in Holland is 16 Dec. 1753 get. doop kind EMANTS te Bata. (B.S. Bat. 28).

CASEMBROOT, JACOB —, op 30 Juli 1658 werd besloten hem in rade van justitie te gebruiken; landdrost op Formosa 10 Juni 1661; baljuw van Batavia 31 Maart 1664.

CASEMBROOT, NICOLAAS —, opperkoopman 12 April 1633; als vrij burger naar 't vaderland verlost 13 Juni 1634.

CASEMBROOT, REYNIER —.
In Persia tot koopman geavanceert 23 Aug. 1675.
Absol. secunde aldaar en opperkoopman 26 Aug. 1676.
Directeur —— —— —— 15 Sept. 1679.
Titel van commissaris directeur 10 Nov. 1683.

CHANGUION, WILLEM —, schoolmeester K. N. M., begr. Weltevreden 27 Jan. 1828 uit hospitaal. (B.S. Bat. 159).

CHARON DE ST. GERMAIN, FRÉDÉRIC MARIE GERARD DE —, ged. Bata. 30 Maart 1862, gett. Jhr. F. W. R. FLUGI VAN ASPERMONT, Kol. gen. staf en M. L. G. VAN DEN BERGH, maj., inf.

CHARON DE ST. GERMAIN, CATHARINA MARIA DE —, ged. en gett. a.v., geb. a.b. Ned. barkschip CATHARINA MARIA, gezagv. ARIE VAN DER TAK op reis van Rotterdam naar Batavia in den Ind. Oceaan op 6 gr. 50 Z. Br. en 102 gr. 30" O.L.

CHARON DE ST. GERMAIN, ANGELINA EDOUARDA DE —, ged. en gett. a.v.

CHARON DE ST. GERMAIN, IDA DE —, × Banda 23 Feb. 1862 J. F. PIETERSZ.

CHASTEL, CASIMIR grave DU —, soldaat, werd 27 Maart 1750 vaandrig.

CHASTEL, Gravin J. DE BOCARME, geb. markiezin DU CHASTEL, get. huw. aang. Tjandjoer 15 Juni 1821 K. G. E. von Kessinger en A. M. M. BIRKENFELD. (B.S. Bat. 161).

CHASSÉ, ANNA PETRONELLA ELISABETH —, haar test. in Reg. Test. Bat. 1822 fol. 136.

CHASSÉ, CAREL JOHAN —, majoor Holl. Rep. † in Aug. 1793 × MARIA HELENA JOHANNA SCHULTZ. (aldus in stamboek zoon).

CHASSÉ, CAROLINA MARIA FREDERICA —, van Pa-

dang ondertr. Bata. 12 Juni en ald. × 26 Juli 1809 J. H. VAN YSSELDIJK. (B.S. Bat. 116 en 117; zij werd 3 Oct. 1811 ald. begr. uit sterfhuis Molenvliet. (B.S. Bat. 173).

CHASSÉ, ESRA —, Kap. v.h. Amer. schip „Potling", begr. Welt. 27 Nov. 1800 voor rek. WILLEM MICHAEL DOEKERS, uit tuinhuis weg van Molenvliet.

CHASSÉ, JACOMINA —, × HENDRIK GROUSIUS; als wede. 1731 doopget. (B.S. Bat. 28).
Zij overl. Bat. 22 Nov. en werd 24 Nov.. 1749 op het Holl. Kerkh. ald. begr. uit sterfhuis Tijgersgracht. (B.S Bat. 244 bl. 84). (B.S. Bat. 247): haar test. in reg. Test. Bat. 1748-49 fol. 612; haar behuwdzuster Ga. DE RIDDER, wed. van Ds. P. VAN DER VORM begr. Holl. Kerh. Bat. 2 Nov. 1735 uit haar huis op de Tijgersgracht. (B.S. Bat. 235). Haar boedelinventaris Fam. G. 379).

CHASSÉ, JOHANNES THEODORUS —, Juni 1795 op Java, won. in 1813 Molenvliet Bata., klerk op het accountantskantoor, vroeg 14 Nov. 1813 acte van verblijf (B.S. Bat. 250). Zijn huwelijk met M. CANTER VISSCHER ingezegend door Ds. J. TH. ROSS. (B.S. Bat. 121) hij † als pakhuismeester bij de graan- en provisiemagazijnen te Batavia; hij werd 2 Maart 1821 op het Buiten Portug. Kerkhof begr. (B.S. Bat. 233).

CHASSÉ, PETRUS THEODORUS —, zie uitvoerig Feestbundel. Kon. Bat. gen. van K. en W. bij het 150-jarig bestaan (Deel II). Hij × Batavia Buiten Mal. Kerk 22 Feb. 1789 (ondertr. 7 Feb. t.v.) ANNA ELISABETH PALM.

Hun pasgeb. kind begr. Holl. Kerk Bata. 15 Nov. 1789, graf no. 18. (B.S. Bat. 138.)

Hun dr. CAROLINA MARIA CH. ged. Bat. Holl. Kerk 9 Jan. 1791. (BS. Bat. 39).

Hun dr. Carolina Frederica Maria ged. a.v. 12 Juli 1795 (B.S. Bat. 39) get. ABIGAEL MARIA SYMONSZ.

Hun zn. JOHANNES THEODORUS ged. a.v. gett. JOHS. GREEVING en JANETTA ELISABETH ASMUS. (B.S. Bat. 39).

Hun dr. WYNANDA ELIZABETH, ged. a.v. 4 Aug. 1799 gett. Mr. WYNANDUS VAN HOESEN en hv. ELISABETH GREVING. (B.S. Bat. 344 blz. 215); zij † 13 j. Molenvliet Welt. en ald. begr. 10 Juni 1815, kelder 37.

Hun dr. WYNANDINA ELIZABETH HENRIETTA, ged. Makasser 25 April 1802 (gett. a.v.) (B.S. Mak. 3).

Hun dr. ANNA PETRONELLA ELISABETH, ged.

Makasser 15 Juli 1804 gett. de ouders. (B.S. Mak. 3).
Hun dr. JULIANA CORNELIA THEODORA, ged. a.v. 23 Juli 1805, get. JULIANA SOPHIA LOUISA VAN NIEUWENHOVEN, geb. CHASSÉ.
Hun zn. PETRUS HENRICUS, ged. a.v. 7 Dec. 1806 gett. de ouders. (a.v.)
Het test. van P. TH. CHASSÉ in Reg. Bat. 1831 fol. 241; zie het ceremonieel voor zijn begrafenis in Fam. C 153.

CITTERS, VAN — en Co. reeders van het schip „De Mentor" te Middelburg 1756 (Marine 56); handt. 1786 (Fam. G. 137.)

CITTERS, ABRAHAM VAN —, zn. van wijlen geëlig. fiscaal van Banda VAN C., begr. Bata. Holl.. Kerkh. 26 Juni 1784; weeskamer executrice; (B.S. Bat. 138).

CITTERS, ARNOUT VAN —, onderkoopm. wordt 23 Juni 1756 2e in de Groote Winkel.

CITTERS, AARNOUT CORNELIS VAN —, onderkoopm. wordt 21 Juli 1774 pakhuismr. in Suratte; opperhoofd te Pattena met voordracht ot koopman 23 Juli 1784.

CITTERS, AUGUSTIJN VAN —, van Middelburg, onderkoopm. handt. Bata. 16 Juli 1704 (Nots. Seullijn, Oblig. 1704 no. 134).

CITTERS, BENEDICTUS LEONARDUS VAN —, als koopman en secr. van politie te Colombo bevestigd door H.H. comm. generaals bij brief van 19 Febr. 1794.

CITTERS, CLAES VAN —, zn. van MICHIEL VAN C., in 1748 te Galle. (Fam. R. 172 blz. 44).

CITTERS, CORNELIS ARNOUDSZN. VAN —, van Bruelis werd 3 Juli 1769 secr. van Suratte; opperhoofd van Brotchia 19 Juli 1770; opperhoofd te Cassimbazar en Patna in Bengalen; 5 Mei 1791 opperkoopman, uit Nederland bevestigd; gezaghebber te Cassimbazar en 24 Mei 1791.

CITTERS, EILBREGGIE VAN —, j.dr., dr. van den baas der timmerlieden WILLEM VAN C., begr. Holl. Kerkh. Bata. 6 Sept. 1776; test. in Reg. Bata. 1776-8 fol. 100.

CITTERS, F... VAN —, geb. Cheribon, won. aldaar z.b. vroeg 17 Nov. 1813 acte van verblijf. —(B.S. Bat. 250 blz. 380.)

CITTERS, J. W. G. VAN —, gewezen hoofd van admin. van Financiën, ult. 1829 op wachtgeld. (B.S. Bat. 242 no. 111).

CITTERS, JACOBUS VAN —, werd 13 Mei 1707 fiscaal op Padang, en overl. 22 Mei 1707.

CITTERS, JACOBUS VAN (DEN RIJKEN), doopgetuige Bata. 8 Juni 1792. (B.S. Bat. 44-19).

CITTERS, JAN WILLEM FREDERIK VAN —, × LOUISE ISABELLA BOGAARDT; hun zn. THEODOOR CORNELIS AARNOUT VAN BC., geb. 11 Dec. 1820, ged. Bata. 4 Feb. 1821; hij was in 1831 opperhoofd in Japan (Japan 10 en 30); waterfiscaal 1820; zijn vrouw geb. Chinsurah 30 Juli 1798 † Bata. 28 Maart 1871 begr. Tanahabang Afd. 6; test. in Reg. Bata. 1836 fol. 76-80; en 1826 fol. 39.

CITTERS, JOHANNA MARIA VAN —, gehuwd met M. J. HUYSMAN 1735 (B.S. Bat. 28) doopget.

CITTERS, JULIA HERMINA VAN —, lidmaat der Herv. Kerk te Utrecht, 13 Aug. 1838 (Fam. C 166) zij × EUGENE CHARLES PAUL CENIE, die † oud 32 j. ruim op 18 Juli 1845 te Bata. na huw. een en een half jaar; zij hertr. Bata. 25 Dec. 1849 ALEXANDER FRASER. (B.S. Bat. 230-8). zij was geb. Chinsurah 31 Jan. 1819, † Tjikandie Oedik 16 Feb. 1879, begr. Tanahabang Welt. Afd. VI, eenige dr. van JAN WILLEM FREDERIK VAN C. en L. I. BOOGAARDT vd.

CITTERS, LAMBERTUS VAN —, boekh. en negotieoverdrager te Gale werd 1e klerk van politie te Colombo met voordracht' tot onderkoopm. 19 Juli 1785.

CITTERS, MARIA VAN —, doopget. Batavia 1722, 1724; (B.S. Bat. 19); laatst wede. BAGILET, gep. luit. test. Galle 1748 (Fam. R. 172, blz. 39). Haar test. in Reg. Bat. 1749-51; fol., 64; bej. dochter begr. Holl. Kerkh. 28 Dec. 1749 te Bat., uit huis GEERTRUYDA CROOSWIJK, wede. CORNELIS VAN RIEL op de Tijgersgracht. (B.S. Bat. 244 blz. 85)

CITTERS, MARIA VAN —, dr. van wijlen geëlig. fiscaal van Banda begr. a.v. 26 Juni 1784 (B.S. Bat. 138).

CITTERS, MICHIEL VAN —, broeder van MARIA VAN C., dood in 1748 en pl. ass. ter secr. van politie te Galle. Zijn zoon CLAES VAN C., (Fam. R. 172 bl 44).

CITTERS, Mr. THEODOOR CORNELIS AARNOUT VAN C., geb. Bata., 36 j., contr. 2e kl. Land. Ink., zn van JAN W. F. VAN C., en L. I. BOGAARDT vd. † Cheribon 13 Maart 1857. Hij was geb. Bat. 11 Dec. 1820.

CITTERS, W. F. VAN —, geb. 5 Juli 1785, † 1 Mei 1836 begr. Welt. Tanahabang. Afd. IX.

CITTERS, WILLEM VAN —, van Dordrecht in 1767 in Indië met schnp „Anthoinetta Coenrardina", opperscheepstimmerman op f 48, thans 1e meesterknecht op f 70. 's m. werd 15 Maart 1774 baas op f 70 's m. en loopend verband. (Actenboek 1773-6, blz. 60). Zijn test. in reg. Bata. 1776-78 fol. 100. Hij werd begr. Holl. Kerkh. Bat. 17 Juli 1776 uit 's Comps woning.

in het Ambachtskwartier; zijn vrouw TEUNTJE VERGEER. (B.S. Bat. 164.)

CITTERS, ARNOLD ABRAHAM DUVELAAR VAN —, en MARIA DUVELAAR VAN C., Kinderen van P. D. VAN CITTERS, die † Bata. 26 Juni 1784 (Fam. D 340) Inventaris.

CITTERS, PIETER DUVELAAR VAN —, onderkoopm. 2e adm. en weesmr. te Padang (Fam. N 38 bl. 53); geb. Middelburg, werd vaandrig bij het 1e reg. Wallons van den luit. gen. Smissaert besl. Prins van Oranje 13 Juni 1767. (Fam. C 47); als onderkoopm. en geëlig. 2e adm. van Padang, j.m. ondertr. hij 3 Aug. 1775 PHILIPPINA ELISABETH WIESEMAN, van Neu Saarwardeweis in Lotharingen, j.dr. (Fam. C 48). Hij komt verder voor in 1775 in Fam. C 49 en C 50. Hij werd als onderkoopm. 8 Feb. 1774 op het generale visitekantoor geplaatst; 2e admin. te Padang 6 Juni 1775; fiscaal te Negapatnam met voordracht tot koopman 12 April 1779. (Personalia). In Bat. B.S. 68 is zij geb. Neu Saarwerden. Een pasgeb. kind van hem begr. Holl. Kerkh. Bata. 31 Jan. 1780 in eigen kelder van D. D. van Haak Z.O. zijde no 18. (B.S. Bat. 138) Hij is dood 13 Feb. 1780. (Fam. C 502); begr. Holl. Kerkh. Bata. 3 Feb. 1780 als geëlig. fiscaal van Negapatnam uit zijn huis op de Rhinocerosgracht. (B.S. Bat. 138). Zijn wede. PH. E. WIESEMAN begr. a.v. 6 Feb. 1780. (a.v.)

CITTERS, JACOBUS VAN —, DE RIJKE, Kap. ter Zee verklaringen a.b. schip Java 1791-92 (Marine 108); hij komt Juli 1792 te Bata. voor (Fam. K. 28). Hij adopt. ANNA MARIA DE RIJKE, geb. 23 Feb. 1794, ex slavin ALETTA VAN BATAVIA, ged. Bata. 16 Maart 1794, gett. JOHAN SIMON TOXES en ANNA MARIA GERHARDA (B.S. Bat. 39) (B.S. Bat. 44 bl. 58); hij adopt. eveneens MARIA ELISABETH, ged. Mal. Kerk Batavia 9 Sept. 1796, dr. van ELIZABETH HENDRINA AL, vrije christenvrouw (B.S. Bat. 44).
gett. JAN AL en de moeder.

CITTERS, JACOBUS VAN — DE RIJKE, verzocht 25 Sept. 1794 tot de vrije vaart te worden toegelaten. (Fam. C 102). Laatstgen. dr. ELIZABETH HENDRINA, begr. Binn. Port. Kerkhof Batavia 30 Nov. 1797 voor rek. moeder; hij zelf begr. a.v. 17 Oct. 1797. Zijn test. bij weeskamer Batavia 25 Oct. 1797.

CLIFFORD, GEORGE —, onderkoopm. werd 2e adm. in de Westz. pakhuizen te Bata. 7 Feb. 1777. Hij was Jansz. en overl. Bata. 14 Jan. 1780; verkooping van

zijn boedel 15 Feb. 1780; diverse boedelpapieren (Fam. C 262). Zie ook Fam. C 103. Hij was oudste zn van JAN CL. en ANNA WOLTERS. Hij begr. Bata. Holl. Kerkh. 14 Jan. 1780 uit huis O.Z. Groote rivier voor rek. executeur test. H. A. ROSSEL.

CLIFFORD, OETGENS VAN WAVEREN PANCRAS —, control. Bandar-Pekalongan 1 Sept. 1838.

CLIFFORD, ————————; zijn hv. CATHARINA ANTOINETTA ALBERTINA GRAICHEN —, geb. A'dam 9 Nov. 1861, † Karang Nongko 16 April 1889, begr. Gemampir (Klaten).

CLIFFORD, ———— A. E. —, zij × JOHS. DOORNIK. Hij geb. Bzorg 24 Jan. 1840, † Bata. 23 Dec. 1888, begr. Tanahabang Welt. Afd. XIII graf 37.

CLIFFORD, ————, ALINE MARIA HENRIETTE —, × Londen 29 Oct. 1900 H. A. TERMIJTELEN, wedr. van CH. F. VETHAKE.

CLIFFORD, ———— H. J.; zijn hv. bevallen; zoon Langsee 21 Dec. 1860.

CLIFFORD, J. W. F. ———, zij onderh. Ambarawa 1 Sept en × ald. 17 Sept. 1895 J. J. JELLEMA.

CLIFFORD, JOHANNA PETRONELLA ANTOINETTA — geb. 13 Juni 1830, † 30 Mei 1841 begr. Semarang.

CLIFFORD, ———, Vrouwe M. H. A —, geb.. VAN BIJLEVELT, bev. zoon h.t. Klooster bij Haarlem 2 Nov. 1855.

CLIFFORD, PETER ANTON OETGENS VAN WAVEREN PANCRAS —, 19 Juli 1827 te Soerabaja lid Herv. Kerk. (B.S. 30), Fam. C 163. Hij was geb. Utrecht, oud 30 j. geh. en 3 K. in 1838 contr. 1e kl. te Pekalongan. (B.S. 137 bl. 60); in 1840 had hij 4 K. (B.S. 109 I bl. 154). Op 10 April 1842 beviel zijn vrouw van een dr. te Mayong. (Japara.)

COENEN, Fam. —, te Rotterdam, Amsterdam en Londen 1877. (Fam. C 226).

COENEN,. ANNA —, doopget. Bata. 19 Dec. 1698. (B.S. Bat 19).

COENEN, ANNETJE —, van Voorburg, a.v. 1663-1665 (B.S. Bat. 6).

COENEN, ANNE JAN FRANÇOIS —, lidmaat Geref. Kerk te Rotterdam 9 Dec. 1822. (Fam. C. 159). Hij was geb. ald. circa 185 en ondertr. Soerabaja 13 April 1827 HENRIETTE ELISABETH ESCHE, j.dr. geb. ald. oud 15 j., dr. van JOHS. ALEXANDER E. en CORNELIA ELISABETH COBLIJN. Afkond. 15 April, 22 April en 29 April 1827. (B.S. 66 bl. 64-70). Hij × Soerabaja 29 April 1827.

COENEN, ANTONIUS JOSEPHUS —, † ab int. ongeh. en s. h. als muziekmeester Bata. 3 Juli 1876. (Fam. C 226).

COENEN, DINA —, begr. Tegal. (graf 125).

COENEN, DIRK —, doopgetuige Tayouan 1657 en 1658 (B.S. 68); geb. 's Gravenhage, onderkoopman, ondertr. Tayouan 11 en × ald. 25 Aug. 1652 MARIA CORDES, van R'dam j.d. (a.v.)

COENEN, DIRK — × MARIA CORDES of COVELS; hun zn. JACOBUS te Tayouan ged. 26 Dec. 1655 gett. PIETER VAN ALPHEN, juffr. CAESAR en CORNELIA ROOSWINCKEL. (B.S. 68). Hij was secrs. van Zeelandia op Tayouan 1659.

COENEN, ELISABETH — van Tayouan j.dr. oud 19 j. × Bata. 17 Maart 1672 JOANNES URSELINGH. (B.S. Bat. 55 bl. 146).

COENEN, FRANS —, matroos a.b. schip Franklin begr. Welt. 18 Aug. 1819 (B.S. Bat. 158).

COENEN, HENDRIK — van Nijmegen, adelborst, j.m. ondertr. Batavia 5 Dec. 1641 CECILIA DE WARIJN, van COCHIN, vrije vrouw te Batavia, wede. ANDRIES DE WARIJN (B.S. Bat. 52); Korporaal Cie, ondertr. Bat. 21 Sept. 1645 MARYA PATAENA wede. van MICHIEL NANGESACKY, bonser, (d.i. priester) (B.S. Bat. 52).

COENEN, JOHAN PETER —, doopgetuige Semarang 1858 (B.S. 54 bl. 111).

COENEN, JOHANNA —, van Banda, j.dr. oud 16 j. × Bata. 20 Jan. 1675 S. PETITFILS. (B.S. Bat. 55 bl. 302)

COENEN, JOHANNA HENRIETTA ELISABETH —, × Semarang 9 Mei 1844 WILLEM DORREPAAL.

COENEN, L. H. —, sergeant, † Benkoelen 15 Feb. 1875 ab int. ongeh. en s. h. in hosp. aldaar. (Fam. C 331).

COENEN, MARIA —, doopgetuige kind PIETERSZ. te Tayouan 1656.

COENEN, QUINTIN —, van 's Gravenhage, ass. Cie, ondertr. Bata. 9 Feb. 1719 MARTINA TEMPELAAR. mede van den Haag, j. dr. (B.S. Bat. 57).
Hij † en zij ondertr. als weduwe Batavia 14 Jan. 1723 J. DE BACKER (B.S. Bat. 57).

COENEN, van 's Gravesloot, A. —, loco secrs. Momboirkamer te Utrecht, handt. 28 Dec. 1787. (Fam. L 647 no. 6).

COEVERDEN, ANNA VAN ——, doopgetuige Batavia 13 Jan. 1658. (B.S. Bat. 6).

COEVERDEN, ANNA MACHTELT VAN —. doopgetuige Bata. 1661 (B.S.S Bat. 6); zij is in 1663 hv. JACOB CAU en in 1658-1660 worden kinderen van haar ged.

COEVERDEN, C. C. L. VAN —, geb. Den Haag 13 Juli 1819 res. Tapanoeli Sept. 1861 (B.S. Bat. 73-261, Dienststaat).

COEVERDEN, CAREL CORNELIS LODEWIJK VAN —, geb. 's Gravenhage, oud 35 j. posthouder te Tanara; zijn vrouw in 1854 CAROLINA FREDERIKA SCHMIDHAMER, geb. Amboina in 1854 oud 31 j. Hun zn. AUGUST VAN C. geb. Amboina, in 1854 6 jaar (B.S. 58 II).

COEVERDEN, CORNELIS VAN —, klerk te Jaffanapatnam, test. in reg. Colomba 1756 d.d. 20 Oct. 1775.

COEVERDEN, GERARDUS VAN —, secunde te Bimilipatnam werd 9 Aug. 1746 opperhoofd aldaar.

COEVERDEN, JOHA. MARIA VAN —, doopget. te Batavia 1786 (B.S. Bat. 41); zij is 1788 wede. F. CHR. FROBUS (a.v.)

COEVERDEN, JOHS. BARBARTUS VAN —, boekhr. werd 8 Aug. 1749 onderkoopm. en soldij boekh. te Jaffanapatnam.

COEVERDEN, JOHS. BARBARTUS (BARTHOLOMEUS) VAN —, onderkoopman, werd 28 Juni 1759 secrt. van Jaffenapatnam; Ter afwachting van emplooi naar Ceylon 1 Aug. 1765; kassier te Jaffenapatnam 10 Nov. 1766; koopman en admin. aldaar 26 Juni 1767.

COEVERDEN. MARGARETHA ADELHEID VON —, × Bata. 6 Aug. 1863 HEINRICH CARL HEUSSER. (B.S. Bat. 232). Zij noemde zich META VON CöVERN; Haar man † Mr. Cornelis 7 Jan. 1875, test. Bata. 18 Maart 1873 nots. Mr. A. M. Meertens no. 37 (Fam. T 288 bl. 310 no. 403).

COEVERDEN MARIA VAN —, wede. T. C Trobus doopget. Bata. 1786-1791 (B.S. Bat. 39).

COEVERDEN. MARIA VAN ——, × Mr. DAMAS DOLL VAN OURYCK, koopman te Negapatnam, test. ald. 12 Mei 1755. (Fam. O 190); test. in Reg. Bata. 1758-60 fol. 320; zij werd als wede. Mr. DAMES DOLPH VAN AURICH op het Holl. Kerkh. te Batavia begr. 4 Juli 1759, uit tuinhuis Heer Vermeulen a.d. Molenvlietschen dijk.

COEVERDEN, MATTHEUS VAN —, fiscaal te Jaffenapatnam, werd aldaar onderkoopman en tombolahouder 12 September 1730.

COEVERDEN, REINHARD VAN —, werd 3 Nov. 1803

abs. ass. Cie op f 24 's m. 5 j. verb. (Actenboek 1802-6 bl. 131): hij was geb. Amersfoort, en werd begr. Welt. 9 Juni 1807 pro deo. uit het Pennistengesticht. (B.S. Bat. 172).

COLLEN, CONSTANTIA VAN —, hv. P. VAN VLIERDEN, doop kinderen Batavia 1693, 1695. 1700, (B.S. Bat. 19), getuige doop 1702-1704 (a.v.)

COLLEN, JAN VAN —, van Tiel, j.m. huwde Bata. 10 Jan. 1819 (Ds. Van de Bijllaardt) MARIANE LUPS, van Slotel bij Bremen, weduwe BARTELS. (B.S. Bat. 121).

COLLOT D'ESCURY, H. C. —, secrt. Weesmeesteren, Rotterdam, handt. 4 Sept. 1792.

COLLOT, D'ESCURY, THEODORUS baron —, geb. Alkmaar 18 Mei 1833, † Segeri 30 Mei 1855, begr. Maros.

CORNETS DE GROOT, Jhr. A. W. —, bij G.B. 6 April 1869 no. 9 ass. res. Koeningan; eed te Cheribon 5 Juli 1869 (Fam. C 374 nos. 1 en 2).

CORNETS DE GROOT, ADRIAAN —, res. Grissee, handt 1822. (Fam. C 584 nos. 1 en 2), 1826. Hij † Soerabaja 11 Nov. 1827 als oud res.

CORNETS DE GROOT, Mr. ADRIAAN JOHAN WILLEM —, lid raad Just. Semarang G.B. 28 Maart 1854; eed ald. 2 Juni 1854 (Fam. C 449).

CORNETS DE GROOT, de sub 5, 6 en 7 van bladz. 120 Ned. Adelsb. 1913 genoemde dochters en zoon van Jhr. Mr. A. J. W. CORNETS DE GR. en J. L. A. PENNING NIEUWLAND werden 1 Maart 1868 Batavia gedoopt; (B.S. 180). Laatstgen. begr. Tanahabang Weltevreden Afd. II.

CORNETS DE GROOT, ADRIAAN WILLEM —, lidmaat Waalsche gem. te 's Gravenhage tot 11 Jan. 1848. (Fam. C 70).

CORNETS DE GROOT, ANNA ROLINA CATHARINA —, met zuster en dienstbode 3 Oct. 1827 admissiepaspoort voor Batavia ((B.S. 116, blz. 183); lidmaat Herv. Kerk te Slochteren tot 18 Sept. 1827 (Fam. C 161); oud 24 j. geb. te Groningen, wonende Koningsplein Batavia, × ald. 24 Aug. 1831 HENDRIK BETH (Fam. B 466); geb. Gron. 22 Feb. 1807, † 19 Jan. 1833, begr. Welt. afd. IV; Test. in Reg. Bat. 1833 fol. 20, 30, 32.

CORNETS DE GROOT, CAROLINE JOSEPHINE HENRIETTE —, geb. Wanajassa-Krawang, begr. Welt. Afd. VI, graf 164 bij haar man G. I. M. Baron VAN REEDE VAN O., † Welt. 2 Nov. 1880.

CORNETS DE GROOT, HUGO —, benoemd ass. res. Amboina 22 April 1825 te Grissee; ass. res. Soemenep

handt. 6 Aug. 1829; (Fam. C 583 nos. 1 en 2).

CORNETS DE GROOT, HUGO FREDERIK WILLEM —, geb. Delft, 26 j., ongeh,. ambtr ter besch. bestemd voor den dienst B.B. op Borneo; conduite 1856-1865. (B.S. 115 blz. 127 enz.)

CORNETS DE GROOT, JEANNE, geb. Groningen j.dr. × Bat. 28 Jan. 1817 (Ds. J. TH. ROSS) ROBERT HENRY CATEAU VAN ROSEVELT, van Vlissingen, j.m.; (B.S. Bat. 121); zij † Amboina 10 Jan. 1818 (B.S. Soer. 61). Hij hertr. Soerabaja 29 Oct. 1820 MARIE JUSTINE FRÉDÉRIQUE LAVINIA VAN TEYLINGEN (B.S. 30).

CORNETS DE GROOT, JOHAN HORA —, × (Ds. J. TH. ROSS) H. B. C. BORWATER. (B.S. Bat. 121).

CORNETS DE GROOT, JOHAN HORA — × B. C. H. BORWATER. Hun zoon ADRIAAN JOHAN WILLEM ged. Batavia Buitenkerk 25 Juli 1823, gett. C. J. HOLTMAN geb. VAN RIEMSDIJK en de ouders: hun dr. LOUISE LUCIE JEANNE, geb. 17 Aug. 1824, ged. Buitenzorg 24 Juli 1825, gett. de ouders; (B.S. Bat. 50); hun dr. WILHELMINE ARICIE CAROLINE C. DE GR. geb. Buitenzorg 1 Oct. 1825, ged. Batavia Buitenkerk 11 Dec. 1825, gett. de ouders (av..).

CORNETS DE GROOT, Jhr. JOHAN PIETER —, handt. als raad van Indië, hoofdcommissie van Onderwijs 1850

CORNETS DE GROOT, LOUISE EGBERTINA ARICIE —, geb. Groningen oud 25 j. won. Grissee en wdee. PIETER WILLEM VAN DER HOOP, ondertr. ald. Jan. 1827 Mr. BERNARD HENDRIK ALEXANDER BESIER, geb. Deventer, wedr. JACOBA ARNOLDINA CLIGNETT, 1e afk. 21 Jan.; 2e 28 Jan.; 3e 4 Feb. 1827. (B.S. 66 bl. 8-11); P. W. VAN DER HOOP, geb. Utrecht pl.m. 1798, ass. res. Sidajoe 1821; res. Banjoewangi 1825; hun test. Grissee 3 Mei 1821. Zij hertr. Grissee 10 Feb. 1827.

CORNETS DE GROOT, LOUISE HENRIETTE JEANNE —, † Welt. 7 Dec. 1887, begr. Tanahabang ald. Afd. II.

CORNETS DE GROOT, MARCIANE WILHELMINE —, met zuster en dienstbode 3 Oct. 1827 admissiepaspoort voor Batavia (B.S. 116 bl. 183) zij × Semarang (1e en 2e gebod aldaar 15 Maart 1829), THEODORUS SCHUURMAN. (B.S. 81 bl. 66); zij × Semarang 18 Maart 1829, handt. (Fam. S 1589).

CORNETS DE GROOT, WILHELMINE ARICIE CARO-

LINE —, lidmaat Herv. gem. te Batavia 2 Maart 1844 (Fam. C 57).

COURT, ANTON JAN KAREL DE LA —, lidmaat Herv. gem. te Delft 30 Maart 1867 (Fam. C 73).

COURT, SIMON DE LA —, van Leiden, boekh. zijn test. in Reg. Bata. 1688 fol. 498 dd. Bata. 14 Sept. 1683 nots. D. Reguleth; zijn verloofde JOHANNA MAAS, dr. van MEYNDERT M., bode van Heemraden der Bat. Ommelanden; zij waren 16 Mei 1687 reeds gehuwd. Hun dr. LUCRETIA, ged. Holl. Kerk Bata. 5 Dec. 1687, gett. MEINDERT MAAS en FRANCISCA DE SA. (B.S. Bat. 6).

CRASSIER, WILHELMUS JOSEPHUS DE —, 2e luit. op exp. in 1827, zoon van de wede. DE CR. geb. BLANKEN, te Zutphen; 1e luit. in Maart 1828, † Semarang 23 Juli 1828.

DEDEL, HENDRIK —, werd 22 Aug. 1765 vaandrig.

DEDEL, JACOB —, gaat voor commandeur met de schepen „De goede Fortuin"' en „De Oude Sonne" naar Bantam, om de verwacht wordende Fransche schepen vandaar te weren, 8 Oct. 1620; Raad van N.I. en neemt in absentie van den Gen. nevens PIETER DE CARPENTIER de zaken waar 24 Dec. 1620;- wordt 't opperste commandement bevolen over vloot van 8 schepen naar Malabar en Goa gaande om den vijand afbreuk te doen 2 Sept. 1621.

DEDEL, JACOB —, getuige te Batavia 3 Sept. 1623 (B.S. Bat. 283).

DEDEL, Jhr. SALOMON —, ass. res. te Soerakarta, geb. te 's Graveland 2 Oct. 1803, † Solo 4 Maart 1830. (begr. Passar Kliwon ald.)

DEDEL, WILLEM JOOSTEN — mede 1e bewindh. V. O.C. Kamer Delft. (Fam. C 151).

DEDEM, THEODORA MARGARETHA VAN — was lidmaat Chr. Herv. kerk te Ede 25 Mei 1832, later te Barneveld 23 Nov. 1842; zij opende Oct. 1845 een internaat voor meisjes te Batavia (Fam. D 19).

DEDEN, (mogelijk DEDEM?), NICOLAAS GEORGE VAN —, moest ingev. Res. gaan, 13 Dec. 1763 van Batavia naar Trinconomale, na kort te voren uit Nederland te zijn gearriveerd als Kap.; hij † echter Batavia 3 Jan. 1764 en werd 4 Jan. 1764 op het Binn. Portug. Kerkhof ald. begr. uit het sterfhuis in de Heere of Prinsestraat bij J. C. ERST. V. BOESHEIMER luit.

DELEN, PIETER VAN —, schipper 23 Jan. 1711; vice comm. retourvloot 15 Oct. 1717.

DERFELDEN, VAN HINDERSTEIN, Baron VAN —, over geographische vraagstukken betreff. Celebes 1829.

DEUTZ, A. M. H. —, hv. VAN MAANEN bev. dr. Semarang 1 Nov. 1864.

DEUTZ, ANNA —, × JEURIAAN MEYER, test. in reg. Bata. 1649-51 fol. 65.

DEUTZ Jr. CARL THEODOR WILHELM — gaat 1 Jan. 1862 een firma aan onder den naam VAN DEN ABEELEN en Co. te Batavia met SIMON ANTHONIE VAN DEN ABEELEN en STEPHANUS ADOLPH BODDE. Hij × GEERTRUIDA ANTHOINETTA VAN DEN ABEELEN, die dood is in 1869. (Fam. T fol. 175).

DEUTZ, G. J. J. —, geb. R'dam 22 Nov. 1815, control. 2e kl. Sum. Westk. Sept. 1864 (B.S. Bat. 73 fol. 309)

DEUTZ, LOUISA JOHANNA ——, hv. onderkoopm. REYNIER BERNARDUS HOYNCK VAN PAPENDRECHT, begr. Holl. Kerkh. Bata. 28 Aug. 1779 uit haar huis op de Tijgersgracht; (B.S Bat. 138); hij hertr. Bata. 8 Aug. 1780 MARIA PAULINA SMIT gen. SCHIPPERS, wede. WILLEM CARPENTIER VAN WESTERBEEK.

DEUTZ, MARIA CAROLINA JOSÉPHINE —, hv. WILLEM FRED. BELLE, † 23 Maart 1888, begr. Tanahabang Welt. afd. XI.

DIBBETS(Z), weduwe —, geb. MARIA CATHARINA VAN DER SPOEL, † Soerabaja 28 Sept. 1827; boedel bij weeskamer ald. 28 Sept. 1827; (Fam. W 693); zijn dr. was GEERTRUIDA CATHA. DIBBETZ. Hare ouders stierven kort na elkaar; de dr. × Ds. S. ROORDA VAN EYSINGA.

DIBBETS(Z), C. M. × C. SCHELTEMA; zn. Semarang 13 Juni 1827.

DIBBETS (Z), Mr. DIRK JAN —, werd 21 Dec. 1761 als extra ord. raad van Justitie geïntroduceerd; ord. raad daarin 24 Dec. 1761; uit Nederland daartoe aangesteld 4 Juni 1763; Hij × BAUKJE MARIA LYCKLAMA (à NIJEHOLT): Uit dit huw.:

1. ADRIANA D., begr. Holl. Kerkkh. Bata. 11 Oct. 1762, in kelder wede. LOT SAMUEL VERBEEK, N.O. zijde no. 86;

2. THEODORA D., ged. Holl. Kerk Bata. 11 Mei 1762, gett. ANTON LEERTOUWER en CATHA. LOUISA LA FEBRE, begr. Holl. Kerkh. a.v. 15 Mei 1762 (B.S. Bat. 28 en 327).

3. REYNIER D., ged. a.v. 22 Jan. 1764, gett. de Raad ord. REYNIER DE KLERK en zijn hv. SOPHIA FRANCINA PALM. (B.S. Bat. 28).

DIBBETS, Jhr. E. A. J. D., × Padang 20 Jan. 1854 G. J. STEINMETZ.

DIBBETS, Jhr. Mr. EDOUARD AUGUSTE JEAN DIDIER —, lid raad Just. te Semarang (G.B. 28 Maart 1854); eed Semarang 15 Juni 1854 (Fam. D 450); omgaand rechter in de 3e afd. op Java in 1857; zijn hv. GIJSBERTHA JACOBA ST., geb. den Briel April 1836, † Soekaboemi 1 Aug. 1911, begr. ald.

DIBBETS, GEERTRUIDA CATHA., —, was lidmaat Herv. gem. te Ambon 11 Mei 1824 (Fam. D 110); zij× Ds. S. ROORDA VAN EYSINGA; doop kinderen 2 Oct. 1825, 28 Jan. 1827, 3 Sept. 1828; (B.S. Bat. 50).

DIBBETS, GERRIT JAN PETER —, kap. adj., × PETRONELLA JACOBA REGTER; hun dr. CLASINA WILHA. D. geb. 4 Aug. 1821 ged. Weltevr. 9 Sept. 1821, gett. JACOBUS VAN SLINGERLAND, Kap. van Kleeding, THEODORUS VAN DER DOES, Kap. kwartiermeester.

DIBBETS, I. H. —, 1e luit. ter zee, instructie als commt. 's land korvet bij den Aziat. raad „De Vreede" 1801 naar Indië. (Marine 84 bl. 25); comm. transportschip „De Vreede" 1802 (Marine 1 bl. 232); instructie voor hem als commt. 1803 (a.v. bl. 267); eveneens 20 Sept. 1803 (Mar. 84 bl. 67); Kol. en comm. Z.M. fregat Bellona in 1828; zijn expeditie naar Mattam en Tayang (Borneo) 1828 (Fam. G 86 no. 89 en h).

DIBBETS, Mr. JAN DIRK —, ord. raad Just. des Kasteels (zie onder DIRK JAN D.) † Bat. 3 en begr. Holl. Kerkhof Bat. 4 April 1764, uit woonhuis aan Groote rivier, westzijde. (B.S. Bat. 164).

DIBBETS, JOHANNA —, wede. JOHS. CRAMER, op Noordwijk te Batavia; haar dr. JOHA. CORNELIA CR. † ald. 6 Juli 1875 (Fam. C 223.)

DIBBETS, JULES HENRI —, geb. Rembang 20 Oct. 1856

DIBBETS, MARIA —, haar man WILLEM FRED. HENDR. GREUP † Amsterdam 11 Aug. 1881 in de Van Baerlestraat (Fam. G 407).

DIBBETS, REINIER DE KLERK —, commt. raad der Aziat. bezittingen enz. 1802 op reis naar Indië (Marine 84 bl. 13).

DIEPENBROEK, DANIEL VAN —, van Makasser, burger, j.m., ondertr. Makasser 26 Feb. 1761 en × ald. 15 Maart 1761 MARIA MAGDALENA PAULIJ, van Makkasser, j.dr. (B.S. 10, 11).

DIEPENBROEK, DANIEL VAN —, get. te Makkasser 1760-1763; Zijn kinderen bij M. M. PAULIJ:

1. JURGEN CHRISTOFFEL V. D., geb. 7 Jan. 1763, ged. Makasser door Ds. DE GRAVE 30 Jan. 1763. gett. JAN JACOB SWANEVELDER en HELENA RAADMAN. (B.S. 2).
2. CATHA. HELENA V. D., geb. 23 Mei 1764. ged. a.v. 24 Juni 1764 gett. SIMON BURGGRAEF en MARIA RAADMAN, wede. MAAS. (B.S. 2).

DIEPENBROEK, ELISABETH VAN —, van Makasser j.dr., ondertr. ald. 15 April en × ald. 2 Mei 1762 GUST of JUST FRED. LODEWIJK HELMKAMPFF; (B.S. 10) zij is doopmoeder te Makasser 1769-1770.

DIEPENBROEK, JURGEN CHRISTOFFEL VAN —, vaandrig mil.; zijn wede. HELENA RAADMAN adopt. Makasser 19 Feb. 1774 GELENUS CHRISTOFFEL, geb. 2 Aug. 1773 zn. van ELIAS JACOBS en de slavin ROSNIRA van MAKASSER. (B.S. 24). Haar test. Makasser 9 Jan. 1794 in reg. aldaar 1793-4 fol. 41.
Haar geadopt. dr. GEERTRUYDA; haar dr. WILHA. VAN DIEPENBROEK, hv. SIMON BURGGRAAFF. Hij was sergeant en werd 2 Feb. 1741 vaandrig; bij de onchristen vrouw BIBAS had hij een dr. WILHELMINA V. D., (onecht) ged. Makkasser 14 April 1738, gett. WILLEM RIBBE en hv. Lodewika van Macassar. (B.S. 1). Hij was in 1741 commt. der schans Valkenburg te Maros. (Test. Reg. Makasser 1740-1 fol. 8). Hij en zijn vrouw HELENA RAADMAN, gett. Makasser 1751; (B.S. 2).
Zijn wede. v.d. adopt. Makkasser 25 Sept. 1753 een slavin PETRONELLA (ged. 26 Sept. 1753) (B.S. 22 bl 126) Zijn wede. in test. reg. Makasser 1792 fol. 218 dd. 24 Aug. 1770; haar zuster MARIA RAADMAN.

DIEPENBROEK, SUSANNA VAN —, van Makkasser, j.dr. ondertr. aldaar 11 en × ald. 28 Maart 1756 JAN JACOB SWANEVELDER. (B.S. 10-2).
Zij is get. Makasser 1762 en laat 22 Mei 1757 ald. een kind doopen (B.S. 2); haar test. in reg. Bata. 1773-4 fol. 181; zij overl. als hv. luit. burger cav. J. J. SW., v.d. 16 en werd 17 Aug. 1773 op het Binnen Portug. Kerkhof ald. begr. uit sterfhuis onder den wal van de Moorsche gracht; hij hertr. als wedr. Bat. Jan 1774 (ondertr. 13 Jan.) J. H. HOFMAN, wede. O. W. REYTS. (B.S. Bat. 68).

DIEPENBROEK, WILHA. VAN —, van Makkasser, j.dr. ondertr. ald. Nov. 1754 SIMON BURGGRAAFF. (B.S. 10 en 12 no. 24); zij × ald. 9 Dec. 1754 (a.v. 11); zij is get. te Makkasser 1772-1777 en 1784 en 1794; en laat zelf kinderen doopen 1756, 1759 en 1761. (B.S. 2).

DIEPENBROEK, WILLEM VAN —, burger, j.m. van Makasser, ondertr. ald. 2 Maart 1758 SARA BROEDERS, van Makasser, j.dr. (B.S. Mak. 10); zij × ald. 19 Maart 1758 (a.v. 11).

DOES, N. N. VAN DER — was 1816 te Djokja overseeer op 75 Rup. p.m. (B.S. Bat. 193 bl. 243, 273, 328).

DOES, AGRAPHINA AUGUSTINA VAN DER —, × Bata. 14 Sept. 1854 CHARLES BOERS. (B.S. Bat. 230 no. 141); een dr. geb. Banjoemas 12 Sept. 1864.

DOES, ALETTA VAN DER —; test. in reg. Bata. 1758-60 fol. 478; zij was wed. luit. der Papangers JOHANNES DOMINGOSZ, toen zij 3 Nov. 1759 werd begr. Binn. Portug. Kerk Bata. uit haar huis in de Zuidervoorstad. (B.S. Bat. 135); execut. test. was MOSES TITUSZ, die † 20 Sept. 1766. (Fam. T 91 bl. 88); haar onecht kind MAGDALENA, werd 29 Nov. 1759 oud 38 dagen, te Bata. in de Portug. Kerk ged.; gett. MOSES LOUISZ. en MARGARETHA ANDRIES. (B.S. Bat. 34).

DOES, CECILIA ALETTA CORNELIA VAN DER —, × N. D. LAMMERS VAN TOORENBURG; doop kind Semarang 4 April 1852. (B.S. 54 bl. 54); wellicht is zij identiek met C. A. C. VAN DER DOES, die in 1845 de hv. was van P. H. BOUHUYS (zoon van JOHANNES THEODORUS B. en CORNELIA VAN DEN BOSCH, † als wede. A'dam 27 Feb. 1845 oud 66 j.; zij komt met GEERTRUIDA SOPHIA en AGRAPHINA AUGUSTINA VAN DER DOES voor in het test. van mevr. P. H. MENU geb. A. A. MICHIELS dd. 9 Sept. 1865) (Fam. T 288 bl. 282).

DOES, CORNELIS VAN DER —, handt. 1771; hij werd 9 Aug. 1789 onderkoopm. 6 Sept. 1791 klein winkelier 6 Maart 1792 2e adjud. in het Kasteelpennistencorps met rang van 3en vaandrig supernumerair; fiscaal van Banda 1 Nov. 1793; hiervan ontslagen en gepermitteerd ter afwachting van emplooi naar Makasser te gaan 8 Nov. 1793; door Comm. gen. bij miss. Dec. 1793 naar Nederl. gezonden. (Fam. F 169, B 1138); hij was 17 Sept. 1794 al gerepatriëerd. (Fam. R 375, R. 380.)

DOES, GERARD VAN DER —, onderkoopm. werd 9 Juli 1754 tweede in de groote winkel; 3 April 1755 koopman en eerste suppoost van het kantoor generaal; Schepen 28 Mei 1756; zijn test. in reg. Bata. 1757-8 fol. 485; hij werd 8 Mei 1758 op het Holl. Kerkh. Bata. begr. uit zijn huis Westz. Groote rivier; zijn wede. ANTHONIA DOROTHEA STEIN VAN GOLLENESSE,

ondertr. Bata. 24 Feb. 1759 HERBERT VERMEULEN. (B.S. Bat. 62); zij hertr. 14 Maart 1759. (B.S. Bat. 60).

DOES, HENDRIK VAN DER —, gen. majoor, × ADRIANA MEULS; zij woonden Nov. 1763 te Vianen en hadden geld te vorderen van hun schoonzoon JOHAN VAN NOORLE; hij was dood 19 April 1765 (Fam. N 242). Een andere dr. BARBARA WILLLEMINA VAN DER DOES, wede. JOHAN SCHUTTER, luit. cav. en ondermajoor te Venlo (1764).

DOES, HENRI SCHADEE VAN DER —, geb. 9 Juni 1784, te Delft, † 18 Juni 1902 te Klaten, begr. Nieuwe begr. pl.

DOES, J. VAN DER —, verzocht 2-3 Juni 1815 vergunning tot verblijf te Bata. en te Soerabaja. (B.S. Bat. 190 bl. 877-879). (Fam. M. 371 no. 170).

DOES, J. VAN DER —, 2e constructeur bij 's landwezen laatstelijk geëmployeerd bij het Boschdepartement, † Rembang 8 Mei 1823. (Fam. D. no. 76.)

DOES, JACOBUS VAN DER —, getuige te Soerabaja 1814 (B.S. 30).

DOES, JAN VAN DER —, gaat als onderkoopman met schip den Zwarten Leeuw over 25 Juli 1612.

DOES, JAN VAN DER —, boekhr. begr. Holl. Kerkh. Bata. 17 Aug. 1740 in huurkelder N.O. hoek 55;

DOES, MARGARETHA VAN DER —, get. Bata. 6 Maart 1718. (B.S. Bat. 19).

DOES, MARGARETHA CATHA. VAN DER —, lidmaat geref. kerk te Cheribon 14 Oct. 1772 (B.S. 29); zij † Bata. 26 Mei 1773 gehuwd met JAN VAN NOORLE (zie hiervoor) (Fam. N 40 nos. 1-4); haar test. in reg. Bata. 1773-4 fol. 145; zij werd op 27 Mei begr. op het Holl. Kerkh. uit huis Groote rivier; haar man was vendumr. (B.S. Bat. 164).

DOES, PHILIPPUS VAN DER —, geb. Welt. werd oud 2 m. begr. Welt. 29 Juni 1826; zn. van den Kap. inf. THEODORUS ADRIAAN VAN DER DOES. (B.S. Bat. 159).

DOES, SIMON VAN DER —, get. Bata. 26 Maart 1693 (B.S. Bat. 19).

DOES, THEODORUS ADRIAAN VAN DER —, × MARIA OLYMPIA BEILLARD; hun dr. CECILIA ALETTA CORNELIA VAN DER D., geb. 19 Juni 1824, ged. Bata. 8 Aug. 1824, gett. de ouders. (B.S. Bat. 50); De moeder was 30 Jan. 1821 te Bata. doopget. (B.S. Bat. 43 no. 609); hij was 6 Juni 1821 bij het 18e reg. inf. te Welt. Zijn vrouw overl. Welt. 18 Juli 1826 begr. Tanahabang; hij was toen Kap. Kwartiermr. (B.S. Bat. 159); hij was geb. R'dam, en hertr. oud 38 jaar. pro

memorie bij het Alg. depôt, te Bata. 29 Sept. 1831 SOPHIA ANNA LOUISA VAN HEEMSTEDE, oud 20 j., geb. Bata., wonende Noordwijk en j.dr. (Fam. D 117). Hun zn. THEODORUS ADRIAAN V. D. D., geb. Bata. 22 Aug. 1832; hij was in 1834 koopman te Mr. Cornelis; hun test. in reg. Bata. 1850 fol. 89 d.d. Bata. 24 Mei 1850 nots. J. C. Meyer.

DOES, THERESIA JOHA. VAN DER — × G. A. KNOOPS; doop kind Bata. 24 Juni 1890 (B.S. Bat. 200).

DOES, WILLEM en FREDERIK VAN DER —, te Delft 1764, brieven aan Hs. THs. TERKAMP, DIRKJE VAN DER D., aldaar, voogd over HERMANUS TERKAMP; ADRIAAN V. D. D., zijn wede. CORNELIA GAAL 1751; DIRK en WILLEM VAN DER D. en H. M. VAN DER D. 1758 (Fam. T 130 passim).

DONGEN, A.—— VAN —, geb. Delft 15 Aug. 1828, † Welt. 25 Juni 1894 begr. Tanahabang afd. IX; zijn wede. H. J. PORAK, geb. Salatiga 1 Sept. 1846, † Welt. 15 April 1919, begr. a.v.

DONGEN, A. F. W. J. VAN —, wede. wijlen J. K. BOEYE † 30 April 1895, begr. Cheribon no. 125.

DONGEN, CORNELIS VAN —, was. Nov. 1772 voogd over HENDRIK CORNELIS ZURMEGEDE en woonde te Middelburg. (Res. weesk. 1773-4; Bat. bl. 124-8)

DONGEN, HENRI MARIE ELIZA VAN —, Korporaal Stbk. no. 69851, † Kotta Radja 6 April 1876, ab int., ongeh. s.h. ((Fam. D 282).

DONGEN, J. M. S. VAN — × Welt. 27 Mei 1896 G. W. DE LASSASIE.

DONGEN, JACOB VAN —, van Dordt, Korporaal, in test. reg. 1694-5 Bata. fol. 74 is zijn test.

DONGEN, JACOBUS VAN —, van B. op Zoom, matroos op Cies schip „De Suijkmaalder", op 20 Jan. 1731 te Bata. onthalsd, wegens manslag op JAN ZEEROSS. (Daghreg. bl. 89).

DOES, JAN VAN —, vaandrig 3 Nov. 1730; naar de Malabar gecommandeerd 23 Aug. 1731; naar Nederland verlost 17 Nov. 1741; andermaal naar Nederland gelicentieerd 10 Sept. 1743, wederom geëxcuseerd 8 Oct. 1743; burger vrijdom gesteld 1743.

DONGEN, JEANNETTE JULIANA ELISABETH VAN —, geb. Bat. 22 Mei 1864, † Tegal 8 Oct. 1912, in graf 507 begr. hv. van Jhr. CLIFFORD K. VAN BREUGEL.

DONGEN, JOHS. GIJSBERTUS VAN —, wd. tijd. adj. bouwk. bij de kustverlichting, op Molenvliet te Batavia wonende 1878. (Fam. T 227 no. 24).

DONGEN, LOURENS VAN —, scherprechter Cie, begr.

Bat. Buitenkerk 13 Nov. 1778 voor rek. van executrice de vrije chr. slavin BAROE, uit zijn huis Nz. Titus Anthonygracht (B.S. Bat. 142) Zijn test. bij Nots. Verspyck 5 Oct. 1778.

DONGEN, MARCELIS DINGEMAN VAN —, geb. R'dam 28 j., laatst won. R'dam, vergunning vestiging in Indië G.B. 1 Oct. 1862 no 12; hij komt 4 Aug. 1862 in Indië met s. Zephir.

DOORN, ADRIANA JOHA. VAN ——, get. Bata. 18 Aug. 1745 (B.S. Bat. 28); zij test. ald. 23 Dec. 1748 nots. FRED. WILLEM HOOGENKAMER; zij × CORNELIS WEERE, burger, schoolmeester, en hertr. ISAAK KOCK en werd 25 Dec. 1748 op het Binnen Portug. Kerkhof te Bata. begr. uit huis Chineesche gracht; haar testamenten in reg. 1743-5 Batta. fol. 532; 1746-8 fol. 107; 1748-9 fol. 295.

DOORN, ANNA VAN —, oud 4 j., werd 4 Feb. 1798 in Mal. Kerk Bata. ged.; haar moeder was WILHA. ELIZABETH DANIELS overl.; adoptuee SOPHIA ANNA BANGEMAN, geb. GOEDBLOED; W. E. DANIELS was ged. 8 Juni 1787; get. doop ANNA V. D.. JOHAN LEONARD VOGES en SUSANNA SALOMONS wede. Veldman (B.S. Bat. 44 en 46).

DOORN, ANNA CATHA. VAN —, wede. WINKELAAR, was 18 Aug. 1805 get. te Bata. (B.S. Bat. 39).

DOORN, ANTHONY VAN —, schipper, werd 27 Juli 1734 burger; weesmr. 27 Juli 1734; ouderling 11 Jan. 1735, v.ce pres. van weesm. 17 Jan. 1737. Hij × MARIA HOORN, test. in reg. Bat. 1734-5 fol. 331. Zij begr. Holl. Kerkh. Bata. 20 Aug. 1734. (B.S. Bat. 235); hij get. Bata. 28 Nov. 1737. (B.S. Bat. 28); handt. Bat. 1739 (Fam. W. 675 bl. 334); hij begr. Holl. Kerkh. Bata. 20 Dec. 1774 in eigen Kelder N.O. zijde no. 15 uit sterfhuis Chineesche gracht achter 't Blok; zijn zn. SAMUEL ANTHONY VAN D. (Fam. D 128 no. 32); Test. in reg. Bata. 1743-5 fol. 637.

DOORN, ANTHONY VAN —, burger begr. Bata. Holl. Kerkhof 22 Jan. 1769 uit huis O.Z Tijgersgracht; test. ald. 20 Jan. t.v. nots. Mr. DE. Blomhert no 5239 (Fam. D 432) Inventaris boedel aldaar 24 Jan. 1769 (Fam. D 434); test. 1767-9 Bata. fol. 314.

(Wordt vervolgd).

Het Landsarchief te Batavia.

door Mr. P. C. Bloys van Treslong Prins.

(Voortzetting van Nav. MCMXXXIIII bladz. 96.)

DOORN, BENJAMIN VAN —, onderkoopm. en admin. te Soerabaja werd res. van Sumanap 27 Sept. 1748; koopman en 2e res. van Solo 27 Juni 1755; res. Demak 24 Dec. 1756; als zoodanig naar Soemenep 1 Juni 1762, behoudens rang ontslagen 29 Juli 1766; prot. nots. Bert Oct. 1762 nos. 6789 en 6790.

DOORN, CATHARINA VAN —, hv. WILLEM ZEEMAN 2e admin. in Cie's kleedenpakhuis, in test. S. A. VAN DOORN 13 Jan. 1746 (Fam. D 128 no. 30).

In 1747 was W. ZEEMAN onderkoopm. (B.S. Bat. 28); zij hertr. JAN AREND MEYER (circa 1748). (Fam. Z. 12); in proces te Bata. (Fam. C 137); in 1773 is zij wede. J. A. MEYER; (Res. Weesk. Bata. 1773-4 bl. 10; Fam. T 103 no. 25 bl. 76; Test. Bat. 1782-3 bl. 466; zij laten kinderen doopen 1760-1764; haar test. 1748-9 fol. 549; 1773-4 fol. 60 Reg. Bat.: zij kocht 1782 een huis te Bata. Fam. D 202; zij adopt Bata. 18 Sept. 1782 SALOMON AREND VAN DOORN (Fam. M 773) en 20 Juni 1781 CATHA. MARIA VAN DOORN (Fam. M 776); van haar werd in April 1785 in Holl. Kerk Bata. een wapen opgehangen; (B.S.S Bat. 138); zie ook Test. reg. Bata. 1783-4 fol. 263; 1785-6 fol. 59-63 en 419;

DOORN, CATHARINA VAN —, × 1e. JAKOBUS HEUS; × 2e. FRED. WINKELAAR (zie ook sub ANNA CATHA. VAN DOORN); zij had een dr. ADRIANA CAROLINA VAN D. geb. 14 Nov. 1791 te Bata. en geadopt. door STEPHANUS KNUEM. (B.S. Bat. 111 no. 58). Laatstgen. was baas boekb. Alg. Secrie. Haar test. in Reg. Bata. 1804-6 fol. 169; 1826 fol. 104) zij ondertr. Bata. 24 Dec. 1801 FRED. WINKELAAR; (B.S. Bat. 95a); de adoptie van A. C. VAN DOORN door S. KNUEM was op 23 Nov. 1791 (Fam. K 547); haar dr. SUSANNA MARIA JOHANNESSEN werd Bata. 23 Jan. 1797 geadopt. door JOHA. ELISABETH ZACHARIAS. (Fam. 7382); zij × Bata. 10 Jan. 1802 FRED. WINKELAAR (B.S. Bat. 106 no. 31); zij † oud 70 j. begr. Tanahabang, 9 Mei 1826 voor rekening executeurs test. L. HEUKEVLUGT en H. G. WITTENROOD; zij woonde en † Binnen Nieuwpoortstr. Bata.

zij werd begr. in den Kelder no. 33 van den Heer WINKELAAR. (B.S. Bat. 159).

DOORN, CATHA. ELIZABETH VAN —. hv. TEUNIS BOON 17 Maart 1890, begr. Tjilatjap graf no. 219

DOORN, CATHA. MARIA VAN —, geb. Soemenep 14 April 1747, † Bantam 8 Dec. 1769 ald. begr.

DOORN, CATHA. MARIA VAN —, ex Jav. or. Minerva, werd circa 2 maand oud te Bata. 20 Juni 1781 geadopt. door CATHA. VAN DOORN, wede. JAN AREND MEYER. (Fam. M 776).

DOORN, CORNELIS VAN —, get. Soerabaja 27 Juli 1727 (B.S. Bat. 19).

DOORN, DIRK VAN —, van Haarlem, sergeant, begr. Welt. 22 Juli 1810 uit hospitaal. (B.S. Bat. 157).

DOORN, E... VAN —, hv. MEYER te Bata. Dec. 1772. (Fam. H. 957 no. 29).

DOORN, FRANS VAN —, was 6 Oct. 1773 kort geleden † (Res. Weesk. Bat. 1773-4 bl. 124)); oproeping crediteuren 16 Mei 1774 (Reg. Schepenen 160 bl. 33).

DOORN, GEERTRUIDA VAN —, wede. CHALLA, woonde 1855 te Semarang. (B.S. 144 bl. 188).

DOORN, HENDRINA VAN —, in test. reg. Bata. 1773-4 fol. 310; hv. geheimschrijver DIRK GOETBLOED. † ex. test., begr. Bat. Holl. Kerkh. 25 Juni 1773. uit haar tuinh. weg Jacatra. (B.S. Bat. 164). Haar wedr. DIRK G. herr. Bata. 17 Nov. (ondertr. 2 Nov. 1777) ANNA ELISABETH BIERENS, wede. JAN WILLEM BLIJDENBERG. (B.S. 68 en 74 no. 81).

DOORN, J.—, J.— VAN —, gep. mil. ambtr., ridder 4e kl. M.W.O. begr. Tjilatjap in graf 2224.

DOORN, JACOB VAN —, boekhr. Cie. † Bata. 9 Oct. 1757 aan O.Z. Caymansgracht; inventaris 11 Oct. 1757 (Fam. D 403); begr. Holl. Kerkh. 10 Oct. 1757 uit v.d. woonhuis. (B.S. Bat. 164).

DOORN, JACOB VAN —, j.m. begr. Holl. Kerkh. Bata. 24 Juli 1759 uit huis bode ARNOLD JANSZ. (B.S. Bat. 164).

DOORN, JACOBA ELISABETH VAN — × Bata. 8 Nov. 1735 PIETER VAN HEEMSKERCK. (Fam. H 752); doop kind Bata. 1 Sept. 1745 en 28 Nov. 1737 (B.S. Bat. 28). zij is dood in 1753 (Fam. H. 1046);

DOORN, JACOMINA VAN —, van R'dam, × PIETER VAN DER MEY, burger en schoolmeester; haar test. in Nov. 1686 te Bata. nots. D. Dispontijn; reg. Bat. 1686-8 fol. 348.

DOORN, JAN VAN —, getuige Bata. 31 Mei 1654. (B.S. Bat 6).

DOORN, JAN VAN —, vaandrig 15 Aug. 1710.

DOORN, JAN VAN —, liet 6 Juli 1727 te Semarang doopen zijn dr. ADRIANA JOANNA V. D., oud 5 j. en 4 m. gett. ADRIAAN VAN DORSSER en BARBARA JANS. (B.S. Bat. 19).

DOORN, JAN VAN —, van Grimsbeek, soldaat, repatrieerde in 1763 met schip Blijdorp voor de Kamer R'dam. (Bijl. afg. patr. miss. 1762-4 bl. 571).

DOORN, JAN FERDINAND VAN —, soldaat van de pen, was dood 2 Mei 1772 (Fam. H 179).

DOORN, JAN HENDRIK VAN —, 30 j., oud-arch., onderopz. S.S. had bij inl. vr. MIE een zoon JAN HENDRIK geb. 24 Mei 1909, erkend 25 April 1911.

DOORN, LOURENS VAN —, 2e Mr. knecht op de reede van Onrust, werd Mei 1714 idem ter reede Bata. (Bijl. res. Bat. 1714 deel 3-4-5 bl. 1109).

DOORN, M. C. VAN —, kap. luit. t. zee, geb. Haarlem 29 Oct. 1846, ov. Bata. 7 Aug. 1892; graf no. 58 in afd., XV begr. Tanahabang.

DOORN, M. C. VAN —. Haar man J. J. HAGENBEEK † Poerwokerto 5 Dec. 1924.

DOORN, MARIA VAN —, × DIRK VOGEL; doopkind Bata. 9 Feb. 1681 (B.S. Bat. 6).

DOORN, MARIA PHILIPPINA VAN —, van Negapatnam, j. dr. ondertr. Bata. 13 Maart 1760. ADRIANUS WEIJDING. (Fam. W 221); zij was 1770 get Bata. (B.S. Bat. 39); haar test. in reg. Bat. 1780-2 fol. 366: 1784-5 fol. 306. Hij † Bata. 19 Sept. 1781, inventaris in Fam. W. 516).

DOORN, MARIA PHILIPPINA VAN —, × JAN DE BIE, die als wedr. ondertr. Bat. 13 en × ald. Holl. Kerk 30 Aug. 1789 ELISABETH KOCK. Hij was krankbezoeker en wedr. sinds 25 Feb. 1785 toen zijn vrouw M. PH. V. DOORN, † op de Tijgersgracht te Bata., begr. Holl. Kerkh. 25 Feb. 1785 (B.S. Bat. 138).

DOORN, MARINUS CORNELIS VAN —. Kap. luit. K. N. Marine, † oud 45 j. circa Aug. 1892.

DOORN, MARTEN HENDRIK VAN × ELISABETH JANS hun dr. AELTJE ged. Bata. Holl. Kerk 26 Aug. 1663, gett. JAN JANSSEN CAEN, ROBBERT CARUS. ELISABETH DE MEYER, APPOLLINIA JANS.

DOORN, PIETER VAN —; zijn kind begr. Holl. Kerkh. Bata. 1 Jan. 1737 in kelder van HENDRIK VAN DER BELL. (B.S. Bat. 235).

DOORN, SAMUEL VAN —, van Vlissingen, kwam 1734 met s. Everswaerd voor de Kamer Zeeland als matroos op f 9 's m. in Indië; werd 1736 ass. op f 16 's m. verzocht 1739 verhooging gage (Bijl. res. Bat. 1739 deel 7 bl. 439); hij kreeg deze tot f 24 's m.

DOORN, SAMUEL ANTHONY VAN —, van 1742-1752 komt hij voor in diverse stukken als onderkoopm. (Fam. D 128 nos. 1-37); vice-pres. Weesmeesteren 1746; zijn test. 13 Jan. 1746 (nots. N. Rom. no. 391); zijn zuster was CATHA. VAN D. × WILLEM ZEEMAN; hij had Sept. 1747 een tuin aan de O.Z. Parmeesche weg (Bijl. res. Heemraden 1747-8 bl. 231); hij moest 30 Dec. 1748 om employ naar Ternate gaan; van deze reis geëxcuseerd 24 Jan. 1749; in 1749 leed hij aan delirium tremens (Bijl. res. Bat. 1749 bl. 119-123 deel 1); zijn test. in reg. Bata. 1753-5 bl. 615; hij werd 30 Juni 1754 op het Holl. Kerkh. te Bata begr. uit sterfhuis O.Z. Tijgersgracht ten huize van zijn zwager JAN AREND MEYER, 1e secr. coll. Weesm. in kelder SIMON OOSTERHOORN N.O. hoek no. 15. Inventaris in zijn tuinhuis Paraveesche weg 1 Juli 1754 (Fam. D 400).

DOORN, SPLINTER VAN —, Junior, onderstuurman. begr. Binnen Port. Kerkh. Bata. 21 Sept. 1733. (B.S. Bat. 128).

DOORN, WILHELMINA VAN —, dr. van de slavin Alima, herndl. WILHELMINA ELIZABETH DANIELS, werd 5 mnd. oud te Bata. 23 Sept. 1789 geadopt. door WILLEM VAN DOORN, boekhr. Cie. (Fam. D 499); zij was geb. Bat. en ondertr. als j.dr. ald. 12 April. × 29 April 1804 SIMON ABRAHAMS (B.S. Bat. 110 no. 17). Hun kind ged. Bata. 25 Dec. 1806. 4 Maart 1811, 1 April 1810, 18 Feb. 1827 (B.S. Bat. 42, 44, 46, 50).

DOORN, WILLEM VAN —, van Soerabaja, in 1763 in Indië met s. de Baarzande, als hooplooper op f 7 's m. daarna ass. gen. secretarie op f 21 's m., werd 24 Mei 1774 ord. klerk op f 30 's m. (Actenboek 1773-6 bl. 141).

DOORN, WILLEM VAN —, adopt. Bata. 13 Juni 1785 WILLEM VAN D., wiens moeder ALIMA VAN MAKASSER, slavin; Dit kind werd 7 d. oud. 17 Juni 1785 te Bata. in de Port. Kerk ged. gett. ABRAHAM ABRAHAMSZ; AGAR JACOBS, wede. SIMON SAS. (B. S. Bat. 41 en 42). (Fam. D 481); de vader was 1785 boekhr. en gecomm. van de dispens (Fam. D 481); hij adopt. Bata. 23 Sept. 1789 WILHELMINA VAN D. v.d.; die oud 5 m. 6 Nov. 1789 in de Portug. Kerk te Bata.

werd gedoopt, gett. de ouders v.d. WILLEM VAN D. en WILH. ELIS. DANIELS. (B.S. Bat. 41 en 42).

DOORN, WILLEM VAN —, begr. Binn. Port Kerk Bata. 31 Dec. 1796 pro deo. (B.S. Bat. 151).

DOORN VAN NOORDSCHARWOUDE, H. A. VAN —, maire van Mijdrecht, handt. 18 Oct.. 1812 (Fam. B 1587 no. 3)..

DOPFF, DANIEL HENDRIK WOLFF baron VAN —, van Nedercanne, luit. en cornet dragonderslijfwacht. begr. Holl. Kerkh. Bata. 26 Juni 1749, uit huis van DAVID BROUWER in de Zandzee. (B.S. Bat. 244 bl. 82).

DORTH, ANTHONY VAN —, van Burick, j.m. zn. van Ds. ANTHONY VAN D. in 1754 overl en SIBILLA FABER te Wezel, ondertr. Makasser 12 Juli en × ald. 29 Juli 1736 AMERENTIA FRANS, van Bata. wede. burger WILLEM MULLER. (B.S. Makasser 10 en 9). Hij was 1741 burger te Bata. (Fam. N 54 no 5); hij gaf 1744 te Makasser 25 Rsd. voor bouw Luth. kerk te Bata. (B.S. 104 bl. 7); weesmr. Makasser 1748. (Bijl. res. Bat. 1749 deel 3 bl. 105-146); burger luit. te Makasser, adopt. ald. 29 Mei 1751 ALBERTINA FRANSZ, nat. dr. van den fugatieven burger FRANS FRANSZ. (dit kind ged. 29 Mei 1751) (B.S. 22 bl. 21); zijn test. d.d. Bat. 27 Maart 1754 (nots. A. Domburg) in reg. Banda 1757-8 fol. 24; zie ook reg. Bata 1757-8 fol. 268.)

DORTH, C——A VAN —, wede. Kol. BONNELLE, 1827 te Soerabaja. (B.S. 69 bl. 340).

DORTH, CASIMIR VAN —, vaandrig 19 Sept. 1719; wegens krankzinnigheid in het armenhuis geplaatst 3 Mei 1720; in April 1720 was hij met het jacht „de Geertruyd" van Semarang naar Bata. vervoerd; inventaris goederen Semarang 23 April 1720 (Bijl. res. Bat. 1720 deel 4, 5, 6, bl. 431-5).

DORTH, DELIA VAN —, geb. Bata., j.dr. kreeg 3 Mei 1773 te Makasser licensie om te × Johan Fred. Banse (B.S. 13 no. 37); zij × Bata. 6 Juni 1773. (B.S. Mak. no. 11). Hij was 1786 boekhr. en negotie overdrager te Makasser (B.S. 25 no. 1227).

DRUYVESTEYN, J. M. —, was 6 Aug. 1821 te Semarang de hv. van den luit. kol. J. C. RICHEMONT.

DRUYVESTEYN, Jhr. PIETER —, geb. Haarlem, koopman te Semarang, reispas 28 Feb. 1857 naar A'dam. (Fam. D 639); comm. vennoot fa. Dorrepaal en Co.

DUSSEN, ADRIAAN VAN DER —, kop. en opperk. in Batchion gedeporteerd van beide officiën. werd 15 Juni 1612 op nieuw in dienst genomen als onderkoopm.;

hij ging 15 Juli 1614 naar Johore om met den Koning te contracteeren; gaat naar patria 28 Aug. 1617; als opperkoopm. naar Banda 18 Nov. 1617; naar Djambi 2 Juli 1619-17 Nov. 1620; oppercommr. over de vloten naar Malakka 23 Aug. 16221; hij ging 1 Dec. 1622 een nieuw verband aan van 3 jaar met f 120 's m.; van Djambi verlost 18 Jan. 1623.

DUSSEN, AELTGEN VAN DER —, alias BEHOORTS get. te Bata. 1626-1633 (B.S. Bat. 2 en 3).

DUSSEN, ALIDA VAN DER —, uitt 's Gravenhage, × 2e. den apotheker JOHS. GEORG SINGELIUS; ondertr. Bat. 23 Mei 1720 CORNELIS VERBIS. (B.S Bat. 57): doop 8 kinderen 3 Juni 1721, 30 April 1722, 12 Oct. 1724, 20 Sept. 1725, 9 Jan. 1727, 24 Aug 1724. 27 Juni 1731 en 29 Juli 1732. (B.S. Bat. 228 en 19): zij heet bij haar overl. ALIDA MARIA CHRISTINA V. D. D., en werd 10 Juli 1733 op het Binnen Port. Kerkhof te Bat. begr. (B.S. Bat. 128).

DUSSEN, ANTHONIA VAN DER —, † ab int. 26 Nov. 1795; inventaris 1 Dec. 1795 (Fam. D 346, res Weesk. Bat. 23 Dec. 1795 reg. 1795-6 bl. 219).

DUSSEN, ANTHONIE VAN DER —, adopt. Makasser JOHS. ANTHONIUS VAN DER D., zijn zn. geb. ald. 5 Maart 1827, ged. 1 Juli 1827, moeder de vrije inl. vr. Bassé(k); bij den doop gett. I. C. F. K. LEFEU en MAGDALENA ROSENGUIST, wede. VAN DER DUSSEN (B.S. no. 6, 7, 8).

DUSSEN, ANTHONY CATO VAN DER —, geb. Makasser, oud 31 j., kwam 2 Sept. 1836 op Java en vestigde zich te Semarang. (B.S. 81 II).

DUSSEN, BRUNO VAN DER —, get. doop kind HOUTTUYN te Bata. 20 Jan. 1720 (B.S. Bat. 19.)

DUSSEN, CATHA. VAN DER —, hv. JACOB SAM, kwam 1738 per schip D'Ananas naar Indië; op 23 Juni 1739 aldaar geland; (Bijl. res. Bat. 1739 deel 7 bl. 87).

DUSSEN, CATHA. VAN DER —, van R'dam, laatst wede. van C. J. FOLKER, ondertr. Bata. 13 Jan. en × ald. 28 Jan. 1753 CHRISTOFFEL MICHIELS, wedr. van MARIA SLOOTMAN, Luth. pred. te Bata.: (B.S. Bat. 60); get. Bata. 2 Juni 1754 (B.S. Bat. 33-50): zij begr. Bata. Holl. Kerkh. 31 Dec. 1757 uit haar huis Soentersche weg. (B.S. Bat. 164); haar test. gedep. 8 Feb. 1757. (Zie reg. Bata. 1751-3 fol. 518: 1757-8 fol. 375).

DUSSEN, CORNELIA VAN DER —, hv. MAXIMILIAAN LAMBERTUS FAURE te Sumanap 1772. (Fam. F

103 no. 25 bl. 85; handt. a.v. bl. 110); zij × 2e. Mr. JOHAN MICHIEL VAN PANHUYS, (Fam. P 2-10); zij was een halfzuster van PIETER VINCENT BORN. (Fam. D 2); zij was kleindr. van JACOBA PHILIPPINA SLOBETH, die 1786 dood was en met haar zuster MARIA, eenige fideicomm. erfgen. van JAN DOEDIJNS; haar test. 1 April 1777 te Soemenep (reg. Semarang 1779-80, fol. 75) execut. test. Mr. ABRAHAM JACOB VAN DER DUSSEN, heer van Darthuizen, burgem. Utrecht; als hv. opperkoopm. en gew. res. van Japara J. M. VAN PANHUYS, † zij weg Jacatra Bata., begr. Holl. Kerkh. 18 Feb. 1787 in kelder douair. De Klerk no. 3 (B.S. Bat. 138); test. in reg. Bat. 1786-7 bl. 208).

DUSSEN, DIERIK BRUYNS VAN DER —, 1e bewindh. V.O.C. Kamer Delft. ((Fam. C 151).

DUSSEN, DIRK WILLEM VAN DER —, opperkoopm. en opperhoofd te Socrabaja; over verkoop zijner vaartuigen Dec. 1749; (Bijl. res. Bat. 1749 deel 12 bl. 167.)

DUSSEN, EWOUD VAN DER —, koopman; zijn erfgen. MAX. LAMBERTUS FAURE, onderkoopm. en res. Sumanap, en de boekhr. BORN. (Res. Weesk. Bat. 1773-4 bl. 12-14.)

DUSSEN, FERNANDUS VAN DER —, van Ternate, × CATHA. COREA, van Batavia; hun dr. VIOLANTA, ged. Bat. Holl. K. 27 Maartr 1639, gett. MATTHEUS DE NIJS, van Dordt, CHRISTIAAN VAN DE GAVER, van A'dam, MARIA VAN SURATTE, en GEERTRUYT VAN DER SLUYS, van Bata. (B.S. Bat. 3).

DUSSEN, Mr. FRANÇOIS EWOUT VAN DER —, onderkoopm., gaat naar Java om emplooi 30 Maart 1759; ontv. domeinen te Semarang 29 April 1760; koopm. en fiscaal ald. 5 Mei 1769; behoudens kwal. en gage naar Nederl. verlost 198 April 1771; fiscaal der retourvloot 20 Sept. 1771; hij was 1757 met vrouw en 6 kind. als onderkoopman naar Indië gekomen met schip Batavia; zijn dr. MARIA toen circa 2 jaar: (Test. Reg. Bat. 1782-3 bl. 157); zie over zijn boedel Fam. P 255 en Fam. D 1); hij † ab int. a.b. schip Ouwerkerk 4 Nov. 1771 nal. 2 dochters CORNELIA VAN DER D. × MAX. LAMBERTUS FAURE res Sumanap en MARIA V. D. D., oud circa 15 j. wonende bij den heer FAURE en een stiefzn. PIETER VINCENT BORN boekhr. Cie te Semarang. (Fam. D 333). Hij teekende 18 Oct. 1771 de acte van indemniteit. (Fam. D 425); Hij werd 6 Nov. 1771 op het Holl. Kerkh. te Bata.

begr. uit huis wede. EVERS op de Theewaterstraat (B.SS. Bat. 164); over zijn boedel te Utrecht (Fam. D 510); zie ook Fam. A 516 bl. 653.

DUSSEN, FREDERIK VAN DER — × Soekaboemi 21 Juni 1899 CORNELIA LYDIA ELISABETH LENS. (B.S. 148 bl. 93).

DUSSEN, GESINA ERNESTINA VAN DER —. werd 27 Jan. 1815 te Soerabaja lid Herv. Kerk; zij was geb. Makasser en j.dr. oud 21 j. toen zij te Soerabaja ondertr. 16 Juni en × 2 Juli 1820 met HENDRIK FREDRIK VAN LEEUWEN, adj. muntmeester te Soerabaja, geb. A'dam, oud 30 j., j.m. (B.S.S 61 no. 25, 1-8).

DUSSEN, GLOUDI ARNOLD VAN DER —. geb. Arnhem oud 40 j., ongeh., ingenieur 3e kl. bij de directie van 's lands producten enz. in 1837; hij was in 1831 als adj. ingenieur in dienst getreden. (B.S. 141 bl. 242 en 288).

DUSSEN, JACOB VAN DER —, van Klundert, soldaat op Bantam 1715-6.

DUSSEN, JAN VAN DER —, koopman op s. De Trouwe 4 Juni 1620; gaat naar Mocka en Soeratte 8 Juni 1622.

DUSSEN, LEONARD VAN DER —, van Delft in het land met schip A'dam, × Bat. 4 Sept. 1622 AELKEN JANS. van Bremen, a.v. met s. Huesden. (B.S. Bat. 452); als wede. ondertr. zij Bat. 2 Dec. 1627 NICOLAAS BEHOORT. (B.S. Bat. 52 en 53) zie ook hierboven in den aanvang.

DUSSEN, LUCAS VAN DER —, onderkoopm. wordt schout bij nacht der Goasche vloot 8 Sept. 1656; verkreeg 8 Sept. 1656 een derde part van particuliere goederen in Perzië en Wingurla verkocht; naar Nederland 11 Jan. 1662; comm. naar Cochin 22 Aug. 1667; krijgt f 120 's m. 9 Sept 1667; directeur van Perzië 27 Aug. 1669; hij was geb. Delft, en test. te Cochin 8 Juni 1668 met SARA VAN HEYNINGEN. geb. Rouaan, zijn hv. In 1672 is hij oud dir. van Persia.

DUSSEN, MARIA VAN DER —, in 1757 tusschen 2 en 3 j., dr. van den onderkoopm. FRANÇOIS EWOUD (Test. reg. Bat. 1782-3 bl. 157; zuster van CORNELIA VAN DER D. Zij × WIJNAND JOHS. WATTIER. ass. Cie. te Bata. Zij en haar zuster zijn de eenige wettige afstammelingen van hare grootm. maternel JACOBA PHILIPPINA SLOBETHS, laatst hv. WIJNAND DU BOIS. (Fam. D 615); zij was geb. Utrecht en ondertr. Bat. 17 Aug. en × ald. Buiten Kerk 3 Sept. 1786 W J.

WATTIER v.d. (B.S. Bat. 83).

DUSSEN, NICOLAAS VAN DER —, werd 24 Oct. 1760 schipper, adopt. 13 Juli 1763 FREDERIK, geb. Batavia, 2 jaar, zn. der slavin ALIDA van Timor; hij adopt. 12 Juli 1763 HENDRIK, van Bat. oud 1 maand, zn. van dezelfde moeder. (Fam. D 576 en 577).

DUSSEN, PAULUS VAN DER —, pred. ,werd als zoodanig op Ternate beroepen 17 Maart 1795: hij × 21 Aug. 1796 WILHA. ELISABETH CRAMER; zij was dr. van BERNHARDUS CR. en WILHA. ERNESTINA GOLDMAN; als wedr. en oud 31 j. ondertr. hij Makasser 29 April en × ald. 23 Mei 1802 MAGDALENA ROSENQUIST, j.dr. van Makasser, oud 18 j. (B.S. Makasser 14, 15, 16). Uit het 1e huw. was

1e. JOHS. BERNARDUS ERNESTUS VAN DER D., geb. 23 Mei 1797, ged. Makasser 29 Juni 1797 gett. BERNARDUS CRAMER gewezen hospitalier te Socrabaja en hv. W. E. GOLDMAN vd. (B.S. Mak. 3).

2e. GEZINA ERNESTINA VAN DER D., geb. 29 Dec. 1799, ged. Makasser 9 Feb. 1800 gett. av..

Uit het 2e huw.:

3. ANTHONY CATO VAN DER D., geb. 23 Dec. 1804, ged. Makasser 30 Dec. 1804 gett. Mr. JOHAN HENDRIK TOBIAS, fiscaal en JOHA. MARIA ROSENQUIST. (B.S. Mak.k 3).

4e. HENDRIK FRANCISCUS ALEXANDER VAN DER D., geb. 20 Mei 1807, ged. Makasser 31 Mei 1807 gett. JEAN BAPTIST RICARD en HELENA VOLL. (B.S. Mak. 3).

In 1809 doopte hij te Ternate (B.S. 38)

DUSSEN, PHILIP VAN DER —, × CORNELIA: hun zn. JACOB ADRIAAN, ged. Holl. Kerk, Bata. 15 Nov. 1729; gett. ADRIAAN DE LABARE en hv. ELISABETH HENRIETTA MONDIGER.

DUSSEN, WALRANDUS VAN DER —, van Eindhoven, onderkoopman × GEERTRUIDA PAVILJOEN; zij test. Bata. 7 Sept. 1688 nots. D. Dispontijn (reg. Bat. 1688-90 fol. 381); hij was 1685 naar Indië vertrokken en werd 23 Juli 1688 van vaandrig onderkoopm. en 2e in het graanmagazijn.
Hun dr. MARIA, ged. Bata. Holl. Kerk 17 Juli 1689 gett. luit. adm. gen. CORNELIS TROMP, DANIEL BRAAMS, MARIA BOXHOORN en MARIA PAVILJOEN.

DUYN, GERRIT VAN DEN —, van A'dam; 1690 in Indië met s. Moerkapel als matroos op f 9 's m.; soldaat op f 9 's m., op 16 Juni 1690.

DUYN, ADAM VAN DER —, × BARBARA MARGARITA CADENSKY, geb. Cochin 11 Aug. 1678, † ult. Maart 1702 oud 23 j. 7 m. 20 d. (Lapidaruim Zeyl bl. 12.)

Hij werd als koopman opperhoofd van Trinconomale 18 Sept. 1702; dessave te Colombo 16 Oct. 1702: comm. van Galle 20 Oct. 1704; Comm. absoluut 5 Aug. 1707: comm. van Malaber 10 Aug. 1708; naar Nederland verlost 5 Juli 1709.

DUYN, A. VAN DER —, was 1760 te A'dam examinator chirurgijns Cie. (Fam. S 2265 no. 1).

DUYN, CORNELIS VAN DER —, opperkoopm. van Ceylon, zonder gage naar Batavia gezonden, werd 3 Nov. 1676 weer hersteld; naar Ternate, ter ass. van den gouv. Padbrugge, gecommitteerd 7 Nov. 1679; opperhoofd soldijkantoor 6 Nov. 1682; comm. van Jaffanapatnam 22 Septt. 1684; gouv. van Ternate 21 Dec 1691; pres. heemraden. 17 Jan. 1700: hij × SARA DE VILLE. Hun test. d.d. 20 Juli 1679 in reg. Bata. 1680-1 fol. 81; × ANNA VAN MEEKEREN: test. in reg. Bata. 1696-7 fol. 235; als oud gouv. van Ternate komt hij 1700-3 voor gehuwd met A. M. VAN REEDE TOT NEDERHORST; Hij × 28 Juni 1705; in de Holl. Kerk te Bata. aan de Westzijde een wapenbord; zijn test. in reg. Bat. 1705-6 fol. 544.

DUYN, JOHANNA VAN DER —, van R'dam; × 1e. JOHAN BURGER; ondertr. 2e. Bat. 1 Mei 1631 JOHS. OOSTERWIJCK. (B.S. Bat. 52-53).

(Wordt vervolgd.)

De Noord-Nederlandsche batterij artillerie te voet Lux in 1815. 1)

Een Waterloo-studie.

Door W. E. van Dam van Isselt
Gepensionneerd Luitenant-Generaal.

In zijn Geschiedenis der Nederlandsche Artillerie schreef kapitein F. H. W. Kuypers:

„Te Waterloo hebben de batterijen rijdende artillerie van A. Bijleveld en Krahmer, 2) de halve batterijen van Petter en Gey, 3) maar ook de batterij artillerie te voet van Lux en de eenig overgebleven sectie van de batterij Stevenaert onder bevel van den jeugdigen 2e luitenant L. Winzinger, zich heldhaftig gedragen." 4)

Ten aanzien van batterij Lux gaf onze uitnemende Waterlookenner, Generaal de Bas, in zijn werk „Prins Frederik en zijn tijd" — na de wijze te hebben geschetst, waarop in den avond van 18 Juni 1815 de beslissing in front werd gebracht door den inzet door Generaal Chassé van zijn brigade Detmers (waarbij batterij Krahmer de Bichin), gevolgd door zijn brigade d'Aubremé (waarbij batterij Lux 5) — een geheel ander beeld, want hij schreef, na

---

1) Het staat — ondanks het werk van Generaal de Bas omtrent Prins Frederik en dat, hetwelk hij in 1908 met den *Belgischen* kolonel van den Generalen Staf Graaf de T'Serclaes de Wommerson deed verschijnen — onomstootelijk vast, dat batterij Lux een zuiver *Noord*-Nederlandsche was; verg. blz. 138-9 mijner studie. Laatstbedoeld werk zal hier worden aangehaald als: de T'Serclaes.

2) Nl. C. F. Krahmer de Bichin.

3) Zie voor deze halve batterijen blz. 117, 126, 127, 128 en 134. De rijdende batterij Petter werd krachtens order D.v.O. dd. 25 Maart 1815 verdeeld in bovenvermelde 2 halfbatterijen ten einde te kunnen worden ingedeeld bij 2 brigades cavalerie, waarmede zij den veldtocht van 1815 hebben meegemaakt. Verg. van mijne hand: Militaire Spectator, 1926, blz. 471.

4) T.a.p. IV (1874), 19. Hij somde daarmede alle Nederlandsche artillerie op, die bij Waterloo is geweest.

5) Ik schrijf: „in front"; de strategische beslissing werd n.l. gebracht door het flankeerend ingrijpen van 3 Pruisische legerkorpsen onder Maarschalk Blücher.

vermeld te hebben, dat ook deze batterij order ontving om „op te rukken" (in stelling te komen?): „de rol van (batterij) Lux gedurende den veldslag was zeer onbeteekenend." 1) Blijkens noot 307 aldaar 2) is dit oordeel ontleend aan een, hierna door mij in extenso weer te geven brief d.d. 30 Nov. 1841 van majoor der Artillerie W. Baron Bentinck aan den toenmaligen kapitein der Artillerie E. van Löben Sels. Generaal de Bas heeft bij het schrijven van zijn genoemd werk omstreeks 1903 kunnen kennis nemen van dien brief, toen hij eigendom was van luitenant-kolonel der Artillerie C. M. E. van Löben Sels, na verwant aan eerstvermelden v. L. S. Het ontstaan van dien brief laat zich verklaren, doordien van Löben Sels Sr. in 1841 de laatste hand legde aan zijn in 1842 verschenen 4e deel (waarin Waterloo) van zijn werk „Bijdragen tot de geschiedenis van Napoleon Bonaparte." De Schr. heeft toen blijkbaar gegevens willen ontvangen betreffende de rol van batterij Lux bij Waterloo en zich gewend tot genoemden Baron Bentinck, die als zeer jeugdig luitenant dier batterij den veldtocht van 1815 heeft meegemaakt. Daar niet valt aan te nemen, dat kapitein der Artillerie van Löben Sels in 1841 er niet mede bekend was, dat de batterijcommandant van 1815, omtrent wiens optreden hij nadere inlichtingen wenschte, nog tot 22 Maart 1841 als luitenant-kolonel, commandant der Artillerie te Brielle in actieven dienst was, zoo zal hij zich òf uit bescheidenheid òf omdat hij de waarheid van de buitenwacht wilde vernemen, tot den ex-luitenant der batterij hebben gewend.

Tenzij men aanneemt, dat „zich heldhaftig gedragen", waarover Kuypers schreef, ten aanzien van batterij Lux alleen doelde op moedig zuiver lijdelijk vrijwel onbewegelijk stand houden onder zwaar vijandelijk vuur, iets, wel strookende met de taktiek dier dagen en bij Waterloo herhaaldelijk vermeld, o.m. juist ten aanzien van de 2e Brigade der 3e Divisie, waarbij batterij Lux 3), dan bestaat er ontegenzeggelijk belangrijke tegenstrijdigheid tusschen het oordeel van Kuypers en dat van de Bas.

---

1) Deel III, 2e stuk, 736. Hetzelfde, doch in beknopter vorm vermelden de Bas en Graaf de T'Serclaes de Wommersom. II, 251.

2) T.a.p., 1204.

3) Verg. blz. 142-3 voor die indeeling, mijn vervolg voor het lijdzaam standhouden.

Die tegenstrijdigheid vormde voor mij aanleiding om een nader onderzoek in te stellen naar de rol, door de batterij van mijn vermelden overgrootvader bij Waterloo gespeeld en de redenen, welke daartoe konden hebben geleid; een aansporing te meer ontving ik daartoe, toen zijn gekleurd silhouet als kapitein der Artillerie (zij het dan van Dec. 1830) door een zeer toevallige samenloop van omstandigheden in mijn bezit kwam. 1) Bij dat onderzoek mocht ik mij niet beperken tot de krijgsgeschiedkundige standaardwerken omtrent 1815, doch moest ook zooveel mogelijk de wordingsgeschiedenis van batterij Lux, hare samenstelling, wat personeel, paarden en materieel betreft, worden nagegaan, hare geoefendheid en beweegbaarheid; bijzondere aandacht diende gewijd te worden aan het militair verleden van den commandant en het gehalte der encadreering, vooral met officieren. Dit alles navorschende werd geleidelijk een volledig beeld verkregen en drong zich' steeds sterker de overtuiging aan mij op, dat ook hier het bekende Fransche spreekwoord geldt: „Tout savoir, c'est tout comprendre et tout pardonnner", indien er al van dit laatste sprake behoeft te zijn.

Allereerst eenige bijzonderheden omtrent den batterijcommandant en zijn staat van dienst tot 1815. Johann Hendrik Lux was te 's Gravenhage geboren 12 en aldaar gedoopt in de Luthersche Kerk 14 Februari 1787 als zoon van Johann Hendrik en van Juliana Dorothea Seyfferth. Zijn ouders waren zeer behoorlijke, gezeten burgerlieden, die een groot deel van hun leven te 's Gravenhage hebben doorgebracht. Johann Hendrik Sr. is als volgt gedoopt te Sonneborn, een dorp 10 K.M. ten N.W. van Gotha: „Ao. 1744. d. 4 Martii. Johann Heinrich, Johann Heinrich Luxens Unterbaders(?) fil. getauft. 2) Spond. Johann Heinrich Kranich, Gerichtsschöppen, und Steinsetzer allhier" 3). Huwelijk van de ouders noch de naam der

1) Zie van mijn hand: De vesting Bergen op Zoom. 1830-9 (Overdruk uit de Zoom), blz. 26-7.

2) Daar J. H. Lux Jr. weer een zoon Johannes Hendrik Lux had (1817 tot 1885), laatstelijk majoor-magazijnmeester der Artillerie, heetten minstens 4 achtereenvolgende generaties Lux aldus.

3) In een lidmatenboek van de Luthersche gemeente van 's Gravenhage en een enkel stamboek heet hij geboortig van Gotha in Saksen. In het groote stamboek van de Guardes du Corps staat terecht: Sonne(r)born bij Saxen-Gotha. Uit een stamboek valt af te leiden, dat hij in 1745 zou geboren zijn (oud 25 jaar in 1770), wat onjuist is evenals zijn opgegeven leeftijd 61 jaar bij overlijden in 1804.

moeder zijn te Sonneborn te vinden; de naam Lux komt er vrij dikwijls in de oude kerkeboeken voor; nog thans wonen er nakomelingen Lux, die landbouwer zijn.

Lux Sr. is in militairen dienst onzer Republiek eerst trompetter geweest in het cavalerieregiment van Eck. 19 Juni 1770 werd hij een der 4 trompetters in het eskadron Guardes du Corps, zijnde des Stadhouders persoonlijke lijfwacht. 1) Waarschijnlijk kwam hij eerst toen te 's Gravenhage in garnizoen, want „Johann Heinrich Lux aus dem Gothaïschen" werd er 4 weken na Pinksteren 1770 lidmaat der Luthersche gemeente. 20 Oct. 1782 deed hij daar ondertrouw en huwde 3 Nov. d.a.v. in de Scheveningsche kerk Juliana Dorothea Seyfferth, geboren en in huis gedoopt 4 April 1749 te Klein Bockenheim (Paltz) als dochter van Johann Adam Seyffarts, sergeant bij het Dürckheimsche Kreitscontingent, en Johanna Wendeline Pfalz, 2) weduwe Böckel. Zij was als „Juliana Dorothea Seyfards aus Klein Bockenheim" 4 weken na Pinksteren aangenomen als lidmaat der Luthersche gemeente te 's Gravenhage.

J. H. Lux Sr. werd, nog steeds trompetter in genoemd eskadron zijnde, 22 Juli 1789 door de Staten-Generaal benoemd tot trompetter van de Generaliteit; hij verliet daarop zijn vorigen dienst 24 Juli d.a.v. met paspoort. De z.g. „Staatetrompetters" — er waren er doorgaans 6 — bekleedden in hun soort de hoogste betrekking, hetgeen o.m. hieruit blijkt, dat hun benoeming voorkomt in de commissieboeken der Staten-Generaal; zij behoorden derhalve tot wat men in Engeland „commissioned officers" noemt,

---

1) Stamboek van de Guardes du Corps van den Stadhouder in het Krijgsgeschiedkundig Archief van den G.S. Trompetters waren destijds van meer stand en aanzien dan thans; zij werden soms zelfstandig aangewezen voor kleinere onderhandelingen aan de voorposten en drgl.; vandaar de eisch, dat zij verschillende talen moesten kunnen spreken.

2) Ik vond te Klein Bockenheim den doop van 3 kinderen in 1747, 1749 en 1751, waarbij de vader achtereenvolgens Seyfferths, Seyffarts (in margine Seyfart) en Seyfards wordt genoemd; de naam der moeder is meestal onvolledig. In de Nederlandsche archieven komt de dochter voor als Seyffards (lidmaat Luth. Kerk 's Hage 1765; haar broeder Carl Wilhelm idem 1766 als Seyffard), Seyffert (huwelijk), Seyffards (register aangegeven lijken, te 's Hage), zelfs als Cyffert in stamboek Kon. Artillerie 1808-10 en Suffert in stamboek der Artillerie no. 111 (bij haar zoon J. H. Lux)!

d.z. personen, dienende in den officiersrang.

Lux Sr. deed 28 Juli 1789 eed als zoodanig. De Statentrompetters gingen dienstdoende gekleed in rood laken met gouden galons; zij waren steeds ingedeeld in den stoet bij begrafenissen van leden van het Stadhouderlijke Huis en bliezen hun bazuin van de trappen van het Mauritshuis bij den intocht van vreemde gezanten.

Lux Sr. heeft deze betrekking waarschijnlijk bekleed, totdat zij na den val van het Stadhouderlijk bewind (18 Jan. 1795) bij het ontstaan der Bataafsche Republiek kwam te vervallen. 1) In den staat van dienst van zijn zoon wordt achter diens vader vermeld „in leven muziekmeester". 2) Lux Sr. zal dus, vermoedelijk vanaf 1795, zijn brood hebben trachten te verdienen met die betrekking, waarop hij als muzikaal Duitscher en voormalig trompetter was aangewezen.

De benoeming tot Statentrompetter zal tot beteren doen, ook tot meer aanzien gebracht, daardoor de aanleiding gevormd hebben, dat „de Heer Lux, Staatetrompetter" Mei 1790 kwam wonen in een huis aan de N. zijde van de Spuistraat te 's Gravenhage, welk huis hij 9 Jan. 1790 kocht van de executeurs van Louise Bourquin en haar vóóroverleden man H. D. Cuyper. 3) Daar de meeste Gardes du Corps woonden aan den Mallemolen en op den Denneweg 4), is het zeer waarschijnlijk, dat Lux na zijn ontslag aldaar in 1790 dat rayon, wellicht een vrije woning heeft verlaten.

Zoowel de betiteling van den nieuwen eigenaar, de stand der woning en de voor dien tijd niet onaanzienlijke koopprijs van f 2275 zonder overdrachtskosten toonen, dat Lux Sr. meer was dan een gewoon wachtmeester-trompetter. Hij overleed in zijn eigen huis begin Mei 1804 (z.g.

---

1) Het eskadron Guardes du Corps, waartoe Lux t.v. had behoord, werd ingevolge resolutie van H. H. Mo. gelicentieerd 25 Feb. 1795 (nog 120 minderen sterk).

2) Stamboek 1808-10 van het Korps Koninklijke Artillerie en Genie. Behalve verschillende van die stambocken, berustende in het Algemeen Rijksarchief, vindt men er een 1808-9 in de Archives Nationales te Parijs. Catalogue A. F. IV, no. 1773.

3) Buurtboek Spuistraat te 's Gravenhage en Verpondingenregister (oud-archief).

4) Reglement voor het Esquadron Gardes du Corps (Krijgsgeschiedkundig Archief van den G. S.)

61 jaar oud) en werd 9 Mei met koetsen begraven in de Groote Kerk te 's Gravenhage onder het comptoir. Zijne echtgenoote werd mede aldaar begraven, laatst gewoond hebbende in hetzelfde huis in de Spuistraat, nadat haar dood 12 Nov. 1811 te 's Gravenhage was aangegeven (Juliana Dorothea Seyffards); de vermelde ouderdom bij overlijden 62 j. 7 mnd. komt overeen met haar hiervóór vermelden doop.

Johann Hendrik Lux junior, de latere batterijcommandant, werd 12 Febr. 1787 te 's Gravenhage geboren en 14 d.a.v. in de Evangelisch Luthersche kerk gedoopt als zoon van Johann Hendrik en van Juliana Dorothea Seyfferth. Hij werd in dezelfde kerk 15 Juli 1805 aangenomen als lidmaat.

Uit Staten van dienst en stamboeken op het Algemeen R.A. (officieren der Artillerie), in de Archives nationales te Parijs (Etats de situation des officiers de l'armée 1808-9) en op ons Krijgsgeschiedkundig Archief, uit de z.g. officiersboekjes en gegevens van wijlen gepensionneerd Generaal-Majoor der Artillerie H. W. Alma (gehuwd met een kleindochter van Lux) blijkt het volgende omtrent zijn militaire loopbaan tot 1815:

Bij beschikking D.v.O. van 18 Dec. 1799 werd „de burger J. H. Lux" aangesteld tot „cadet-volontair bij het 2e Bataljon Artillerie met vrijen toegang tot 's Lands Artillerie Schoolen en om op zijn tour als cadet-canonnier in te vallen". 1) Hij was toen ruim 12 en een half jaar oud! Cadet-canonnier 15 Aug. 1800; cadet-élève (vermoedelijk op een der 4 evenbedoelde scholen) 17 Nov. 1801. Tweede-luitenant bij de 6e compagnie 2e Bataljon Artillerie 28 Juni 1805; beëedigd te 's Gravenhage 10 Juli 1805. Eerste-luitenant bij het Regiment Koninklijke Artillerie te voet (zelfde comp. en bataljon) 8 Aug. 1808. Blijkens zijn „Gedane veldtochten, uitstekende daden, enz." was Lux 1805 gekantonneerd, 1806 t.m. 1809 gekampeerd, beide op het eiland Goedereede (kustbewaking); 1809 Zeeland (n.l. op fort Bath na de herneming). Op vermeld eiland huwde hij te Ouddorp 6 Nov. 1809 (na zijn terugkeer van fort Bath) Henrietta Maria Wipperman, geb. te Groningen 5 Juli 1786, st. Brielle 28 Febr. 1840,

---

1) Hij kon derhalve via de Artillerieschool of t.z.t. via den troep opgaan voor de officiersopleiding: de twee wegen, welke destijds den cadet openstonden.

weduwe van den eerste-luitenant van het Regiment Ligte Infanterie J. J. M. de Serière du Bisournet, 1) dochter van Herman Coenraad Wipperman (geb. te Doornik 1736, doch van Duitsche afkomst), ritmeester der cavalerie tot begin 1787, sedert 1795 employé (in 1804 agent) voor het eiland Goeree bij het „Commissariaat voor de Fransche troepen in soldij der Bataafsche Republiek" (1806 agent van casernering voor dat eiland onder het D.v.O.) en van Henriëtte Marie Grosieux (van Fransche afkomst).

Lux's huwelijk kwam in verband met de destijds bestaande bepalingen door gebrek aan middelen tot stand onder moeilijke omstandigheden, welke de eerstvolgende jaren een belangrijken invloed oefenden op zijn maatschappelijke loopbaan. In een ongedateerd, 12 Sept 1809 te 's Gravenhage van omslag en zegel voorzien, aan den M.v.O. gericht, doch door dezen aan den Koning (Lodewijk Napoleon) doorgezonden request verzocht Lux vergunning om zich in het huwelijk te mogen begeven met mej. Henriëtta Maria Wipperman, weduwe van wijlen eerste-luitenant Serrière du Bisournet. Weliswaar werd niet voldaan aan de bepalingen van den M.v.O., „waarbij een zekere somme gelds aan jaarlijksche revenuën voor de te neemen vrouwen der officieren is gerequireerd", maar juist daarom smeekte Lux in het oog te houden, „dat zij is een weduwe van een officier, door het verlies van haar man buiten bestaan gebragt" en een dochter van een officier, „die sedert de jaare 1795 als ritmeester 2) en daarna uit hoofde van zijne hooge jaren met de post van agent der caserneering op het eyland Goedereede is gebeneficeerd, en die ook door het verlies van zijn eenigen zoon bij de landing der Engelschen in den jaare 1799 al zijn soutien in zijn ouderdom heeft verloren 3) en dit verlies door de requestrant gaarne zag geremplaceerd." De Koning kon, ondanks zijn bekende goedheid, dit ver-

---

1) Zie voor deze Zuid-Nederlandsche officiersfamilie (Daelhem) van Fransche afkomst o.a. een artikel van mijne hand in De Nederlandsche Leeuw. 1927.

2) De reeds genoemde schoonvader H. C. Wipperman was in 1751 in dienst getreden als cadet bij het regiment cavalerie van Luitenant-Generaal Nassau la Lecq.

3) Simon Casimir Wipperman, geb. te B. o. Z. 22, hervormd ged. 25 Dec. 1778, sneuvelde 27 Aug. 1799 als tweede-luitenant bij het 2e Bataljon Jagers (Chassé) tijdens de landing der Engelschen bij Callantsoog.

zoek slechts *ten deele* inwilligen. 's Konings aide-ceremoniemeester R. G. van Tuyll schreef 16 Sept. 1809 aan den M.v.O.: „Mr. le Ministre! Sa Majesté m'a chargé de porter à la connaissance de votre Excellence qu' Elle vient de recevoir la requête d'une dame, tendante à obtenir pour Mr. Lux, 1r. Lieutenant d'Artillerie la permission de se marier avec elle. Le Roi ne voulant pas agir contre le decret et, cependant voulant faire quelque chose pour cette dame, m'a ordonne de demander en son nom à votre Excellence s'il n'y aurait pas moyen d'employer Mr. Lux dans l'administration du Génie ou bien de quelque autre corps, ou bien enfin de le placer près des magasins."

Toevallig was M.v.O. Krayenhoff juist bezig met een „definitieve organisatie der magazijnmeesters der artillerie en genie". De reeds gedane benoeming van kapitein der Artillerie F. W. van Gendt tot magazijnmeester te Brielle werd als niet gedaan beschouwd, terwijl Lux bij K.B. van 24 Sept. 1809 werd benoemd tot magazijnmeester 2e klasse bij bedoeld magazijn. Dit was destijds een burgerbetrekking, want nadat Lux 17 Oct. 1809 op zijn nieuwe standplaats aangekomen en begonnen was zijn magazijn over te nemen, schreef de M.v.O. hem 23 d.a.v.: „Mijnheer! Ik voeg hierbij Uwe honorabele demissie in Uw voormalige qualiteit als 1e luitenant bij het Koninklijk Corps Artillerie en Genie, uit hoofde Uwer benoeming tot magazijnmeester."

Deze eigenaardige gang van zaken verklaart, waarom de 22 jaar jonge luitenant Lux reeds een sedentaire burgerbetrekking kreeg. Zijn huwelijk kon toen voortgang hebben; het ondervond nog eenige vertraging: na al, wat er te doen was geweest over het zonder slag of stoot prijs geven van fort Bath door Luitenant-Generaal Bruce op 2 Aug. 1809 is het begrijpelijk, dat de chef van den Grooten (= Generalen) Staf, Generaal-Majoor Stedman, 5 Oct. uit Bergen op Zoom aan het D.v.O. schreef, hoe eerste-luitenant Lux te Bath niet kon worden gemist, eer hij daar was vervangen. Eerst na een schrijven van den M.v.O. dd. 10 Oct. 1809, dat de *voormalige* eerste-luitenant der Artillerie Lux uit hoofde van zijn aanstelling als magazijnmeester niet langer kon noch mocht fungeeren in zijn vroegere functie, kon Lux zijn nieuwe bestemming volgen. Daarna werd spoed gezet achter het huwelijk, zoodat dit 6 Nov. 1809 voor schout en schepenen van Brielle werd voltrokken.

Lux is blijkens zijn latere staten van dienst „Bij de vereeniging van Holland met Frankrijk gecontinueerd in

gemelden rang (sic) Sept. 1810." Hoe hij 1 Dec. 1813, dag na de landing van Prins Willem van Oranje te Scheveningen, de leiding heeft genomen bij de verdrijving van het Fransche garnizoen uit de vesting Brielle, is door mij beschreven in De Navorscher, 1927, blz. 52 e.v., 1) met vermelding, dat hij als belooning voor zijn vaderlandslievende daad en het gegeven voorbeeld bij besluit van den Souvereinen Vorst dd. 9 Febr. 1814 met 15 andere Briellenaren een daarbij ingestelde zilveren z.g. Brielle-medaille ontving, welke hun op den voor Brielle zoo gedenkwaardigen datum van 1 April d.a.v. op plechtige wijze werd uitgereikt. Tevens blijkt daar, hoe allen, die zich op 1 Dec. 1813 te Brielle hadden onderscheiden, een wensch mochten te kennen geven, welke de S. V. zoo mogelijk zou vervullen. Lux, in Oct. 1809 vrijwillig uit het Korps Artillerie-officieren getreden om te kunnen trouwen, wenschte, toen 4 jaar gehuwd zijnde, gebruik te maken van die gunstige gelegenheid om weer bij zijn oude Wapen in te vallen, derhalve in militairen dienst terug te keeren; hij verzocht derhalve om „met een hogere militaire rang en de post van Onder-Inspecteur der Artillerie in het Land van Voorn begunstigd te worden." Op zijn stamboek werd onder het hoofd „Gedane veldtogten, bekomene wonden, uitstekende daden of bijzondere verrigtingen" toegevoegd: „1813. Aan het hoofd geweest bij het overwinnen der vesting Brielle"; in enkele extracten staat daarbij nog vermeld: „Dientengevolge gedecoreerd met eene medaille, daarvoor uitgegeven."

Bij B. dd. 9 Jan. 1814 regelde de S. V. de organisatie van het staande leger. In die der Artillerie was een Korps Rijdende Artillerie van 8 compagnieën opgenomen, dat feitelijk geheel nieuw moest worden opgericht. 2) Daar de gewezen kapitein der R. A. Kuytenbrouwer, woonachtig te Utrecht, reeds in Dec. 1813 de eerste maatregelen tot werving voor het Korps had getroffen, werd die stad

---

1) „De voornaamste bewerker" wordt hij in het desbetreffende rapport genoemd.

2) De eerste oprichting van het Korps dagteekende van 21 Febr. 1793, toen de Staten-Generaal in verband met den dreigenden inval van de Franschen onder Dumouriez een besluit tot reorganisatie van de Artillerie namen en deze onder des Stadhouders tweeden zoon Willem George Frederik als Grootmeester der Artillerie stelden. De sterkte werd toen bepaald op 2 brigades, elk van 2 compagnieën. Derhalve werd het Korps in 1814 in sterkte verdubbeld.

aanvankelijk het garnizoen. 1) Een B. van 22 Jan. d.a.v. regelde de plaatsing van officieren bij het nieuw samen te stellen Korps; elke compagnie zou 1 eerste kapitein tellen; toch werden er dien dag nog slechts 6 benoemd, waarvan een enkele zelfs nimmer bij de R.A. dienst heeft gedaan. Bij B. van den S. V. dd. 12 Febr. 1814 no. 37 vond nog een groot aantal bevorderingen en benoemingen (voordracht Inspecteur-Generaal der Artillerie dd. 9 t.v.) plaats in verband met de organisatie der Artillerie, daar bij B. van 18 Jan. 1814 no. 141 inmiddels ook die der landmilitie was geregeld. Art. 7 van dat van 12 Feb. 1814 luidde: „Bij het corps R.A. onzer staande armee wordt aangesteld tot Kapitein *de Heer J. H. Lux.*" 2) Welk een onderscheiding dit ook vormde, zijn wensch om op het eiland Voorne te mogen blijven dienen, werd niet vervuld. Zeer toevallig werd Lux op zijn 27en verjaardag benoemd tot kapitein bij de R. A.; hij heeft daarvan dien dag zeker geen kennis gedragen, daar alle benoemingen eerst bij Verbaal van 18 Febr. 1814 het D.v.O. hebben verlaten. 3) Van zijn benoeming werd mededeeling gedaan aan luitenant-kolonel Trip, commandeerende officier van het K. R. A. te Utrecht; Lux was aangeschreven om zich daar onverwijld onder diens orders te stellen.

Intusschen was bij B. S. V. van 8 Febr.. 1814 bepaald, dat bij het K. R. A. 2 batterijen voor gebruik te velde zouden worden gevormd (mobiel gemaakt). Dit moet te Utrecht zijn aangevangen met eerst de compagnieën te organiseeren, die bedoelde batterijen zouden bedienen; daarna konden die compagnieën worden gedirigeerd op

---

1) Kuytenbrouwer was luitenant-kolonel geweest bij de R. A. der Garde van Koning Lodewijk Napoleon, doch had geweigerd als zoodanig over te gaan bij de Keizerlijke Garde. Toen hij Dec. 1813 in onzen dienst werd belast met de wederoprichting van het Korps R. A., werd hij daarbij weldra luitenant-kolonel titulair. Commandant van dat Korps is hij nimmer geweest; zie van Es. Het Historisch museum K. R. A. V, I, 28 tot 31.

2) Wij cursiveeren. Ook hieruit blijkt, dat Lux als magazijnmeester der artillerie en genie burger was.

3) De voorstelling, door den bekenden archivaris van Brielle Joh. Been gegeven, als zou Lux *op zijn eersten verjaardag* na den overgang van Brielle *als belooning* zijn benoemd tot kapitein der R. A. is derhalve, hoewel oogenschijnlijk aannemelijk, niet juist. Die benoeming maakte deel uit van een algemeenen maatregel.

magazijnen, waar batterijen voor het Veldleger waren opgelegd. 14 Juni 1814 is kapitein Bijleveld met 4 compagnieën R.A. en 8 kanonnen gedetacheerd te 's Hertogenbosch. 1) Daaruit is ontstaan batterij Bijleveld, welke bediend is geworden door de 2e comp. K. R. A. Deze is 12 Febr. 1815 vandaar te Bergen op Zoom aangekomen, waar van ouds „ruiterstallen" waren geweest. Lux's schoonvader H. C. Wipperman had er als ritmeester reeds garnizoen gehouden in 1774-80; ook bevond zich daar een artillerie-magazijn voor het Veldleger (het Groot Aresnaal). Bij de nadere beschikkingen tot vorming van ons mobiele leger, welke vanaf 17 Maart 1815 zijn uitgegaan, moet aan Bijleveld uit den Bosch de 6e comp. K. R. A. zijn nagezonden, die 20 Maart reeds te Bergen op Zoom was en heeft gediend om diens batterij voltallig te maken, toen deze 29 Maart 1815 order ontving om zich aan te sluiten bij de 2e Divisie (de Perponcher) van ons mobiele leger. Aan die order is onmiddellijk uitvoering gegeven, want 1 April 1815 kwam batterij Bijleveld nabij Quatre Bras bij die Divisie aan. 2) De 6e compagnie Ramaer is vooreerst te Bergen op Zoom in garnizoen gebleven. Hieruit volgt, dat batterij Bijleveld alleen bediend is geworden door de 2e comp. K. R. A., wat bevestigd wordt door een hierna te vermelden materieelinventaris. 3) Derhalve is een aanstonds te vermelden emplacementslijst van 6 Mei 1815, welke vermeldt, dat batterij Bijleveld bediend zou zijn door 2 compagnieën R. A. en dat er nog een te Bergen op Zoom achterbleef, terzake onjuist: hier is de 6e comp. Ramaer tweemaal gerekend. 4) Onjuist is mede de mededeeling van van Es, dat batterij Bijleveld vanuit 's Hertogenbosch te velde is gerukt. 5)

Kapitein Petter is 6 Aug. 1814 met 2 compagnieën R.A. uit Utrecht gemarcheerd naar Maastricht om daar zijn rijdende batterij verder te mobiliseeren. 21 Jan. 1815 was zij volledig opgericht en voor het op blz. 126 te vermelden doel verdeeld in de halfbatterij Petter (bediend door de 3e comp.) en de halfbatterij Gey (bediend door de 1e comp.). Wat er van het Korps overschoot, is vermoedelijk

---

1) Dagboek kapitein A. Bijleveld in Museum K. R. A.

2) Dagboek Bijleveld en portefeuille Ramaer in het Museum K.R.A.

3) Zie ook van Sypesteyn, 197 en de T'Serclaes. III, 60.

4) Blz. 118, noot 4.

5) T.a.p. V, I, 41. Dat het Bergen op Zoom was, blijkt ook uit mijn Militaire Spectator-artikel. 1926, blz. 470.

ten deele uit 's Hertogenbosch, en overigens uit de eigenlijke standplaats Utrecht vóór 9 Oct. 1814 als depot onder den Korpscommandant overgeplaatst naar Breda 1); de 7e en 8e comp. zijn in *Noord*-Nederland vermoedelijk nimmer opgericht. De inbezitname van België en het nog steeds van Frankrijk dreigende gevaar zullen aanleiding hebben gevormd om niet alleen de compagnieën, die batterijen moesten mobiel maken, te dirigeeren op Noord-Brabant, waar zich voorname artillerie-magazijnen voor het leger te velde bevonden, 2) doch daarheen ook over te brengen dat gedeelte van het Korps, dat vooreerst als depot werd achtergehouden.

Daar kapitein Johannes Hendrik Lux onder de officieren, die bij het K. R. A. hebben gediend, voorkomt als „kompagniescommandant" met aanstelling 12 Feb. 1814, 3) is het wel zeker, dat hij daarbij de 5e of de 4e compagnie heeft opgericht te Utrecht en daarmede vóór 9 Oct. 1814 is verplaats naar Breda 4) (depot).

De vorming van een Nederlandsch leger is in de jaren 1813-5 met de grootste moeilijkheden gepaard gegaan,

---

1) Blijkt uit een sterktestaat van laatstvermelden datum (Alg. R.A.). Het depot der R.A. was nog in 1830 te Breda (Jhr. van Sypesteyn. Geschiedenis van het Regiment Nederlandsche Rijdende Artillerie, 190). Uit van Es. V, I, 51 blijkt, dat Ramaer via 's Hertogenbosch te Breda is gekomen.

2) Verg. blz. 125, 126 en 131.

3) Van Sypesteyn, 353. Hij geeft op 355 voorts een lijst van kapiteins, „geen kompagnieskommandanten."

4) Een emplacementslijst der bataljons Artillerie dd. 6 Mei 1815 (bij de sterktestaten op het Alg. R.A.) geeft de dislocatie van het K. R. A.:

Staf met 2 komp. te Breda (als depot).

4 kompn. bedienende 2 ligte batterijen te veld (Petter en Bijleveld). Zie echter mijn opmerking op blz. 117.

1 komp. te Bergen op Zoom (door batterij Bijleveld daar achtergelaten bij haar afmarsch 29 Maart 1815 naar het mobiele leger).

1 komp. te Mechelen (waaruit batterij Krahmer de Bichin).

Ook hieruit blijkt, dat van Es omtrent de heroprichting van het K.R.A. in de jaren 1813-5 wel verbetering en aanvulling behoeft.

omdat dat leger in 1810 in het Fransche was op- of ondergegaan, omdat het door de gebeurtenissen van 1810-3 volkomen was gedesorganiseerd, ook wegens den zeer berooiden staat der geldmiddelen, waarmee onze herboren Staat zijn leven aanving. 1) Het belangrijkste, doch tevens het moeilijkste was de encadreering met officieren; en juist deze liet in den aanvang schier alles te wenschen over; naast een beperkt aantal geroutineerde officieren, die geleidelijk uit Franschen dienst of uit krijgsgevangenschap terugkeerden, een groot aantal Orangistische officieren nog uit het Staatsche Leger, die na 1795 meerendeels geen dienst meer hadden gedaan, doch in 1813--4 wegens hun leeftijd in aanmerking kwamen voor hoogere commando's 2), tertio een groot aantal jongelieden, die om hun stand of door hun betrekking tot de leiders der omwenteling in de eerste maanden als luitenant waren aangesteld, doch weinig meer meebrachten dan hun geestdrift en hun vaderlandsliefde; van hen moesten er, evenals van de tweede categorie, binnen niet langen tijd velen weer worden afgedankt.

Het gebeurde met Lux vormt een voorbeeld van het vorenstaande. Hij was van medio 1805 tot Oct. 1809 luitenant „bij de kustkanonniers" geweest op een eiland, waar weinig omging, waar men hoogstens enkele malen door op de kust verschijnende Engelsche oorlogsschepen was gealarmeerd, terwijl het in den zomer van 1809 gedurende hoogstens 2 maanden was geëvacueerd moeten worden (naar Brielle) in verband met de landing der Engelschen. Vanaf Oct. 1809 had hij een sedentaire betrekking bekleed, waarin hij nagenoeg niet in aanraking was gekomen met den troep. Inmiddels 27 jaar geworden, werd hij ineens van *burger* kapitein bij de Rijdende Artillerie, welke dienst hem volkomen vreemd was!

Al geleek onze R.A. bij hare wederoprichting in 1814

---

1) Zie omtrent dat laatste inzonderheid een in het Fransch gestelde Nota van onzen eersten Commissaris-Generaal (Minister) Baron Bentinck tot Buckhorst, vermoedelijk van Maart 1814, als bijlage I opgenomen in mijn werkje: De ontwikkeling van ons krijgwezen sedert Nov. 1813. (Loosjes 1902).

2) De Herinneringen van Luitenant-Generaal F. C. List (niet in den handel). I, 245-6 laten zich daarover zeer weinig gunstig uit.

niet op die van 100 jaar later, 1) al bezat zij in hare „kompagnieën" een niet mobiel gedeelte, aanvankelijk meest te voet dienende in tegenstelling tot de voor den dienst te velde gemobiliseerde aangespannen „batterijen", zoo zal de ex-kustartillerist Lux, reeds 4 en een half jaar volkomen uit den troep, zich bij het K. R. A. niet thuis hebben gevoeld. Wellicht heeft ook het feit, dat Lux en zijn echtgenoote van gewone afkomst en absoluut zonder middelen waren, eenigen invloed geoefend, al was de standing van de officieren der R. A. in 1814-5 niet zóó hoog als een halve eeuw later bij het Regiment Rijdende Artillerie te Amersfoort of in de eerste jaren na 1881 bij het K. R. A. te Arnhem. 2) Ook zal Lux, die te Brielle een jeugdige vrouw met 2 dochtertjes achterliet en gewend aan zijn rustig, gemoedelijk leven — zijn op blz. 115 vermeld verzoek getuigt in elk geval ervan, dat hij aan zijn woonplaats en zijn eiland gehecht was — het verlangen hebben gekoesterd naar zijn bekend milieu, derhalve om te of meer bij huis te dienen. Mogelijk legde ook het paardrijden moeilijkheden in den weg, indien al *van de officieren* eenige diensten te paard werden gevorderd bij de resteerende „kompagnieën", eigenlijk een depot te voet. 3) In elk geval staat vast, dat Lux het K. R. A. reeds bij de eerstvolgende reorganisatie weer verliet. Spoedig bleek, dat onze staande armee door gebrekkigen toeloop van vrijwilligers niet op de beoogde sterkte kon worden gebracht. 4) Bij B. van den S. V. dd. 17 Nov. 1814 — juist een jaar na het begin onzer vrijwording — werd de Artillerie ingaande 1 Jan. 1815 ingekrompen, het K.R.A. tot 6 compagnieën. Echter was reeds bij B. van 14 Sept. t.v. bepaald, dat in de Z. Nederlanden o.m. 2 compagnieën R.A. zouden worden opgericht, zoodat de totale

---

1) Wederoprichting; immers de R.A. dagteekende reeds van 1793 (verg. blz. 115).

2) 1 April 1881 werd het Regiment R.A. teruggebracht tot een Korps en tegelijkertijd overgeplaatst van Amersfoort naar Arnhem.

3) Omtrent de bespanningen bij de eerste organisatiën der R.A. volgt een Aanteekening I aan het slot mijner studie.

4) Volgens ten Bosch, Beknopt overzicht enz. Nederlandsche Veldartillerie (1900), 24 ontbraken 2100 vrijwilligers van de organieke ruim 6500.

sterkte 8 bleef. 1) De Inspecteur-Generaal der Artillerie diende daarop 21 of 22 Nov. 1814 voordrachten in voor verplaatsingen e.d. 19 Kapiteinsplaatsen kwamen te vervallen; er bestond echter nog een klein incompleet in in dien rang; zoo werden 12 kapiteins voorgedragen voor pensioen, „waardoor het korps aanmerkelijk zal worden verbeterd". Generaal Baron Du Pont droeg onder de „changementen", o.m. voor „kapitein der R. Art. J. H. Lux om in die qualiteit over te gaan bij het 2e bataljon Artillerie van linie ..... en met voorstel, dat zij uiterlijk 1 Jan. a.s. (= 1815) bij de bataljons, tot dewelke zij moeten overgaan, present zullen moeten wezen." Daar 17 Nov. 1814 kapitein Krahmer de Bichin bij het K.R.A. was overgegaan 2) en krachtens de voorgedragen „changementen" op 3 Dec. d.a.v. nog de kapiteins de Seyff en Kürsteiner in dien rang bij het Korps werden geplaatst,3) geschiedde Lux's overplaatsing niet wegens overcompleet in verband met de inkrimping, doch hoogstwaarschijnlijk op verzoek van den betrokkene, ten einde in garnizoen te kunnen komen in of dichter bij zijn zóó geliefde Brielle. (blz. 115 en 120) 4).

---

1) Verg. blz. 128--9. Ik vermoed, dat de Bas III, 489 daaraan zijn onjuiste mededeeling heeft ontleend, dat in België 2 batterijen rijdende artillerie mobiel zouden zijn gemaakt. de T'Serclaes. III, 141-2 vermeldt niets daaromtrent. Volgens van Es. V. I, 60 zou de oud-commandant der Garde-Rijders — de reeds genoemde luitenant-kolonel titulair Kuytenbrouwer — 14 Aug. 1814 naar de Z. Nederlanden zijn gezonden om 2 comp. art. te voet en 2 comp. R.A. te Mechelen te organiseeren, zulks naar aanleiding van het Besluit van 20 Aug. (lees: 14 Sept.) 1814 inzake de organisatie van de Belgische Artillerie (blz. 128-9). 29 April 1815 schreef Generaal Dupont aan het D.v.O. over „de 2 Mechelsche batterijen", doch daaronder was een voetbatterij.

2) Waldecker van geboorte. Hij was bestemd om met de in België opgerichte 7e en 8e comp. K.R.A. (van Sypesteyn, 197; van Es, 75; de T'Serclaes. III, 64) de Belgische batterij R.A. te Mechelen te mobiliseeren. Echter zou men uit den officiëelen sterktestaat van 6 Mei 1815 (verg. blz. 118, noot 4) afleiden, dat daartoe slechts één comp. R.A. is noodig geweest.

3) Onderscheidenlijk „eerste luitenant met kapiteinsrang" bij het K.R.A. en bij het 1e Bat. Art. v. L. Volgens van Sypesteyn, 352 was eerstgenoemde 24 Juni 1814 teruggeplaatst bij het K.R.A.

4) Zie voor de garnizoenen van het 2e Bataljon Artillerie van linie blz. 130.

Het B. van den S. V., dat de door den Inspecteur voorgedragen benoemingen enz. bekrachtigde, was van 3 Dec. 1814. 1) Blijkens zijn stamboek is Lux 1 Jan. 1815 overgegaan bij het 2e Bataljon Artillerie van Linie. Langen tijd heb ik naar aanleiding van zijn verzoek van begin Jan. (blz. 115) gemeend, dat hij de compagnie van dat bataljon heeft gekregen, welke destijds te Brielle garnizoen hield en de helft detacheerde naar Hellevoetsluis. Later bleek mij echter, dat zulks de 2e compagnie en niet de 1e (Lux) van genoemd bataljon was. 22 Jan. 1815 mishandelde een kanonnier van de 2e comp. 2e Bat. Artillerie van linie te Brielle een man van het 11e Bataljon Jagers; daaruit vloeiden geleidelijk „verregaande desorders" voort tusschen de artillerie aldaar eenerzijds, er gelegerde „West-Indische Koloniale Jagers" anderzijds, waarbij b.v. op één avond 8 gewonden vielen!

Luitenant-Generaal Graaf van Limburg Stirum, commandant in het Westelijk Generaal Commando, stelde voor „om de bovengemelde 2e compagnie 2e Bataillon Artillerie" van Brielle naar elders te verplaatsen 2). Nadat het D.v.O. van den Inspecteur-Generaal een bevestigend antwoord dd. 31 Jan. had ontvangen op de vraag „of de werkzaamheden van de artillerie zouden toelaten de te Brielle gestationneerde compagnie van het 2e Bataillon terug te trekken" (er hield daar derhalve slechts *één* comp. van dat bataljon garnizoen) en die autoriteit had voorgesteld, dat de compagnie „van den Brielle en Hellevoetsluis naar 's Hage bij het Bataillon retournere" na afgelost te zijn door een compagnie z.g. „coloniale Artillerie" 3), vereenigde het D.v.O. zich 2 Febr. 1815 daarmee en ging die compagnie 8 d.a.v. naar den Haag.

Uit een en ander volgt, dat mijn mededeelingen in De Militaire Spectator, 1926, blz. 475 als zou het compagnie Lux zijn geweest, die zich einde Jan. 1815 te Brielle aan ongeregeldheden schuldig maakte en begin Feb. d.a.v. naar den Haag werd overgeplaatst, niet juist is.

---

1) Verbalen D.v.O. 1 Dec. 1814. 20-22. Voordragten en berigten van den I. G. der A. aan den S. V. en het D.v.O. (Algemeen R.A.), 100.

2) Verbalen D.v.O. dd. 30 Jan. 1815, nos. 67 en 68.

3) Aan Artillerie waren voor West-Indië bestemd de 6e, 7e en 8e compagnie van het 4e bataljon Artillerie van linie; daarvan was reeds een compagnie te Brielle. Bij Z.M.'s Besluit van 17 Maart 1815 werden die 3 compagnieën samengevat tot het 6e Bataljon Artillerie van linie.

Hoe onze krijgsmacht in 1814-5 is voorzien van mobiele batterijen werd door mij in algemeene trekken beschreven in een studie „De vorming van onze artillerie te velde in 1815" (De Militaire Spectator van 1926). Daar blijkt met welke wrijvingen en tegenspoeden men bij hare vorming te kampen heeft gehad; zij vormen de verklaring waarom in dit opzicht alles zoo langzaam ging en lang niet is bereikt wat men beoogd had. Vooral ten aanzien van batterij Lux zal daarop aan het slot nog worden teruggekomen. 1) Zooals in Aanteekening I nader zal worden uiteengezet was destijds zelfs de R.A. niet georganiseerd voor dadelijk gebruik te velde; ook dat Korps was verdeeld in compagnieën, waarvan er in 1814 eenige zijn aangewezen om een batterij te mobiliseeren. 2)

Bij B. S. V. dd. 8 Febr. 1814 was bepaald, dat er 10 batterijen zouden worden opgericht (d.w.z. in de magazijnen gereed gemaakt), waarvan 2 zesponder- te bedienen door de rijdende artillerie, 6 zesponder- en 2 twaalfponder batterijen door artillerie te voet. 3) Eigenlijk was onze *geheele* artillerie te velde van 1815 mobiel gemaakte of bespannen artillerie *te voet*. In een instructie voor het Wapen der Artillerie te velde en in belegeringen, vóór den veldtocht van 1815 vastgesteld, was o.m. bepaald: „Wanneer een leger te velde trekt en de Souverein de sterkte van hetzelve heeft bepaald (verg.blz. 125), zal de inspecteur-generaal der artillerie de noodige voordrachten doen omtrent het mobiel maken der batterijen (verg. blz. 126 en 130-1) en ter benoeming van een commandant der artillerie te velde. Deze onthoudt zich aan het hoofdkwartier des kommandeerenden generaals en zorgt voor het bijeentrekken der mobiele batterijen, daarbij observeerende om eenige derzelve des noodig in reserve te stellen." 4)

In 1815 heeft men overeenkomstig deze regels gehandeld. Duidelijk blijkt de ten aanzien van de te vormen mobiele batterijen gevolgde gang van zaken uit de gebruikelijke bevelen van het D.v.O.: „Compagnie artillerie N. is gedesti-

---

1) Zie voorts ook blz. 134-5.

2) Zie blz. 116-7 en 125.

3) Vermeld aantal hield waarschijnlijk verband met den voor veldgebruik geschikten voorraad materieel; verg. blz. 125.

4) ten Bosch, 34.

neert om te Delft 1) een batterij over te neemen, bestemd bij de Brigade van den Generaal X., met welke zij deze brigade naar N. zal volgen, zoodra de bespanning in gereedheid zal zijn gebragt!" Verder werd de kapitein aangewezen, die de batterij commandeeren zou, wat automatisch inhield, dat zijn compagnie voor haar bediening werd bestemd. De betrokken kolonel moest dien kapitein gelasten, „dat hij te Delft het materieel, tot voorgemelde batterij behoorende, van den magazijnmeester aldaar overneme, welke tot de afgifte geautoriseerd is ten einde in staat te zijn om, wanneer de noodige paarden zich gereed zullen bevinden, daadlijk zijn destinatie te kunnen volgen." 2) M.a.w. een kapitein ging met zijn compagnie naar een magazijn, ontving daar het materieel [8 vuurmonden op affuiten met voorwagens, de verdere noodige voertuigen, voornl. gevulde (munitie)caissons, bagagevoertuigen, alles met toebehooren] en wachtte daar een detachement, onder een luitenant, van het Treinbataljon met de vereischte bespanningen om met dat geheel meerendeels te voet zijn bestemming bij het „mobiele" of Veldleger (in de Zuidelijke Nederlanden) te gaan volgen.

Terwijl bij de batterijen der R.A. kader en bedieningen bereden waren, 3) werd voor de batterijen te voet eerst bij K.B. van 23 Maart 1815 op voordracht van den Inspecteur-Generaal der Artillerie dd. /18 t.v. „ter ampliëring" van een K.B. van 17 Nov. 1814 (verg. blz. 120) bepaald, dat aan de kapiteins, 2de kapiteins, eerste en tweede-luitenant van dit wapen één ration fourage voor derzelve paarden zal worden toegestaan, wanneer zij zich bij mobiel gemaakte batterijen geëmployeert bevinden."

Voornl. de onzekere toestand in W. Europa en de vraag of de Belgen zich zouden onderwerpen aan de beslissingen van het Weener Congres deden voorjaar 1814 besluiten om nabij onze Zuidgrens een „mobiel corps d'armée" onder Prins Frederik samen te trekken van 3 brigades, bij elke waarvan een (mobiel te maken) batterij artillerie te voet. Bij het in bezit nemen van

---

1) Zie voor de magazijnen, waar materieel voor batterijen tot een mobiel leger was opgelegd, blz. 125, 126 en 131.

2) Als voorbeeld is genomen een order van den Commissaris-Generaal van Oorlog dd. 25 Maart 1815.

3. Verg. Aanteekening I aan het slot dezer studie.

België is een dier brigades naar Namen gerukt; de andere 2 hielden verblijf in Noord-Brabant en te Maastricht. 1)

Uit mijn genoemd. artikel van 1926 blijkt, hoe weinig er terecht is gekomen van de vorming van die 3 mobiele voetbatterijen. 20 Jan. 1815 meldde Generaal Du Pont aan het D.v.O., dat er 2 batterijen mobiel waren, n.l. 1 te Maastricht (de reeds op blz. 117 vermelde batterij Petter) en 1 te Namen (de 3e mobiele voetbatterij Scheffer; verg. blz. 127, 128 en 134); gemakkelijk zouden nog 5 batterijen mobiel zijn te maken 2), mits het Bataljon Trein op oorlogsvoet gebracht en daarbij een 7e compagnie opgericht werd voor de 7e batterij, voorts nog ruim 1300 treinpaarden aangeschaft werden. Het einddoel van 10 batterijen (blz. 123) was bezwaarlijk te bereiken: er waren dan nog 788 paarden meer noodig; geschut en affuiten waren er zelfs voorhanden voor 11 batterijen, doch voor 10 batterijen kwam men reeds 14 artillerie- en 71 infanteriecaissons te kort. 3)

Toen Keizer Napoleon einde Feb. 1815 van Elba weer in Frankrijk was geland, dreigde onmiddellijk oorlogsgevaar. 16 Maart 1815 nam onze Souvereine Vorst als „Koning der Nederlanden" de teugels van het bewind over de vereenigde N. en Z. provinciën in handen. 17 Maart volgde een K.B. tot vorming (vergrooting?) van ons mobiele leger in laatstbedoelde gewesten door bijeentrekking van 30 bataljons, 10 eskadrons en 10 batterijen; deze laatste moesten meerendeels nog mobiel worden gemaakt. Een K.B. van 25 Maart d.a.v. regelde de indeeling van dit leger te velde, dat zou bestaan uit 3 infanterie-divisiën, een z.g. Indiaansche brigade (voor onze Koloniën bestemde troepen), alsmede 3 cavalerie-brigades, later tot een divisie

---

1) Uit een sterktestaat (Alg. R.A.) dd. 13 April 1814 van de „Armée van den Erfprins" (te Breda) blijkt, dat daarbij toen waren ingedeeld de 1e, 2e en 3e batterij van het 1e Bataillon Artillerie van Linie. Zij stonden tezamen onder Kolonel Gunkel en legerden alle te Breda.

2) 1 batt. 6 ponders door de R.A.
3 battn. idem door de Artillerie te voet.
1 batt. 12 ponders door de Artillerie te voet.
Het materieel bijeen te brengen: voor 1 batt. te Breda, voor 2 battn. te 's Bosch en voor 2 te Delft.

3) Bij elke voetbatterij waren destijds normaal ingedeeld 12 inf. en cav. patrooncaissons; verg. het laatste gedeelte mijner studie.

samengevat. Elke infanterie-divisie zou tellen 2 brigades elk van 6 bataljons infanterie en 1 voetbatterij, terwijl 2 brigades cavalerie elk een halve rijdende batterij zouden krijgen; totaal 8. 1) Voorts zou een reserve-artillerie worden gevormd, bestaande uit de overige batterijen, welke aangespannen te velde konden worden gebracht. In totaal hoopte men te komen tot 12 à 13 batterijen, n.l. de beoogde 10 Noord-Nederlandsche en 2 tot 3 Belgische.

Toen 17 en 25 Maart sterkte en indeeling van ons mobiele leger waren vastgesteld, werd er ten bureele van den Inspecteur-Generaal der Artillerie met grooten spoed gewerkt. Reeds 16 Maart had hij Kolonel Bode, „directeur in de Zuidelijke directie der Artillerie" 2) gelast om de caissons van de mobiel te maken batterijen n.l. 2 te Breda, 3 te 's Hertogenbosch en 1 te Bergen op Zoom (totaal derhalve nog 6) dadelijk van munitiën te doen voorzien. Toen het D.v.O. 19 Maart eerstgenoemde autoriteit vroeg, hoe de 10 batterijen mobiel gemaakt konden worden, bedoeld in vorenvermeld K.B. van 17 t.v., kon die Inspecteur reeds 20 Maart zijn daartoe strekkende „mesures" indienen, voornl. door te verwijzen naar zijn brief van den 17en, „waarbij hij reeds consicutivelijk heeft voldaan door U H.E. Gestr. diferente voordragten aan te bieden." Hoogstwaarschijnlijk zijn die niet in de Verbalen D.v.O. teruggevonden voorstellen verwerkt in de Verbalen van 18 Maart 1815 nos 1 t.m.. 22, waarbij aan tal van toenmalige territoriale en korpscommandanten enz. orders werden gegeven om „alle troepen onverwijld naar de gedesigneerde plaatsen te doen marcheeren." Wat het 2e Bataljon Artillerie van linie betreft, komen wij daarop terug (blz. 130 t.m. 134).

23 Maart 1815 bood het D.v.O. den Koning een overzicht aan van de „destinatiën der Korpsen". 3) Van de

---

1) Zie ook een schema tot de organisatie van ons „mobiele corps d'armée" in Verbaal D.v.O. 25 Maart 1815, no. 73.

2) In het N. waren na onze vrijwording 4 dergelijke directiën ingesteld. Na de vereeniging met het Z. werd aldaar te Brussel onder Kolonel Huguenin (te Mechelen?) een 5e of Belgische directie ingesteld.

3) In de verbalen van 23 Maart 1815, nos. 41-2 geen minuut van de bijlage. Het ingekomen stuk is niet aangetroffen in het Kabinetsarchief. Het overzicht moet groote overeenkomst hebben met de T'Serclaes. III. Bijlage Va, welke de op 17 en 27 Maart 1815 gegeven „dispositions de marche" vermeldt.

daar vermelde batterijen waren er nog slechts 3 bespannen. 25 d.a.v. diende Generaal Du Pont een „Memorie over de indeeling der batterijen" in, waaruit blijkt, dat het bereiken van den eindtoestand ten aanzien van de Artillerie werd verschoven naar een vrij verre toekomst. 1) „10 Batterijen zijn in gereedheid; 2 van België daarbij voegende, is wel het materieel en personeel voor dezelve 12 voorhanden, doch de bespanning ontbreekt; thans zijn alleen een *ordinaire* batterij van 6 pond bespannen te Namen 2), een rijdende te Maastricht, en de derde zal in eenige dagen te Bergen op Zoom bespannen zijn, ook van de rijdende Artillerie." Het waren onderscheidenlijk de reeds genoemde batterijen Scheffer (t.v.), Petter(r) en Byleveld(r), zoodat juist één jaar na het besluit tot vorming van een mobiel korps in de Z. Nederlanden, waarbij 3 voetbatterijen, er ééne z.g. geschikt was voor indeeling bij ons Veldleger! Zij is daar echter later nog vervangen door batterij te voet Wynandts, de eenige der oorspronkelijke, die tijdens den veldtocht te velde is geweest! 3)

Doch ook de andere 2 z.g. mobiele batterijen waren niet gereed. Omtrent de verstgevorderde batterij Petter te Maastricht rapporteerde Generaal Du Pont 25 Maart 1815, dat zij slechts 136 treinpaarden bezat, zoodat daarvoor verder „„gepreste" (d.w. gerequireerde) paarden moesten worden genomen. Daar deze batterij te velde is gegaan met 127 eigen paarden (kader en bedieningen), alsmede 192 treinpaarden, kwamen er einde Maart blijkbaar nog 56 te kort. Nog veel minder ver was de andere genoemde rijdende batterij Byleveld; op 18 en 24 Maart wordt melding gemaakt van 2 „mouvementen" om detachementen treinsoldaten met te zamen 140 trekpaarden uit Delft en Breda te doen marcheeren naar Bergen op Zoom „ter bediening van de batterij 6 ponders."

Om nu met dit schamel aantal reeds beschikbare batterijen het leger te velde althans eenigermate te voorzien van artillerie stelde Generaal Du Pont 25 Maart 1815 voor: De Indiaansche Brigade Anthing zou krijgen een batterij, bediend door de compagnie Riesz van het 5e Bataljon Artillerie van Linie, bestemd naar Oost-Indië; de compagnie marcheeren van Medemblik naar Delft.

---

1) Verbaal D.v.O. dd. 25 Maart 1815 no. 77.

2) Wij cursiveeren. Hier heet een batterij te voet een „ordinaire."

3) Militaire Spectator 1926, blz. 169-70. de T Serclaes III, 60-1, 72 en 81.

De 1e Divisie te Namen had batterij Scheffer; „de tweede batterij kan nog niet bij dezelve gevoegd worden". De 2e Divisie zou een batterij krijgen uit den Bosch, zoodra deze bespannen was. Om haar niet geheel zonder artillerie te laten werd voorcerst batterij Byleveld uit Bergen op Zoom aangewezen; later zou zij worden ingedeeld bij de reserve (uit gebrek aan batterijen niet geschied). Bij de 3e Divisie zou een batterij uit België moeten worden gevoegd met kanons van 12 pond, te Mecheien aanwezig of 6 ponders, daartoe uit Breda af te halen. Bij de 2e en 3e Divisie werd zelfs niet gezinspeeld op een tweede batterij. De rijdende batterij Petter zou over 2 van onze 3 cavalerie brigades worden verdeeld. Het was vooreerst overal een minimum!

Naar aanleiding van vermelde voorstellen verlieten nog 25 Maart het D.v.O. dienovereenkomstige „ordens van de *primitieve* schikkingen, ten einde de 1e en de 2e Divisie van de *vereischte*(!) batterijen te voorzien." 1) Daar aan die beide Divisiën batterijen waren toegevoegd, „bediend wordende door hollandsche artillerie" en daar er voorloopig geen aan de 3e Divisie kon worden toegevoegd 2), „uithoofde voor alsnog de noodige bespanningen voor alle mobiele batterijen nog niet in gereedheid zijn" ontving Luitenant-Generaal Tindal, „gechargeerd met de administratie van Oorlog in de Zuidelijke Provinciën" order om door een compagnie *Belgische* kanonniers een batterij mobiel te doen maken op de wijze als zooeven vermeld; zij moest daarna worden gedirigeerd op Leuven, waar Chassé toen nog zijn hoofdkwartier had als „Kommandant in het Eerste Militaire Arrondissement".

In België waren krachtens een besluit van 14 Sept. 1814 in oprichting een bataljon voetartillerie van 6, voorts 2 compagnieën R.A. en 2 van den trein. 3) Blijkens het Verbaal D.v.O. 19 Maart 1815, no. 7 hoopte men toen daar, behalve de reeds in het Z. in vorming zijnde rijdende batterij Krahmer de Bichin (blz. 121) en voetbatterij

---

1) Wij cursiveeren.

2) Er waren toen 3 Noord-Nederlandsche batterijen nagenoeg mobiel; de compagnie voor die van Riesz moest nog van Medemblik komen!

3) De T'Serclaes I, 122 en 141; III, 52. Wüppermann, 13. Uit het Besluit blijkt, dat men dacht daaruit in oorlogstijd 8 batterijen te mobiliseeren, waartoe de trein dan op 8 compagnieën moest worden gebracht. Het eerste B. omtrent de Zuid-Nederlandsche troepen (dd. 18 Aug. 1814) behelst omtrent de artillerie slechts enkele algemeenheden.

Stevenaert, nog een derde op te richten. 1) Einddoel was een Belgisch aandeel van 16.000 man, waarbij naar de destijds geldende norm van twee en een halven vuurmond per 1000 man 5 batterijen (40 stukken) behoorden. 29 Maart werd daarom tevens gelast door Belgisch personeel te doen overbrengen van Breda naar Mechelen het materieel van 2 batterijen 6-ponders, waaruit in de eerste plaats beide even vermelde te completeeren. Hoezeer België, dat zich had laten bevrijden, ten aanzien van het krijgswezen ten achter liep bij het Noorden 2), dat zich eerder, ten deele uit eigen kracht, had bevrijd, kan o.m. hieruit blijken, dat de Belgische Artillerie 15 Jan. 1815 nog slechts 96 paarden telde (twee vijfde eener batterij), op 15 April d.a.v. 313 paarden. 3) Er is dan ook tijdens den veldtocht niets gekomen van de oprichting van een derde batterij.

De rijdende batterij Krahmer de Bichin, uitteraard eerder gereed dan de voetbatterij, is ingedeeld bij Divisie Chassé, welke bestond uit een 1e brigade, Kolonel Detmers (6 bataljons, waarvan 1 Belgisch) en de 2e brigade, Kolonel d'Aubremé (6 bataljons, waarvan 2 Belgische. 4)

Het is mij nergens gebleken, welke leidende gedachte heeft voorgezeten bij het aanwijzen van bepaalde bataljons artillerie *te voet,* die een of meer compagnieën moesten bestemmen om batterijen te mobiliseeren. Reeds destijds waren de batterijen, te vormen door compagnieën van het Korps R.A. (vrij spoedig 2 Noord-, later ook 1 Zuid-Nederlandsche batterij) *in beginsel* bestemd voor indeeling bij onze cavalerie-brigades, al heeft men daarvan in de praktijk meerendeels moeten afwijken wegens de tegenspoeden, ondervonden bij het mobiliseeren van voetbatterijen. Voor indeeling bij de infanterie-brigades werden in beginsel batterijen te voet bestemd, zooals de 3 voorjaar 1814

---

1) Met dit laatste in overeenstemming is ook het op blz. 130 genoemd totaal van 13 batterijen, o.a. door Generaal Tindal bij een sterktestaat van April 1815 (Alg. R.A.) genoemd als gehoopt en beoogd einddoel.

2) Verg. de T'Serclaes I, 150-1, waar o.a. een rapport van Generaal Tindal. „Progrès très lents."

3) Sterktestaten op het Alg. R. A.

4) de T'Serclaes, I. 192-4.

voor ons „mobiel corps d'armée" in Noord-Brabant te mobiliseeren batterijen reeds toonen (blz. 124-5 en 127).

Ondanks al mijne moeite is het mij niet mogen gelukken om precies uit te vinden door wien, waarom en wanneer de 1e compagnie 2e Bataljon Artillerie van Linie, kapitein Lux, is aangewezen om een batterij te mobiliseeren. Hoogstwaarschijnlijk heeft de Inspecteur-Generaal der Artillerie daartoe, zonder namen te noemen, in het algemeen den eersten stoot gegeven met zijn „consecutieve voordragten" van 17 Maart 1815 (blz. 126) en heeft de aanwijzing ingevolge de orders van het D.v.O. ten slotte plaats gevonden door de betrokken Bataljonscommandanten. In het algemeen zal daarbij ook die van het 2e Bataljon den destijds geldenden regel hebben gevolgd, dat „het met de regels van den dienst en de billijkheid overeenkomt, indien gene gegronde redenen zulks verhinderen, dat uit iedere plaatze de oudste kapiteins het eerst marcheren". 1) Hierna zal echter blijken, dat de commandant van het bataljon, waartoe Lux behoorde, in dezen weinig keuze had.

Toen de Inspecteur-Generaal der Artillerie in Nov. 1814 in verband met de vermelde inkrimping van zijn Wapen (bataljons teruggebracht van 8 tot 6 compagnieën; verg. blz. 120) streefde naar betere samenvatting der bataljons, hield het 2e Bataljon Artillerie van Linie blijkens zijn „Voordragten en berigten" garnizoen met den staf en eenige compagnieën te 's Gravenhage, verder te Brielle, Hellevoetsluis, Gorinchem, Dordrecht en Wierickerschans.

Als gevolg van het K.B. van 17 Maart 1815 om o.a. 10 batterijen te velde te brengen, gingen reeds 18 d.a.v. de hiervóór op blz. 126 bedoelde bevelen tot verplaatsing van troepen van het D.v.O. uit. Volgens Verbaal D.v.O. van dien dag no. 18 ontving Luitenant-Generaal Graaf van Limburg Stirum orders om o.m. de volgende verplaatsingen ten spoedigste te doen uitvoeren: de staf, 1 comp. en „het magazijn" van het 1e Bataljon Artillerie van Linie uit Delft naar Breda. 2)

---

1) Van Es. V, I, 77. Brief dd. 22 Maart 1815 van commandant K.R.A. aan kapitein Ramaer, die blijkbaar ook gaarne te velde wilde rukken.

2) De comp. werd verplaatst om te Breda een batterij op te richten. Het moet de comp. Henny of N.N. (Spangenberg) uit den staat Du Pont zijn geweest; deze batterij was 18 Juni 1815 nog onbespannen te Breda. Maakte zij tevens te Delft plaats voor de aanstonds te noemen comp. (Lux) van het 2e Bataljon?

Van het 2e Bataljon Artillerie van Linie de comp., toen te Gorinchem, naar 's Hertogenbosch; 2 compn. uit den Haag naar den Bosch, 1 comp. uit den Haag naar Delft en eene uit Dordrecht naar den Haag. Deze laatste en die uit Gorinchem werden vervangen door artillerie landmilitie. Er was nog 1 compagnie van het Bataljon in garnizoen te 's Gravenhage, waarmee zoowel de 6 compn. present zijn als de 4 daarvan, die batterijen zouden mobiliseeren. Ik vermoed, in verband met de oorspronkelijk bevolen verplaatsingen, dat men aanvankelijk 1 batterij te Delft, 3 te 's Hertogenbosch heeft willen mobiliseeren (beide plaatsen hadden artilleriemagazijnen der eerste klasse, waar batterijen waren opgelegd) en dat men daarbij in laatstgenoemde plaats eenigen tegenspoed (of gebrek aan personeel?) heeft ondervonden, zoodat ten slotte nog de 2e comp. (Spies) uit den Haag, krachtens voordracht van den Grootmeester der Artillerie dd. 29 Maart 1815 naar het magazijn te Delft is gedirigeerd; 1) waardoor ten slotte 2 batterijen te Delft en 2 te 's Hertogenbosch zijn opgericht. Het Treinbataljon, met zijn staf c.a. te Delft in garnizoen, werd verplaatst naar 's Gravenhage. 2)

Krachtens bedoelde bevelen van 18 Maart en enkele daarbij aansluitende maatregelen zijn er in totaal 9 Noord- en Zuid-Nederlandsche voetbatterijen mobiel gemaakt; van de 9 daartoe vereischte compagnieën behoorden er tot het 1e, het 3e, het 4e (Belgische) en het 5e Bataljon Artillerie van linie, alsmede tot het 4e Bataljon Artillerie Nationale Militie onderscheidenlijk 2, 0, 1, 1, en 1, daarentegen tot het 2e Bataljon Artillerie van linie 4. 3) Of inzonderheid dit Bataljon was bestemd voor het mobiele leger en zijn compagnieën derhalve daar garnizoen hielden, waar men ze kon wegnemen zonder belangrijke vestingfron-

---

1) Verg. blz. 133 en 136, nt. 2.

2) Blijkens de sterktestaten was dit bataljon 9 April 1815 reeds verplaatst.

3) Uit sterktestaten (Alg. R.A.) blijkt, dat de staven der 4 bataljons Artillerie te voet (staande armee) Juli 1814 garnizoen hielden: 1e te Delft; 2e te Den Haag; 3e te Maastricht, 4e te Amsterdam; Artillerietrein te Delft. Bij de vereeniging met de Belgische strijdkrachten werd ons 4e Bataljon opgeheven en dat no. toegewezen aan het Bataljon Zuid-Nederlandsche Artillerie te voet; no. 5 werd voor onze O.I., no. 6 voor onze W.I. bezittingen bestemd.

ten te verzwakken, is mij niet gebleken. 1)

Daar de 1e comp. onder kapitein Lux de eerste van het 2e Bataljon Artillerie van Linie is geweest, die te Delft een batterij mobiel heeft gemaakt, moet hij de comp. hebben gecommandeerd, welke ingevolge vermelde order van 18 Maart 1815 van 's Gravenhage naar Delft is verplaatst; derhalve is hij, 1 Jan. 1815 bij het Bataljon ingedeeld, te 's Gravenhage in garnizoen gekomen.

Blijkens het op blz. 131 vermlede moest de Bataljonscommandant, luitenant-kolonel Holsman, van zijn 4 Haagsche compn. er 2 aanwijzen voor den Bosch en 1 voor Delft; de andere bleef vooreerst te den Haag. Hij is dus degene geweest, die comp. Lux na 18 Maart op het magazijn Delft heeft gedirigeerd om er een batterij te mobiliseeren. Eenerzijds kan het feit, dat deze nog ruim 10 maanden had gediend als *compagnies*-commandant bij de R.A., derhalve moest geacht worden een der weinige kapiteins van de *voet*-artillerie te zijn, die althans eenig begrip had van het gebruik der artillerie te velde, gewicht in de schaal hebben geworpen bij zijn aanwijzing, 2) terwijl anderzijds de omstandigheid, dat hij familiebelangen te Brielle had, ertoe kan hebben bijgedragen, dat hij niet voor den Bosch werd aangewezen. Twee compn. van het 2e Bataljon bleven vooreerst achter te 's Gravenhage, o.m. als een soort depot.

Uit sterktestaten van 19 Maart en 16 April 1815 blijkt, dat de staf van het 2e Bataljon Artillerie van Linie zich tusschen beide data heeft verplaatst van den Haag naar den Bosch, wat Generaal Du Pont reeds 25 Maart 1815 had voorgesteld („met het magazijn en den staf van zijn bataljon naar 's Hertogenbosch".)

De „Emplacementslijst der bataljons artillerie van linie en der landmilitie enz." d.d. 6 Mei 1815 toont, dat er na 6 weken weer belangrijke verplaatsingen waren geschied bij het 2e Bataljon Artillerie van Linie: 3)

„Staf en 2 kompn. te 's Bosch;
2 kompn., bedienende elk een 6 ponder batterij te velde;
1 komp., bedienende een 12 ponder idem.
1 komp. te Delft, bestemd ter bediening eener 6 ponder batterij."

---

1) Verg. zijn garnizoenen op blz. 130.

2) Of is Lux al dadelijk aangewezen, omdat hij als een der oudere kapiteins van het bataljon, „het eerst marcheren" moest? (Verg. blz. 130).

3) Ligt bij Sterktestaten 1814-5 op het Alg. R.A.

Hieruit blijkt, dat was vastgehouden aan het plan om door 4 compn. 4 batterijen te doen bedienen en dat de andere 2 compn. als een soort depot in 2 tempo's waren verplaatst van den Haag naar 's Hertogenbosch. Luitenant-Kolonel Holsman was hier toen niet meer aanwezig bij zijn bataljon, want 26 April had het D.v.O. hem gelast „om zich naar Leuven te begeven ten einde aldaar het verder mobiel maken van de (2) batterijen, bediend wordende door 2 compn. (Kaempfer en Dubois) van zijn bataljon, te surveilleeren totdat derzelver bespanning geregeld zou zijn" 1); gedurende dien tijd zou hij staan onder Kolonel Gunkel, commandant der artillerie bij het mobiele leger:

Alle vermelde gegevens omtrent het 2e Bataljon Artillerie van linie combineerende, kwam ik tot deze samenvatting:

1e comp. Lux. 2) Na 18 Maart 1815 van 's Gravenhage naar Delft tot het mobiliseeren van een batterij.

2e comp. N.N. 8 Febr. wegens vechterijen overgeplaatst van Brielle-Hellevoet naar 's Gravenhage. Na 18 Maart naar den Bosch.

3e. comp. Kaempfer na 18 Maart van Gorinchem naar den Bosch; heeft daar een batterij mobiel gemaakt; later te Leuven.

4e comp. Spies was te 's Hage; is daar na 18 Maart vooreerst gebleven en later gedirigeerd op Delft tot het mobiliseeren van een batterij.

5e. comp. Du Bois. Na 18 Maart van den Haag naar den Bosch; heeft daar een batterij mobiel gemaakt.

6e. comp. X. X. Na 18 Maart van Dordrecht naar 's Gravenhage, vóór 16 April naar den Bosch; later te Leuven.

Het Bataljon heeft derhalve de volgende batterijen artillerie te voet gemobiliseerd:

6 ponder batterij Lux (2e Brig. 3e Div.);

6 ponder batterij Kaempfer en 12 ponder batterij Du Bois. 18 Juni 1815 vormden deze beide batterijen onder over ste Holsman de eenige reserve-artillerie van ons mobiele leger. Batterij du Bois was toen te Braine le Comte, echter met slechts 22 paarden (van de pl.m. 230 benoodigde), batterij Kaempfer nog te Leuven, doch met een treindetachement van 115 paarden; 3)

---

1) Bij de T'Serclaes. III, 84-5 blijkt, dat beide batterijen 24 April nog niet te Leuven waren gekomen en alleen beschikten over enkele rijpaarden.

2) Verg. blz. 136, 137 en het slot dezer studie.

3) Wüppermann, bijlage I. de Bas. III, 1335. de T'Serclaes. III, 102, die echter ten onrechte een dier reservebatterijen onder het „Park" tellen.

6 ponder batterij Spies, nog onbespannen te Breda; 1)
De 2e en 6e comp. als depot te 's Hertogenbosch. 2)

Welk een traag verloop het te velde komen der batterijen heeft gehad, blijkt o.m. uit de achtereenvolgende sterkte- en dislocatiestaten van het Nederlandsche mobiele leger, welke de Bas en Graaf de T'Serclaes de Wommersom geven. 4 April 1815 waren nog slechts 2 batterijen te velde, n.l. die te Namen (batt. Scheffer) voor de 1e Divisie en 2 × een halve rijdende batterij Petter en Gey voor onze Cavalerie-Divisie. 3) 8 April werden de Divisiestaven opgericht. Door gebrek aan voorbereiding stuitte men bij het mobiel maken van batterijen op talrijke bezwaren. De bataljons Artillerie waren ruim voldoende sterk en de troep was goed geoefend, doch de bespanningen, alle door het Treinbataljon staande armee te verstrekken, ontbraken voor een groot gedeelte, evenals de bijbehoorende treinsoldaten (stukrijders). Door een en ander kwamen nagenoeg alle batterijen eerst bij hare brigades aan, toen deze hare aanvankelijke kantonnementen reeds hadden verlaten. 4)

12 April d.a.v. was het aantal batterijen te velde toegenomen tot 3, inclusief batterij Krahmer de Bichin, bij de Bas en Graaf de T'Serclaes de W. 12-3 April opgegeven als nog niet aangekomen in het aangewezen kantonnement, 5) doch die toch reeds aanwezig was in het legeringsrayon der Divisie (blz. 140). Op 24 April waren 5 batterijen aanwezig. 6)

Uit den in De Militaire Spectator 1926, blz. 483 door mij voor het eerst gepubliceerden staat dd. 15 Juni 1815 van den Inspecteur-Generaal der Artillerie blijkt, dat er toen — en derhalve ook op „Waterloodag" — slechts 7 batterijen volledig gemobiliseerd en aangespannen „bij het leger" waren. Daarvan was er ééne verdeeld over 2 cavalerie-brigades. Voor de z.g. Indiaansche Brigade en 3 Divisiën van 2 brigades resteerden derhalve 6 batterijen;

---

1) Zie voor deze batterij ook noot 2 van blz. 136.

2) Zie voor deze reconstructie ook ten Bosch, bijlage IV en mijn artikel in Militaire Spectator, 1926, vooral den daar opgenomen staat van Generaal Baron Du Pont.

3) De T'Serclaes. III, 70-7.

4) T.a.p. I, 195-8.

5) De T'Serclaes. III, 78--9.

6) T.a.p., 80-5.

per brigade was 1 batterij ingedeeld, behalve bij de 1e Divisie, waar er nog eene ontbrak. Voor die Divisie had het best kunnen invallen de 6 ponder batterij Kaempfer te Leuven, die „dadelijk bespannen zal worden". 1) Voor de Reserve-Artillerie bleven dan van de reeds dadelijk beoogde 10 Noord-Nederlandsche (blz. 125) en 2 Zuid-Nederlandsche batterijen nog over 2 batterijen 6-ponders en 2 batterijen 12-ponders. Van deze laatste was batterij du Bois z.g. „voor het grootste deel bespannen bij het leger" (verg. blz. 133 en het slot van deze studie); de andere 3 waren nog onbespannen in Noord-Brabant!

Kapitein Lux, is hekkensluiter geworden van hen, die met een batterij, welke bij Waterloo is geweest, de Noord-Nederlandsche grens heeft overschreden in de richting van het vermoedelijke oorlogstooneel. 27 April 1815 — dag na den afmarsch der tweede helft der batterij naar het Zuiden (blz. 137) — gelastte de Inspecteur-Generaal der Artillerie aan Directeur (van het materieel) Huguenin (te Delft) om door magazijnmeester (der Artillerie) Scheidius (te Delft) in uitgaaf te doen brengen „het navolgende geschut en verdere behoeftens, hetwelk door hem aan den kapitein Lux, kommandeerende de mobile batterij no. 7 (hoogste nummer van het aantal batterijen, dat op 18 Juni 1815 *voor gebruik te velde geschikt* bij ons mobiele leger aanwezig was) is afgegeven, als 6 korte metalen kanons à 6 pond, 2 houwitsers à 24 pond (ijzer) 2), 10 affuiten van 6 pond, 3 dito voor houwitzer", 3) enz. enz.

---

1) Volgens ten Bosch, 33 was batterij Kaempfer 18 Juni 1815 „grootendeels onbespannen te Leuven. Deze batterij was niet in staat om aan eenige handeling in het vrije veld deel te nemen." Toch heeft zij, overeenkomstig het bovenstaande, vrij spoedig hare bespanningen ontvangen; daardoor heeft zij deelgenomen aan den tocht naar Noord-Frankrijk en is o.a. bij de belegering van Valenciennes geweest.

2) De houwitsers waren, evenals de korte 6-ponders, „metalen" vuurmonden, d.w.z. van brons; eerstgenoemde verschoten *ijzeren* projectielen van 24 pond.

3) Register ontvangen en uitgegane stukken bij den I.G. d. Art. no. 294 uit. Blijkbaar zijn de mobiel gemaakte batterijen doorloopend genummerd, zooals ook heeft plaats gevonden in 1830-1. Het nummer 7 voor batterij Lux komt niet overeen met dat in den door mij gepubliceerden staat van Luitenant-Generaal Baron Du Pont.

Het goede jaargetijde brak aan; men wist niet, wat de hoogst voortvarende Keizer Napoleon in het schild voerde; met het mobiel maken van de Artillerie liep men in belangrijke mate achter bij de andere Wapens en het was daarom dringend noodig om de meestal nog jonge troepen den ook moreelen steun te verschaffen van „het zware Wapen". 1) Die geboden spoed vindt een afspiegeling in het feit, dat batterij Lux de eenige is geweest, welke in 2 halfbatterijen *naar het concentratierayon van ons Veldleger* is gemarcheerd. 2) 17 April 1815 ging van het D.v.O. een brief aan den Kommandeerende officier der eerste kompagnie 2e Bataillon Artillerie van Linie te Delft met uitnoodiging om 19 April volgens een aangegeven route met de halve batterij 6 ponders, zich aldaar bevindende, te marcheeren naar het Hoofdkwartier der Nederlandsche armee te Nivelles; aldaar aankomende moest hij zich onmiddellijk melden bij Kolonel der Artillerie Gunkel 3), van wien hij zijn nadere bestemming zou vernemen. De nachtkwartieren waren als volgt geregeld: 19 April Krimpen, 20 Gorinchem, 21 Heusden, 22 Tilburg, 23 Sandhoven, 24 Mechelen, 25 Uccle (voorstad van Brussel), 26 Nivelles. Derhalve moesten 270 K.M. in 8 dagen worden afgelegd; uit de marschregeling blijkt verder,

---

1) 18 Juni 1815 waren onze troepen in de Z. Nederlanden inclusief Hoofdkwartier, divisie- en brigadestaven (deze worden in de sterktestaten nergens afzonderlijk vermeld) minstens 31000 man sterk. Voor veldgebruik beschikte men dien dag over 7 batterijen of 56 vuurmonden; dit was slechts 1,8 stuk per 1000 man, terwijl uit het Verbaal D.v.O. 30 Juni 1815, no. 143 blijkt, dat destijds de factor 2,5 als norm voor de artilleriesterkte gold. Ons mobiele leger was derhalve zeer spaarzaam voorzien van artillerie.

2) Ruim een maand later ging een batterij 6-ponders, bediend door de 4e comp. 2e Bat. Art. van Linie Spies (verg. blz. 131) in 2 helften 23 en 25 Mei op marsch van Delft naar Breda, verplaatst met requisitiepaarden, doch die batterij was 15 Juni nog „onbespannen" in laatstgenoemde plaats.

3) C. A. Gunkel. Geb. 's Hage 20 Jan. 1775, cadet 1790. Holl., Fransche, Nederl. dienst. Luitenant-Kolonel effectief en Kolonel tit. 12 Feb. 1814. Commandant der Bataljons Veld Art. 4 Maart 1814. Kolonel effectief bij den Staf der Art. 18 Maart 1814. Generaal-Majoor 21 April 1815. Hij was eerst commandant onzer Art. te velde, daarna in die functie bij het Ie Legerkorps, dat van den Prins van Oranje. Later de eerste Gouverneur der K. M. A. Eindigde zijn leven op hoogen ouderdom op zeer tragische wijze.

dat men de eerste 3 dagen Hollandsche IJssel, Lek en Merwede over moest, hetgeen met de toenmalige logge batterijen en de bescheiden overzetmiddelen een groote vertraging zal hebben veroorzaakt. 1) Aan deze uitnoodiging was de volgende tirade toegevoegd, welke in andere marschregelingen niet voorkwam: „Gedurende Uwen marsch zult gij U exactelijk hebben te gedragen volgens het marschreglement."

Blijkens een schrijven van het D.v.O. dd. 24 April 1815 aan den Provincialen Commandant van Zuid-Holland tot het verstrekken van een marschorder aan den commandeerende officier van de 1e compagnie 2e Bataillon Artillerie van Linie te Delft moest de tweede halve batterij 6-ponders, „bediend wordende door het nog overige gedeelte zijner compagnie en bespannen met treinpaarden", 26 April afmarcheeren naar ons Hoofdkwartier te Nivelles. De marschroute was volkomen dezelfde als die van de eerste halve batterij; alleen moest te Heusden en te Mechelen een rustdag worden gehouden; aankomst te Nivelles 5 Mei, derhalve 270 K.M. in 10 dagen. De op blz. 136 vermelde order maakt het waarschijnlijk, dat Lux zelf is afgemarcheerd met de eerste helft zijner batterij, ofschoon het ook als dienstig moest worden beschouwd, indien de kapitein achterbleef bij de 2e helft om de blijkbaar traag verloopende mobilisatie daarvan door zijn persoonlijken invloed zooveel mogelijk te bespoedigen. Beide halfbatterijen Lux moesten volgens hare marschregeling onderscheidenlijk 26 April en 5 Mei in ons Hoofdkwartier te Nivelles aankomen, doch het staat vrijwel vast, dat zij niet op de vooraf vastgestelde data de vanuit 's Gravenhage aangegeven bestemming hebben bereikt 2); verschillende redenen droegen daartoe bij: op de 3 veren, de eerste 3 marschdagen over te trekken, werd reeds gewezen; hoewel de marschen gemiddeld slechts 30 K.M. groot waren, kwam daarin o.m. voor de afstand Tilburg-Sandhoven van 56 K.M. Het lijkt mij hoogst twijfelachtig of pas gevormde batterijen *te voet* met nieuwe bespanningen en zware voertuigen dien afstand oudtijds in één dag hebben afgelegd; dat het D.v.O. voor de 2e helft der batterij 2 rustdagen inlaschte wijst ook op mogelijke vertraging, weldra door de eerste ondervonden. De tweede halfbatterij had

---

1) Zooals in het slot dezer studie blijkt, telde een halve batterij Artillerie te voet toch nog 21 tot 22 voertuigen!

2) Zie blz. 138.

voorts de complicatie, dat het Nederlandsche Hoofdkwartier 2 Mei 1815 werd verplaatst van Nivelles naar Braine le Comte. Dat einddoel „Nivelles" was wellicht te 's Gravenhage in *algemeenen zin* gesteld; men wist in elk geval niet, hoe de dislocatie zou zijn, wanneer de batterij in het rayon aankwam. Zeer wel mogelijk is het derhalve, dat Kolonel Gunkel den opmarcheerenden batterijen, om hun den omweg via ons Hoofdkwartier te besparen, b.v. te Brussel, welke plaats vrijwel alle opmarcheerende troepen moesten aandoen, nadere orders deed geworden om hen vandaar ineens naar de legeringsrayons van de betrokken Divisiën te leiden. 1) In elk geval zijn beide halfbatterijen doorgezonden naar de 3e Divisie Chassé. Zooals hierna zal blijken kwam de eerste halve batterij 30 April te Soignies aan, de tweede 6 Mei te Braine le Comte, derhalve onderscheidenlijk met 3 tot 4 en 1 dag vertraging.

Volgens de Bas. Prins Frederik en zijn tijd, III, bijlage XVI „Samenstelling, sterkte en dislocatie van de legers der bondgenooten 12 Juni 1815 in le Nederlanden" waren zoowel de rijdende batterij Krahmer de Bichin als de voetbatterij Lux der 3e Divisie *Zuid*-Nederlandsche batterijen. Dit is ten aanzien van batterij Lux een dwaling, welke, vreemd genoeg, is overgenomen in het latere werk over den veldtocht van 1815, waaraan de *Belgische* kolonel van den Generalen Staf Graaf de T'Serclaes de Wommersom heeft meegewerkt. 2) De herkomst van de bedienende compagnie Lux uit 's Gravenhage, van het materieel der batterij uit het magazijn te Delft maken het zeker, dat zij een *Noord*-Nederlandsche was: ook waren de 4 daarbij ingedeelde officieren allen volbloed *Noord*-Nederlanders.3) Elke twijfel omtrent dit punt wordt echter uitgesloten, doordien batterij Lux werd bediend door de 1e compagnie 2e Bataljon Artillerie van linie, 4) waarvan de oprichting was bevolen bij B. van den S.V. dd. 9 Jan. 1814 en waaromtrent bij de fusie onzer krijgsmacht met de Zuid-Nederlandsche en de daarmede verband houdende overnummering van alle Nederlandsche troepen

---

1) Verg. b.v. blz. 136. den Haag noemt: Nivelles en blz. 140, waar de Constant Rebecque mede voor 26 April Braine le Comte noemt.

2) Zie I, 194; II, 78, noot en III, 99.

3) Verg. het slot dezer studie.

4) Zie o.a. de T'Serclaes, III, 62; ten Bosch 28 en 93; mijn blzn. 136, 137 en het slot dezer studie.

(K.B. van 21 April 1815, ingaande 1 Juni d.a.v.) o.m. was bepaald, dat het bataljon *Noord*-Nederlandsche Artillerie van linie no. 2 dien naam zou behouden. De verklaring voor de door beide schrijvers begane vergissing ligt hoogstwaarschijnlijk hierin, dat men zich bij Divisie Chassé niet heeft gehouden *aan de letter* van het K.B. van 25 Maart 1815, bepalende, dat de 1e brigade Detmers een (nog aan te wijzen) batterij zou krijgen, waartoe ten slotte batterij Lux is bestemd, de 2e brigade d'Aubremé een *Belgische* batterij, wat die van Krahmer de Bichin is geworden (verg. blz. 128-9), zulks in de lijn der „primitieve schikkingen" voor ons geheele Veldleger (blz. 127-8).

Tijdens de beslissende dagen 15 t.m. 18 Juni 1815, ook daarna in Frankrijk en tijdens den terugtocht naar het vaderland in Dec. 1815 is batterij Krahmer, die minstens 14 dagen eerder bij de Divisie kwam dan de eerste helft van batterij Lux, echter nagenoeg steeds ingedeeld geweest bij de 1e brigade, Lux bij de 2e. Wèl vermelden de Bas en Graaf de T'Serclaes in hun bijlage VI, VII en VIII (samenstelling en dislocatie op 4, 12-3 en op 24 April) batterij Krahmer de Bichin nog bij de 2e Brigade, doch ik houd dit voor onjuist (in IX, dd. 12 Juni 1815 is het ook omgekeerd), want volgens den staat van 24 April zou deze batterij in het rayon der *1e* brigade hebben gelegerd, zelfs in het stafkwartier van haar commandant! Uiterlijk tusschen 12 en 24 April moet de omruiling derhalve hebben plaats gevonden; hierop niet lettende hebben de schrijvers dus batterij Lux gehouden voor de *Belgische*, door den Koning in zijn Besluit van 25 Maart 1815 voor de 2e brigade bedoeld. 1)

Tot deze vergissing kan nog hebben bijgedragen: a. het later te noemen rapport van Lord Hill (onder wien Divisie Chassé bij Waterloo stond) d.d. 20 Juni 1815 aan Wellington, waarin hij schreef over „the brigade of Belgian artillery"; daar doelde hij echter alleen op de 2 halve rijdende batterijen Krahmer; die van Lux stond geheel daarbuiten; b. het feit, dat deze laatste batterij na den terugmarsch einde 1815 uit Frankrijk in garnizoen is gebleven, in de Z. Nederlanden (verg. het slot dezer studie), derhalve geleidelijk meer uit Zuid-Nederlanders is gaan bestaan.

Toen de bijeentrekking van het mobiele leger van het Vereenigd Koninkrijk in België een aanvang nam, had de

---

1) Het bewuste K.B. bij de T'Serclaes. I. 192-4.

Prins van Oranje daar reeds het opperbevel over alle troepen der Verbondenen; onder hem was Prins Frederik 25 Maart 1815 aangewezen om voorloopig het bevel te voeren over alle Nederlandsche troepen te velde. 1) De weinige Noord-Nederlandsche afdeelingen, reeds in het Zuiden aanwezig, verlieten 9 April 1815 de eerst betrokken kantonnementen tusschen Leuven en Luik.

Aan Generaal Chassé werd vóór 4 April 1815 Braine le Comte aan den grooten weg uit Frankrijk over Bergen naar Brussel als stafkwartier toegewezen; daar en in de nabijheid kwam ook de 1e brigade; zijn troepen mochten ook Soignies en Seneffe c.a. beleggen (aldaar de 2e brigade). 2) Zoowel de N. als de Z. Nederlandsche bataljons kwamen 10 en 11 April in het aangewezen rayon; de 9 Noord-Nederlandsche bataljons zijner Divisie hadden zich 4 April nog in het N., doch beZ. onze groote rivieren bevonden. 3) Blijkens een brief van Kwartiermeester-Generaal (= Chef van den Generalen Staf) Baron de Constant Rebecque 4) d.d. 7 April 1815 aan Chassé was batterij Krahmer toen reeds opgerukt van Mechelen tot Brussel. 24 D.a.v. schreef de Constant dien Div. C.. „dat het halve Bataillon 6 ponders 5) kapitein Lux te Braine le Comte op den 26 dezer zal arriveeren om aldaar onder U orders te blijven tot nadere aanschrijving". 6)

Inmiddels was de Hertog van Wellington, aangewezen als bevelhebber van alle in de Zuidelijke Nederlanden bijeen te trekken troepen der Verbondenen, ijlings van het Weener congres daarheen afgereisd; onder hem zouden de Prins van Oranje en Lord Hill ieder een Legerkorps commandeeren.

Onze Koning, die zich toen in de Z. Nederlanden be-

---

1) de T'Serclaes. I, 192. Wüpperman, 13 noemt vermoedelijk ten onrechte 26 Maart 1815.

2) Dislocatie- en sterktestaat dd. 24 April 1815 bij de T'Serclaes III, 82-3.

3) Bijlage VI van de T'Serclaes. III.

4) Hij was eigenlijk Chef van den Staf van het Veldleger, in de Z. Nederlanden bijeengetrokken, later, toen de Prins van Oranje door Wellington's aankomst één trap in de bevelvoering daalde, werd hij Chef van den Staf van den Prins als commandant van het 1e (Engelsch-Nederlandsche) Korps, en tevens van de Nederlandsche troepen.

5) Aldus staat het in 't stuk. Bedoeld is: halve batterij.

6) Zie hieromtrent verder blz. 141 en 142.

vond om zijn troepen te inspecteeren, zag 26 April o.m. vergezeld van Wellington en den Prins van Oranje Divisie Chassé, tusschen Soignies en Braine le Comte langs den straatweg opgesteld. Had de halve batterij Lux haar marsch naar de Z. Nederlanden stipt volgens het marschtableau kunnen volbrengen (het tegendeel is wel zeker, zie onder), dan zou zij juist dien dag te Braine le Comte zijn aangekomen; in elk geval heeft zij niet meer kunnen deelnemen aan vermelde revue.

2 Mei verplaatste Prins Frederik het hoofdkwartier der Nederlandsche troepen van Nivelles naar Braine le Comte, waar dien dag ook de Prins van Oranje aankwam, die, door de komst van Wellington van het algemeen bevel ontheven, vooreerst tevens alle Nederlandsche troepen zou commandeeren. In verband daarmede kreeg Generaal Chassé 1 Mei bevel om Braine le Comte te doen ontruimen op ééne compagnie na (rechtstreeksche bescherming voor ons Hoofdkwartier?). De mededeeling, dat vóóral de batterij R.A. daar weg moest — zeker om plaats te maken voor de vele paarden van ons Hoofdkwartier leidt reeds tot de aanname, dat de halve batterij Lux òf in strijd met de Constant's vermelde mededeeling (deze kan ontleend zijn geweest aan de uit den Haag ontvangen marschregeling; verg. blz. 136) nog niet aangekomen òf wel onmiddellijk bij aankomst doorgezonden was.

Chassé moest ten gevolge van de bevolen ontruiming ook zelf met zijn Divisiestaf verhuizen en trok blijkens schrijven van zijn chef van den Staf, majoor Delen, d.d. 2 Mei dien dag met batterij Krahmer van Braine le Comte een weinig dichter bij de Zuidgrens naar Soignies, „alwaar vroeger de eergisteren (derhalve 30 April 1815) gearriveerde halve batterij artillerie te voet (Lux) hunne kantonnementen had betrokken." Om plaats te maken ontruimden ongeveer 1 en een half bataljon infanterie Soignies en kwamen er 2 in het dorp Seneffe.

De komst van Wellington en van den Prins van Oranje te velde deed zich weldra gelden; blijkens bevelen van dezen laatste dd. 4 en 5 Mei moesten de Divisie Cn. maatregelen treffen, opdat de Divisiën hetzij op haar stafkwartieren of in de nabijheid daarvan (voor de 3e Divisie te Soignies) uiterlijk binnen 3 uur na het verzenden van het bevel konden zijn vereenigd. De troepen moesten daartoe in elk kantonnement enger worden gelegerd (groote gebouwen). Dat dit bevel b.v. voor de 3e Divisie geen overbodige weelde was, kan hieruit blijken, dat de bijeentrekking van de Divisie bij de tot dusverre bestaande legering „ten minste negen à tien uuren" zou nemen,

waarin 1 tot 2 uren eer de bataljons ieder in zijn kantonnement vereenigd zouden zijn. 7 Mei kreeg de Divisié dan ook een veel engere dislocatie: 8 dorpen en gehuchten werden ontruimd, waaronder Seneffe. Behalve de Divisiestaf kwamen ook beide brigadestaven en van elke brigade 1 bataljon te Soignies 1); de overige bataljons in dorpen daaromheen. „Alle de artillerie blijft te Soignies." Chassé nam de ontvangen bevelen zoozeer ter harte, dat hij 10 Juni 1815 in een eigenhandig schrijven den Kwartiermeester-Generaal kon melden, hoe een ontvangen order tot het meer concentreeren van den compagniëen bij zijn geheele Divisie reeds 5 weken bestond. Blijkbaar sedert dat de Prins dienaangaande zijn eerste aanwijzingen had gegeven bezetten bij de 3e Divisie de 6 compn. van elk bataljon ieder 1 hofstede; de troep bijeen in de nevengebouwen, de officieren in de woning. Elken morgen om 5 uur vatte men de wapens op en oefende tot 9 uur niet ver van het kwartier; stellig heeft, al werd zulks niet gemeld, een soortgelijke regeling gegolden voor de artillerie.

6 Mei kondigde Generaal de Constant Rebecque den commandant der 3e Divisie „de aankomst van de andere helft van de batterij van den kapitein Lux aan, zullende nu de beide batterijen van Lux en Krahmer aan Uwe Divisie tot nader order geattacheerd blijven onder bevel van den eerstgenoemden kapitein Lux". Hieruit zou men kunnen afleiden, dat er, althans bij de 3e Divisie, door samenvoeging van beide batterijen, een kleine Afdeeling artillerie als *Divisie*-artillerie werd gevormd, hier voorcerst onder den oudsten kapitein 2), aangezien de Artilleriecommandant der Divisie, majoor J. L. D. van der Smissen, blijkbaar nog niet bij de Divisie was aangekomen. Echter bestond in 1815 nog geen vast beginsel omtrent de indeeling en het gebruik van de Artillerie bij het hoofdwapen; bovenbedoelde samenvoeging was eer uitzondering dan regel. Zooals hierna zal blijken, legerde en marcheerde doorgaans bij elke brigade een batterij, een organisatie, reeds

---

1) Had men hiervan een Divisiereserve gevormd, welke in de organisatie ontbrak?

2) Lux (geb. 12 Febr. 1787) was kapitein sedert 12 Febr. 1814, Krahmer de Bichin (geb. 28 Juni 1787) eerst sedert 23 Juli 1814; t.v. was hij met aanstelling van 31 Aug. 1813 kapitein der artillerie in Fransehen dienst geweest, doch dat telde in *Nederlandsche* dienst niet mee; aanvankelijk zweeg men er liefst maar over!

dadelijk in het oog gevat 1); zoo behoorde batterij Lux als regel bij de 2e brigade, generaal-majoor d'Aubremé. Alleen op het slagveld bij Waterloo kwam optreden in afdeelingsverband onder den artillerie-commandant meer naar voren. In verband met het eerste vermelden bijna alle sterktestaten, ook de Bas en de T'Serclaes, steeds per brigade de batterij artillerie 2); alleen Wüpperman noemt beide batterijen aan het slot van elke Divisie. 3)

Vermoedelijk heeft Lux het vermelde hoogere commando, dat hem tijdens het kantonnementsleven stellig weinig beslommeringen heeft gegeven, niet lang waargenomen, daar majoor van der Smissen reeds 26 April door het D.v.O. was bestemd voor het mobiele leger. 4)

Spoedig na zijn aankomst te velde begon ook de Hertog van Wellington invloed te oefenen op de dislocatie zijner troepen. Tot het allerlaatste heeft hij geleefd in de vaste overtuiging, dat Napoleon zou trachten om hem vanuit N.W. Frankrijk af te snijden van zijn basis, de Belgische Noordzeekust en Antwerpen. Daarom werd de legerafdeeling onder Prins Frederik (onze 1e Divisie en de z.g. Indiaansche brigade) via Hall in verband met Wellington's idee fixe als onderdeel van het legerkorps van Lord Hill nog veel verder W. waarts uitgeschoven, zelfs tot dekking van Gent, waar Lodewijk XVIII verbleef. 9 Mei ontving Chassé bevel om den volgenden dag vroegtijdig de kantonnementen over te nemen van de 1e Divisie, zooals de 3e Engelsche Divisie zulks met die van Chassé zou doen; deze laatste moest zijn staf-kwartier nemen te Roeulx, dat als verzamelplaats voor de Divisie werd aangewezen; daar moest ook de artillerie worden gelegerd 5). Chassé moest opgeven in hoeveel tijd na het verzenden van zijn order de Divisie verzameld kon

---

1) Zie blz. 124, 125 en 126.

2) In den sterktestaat van 14 Mei 1815 werden bij de 3e Divisie beide bij de 2e brigade gerekend, in dien van 1 Juni voor het eerst verdeeld.

3) T.a.p., bijlage I.

4) Militaire Spectator. 1926, blz. 480. Zijn staat van dienst bij de T'Serclaes. III, 41. Majoor der R.A. (er staat: luitenant-kolonel) sedert 1 Maart 1814. Zijn *Nederlandsch* stamboek luidt anders.

5) In de daartoe strekkende bevelen dd. 9 Mei 1815 legde de Prins van Oranje voor de 2e Divisie reeds den nadruk op Nivelles en Quatre Bas (bevel bij de Bas. III, 510), twee plaatsen, welke in den komenden korten veldtocht een *zeer voorname* rol zouden spelen.

zijn. Deze hem 11 Mei gedane vraag kruiste zich met zijn schrijven van denzelfden dag. Waak- en werkzaam als hij was meldde Chassé kort na aankomst in zijn nieuw legeringsrayon, hoe daarbinnen geen enkele plaats zoodanig was gelegen, dat de Divisie er binnen den gestelden tijd (3 uur) vereenigd kon zijn. Fay l.H. en Morlanwels waren 3 tot 3 en een half uur verwijderd van de opgegeven plaats Roeulx; er zou dus of een andere regeling inzake de kantonnementen moeten worden getroffen of de Divisie moest in enkele groote groepen verdeeld blijven. 12 Mei antwoordde de Constant hierop, dat de voormalige legering der 1e Divisie (welke derhalve niet voldoende paraat was gebleken) alleen als leiddraad mocht dienen; op bepaald verlangen van den Prins bleef hoofdzaak, dat concentratie binnen 3 uur mogelijk moest zijn; „het is wijders in geenen deele de intentie van Z.K.H. om een soort linie van defentie voor te bedenken (de tweede oplossing van Chassé), maar integendeel grote mobile massa's op een of meer punten (zo als die Uwer Divisie te Fay) te vergaderen." Het verzamelpunt der Divisie werd derhalve belangrijk naar het O. verlegd; in verband daarmede vielen enkele kantonnementen in het W. af, terwijl in het O. daarentegen Seneffe en la Hestre erbij kwamen. 1) De Divisie C. moest zijn hoofdkwartier nemen te Haine St. Pierre of St. Paul 2) en zijn artillerie opstellen aan den grooten weg, welke van Binche over Nivelles en Waterloo naar Brussel leidde.

(Wordt vervolgd).

1) In oude stukken luidt het doorgaans: le Hestre.

2) Chassé koos het in eerstvermeld dorp.

Wallenstein

door

K. F. H. de Kroon.

Op het tooneel der wereldhistorie verschijnen nu en dan mannen, die, als meteoren uit het duister schietend, de menschheid verbaasd doen staan door hun daden, om dan, na een korte schittering, weder even plotseling in het niet te verdwijnen. Zulk een man was Wallenstein. Te voorschijn getreden uit het duister der onbekendheid, werd hij, ddoor zijn overweldigend succes en zijn revolutionnaire plannen in den Dertigjarigen Oorlog, plotseling de meest bewonderde en gevierde, doch ook de meest gevreesde en gehate veldheer uit het Duitschland van dien tijd.

In Schiller's grootsche tragedie, in 1798 voltooid, is Wallenstein geworden tot een figuur als Lucifeer, zich kantende tegen den wil van God. Zijn greep naar de keizerlijke macht, naar de kroon van hem, die zijn heer was, het is het misdadig pogen van den opstandeling, die, verblind door eigen sterkte, het recht wil verkrachten en de macht ontwrichten. Hij, die nà den keizer de machtigste in het rijk was, moest vallen als offer zijner toomelooze eerzucht; „zijn macht is 't, die het hart hem heeft verleid."

Lucifer's trotsche uitroep:
„En liever d'eerste vorst in eenigh lager hof,
Dan in 't gezalight licht de tweede of noch een minder"
past ook in den mond van Wallenstein en met een kleine variatie zou de overwinningshymne, gezongen door de engelen, na Lucifer's val:
„Die Godt (den keizer) stack naer zijn kroon
Is, uit den hooghen troon
Met zijn maght in den nacht neergezonken"
als motto kunnen staan boven Schiller's treurspel. Maar de Wallenstein uit dit drama is niet de historische figuur wat de dichter zelf toegeeft, zoomin als de historicus Schiller in zijn „Geschichte des dreiszigjährigen Kriegs" een juist beeld kon schilderen van dezen keizerlijken veldheer daar „geen volkomen betrouwbare personen de geschiedenis van dezen buitengewonen man voor ons geschreven hebben."

Eerst het onderzoek van de 19e eeuwsche historici, de ontdekkingen in het archief van Stockholm hebben dezen geweldigen man in het volle licht geplaatst. De onderhan-

delingen van Wallenstein met Zweden — in zijn hoedanigheid van keizerlijk veldheer — worden vaak als hoogverraad beschouwd, maar we moeten hierbij wel in aanmerking nemen, dat Wallenstein feitelijk geen ondergeschikt veldheer was, maar Duitsch vorst en als zoodanig die onderhandelingen voerde.

Bovendien, door het trotsche bewustzijn, dat hij alleen den keizer uit vele moeilijkheden gered en hem van een onmachtig heerscher gemaakt had tot een vorst met een overheerschende positie over de landsvorsten, voelde hij zich den beschermer van de keizerlijke almacht. Maar Ferdinand II, kortzichtig en besluiteloos, zonder zelfvertrouwen, beïnvloed door zijn naaste omgeving en afhankelijk van zijn biechtvader Lamormain, kon den grooten veldheer niet volgen bij diens grootsche plannen. Want, evenals later Mirabeau de gevaarlijke en moeilijke taak poogde te vervullen om met de revolutie oók de monarchie te redden en het geweldige rad. dat hij zelf in beweging had gebracht, een andere wending te geven, zoo speelde ook Wallenstein een dubbelrol. trachtende vrede en geloofsvrijheid in een nieuw Duitschland te vestigen en tegelijkertijd de keizerlijke macht te vergrooten. En dat nieuwe Duitschland zou zijn: een absolute militairmonarchie, waarin voor afzonderlijke staten en vorsten geen plaats meer zou zijn. Zijn werkzame natuur en zijn organisatorisch talent stelde hij geheel in dienst van beide zaken; midden in den strijd was hij tegelijkertijd generaal van de eene zoowel als van de andere partij. Maar zijn „Gewissenfreiheit sei das Privilegium der Deutschen" maakte hem tot den gehaten en fel bestreden vijand van de Spaansch-Beiersche-katholieke partij; zijn kamp voor de absolute monarchie en de Duitsche éénheid bracht hem de vijandschap van alle rijksvorsten, tot welke religieuze overtuiging zij ook' behoorden, ómdat zijn overwinning het einde zou worden van hun macht en glorie. Vrees, laster en afgunst vonden gemakkelijk den weg naar den Hofburg in Weenen en de slappe, bigotte, tot een daad onmachtige keizer, voor wien Wallenstein tevergeefs gestreden had, liet den veldheer los, —— en, toen deze zijn doel langs een anderen weg poogde te bereiken, viel hij als slachtoffer van haat en wraakzucht.

Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein stamde uit een eenvoudige Czechische adelsfamilie. Op den burcht Hermanic in de omgeving van Königingratz den 24sten Sept 1583 geboren, werd hij door zijn ouders in streng protes-

tantschen geest opgevoed. Toen hij twaalf jaar oud was, stierven deze kort na elkaar en kwam hij bij zijn oom Heinrich Slawata von Chlum und Koschunberg. Maar ook deze stierf spoedig en nu werd de jonge Albrecht door een oom van moederszijde, Kawka von Riczano, die — in tegenstelling met de overige leden van het geslacht — katholiek was, aan het Jesuiten-college te Olmütz toevertrouwd, waar de jongen tot de roomsche kerk overging. Zijn studie voltooide Wallenstein op de protestantsche universiteit te Altdorf en doorreisde daarna in gezelschap van den wiskundige, Peter Vergandes, Holland, Engeland, Frankrijk en Italië. In Padua wijdde hij zich aan de studie der wis- en sterrenkunde, waarbij hij zich vooral op de astrologie toelegde, welke phantasiën — waaraan zelfs Keppler geloofde — later grooten invloed op zijn leven uitoefenden. Hij zelf bekende, welke diepe indruk het op hem maakte, toen Keppler, door wien hij in 1609 zijn horoscoop trekken liet, hem voórspelde: „Hij is tot groote daden geroepen; geboren onder de conjunctuur van Jupiter en Saturnus heeft hij een onrustig gemoed; door buitengewone middelen wil hij groote veranderingen tot stand brengen en zal daardoor vele en machtige vijanden tegenover zich vinden, maar te vreezen heeft hij ze niet." Deze horoscoopstelling was een der voornaamste oorzaken, waarom Wallenstein zoo vast in de sterren geloofde en zoo onverschrokken zijn plannen poogde te verwezenlijken. Het is wel eigenaardig, hoe zich in deze nuchtere en koud-berekende natuur het geloof aan bovennatuurlijke beschikkingen had vastgezet.

Toen hij in Bohemen terugkeerde, trad hij in 't huwelijk met de bejaarde, maar rijke weduwe, Lucrezia Rekyssowa van Landeck, na wier overlijden in 1614 hij in het bezit kwam van aanzienlijke goederen in Moravië; bovendien erfde hij nog uitgestrekte bezittingen van zijn oom en werd, door een zuinig en economisch beheer, een der rijkste landgoedbezitters van Bohemen. Daardoor was de grondslag gelegd voor zijn verder leven: aan zijn eerzucht om een belangrijke rol te spelen, kon hij nu voldoen. In den Hongaarschen en Venetiaanschen oorlog stelde hij zich, aan het hoofd van een geheel uit eigen geldmiddelen aangeworven regiment, ter beschikking van het Habsburgsche Huis, en kreeg door zijn bekwaamheid, de tucht onder en de goede zorgen voor zijn soldaten 'n góeden naam niet alleen in den Hofburg, maar ook onder de huurlingen. Toen in 1618 de Boheemsche opstand uitbrak — en daarmede de Dertigjarige oorlog — streed hij opnieuw

met zelf geworven troepen aan de zijde des keizers en oogstte, na den slag op den Wittenberg, de vrucht van zijn politiek bij de plundering van Bohemen; tal van landgoederen, waaronder de uitgestrekte heerlijkheden Friedland en Reichenberg, kocht hij bij de confiscatie tegen spotprijzen op. Gehuwd met een dochter van 's keizers gunsteling, graaf Karel von Harrach, steeg hij door deze invloedrijke verbinding steeds hooger; hij werd erfelijk hertog van Friedland en 7 Sept. 1623 in den rijksvorstenstand verheven, nadat de keizer hem ook het Sileziche hertogdom Sagan met de heerlijkheid Priebus had verkocht. Het was juist in den tijd, dat Tilly het protestantsche leger onder Brunswijk en Mansfeld een verpletterende nederlaag toebracht bij Stadtlohn in Westfalen.

De keizer scheen oppermachtig, doch inderdaad was het Maximiliaan van Beieren, het hoofd der Duitsche katholieke vorsten — de Liga —; over een groot deel van Duitschland begon de jacht op de Protestanten.

Maar nu kwam het buitenland deze te hulp: Christiaan IV van Denemarken, gesteund door de Nederlanden, Engeland en Frankrijk, drong Duitschland binnen en daarmee begon de langjarige inmenging van den vreemdeling in de Duitsche zaken. Onder de leuze „het Protestantisme te helpen" joegen die vreemden hun eigen belangen na en verwoestten de welvaart van millioenen menschen in een vijf en twintigjarigen krijg.

Wallenstein, die, de gebeurtenissen met aandacht volgende, zich ergerde — nu 't hem zelf geen geldelijk voordeel meer opleverde — aan de vervolging der Protestanten en de aangroeiende macht der vorsten, die zag, hoe weldra geheel Duitschland in een chaos zou herschapen zijn, besloot aan dit alles een einde te maken en bood opnieuw den keizer zijn diensten aan. Hij beloofde uit eigen middelen een leger van 20000 man aan te werven, dat, onder zijn bevel, uitsluitend den keizer ter beschikking zou staan. Ofschoon Ferdinand II dit voorstel eerst afwees, dwongen de omstandigheden hem toch dit te accepteeren; 7 April 1625 verkreeg Wallenstein het pattent tot werving en werd hij benoemd tot „capo über alles Ihrro Volk, so dieser Zeit im heiligen römischen Reich und Niederland vorhanden, oder noch dahinwärts geschickt und abgeordnet werden möchte".

De sterren, die hem tot ingrijpen hadden aangespoord maar meer nog zijn naam als generaal, deden de huurlingen van alle zijden toestroomen om onder zijn vanen te dienen en in korten tijd was zijn leger voltallig, tot hef-

tige verontwaardiging der katholieke vorsten maakte Wallenstein geen onderscheid tusschen nationaliteit of confessie, gaf zelfs aan Protestantens belangrijke officiersplaatsen en stond hun volledige godsdienstvrijheid toe.

Met dit leger, dat hij nog steeds uitbreidde en op kosten der bezette streken onderhield door hooge contributieheffingen en inkwartieringen, begon hij den veldtocht van '26 en na een goed jaar was niet alleen geheel Duitschland van vijanden gezuiverd, doch stonden zijn troepen tot aan de kusten der Oostzee en zelfs diep in Jutland. Maar nu ontwaakten ook zijn eer- en heerschzucht ten volle: wat de andere vorsten door hun geboorterecht bezaten, kon hij door zijn zwaard verkrijgen. Hij sloeg het oog op Mecklenburg, welks hertog als aanhanger van Christiaan IV was verdreven. Ondanks heftig verzet in den keizerlijken Geheimen Raad, werd 26 Jan. 1628 de oorkonde uitgevaardigd, waarbij Wallenstein in het bezit van Mecklenburg werd gesteld en in Juni 1629 volgde de erfelijke overdracht.

Doorslag had de man gegeven, die later zijn felste tegenstander worden zou: de keizerlijke biechtvader Lamormain, dien Wallenstein door een groote som geld en de belofte eenige priester-collegia te stichten had omgekocht

Het was voor den hertog van Friedland echter geen gemakkelijke overwinning geweest, want talrijk waren de vijanden geworden, die hem bij den keizer onmogelijk poogden te maken. Had het conflict tusschen den hertog van Friedland en de Liga zich al spoedig geopenbaard, op den Vorstendag te Würzburg, in Feb. 1627, werd besloten bij den keizer te protesteeren tegen den trotschen parvenu, die met verregaande aanmatiging en koude minachting de vorsten bejegende en meermalen, wanneer het onderhoud van zijn leger er in betrokken was, hun rechten met voeten trad. En nog feller gebeten werden de katholieke vorsten op Wallenstein, toen deze hun generaal Tilly belette om in de bezette gebieden het Protestantisme uit te roeien. Vooral de fanatieke keurvorst Maximiliaan van Beieren, die door het optreden van Wallenstein het meest gedwarsboomd en vernederd werd, en diens politiek doorschouwde, stelde al zijn invloed in den Hofburg te werk om zijn vijand ten val te brengen.

Voorloopig was die kans echter gering; zelfs de keurvorstendag van Mühlhausen in Nov. '27, waar ook Brandenburg en Saksen verschenen en in de somberste kleuren schilderden hoe hun landen door de Wallensteinsche troepen werden uitgezogen en zich beklaagden over de arrogantie en minachting, waarmede hij alle protesten

ontving, had bij den keizer geen succes. Maar, zooals in een oud-Beiersche legende Satan struikelde over het Evangelie, zou de hertog van Friedland vallen over het „reservatum ecclesiasticum."

Inmiddels steeg de gehate en gevreesde man steeds hooger. Een grootsch verschiet opende zich voor den eerzuchtige, den nieuwen hertog van Mecklenburg. In 't bezit van een gedeelte der Oostzeekust zou hij zijn heerschappij eerst over Pommeren uitbreiden en vervolgens over de gansche Oostzee. Tot dit doel liet hij zich den 28sten April 1628 door den keizer benoemen tot Duitsch admiraal of zooals het heette: „General der ganschen kaiserlichen Schiffsarmada zu Meer, wie auch der oceanischen und baltischen Meeres-General."

Op denzelfden dag werden zijn volmachten als opperbevelhebber van het leger nog uitgebreid en kreeg hij den titel van „General-Oberst-Feldhauptmann", met het recht alle officieren — beneden den rang van generaal — zelf te benoemen, terwijl deze uitsluitend zijn bevelen hadden op te volgen. En daarmede werd zijn leger — hoewel in dienst des keizers — van dezen geheel onafhankelijk.

Met zijn uitstekend georganiseerde en nog immer groeiende legermacht meende Wallenstein zijn stoute plannen te kunnen verwezenlijken, maar allereerst moesten in Duitschland vrede en eendracht heerschen door de vestiging van een sterke absolute militair-monarchie. Vervolgens moest via de Hanzesteden een directe verbinding met Spanje tot stand worden gebracht en konden de Nederlanden, Engeland en Frankrijk gedwongen worden de souvereiniteit van den keizer te erkennen. Tusschen Zweden en Polen dacht hij zich gemakkelijk een overeenkomst tot stand te brengen; rekenend op de oude rivaliteit tusschen Denen en Zweden, zou hij Gustaaf Adolf de vrije hand laten in het Noorden en hem de heerschappij over Noorwegen in uitzicht stellen, ja, zelfs over Denemarken, maar dit laatste slechts onder leenhoogheid des keizers. Wanneer dan de vrede overal hersteld en bevestigd was en de staten van West- en Midden-Europa één groote gemeenschap zouden vormen onder 's keizers opperheerschappij, dan, zou, onder medewerking van den paus, de strijd tegen den ouden erfvijand der Christenheid — de Turken — worden begonnen. Hierover voerde hij reeds onderhandelingen met paus Urbanus VIII en had de volle medewerking van diens nuntius Caraffa. Wat Wallenstein voor den geest zweefde, was het oude Middeleeuwsche denkbeeld van een algemeene Europeesche christeneenheid

onder de souvereiniteit van den keizer. Maar de tijden voor zulke plannen, hoe grootsch ook, waren voorbij; de economische omwenteling, tengevolge van de gebeurtenissen op het einde der 15de en 't begin der 16de eeuw die het zwaartepunt van de oude wereld van Midden- en Zuid-Europa verlegd had naar het Westen, het opkomend individualisme en de reformatie hadden niet alleen de éénheid der Christenheid verbroken, maar tegelijk sterke nationale staten in 't leven geroepen, die zich verzetten tegen elke hegemonie, van Weenen zoowel als van Rome. Daarbij hadden de wereldpolitiek der Duitsche keizers en hun strijd tegen de reformatie hun macht verwoest en op de puinhoopen van dat keizerlijk gezag vestigden de vorsten den modernen staat, waarin alleen zij heerschten. Zoo moest de poging, om de keizerlijke almacht opnieuw te bevestigen, mislukken, daar de keizer hier tegenstander was der werkelijk nationale krachten, wier eigen economische ontwikkeling tot tegengestelde belangen en daardoor tot onafhankelijkheid leiden moest.

Het streven van Wallenstein moest bovendien nog door een andere omstandigheid schipbreuk lijden. Hij voerde den krijg niet uit godsdienstige motieven; hij wenschte van Duitschland geen religieuze éénheid te maken door het Katholiscisme te doen zegevieren. Maar het was het tragische in zijn loopbaan, dat hij door zijn overwinningen op den Deenschen koning — zonder het zelf te willen — de macht van het Protestantisme, dat hij trachtte te beschermen, brak en tegelijkertijd, door zijn strijd voor de keizerlijke almacht, onafwendbaar datgene bewerkte, wat hij poogde te voorkomen: versterking der katholieke reactie en verscherpte vervolging der Protestanten. Het was de felle godsdienstkrijg, dien hij zelf ontketende, het waren Maximiliaan van Beieren en de Liga die alle voordeel trokken van zijn overwinningen en hem daardoor ten val brachten.

„Wallenstein is op dit oogenblik de alleenheerscher" — schreef de Spaansche gezant te Weenen naar het Hof te Madrid — „de keizer bezit niets meer dan de titel; daarin schuilt bij de opvliegende, trotsche en eerzuchtige natuur van Wallenstein een groot gevaar voor den keizer en de keurvorsten." Het lekte juist in dien tijd uit, dat Wallenstein het plan had de aristocratische vorstenregeering omver te werpen en een absolute militair-monarchie te grondvesten. 1) Zelfs liep het gerucht, dat hij voor-

---

1) Hij en zijn krijgsvorsten zouden dan in de plaats treden der oude feodaal-

nemens was zich zelf door zijn troepen tot keizer te laten proklameeren. Maar 't waren alle slechts vage vermoedens, voortspruitende uit vrees voor den machtigen veldheer, die toen op 't hoogste punt van zijn glorie stond.

Na zijn overwinningen op Christiaan IV en nadat hij bezit had genomen van het hertogdom Mecklenburg, rukte hij in 1628 Pommeren binnen om dat te veroveren en had het beleg geslagen voor Stralsund, dat geweigerd had om keizerlijk garnizoen in te nemen. Terzelfder tijd stelde hij zich in verbinding met de Hanzesteden — voornamelijk met Lubeck — om met hun hulp een keizerlijke zeemacht op te richten, die den keizer de heerschappij op de Oost- en Noordzee kon verschaffen. Die onderhandelingen vlotten evenwel niet hard, daar de steden bevreesd waren voor hun eigen vrijheid. Ook voor Denemarken — op dat oogenblik beperkt tot de eilanden — en vooral vóór Zweden, dat onder Gustaaf Adolf II de voornaamste macht in Nd. Europa geworden was en nog steeds droomde van een „dominium maris Baltici", was het ontstaan van een keizerlijke marine hoogst bedenkelijk, vandaar hun ijverige ondersteuning van Stralsund. Zelfs sloot Gustaaf Adolf een verbond met deze stad en opende hiermede zijn strijd tegen de Habsburgsche-Katholieke macht. Maar nog een ander tegenstander begon zich krachtiger dan tot nu toe in Duitsche zaken te mengen en met wapenen, voor Wallenstein gevaarlijker dan het krijgstuig van Denen of Zweden, die der diplomatie. Kardinaal de Richelieu, sinds 1624 de leider van Frankrijk's politiek, wenschte geen machtig Duitsch keizer. Omdat te voorkomen, besloot hij de Duitsche Protestanten te hulp te komen. Hij stelde zich in verbinding met Gustaaf Adolf om dezen de interventie in Duitschland, waartoe hij reeds besloten was, mogelijk te maken, terwijl tegelijkertijd zijn gezanten te Weenen, München en Rome — père Joseph, Hyacinth de Casal, Valériens Magni, Brulart de Léon — hun listig spel van intrigue en wantrouwen speelden ter versterking der fel-katholieke reactie, 't geen aanleiding werd tot Wallenstein's val.

Met het beleg van Stralsund begon de ster van den machtigen veldheer te dalen. Tijdens de krijgsverrichtingen rond deze stad, begon Wallenstein in te zien, dat een nieu-

---

aristocratie.

* Reeds waren aan Tilly en Pappenheim rijksvorstendommen op kosten van het Welfische Huis toegezegd, wat een confiscatie van 6000 adellijke goederen beteekende ten voordeele der officieren van het Wallensteinsche leger.

we en geduchten vijand zich spoedig in de Duitsche aangelegenheden zou mengen. Daarom bewoog hij Ferdinand II met Christiaan IV vrede te sluiten, die 22 Mei 1629 te Lübeck tot stand kwam en zond hij een leger onder von Arnim naar Polen om Sigismund III tegen Gustaaf Adolf bij te staan. Dit had evenwel weinig succes, want reeds 26 Sept. d.a.v. werd door bemiddeling van Richelieu tusschen Zweden en Polen het tractaat van Altmark gesloten.

Het zwaard van Wallenstein had de macht van den keizer buitengewoon versterkt; het scheen zelfs of deze, in nauwe verbintenis met de Spaansche Habsburgers, een geweldige omkeer in Midden- en West-Europa zou veroorzaken. Terwijl Wallenstein zelf geheel Nd-Duitschland bezet hield, streden andere keizerlijke legerscharen in Polen, Mantua en de Nederlanden. Het Protestantisme was overwonnen en het lot, dat na 1620 Bohemen had getroffen, hing nu als een Damocles-zwaard boven de andere hervormde landen. Want de zegepraal van den hertog van Friedland moest onafwendbaar een felle katholieke reactie ten gevolge hebben: de Liga bewerkte bij den keizer de uitvaardiging van het restitutie-edict; niet alleen een oorlogsverklaring op leven en dood aan de Protestanten, maar tevens het sein tot een reactionnaire tegenrevolutie, tegelijk op religieus, politiek en sociaal gebied van enorme gevolgen. Tevergeefs had Wallenstein getracht den keizer van dezen stap terug te houden, wetende, hoe de godsdiensthaat opnieuw zou oplaaien; nu het restitutie-edict eenmaal was uitgevaardigd, begreep hij, dat de politiek van Maximiliaan van Beieren aan den Hofburg hoogtij vierde.

Ook Wallenstein, die aan zijn onderdanen in Mecklenburg vrijheid van godsdienst had verleend, zou het edict moeten uitvoeren.... dat beteekende niet alleen, dat zijn dubbelrol was uitgespeeld, maar ook het einde van zijn macht... Op den vorstendag te Regensburg in Juli 1630 eischten de keurvorsten het ontslag van Wallenstein en Ferdinand II was genoodzaakt' den man te laten vallen, die hem de absolute heerschappij had kunnen verschaffen.

Tegen aller verwachtingen ontving Wallenstein de beide afgezanten, die hem 's keizers beslissing meedeelden, allervriendelijkst en — 't zij, dat de veldheer zich niet sterk genoeg achtte Ferdinand II te weerstaan, 't zij, dat hij van oordeel was, dat de gebeurtenissen den keizer tot dien stap bewogen, "t zij, dat de astrologen, die hem omringden, hem daartoe raadden als onvermijdelijk, hij trad af.

Uiterlijk onbewogen, maar inwendig vergramd, trok hij

zich op zijn bezittingen in Bohemen terug. Hij wist, dat het vorstendom had gezegevierd over de keizerlijke almacht, dat 'n nieuwe geweldige krijg zou ontbranden... hij besloot het oogenblik af te wachten, waarop hij in dien strijd kon ingrijpen.

„Wallenstein is van het tooneel verdwenen en de Zweedsche koning heeft Stettin bezet" — berichtte père Joseph aan kardinaal de Richelieu — „zoover is het spel gewonnen." Maar méér ook niet, want Gustaaf Adolf weigerde beslist zich door den kardinaal als dienaar van Frankrijk te laten gebruiken en, daar deze toch iets voor het Katholicisme in Duitschland moest doen, sloot hij met den Zweedschen koning het verdrag van Bärwalde; 23 Jan. 1631. Nu had deze vrijheid van handelen; hij dwong het neutrale Brandenburg tot een bondgenootschap en, nadat ook Saksen — na de verwoesting van Maagdenburg door Tilly's krijgsknechten — zich bij hem hadden aangesloten, drong hij Midden--Duitschland binnen en behaalde een glansrijke overwinning bij Breitenfeld; 17 Sept. 1631. Na deze zegepraal kon niets de zegetocht van den Noordschen leeuw meer stuiten. Reeds in Dec. van dat jaar bezette hij Mainz en 4 maanden later deed hij zijn intocht in München. Een nieuwe aera brak voor het Protestantisme aan. Overal, waar de Zweedsche legerscharen doordrongen, wachtten de Protestanten hen met gejubel op, werden de religieuze en burgerlijke vrijheden hersteld en keerden velen terug, die eertijds onder den druk der reactie verdreven waren. De katholieke bevolking, — vooral de priesters en kloosterlingen — daarentegen vluchtte voor den „Antichrist uit het Noorden", vreezende, dat zij zou moeten boeten voor alles, wat zijn geloofsgenooten geleden hadden.

Reeds kort na Tilly's nederlaag bij Breitenfeld had Ferdinand II zich opnieuw tot Wallenstein gewend, daar het zegepralend voorwaarts-rukken van den Zweedschen koning hem tot de overtuiging bracht van de noodzakelijkheid om den hertog van Friedland weder aan het hoofd van het leger te plaatsen, te meer, waar ook in het leger zelf onverholen den terugkeer van Wallenstein werd uitgesproken. Niet alleen uit militair, doch ook uit politiek oogpunt scheen dit noodzakelijk. Het restitutie-edict toch had keurvorst Johan George van Saksen, die, in tegenstelling met zijn geloofsgenooten, steeds de zijde van den keizer had gehouden, in de armen van Gustaaf Adolf gedreven en niemand beter dan Wallenstein kon den Saksischen keurvorst weder aan 's keizers zijde brengen. eer-

stens, wijl von Arnim, de bevelhebber van het Saksische leger nog voor kort in Wallenstein's dienst was geweest, op de tweede plaats, wijl de hertog van Friedland aan den oorlog het hatelijk karakter van godsdienstkrijg wist te ontnemen.

Voorloopig echter ging Wallenstein op dat verzoek van Ferdinand II niet in. Nog immer wrokkend over zijn ongenade, had zich bij hem het plan gerijpt zich op den keizer en de katholieke vorsten te wreken. Daartoe had hij zich, door bemiddeling van den graaf van Thurn en andere Boheemsche emigranten, in verbinding gesteld met den Zweedschen koning; vertrouwenspersoon bij die onderhandelingen was een zekere Rachin, die bekend was met Wallenstein's zwager, graaf Tzeka, op wiens slot Opstichna de besprekingen plaats vonden.

Hoewel Gustaaf Adolf eenigszins wantrouwend stond tegenover den hertog van Friedland, achtte hij diens aanbiedingen van te groot belang om ze af te wijzen, te meer, waar hij toen nog in het onzekere verkeerde omtrent de houding van den keurvorst van Saksen. Wallenstein zou aan het hoofd van een Zweedsch leger van 10 à 12000 man rechtstreeks op Weenen aanmarcheeren en Ferdinand II onttronen of althans tot den vrede dwingen; hiervoor werd hem de koningskroon van Bohemen in uitzicht gesteld. Die onderhandelingen vlotten evenwel niet hard en hadden nog niet hun beslag gekregen, toen de overwinning van Gustaaf Adolf bij Breitenfeld de toestand als met één slag veranderde: Saksen sloot zich bij de Zweden aan en de weg naar den Rijn, zoowel als die naar Weenen lag voor den Zweedschen koning open. Nu had deze de hulp van Wallenstein niet meer noodig en onder voorwendsel, dat hij een zoo groot aantal manschappen, als eerst was overeengekomen, niet kon missen, bood hij den hertog van Friedland slechts een legerkorps van 5000 man aan. Dat beteekende voor den eerzuchtige man een rol van ondergeschikte beteekenis en die wees hij af. Nu besloot hij ten slotte — maar het kostte vorst Eggenberg nog heel wat moeite hem te overreden — in te gaan op 's keizers herhaald en dringend verzoek, doch zijn voorwaarden zouden zwaar zijn en Ferdinand II, door Zweden en Saksen in het nauw gedreven, stemde bij 't verdrag van Znaim in alles toe. Zoo werd het nieuwe leger een onafhankelijke macht in den staat; hém alleen zouden generaals, officieren en soldaten gehoorzamen; hij alleen zou over 't leger, waartoe nòch geestelijken nòch hovelingen meer zonder Wallenstein's toestemming toegang zouden

hebben, gebieden en hij alleen zou de operaties leiden, zooals hem goed dacht. Voorts verplichtte de keizer zich het restitutie-edict op te heffen en verkreeg Wallenstein volmacht met andere vorsten verdragen te sluiten en werd hij in de veroverde of bezette gebieden met de hoogste keizerlijke macht, die van genade en verbeurdverklaring, bekleed. Ingeval hij Mecklenburg verloor, zou hij in 't bezit gesteld worden van een ander land en intusschen daarvoor het vorstendom Glogau in pand ontvangen. Daarmee had Wallenstein verkregen wat hij wenschte: hij kon nu met de eene hand slaan en tegelijkertijd met de andere een vredesoorkonde aanbieden, waarin het eerste punt was: opheffing van het restitutie-edict. Zoo was zijn macht nog uitgebreider geworden dan twee jaar geleden, maar in Wallenstein zelf was iets veranderd.

Nadat hij in korten tijd de Saksers uit Bohemen verdreven had, trok hij naar Neurenberg om Beieren te verlossen van de Zweden, die München hadden bezet. Gustaaf Adolf, die de vereeniging van Wallenstein en Maximiliaan van Beieren niet tijdig kon beletten, retireerde op Neurenberg en wachtte den vijand in een versterkt kamp om de stad af. De keurvorst wilde een aanval wagen, doch Wallenstein weigerde, daar zijn volk nog niet genoeg geoefend was om zich met de Zweedsche veteranen te meten. Hij trok dus voorbij Neurenberg en nam op den rechteroever van de Recknitz een vaste positie in. Na een paar dagen ontstond daar een legerkamp, twee en een halve mijl in omvang en omgeven door wallen en grachten, in twee helften gedeeld door de kleine Biberbeek, terwijl het front gedekt werd door de Recknitz; op een hoogte, omgeven door geduchte schansen, lag het middelpunt — de oude burchtruïne Altenberg — Wallenstein's hoofdkwartier. Het doel van den opperbevelhebber was Gustaaf Adolf in Neurenberg vast te houden en hem den weg naar het Noorden af te snijden. Gedurende twee maanden — Juli en Augustus —— lagen beide legers werkeloos tegenover elkaar. Eindelijk besloot de Zweedsche koning — nadat hij versterkingen had gekregen — het legerkamp van Altenberg te forceeren, maar de moorddadige slag, die 12 uur duurde, bleef onbeslist; 14 dagen later — 17 Sept. 1632 — marcheerde het Zweedsche leger in de richting van Regensburg af. Wallenstein kwam niet uit zijn kamp; hij wenschte nog geen veldslag, vervolgde het aftrekkende leger niet, noch deed hij een aanval op Neurenberg. Het gevolg daarvan was, dat Maximiliaan van Beieren zich weer van hem scheidde om zijn eigen

landen te beschermen... en plotseling brak Wallenstein op en marcheerde in Noordelijke richting, naar Saksen. Zijn plan was zich met Pappenheim, die in Neder-Saksen met Ake Tott en andere Zweedsche generaals streed, te vereenigen, langs de Elbe winterkwartieren te betrekken en onderhandelingen aan te knoopen met den keurvorst van Saksen. Slaagde hij er in den onstandvastigen Johan George zijn verbond met Gustaaf Adolf te doen verbreken, dan was deze volkomen van zijn operatiebasis afgesneden. De Zweedsche koning, dit gevaar inziende, rukte zoodra hij tijding kreeg van Wallenstein's manoeuvre, in ijlmarschen van den Donau op naar de Elbe; begin November trok hij het Thüringerwald over en den 15den trof hij Wallenstein bij de overgang van de Rippach bij Lützen. Den volgenden dag werd de moorddadige slag geleverd: de Zweden behaalden wel de overwinning, maar hun koning sneuvelde. Wallenstein trok met zijn verslagen leger naar Leipzig en vervolgens naar Bohemen. Met niets verschoonende gestrengheid deed hij hier een aantal hoofdofficieren, die naar zijn gevoelen schuldig waren aan de nederlaag, ter dood brengen of op een onteerende wijze van hun rang ontzetten, ten einde de krijgstucht en het militair eergevoel in zijn leger te handhaven. In de daarop volgende maanden herstelde en reorganiseerde hij zijn leger, waarmede een groot deel van den winter voorbijging. Tijdens dit verblijf te Praag begon reeds het slotdrama in Wallenstein's leven.

Zijn heersch- en eerzuchtige natuur had de felle haat om zijn afzetting in 1630 nog niet kunnen verkroppen en het telkens willen ingrijpen van de hofkliek in de gang der krijgsverrichtingen vervulde hem met nieuwe wrevel. Nòch als veldheer, nòch als staatsman was hij van plan een blind werktuig te zijn in handen des keizers; daarom ook had hij bij zijn weder-indienst-treding volledige zelfstandigheid bedongen. Op den duur kon dan ook een conflict met den keizer, die meer en meer onder de invloed kwam der Spaansch-katholieke partij, niet uitblijven. Voorloopig liepen de wegen van keizer en veldheer echter nog in dezelfde richting: beider doel was den keurvorst van Saksen over te halen zich van de Zweden te scheiden, maar beider onderhandelingen waren geheel zelfstandig, en, waar Wallenstein nog als de machtigste man in het Duitsche rijk gold, was het „Friedlander-huis" te Praag, waar hij in pracht en praal resideerde, meer nog dan de Hofburg te Weenen, het centrum der Europeesche politiek geworden.

Reeds vóór Wallenstein de tweede maal het opperbvel had aanvaard, had Ferdinand II onderhandelingen aangeknoopt met den keurvorst van Saksen en zijn afgezanten hadden volmacht tot vergaande concessies. Er was echter één punt, waarvan de keizer niets wilde weten en waardoor een vergelijk alsnog onmogelijk was: herstel der oude toestanden in Bohemen. Volgens de stelling „cuius regio, eius religio" was het bestaansrecht van het Protestantisme in de keizerlijke erflanden opgeheven, maar de Boheemsche emigranten onder leiding van den graaf van Thurn, die ook in 1631 een belangrijk aandeel had gehad in de onderhandelingen tusschen Gustaaf Adolf en Wallenstein, streden hardnekkig voor de inwilliging van hun eischen en door hun grooten invloed in het Zweedsche kamp werd het Boheemsche vraagstuk telkens weder op den voorgrond geschoven.

In het voorjaar van 1633 had Oxenstierna den graaf van Thurn naar Silezië gezonden om daar het commando der Zweedsche troepen op zich te nemen en langs dezen weg kwamen de emigranten opnieuw met Wallenstein in verbinding. Overtuigd, dat deze tot grootere concessies bereid was dan de keizer en zelfs — evenals destijds in Mecklenburg — godsdienstvrijheid zou toestaan, kwamen zij weder met het oude plan voor den dag om hem de kroon van Bohemen aan te bieden, wat nu mogelijk was, daar Frederik V was gestorven. Den 26sten April 1633 verscheen weder de oude bekende van 1631, Rachin te Praag om de oude banden met Wallenstein opnieuw aan te knoopen. Hij vond den veldheer juist in een bittere stemming tegen den keizer; de oorzaak daarvan waren de bemoeiingen van het Hof te Madrid en de Spaansche legermacht onder bevel van Feria in den Elzas, wat in strijd was met de overeenkomst van Znaim; Rachin had op geen gunstiger tijdstip het „Friedlander-huis" kunnen betreden.

Het gesprek liep in den beginne over Gustaaf Adolf, over wien Wallenstein niets dan lof had en dien hij vooral prees als militair-organisator; toch was het zijns inziens maar goed, dat de Zweedsche koning gevallen was, „omdat twee hanen op één mesthoop elkaar niet al te best verdragen." Het aanbod der emigranten — de koningstroon van Bohemen — lachte hem wel toe, ofschoon hij 't nog verre van zich wierp; omtrent de eischen der emigranten zou een overeenkomst mogelijk zijn, althans zeker, wat de vrijheid van godsdienst betrof; Rachin verkreeg verder de verzekering, dat generaal-majoor Bubna als afgevaardigde van den Zweedschen kanselier op

„Friedlander-huis" welkom zou zijn. Door deze onderhandelingen trad Wallenstein buiten de paden der keizerlijke politiek. Hij deed 't met opzet en met het volste recht. Zoowel als keurvorst Maximiliaan van Beieren in verbinding stond met den voornaamsten tegenstander der Habsburgers — kardinaal de Richelieu — zoo ook had Wallenstein het recht onderhandelingen te voeren met de bondgenooten van den kardinaal; de aanvoerder der Liga sloot een verbond met Richelieu om zich te beschermen tegen de Zweden, Wallenstein onderhandelde met de Protestanten om gedekt te zijn tegen de Liga. Hij wist, hoe hij gehaat werd door de Jezuiten-omgeving des keizers, omdat hij eigenmachtig in de door hem bezette gebieden het restitutie-edict opgeheven of niet ten uitvoer had gelegd; hij gevoelde, hoe de Spaansch-katholieke partij zijn groote plannen, waarvan hij nog immer droomde, dwarsboomde, wijl ze te reactionnair was om de Protestanten de hand te reiken, hoe zij slechts wachtte op een gelegenheid hem ten val te brengen. Een tweede vernedering als die van 1631 zou de hooghartige en trotsche veldheer niet weder verdragen; daarom móést hij in zijn onderhandelingen met den vijand tevens zijn eigen positie versterken. En dat was te gemakkelijker, nu beide partijen hem nog noodig hadden, de Protestanten zoowel als de keizer. Zoo speelde hij zijn dubbelrol verder. Maar terwijl de eersten — vooral de emigranten — meer en meer op hem hun verwachtingen bouwden, werd het wantrouwen der Spaansch-katholieke partij tegen den met buitengewone volmachten bekleeden veldheer steeds grooter; door zijn spionnen vernam hij, hoe Ferdinand II steeds meer het oor leende aan de inblazingen der hofkliek, geleid door diens biechtvader Lamormain en den Spaanschen gezant; hoe het woord „verraad" in den Hofburg reeds gefluisterd werd. Zoo rijpte langzamerhand bij hem het plan zich met de Protestanten tegen den keizer te verbinden. Deze poging eindigde echter met zijn ondergang.

Na zijn bezoek te Praag keerde Rachin naar von Thurn terug, die bij Liegnitz stond, terwijl Wallenstein zich den 3den Mei naar zijn leger begaf. Eenige dagen daarna trok hij naar Silezië, waar zich Saksische, Brandenburgsche en Zweedsche troepen vereenigd en bijna alle versterkte plaatsen veroverd hadden. Nog voor hij de grens had bereikt, te Gitschin verscheen Rachin met generaal-majoor von Bubna om de besprekingen van Praag voort te zetten; Wallenstein deed toen het voorstel den vrede te herstellen en,

eventueel door een samengaan van alle tegenstanders, den keizer daartoe te dwingen. „Wat zijn wij toch gekken" — riep hij uit — „om elkander, ter wille van anderen, die rustig thuis blijven, de hersens in te slaan, terwijl wij — soldaten — den vrede in de hand houden!" Maar noch Bubna, noch later Oxenstierna konden aan den ernst van deze woorden gelooven; zij achtten ze veel meer een uiting van booze opwelling en gekrenkte trotsch, te meer, waar hij nu het denkbeeld zich tot koning van Bohemen te doen kiezen met verontwaardiging afwees en zelfs een „schurkenstreek" noemde. 1) Hij bleef evenwel bereid Ferdinand II tot den vrede te dwingen en grondslag voor dien vrede zou zijn: volledige godsdienstvrijheid.

Na het vertrek van Rachin en von Bubna, rukte Wallenstein Silezië binnen en hoewel de overmacht aan zijn zijde was, bepaalde hij zich tot ondernemingen van ondergeschikten aard en knoopte weldra — met medeweten van het Hof te Weenen — onderhandelingen aan met generaal von Arnim, met wien hij allereerst een wapenstilstand sloot voor 14 dagen.. In tegenstelling met den keizer, willigde Wallenstein alle eischen der Protestanten, ook die der emigranten, in. Bepaald werd, dat in het gansche rijk godsdienstvrijheid zou heerschen en de toestanden van vóór 1618 zouden worden hersteld. In de overeenkomst was een bepaling opgenomen, dat de legers. wier aanvoerders dit verdrag hadden gesloten, coniunctis viribus" zonder aanzien des persoons" zich tegen een ieder zouden keeren, die zich bleef verzetten tegen godsdienstvrijheid of 't herstel der toestanden van vóór 1618. Deze bepaling kon worden opgevat als gericht tegen de Zweden, maar ook tegen den keizer, want het was niet denkbaar. dat Ferdinand II, onder invloed van de Spaansch-katholieke partij, hierna zou bewilligen. Bovendien had deze bij zijn onderhandelingen met Saksen het jaar 1622 als „normale basis" vooropgesteld. De vraag was nu of de keurvorst van Saksen en die van Brandenburg hiermede accoord zouden gaan. Op de bijeenkomst, die von Arnim den 19den Juni met den keurvorst van Saksen op het slot Ehmelen bij Ostrand had, toonde deze niet veel enthousiasme voor het plan van Wallenstein; voor den steeds weifelenden Johan George was het moeilijk om zijn politiek van voorzichtige terughoudendheid te laten varen.

---

1) Tezelfder tijd werden hierover ook te Praag onderhandelingen gevoerd tusschen den emigrant Kinsky en den Franschen gezant Feupulères.

Na tevergeefs op een definitief antwoord te hebben aangedrongen, begaf von Arnim zich naar Peitz, waar hij den 23sten Juni een onderhoud had met George Wilhelm van Brandenburg. Deze was wel geneigd op Wallenstein's voorslag in te gaan, doch bij de weifelende houding van Saksen, was daarmee nog niet veel bereikt.

Oorsprong familienaam ASKAMP

(door W. A. Askamp Jr.)

Weinigen weten met zekerheid, hun naamsoorsprong, en op dit gebied, wordt zeer veel gefantaseerd, alsook aan familielegendes vastgehouden, en bewijzen van waar of onwaarheid, zijn meestal niet te leveren. Wij als familie ASKAMP, kunnen ons gelukkig prijzen, met groote zekerheid onzen naam tot den heidensche tijd behoorende te weten. Zoekende in de R.K. kerkregisters van Westervoort en Duiven alsook Groesen, (vóórheen bij Pruisen behoorende plaatsen) kwam ik een huwelijk te weten, van HERMAN ASKAMP, j.m. uit ERLE in Westphalen, op een andere plaats vond ik ERLE, Arrondissement REES, Departement van de LIPPE, in weer een ander stuk weer genoemd ERLE, Munsterland. Ik schreef de pastoor van Erle bij Dörsten, op goed geluk (er is óók nog een Erle bij Essen) en had het geluk, in hem een man aan te treffen, die veel belang stelde in genealogie, en de oudheidkunde van zijn parochie, en zijn bewoners, tweedens was hij van Hollandsche afkomst, en was zeer verrukt, dat hij den draad in handen kreeg, waar mijn voorouders gebleven waren, en ik moest hem beloven, dat deze merkwaardige studie en ontdekking van de naamoorsprong ASKAMP, een plaatsje zou krijgen in de Navorscher. De pastoor, een echte Germaan, evenals alle bewoners van het kreis Lembeck en Raesfeld, was genaamd PETER KARTHAUS, uit Holl. ouders geboren 29 Dec. 1850 te Soerabaija, als zoon van FERDINAND en MARIA MELCHERS. De moeder was een zuster van de aartsbisschop van Keulen. De eenvoudige pastoor vertelde met trotsch, dat hij door een bekeerde Chineeschen priester, was gedoopt, en vertoonde zeer gaarne, een in diens taal gestelde geboorteacte. Toen hij 4 jaar was, repatrieerde het gezin naar Holland en vestigde de vader zich (hij was koopman) te Delden bij Hengelo. De ouders

vertrokken later weer naar Java, en lieten de kinderen voor verdere studie en opvoeding bij zijn familie in Munster achter. In 1887 werd Peter, pastoor te ERLE bij Dörsten, en heeft alle bewoners door zijn onderzoek naar hun verleden, geïnspireerd tot ware genealogen, en men staat versteld, over de kennis van deze stoere eenvoudige meest landbouwende menschen, die allen hun geslacht en de geschiedenis van hun hoeve of bezitting in alle bijzonderheden kunnen opsommen. Dicht bij de pastorie bevindt zich een eik, die zooals de pastoor uit navorschingen vast stelde, zeker meer als 1300 jaar oud is.

Waar deze eik staat, is de hof „Asekamp", in deze tijd „ASKAMPHOF" geheeten. Merkwaardig is deze boom zeer zeker, hij bezit, een holle stam, die geheel dood is, en binnenin een ruimte heeft, van 2.75 Meter diameter. De kruin is altijd, van voor- tot najaar, groen. Eenige trekken, uit de geschiedenis van deze oude boom wil ik U niet onthouden, op 26 Sept. 1819 bezichtigde, ter gelegenheid van de herfstmanoeuvres, de toenmalige Kroonprins van Pruisen, de latere koning Frederik Wilhelm IV, de eik, en liet 36 infanteristen in oorlogsuitrusting, in de holle stam plaatsnemen.

In het jaar 1851, bezocht de bisschop van Munster, Johann Georg, de eik, en stond een tafel met 12 stoelen, in den stam, waaraan 12 geestelijken, bij een glas wijn, wat uitrusten. De eik heeft de heidensche tijden gekend, en was de godin Odin, gewijd. Verschillende vondsten hebben bewezen, dat hier de Germanen vergaderden en offerden. Ook zouden hier de Asen (goedwillende goden) hun vergaderplaats hebben gehad, zoodat deze plek, in de heidensche tijd Asen of Götterkamp heeft geheeten.

De pastoor had honderden aanteekeningen, dat hier, door alle eeuwen heen, recht is gesproken, en noemde zeer vele namen, van de hier gevonnisten. Ook gold deze eik, als vrij plaats, alsook als veemeik.

Ik heb nu het een en ander over „Die Alte Eiche" beknopt verhaald, waarvan Peter Karthaus, de geschiedenis heeft achterhaald en geboekstaafd. De hoeve ASKAMP, nu nog bewoond door ASKAMP, is 30 Hectaren groot, als eigenaardigheid van deze streek, kan ik nog melden, dat zoo een erfdochter trouwde, men de naam van haar en dus ook van hare geërfde bezitting, automatisch bij zijn naam kreeg, zoo waren de bewoners van de Askamphof gerechtigd tot het dragen van de namen RHAMANN — STAGERHOFF — en ROHANN — terwijl de familie HESSLING en WILMS of WILMER rechten heeft op de

naam ASKAMP, zoover bekend hebben deze familiën, van deze rechten geen gebruik gemaakt.

Wat de namen RHAMANN—ROHANN aangaat, hebben de bezitters en dragers van de hoeve en naam ASKAMP, dit zeer dikwijls toegepast, zoodat alleen pastoor KARTHAUS, uit deze namenchaos kon komen. daar hij deze boeken en vele kerkelijke rekeningen en stukken een veertigtal jaren bestudeerde.

Verder is nog aanwezig te Erle, een 13.5 H.A. groote hof, genaamd Rohanne of Rohane, welke van groote ouderdom is.

Zeer te bejammeren is de dood van pastoor P. Karthaus, van de parochie St. Sijlvester te Erle op 4 Nov. 1927, zoodat de vele gegevens die hij mij nog had willen verstrekken, verloren zijn, hoewel ik er eenige jaren geleden, een bezoek bracht, is het mij niet mogen gelukken, verdere hulp te bekomen. De daar nog wonende bezitter HENDRIK ASKAMP, die ik bezocht, beloofde mij te zullen helpen, maar brieven die ik schreef blijven onbeantwoord, en vermoed ik, dat deze strenge R.K. menschen, bij de maaltijd bemerkt hebben, dat de in Holland wonende tak, de P. G. belijd.

Hier volgen, eenige gegevens, door pastoor Karthaus verstrekt.

Op 26 Sept. 1714, getrouwd Johann Askamp. Rhamann en Geerken (Genoveva Rhamann-Askamp.)

Op 25 Oct. 1715, werd gedoopt te Erle „Hermann, zoon van Johannes Askamp, zich noemende Rhamann en Genoveva Askamp. Peter en Meter zijn hierbij Hermann Stagerhoff en Adelheid Rhamann.

Op 28 April 1751, werden te Erle getrouwd Hermann Askamp en Elisabeth Rohann.

Uit dit huwelijk 7 kinderen:

1752. Anna Margaretha Askamp.

1754. Johanna Askamp.

1756. Johann Heinrich Askamp, hetzelfde jaar overl.

20 Nov. 1757, gedoopt Johannes Askamp (Johann Henricus), als zoon van Hermanus Askamp (zich noemende Rhohann).

1759. Gedoopt Anna Elisabeth Askamp.

22 Febr. 1762. Johanna Catharina Askamp, deze huwde met Johannes Hessling, zij stierf in 1826. te Erle.

9 Oct. 1764, gedoopt Albert, als zoon van Hermann Askamp-Rohane en Elisabeth Rohane.

1769. Hermanus, zoon van Hermanus Askamp.

Johann, Albert en Hermann Askamp, gingen naar Hol-

land, en vestigden zich te 't Loo bij Duiven en Westervoort.

2 Febr. 1796, huwde Hermanus Askamp, te Westervoort, met Johanna Helena Weijenberg, dochter van Johannes Weijenberg en Hendrina Niesing en aldaar gedoopt 18 Aug. 1779.

Dit echtpaar had 5 kinderen:

1. Johannes Hermanus, 7 Aug. 1797. te Westervoort, getuigen Albert Askamp (in het register staat Aschkamp) en Hendrika Yssing.
2. Elisabeth, 7 April 1799, getuigen Johanna Weijenberg en H. Aschkamp.
3. Henricus, 16 April 1801, getuigen Leonardus Houkes en Joanna Weijenberg.
4. Gertrudis, 5 Mei 1803, getuigen Peter Verhoeven en Johanna Wolters.
5. Theodorus, 17 April 1805, getuigen Willem Staring en Everdina Geerts.

No. 3. Henricus stierf 8 jaar oud, 27 Maart 1809. 30 Maart begraven op 't Loo. De vader Hermanus Aschkamp stierf 40 jaar oud op 16 Mei 1810. 22 Mei op 't Loo begraven. Zijn weduwe Joh. Helena Weijenberg, huwde met toestemming van den bisschop van Utrecht op 17 Sept. 1811, met haar man's broeder (zich noemde Johannes Albert) te Westervoort.

Dit echtpaar, kreeg nog één dochter, Johanna Hermina Askamp, 10 Oct. 1818 te Westervoort.

Johannes Askamp — geb. te Erle 20 Nov. 1757 — te Westervoort gehuwd 17 Sept. 1811 met Joh. Hel. Weijenberg, overleed te Loo, den 16 Aug. 1827. Johanna Helena zijn vrouw, was aldaar overleden 5 April 1825.

Albert Hermanus Askamp, ged. 9 Oct. 1764 te Erle, huwde te Westervoort 23 Mei 1814, met Hendrina Willemsen, 43 jaar, weduwe van Albert Draaijer, dochter van Hendrik Willemsen en Bernardina van Heumen (beiden overleden te Duiven). Op 22 Nov. 1815 werd dit echtpaar een dochter geboren — Elisabeth — die huwde 23 Mei 1840 met Theodorus Jansen. In de trouwacte heet zij Elisabeth Albertina, en zij stierf te Westervoort, 24 Juli 1871. Haar moeder, Hendrina Willemsen stierf aldaar 29 Oct. 1841. De vader Albert Askamp, overleed aldaar 29 Maart 1844.

---

1. Johannes Hermanus Askamp, geb. 7 Aug. 1799 te Westervoort, huwde 23 Mei 1821, te Arnhem, met Elisabeth Jacquemard (Jacmaer), geb. 25 Sept. 1801 te Druten-

Puifluijk, dochter van Gasparis en Elisabeth Cloers.

Kinderen:

1 A Johanna Hermina — geb. te Arnhem — 29 Nov. 1822, zij huwde met Johan Willem Ubbink op 30-7-1845, Johanna Hermina overleed 8 Oct. 1903 te Arnhem. J. W. Ubbink, geb.. te Arnhem 7-2-1816, hij stierf aldaar 19-5-1876. Dit echtpaar had vier kinderen; deze huwden met FREQUIN, F. VERHOEVEN en F. BELDERBOS, terwijl Johannes Ubbink 21 jaar oud stierf.

---

1 B. Johannes Hermanus, geb. te Arnhem 18-10-1823 overleed aldaar 6-6-1885. Hij huwde aldaar 16-7-1850 met Petronella Helena Eva Remmers, geb. 28-11-1829 te Gorinchem en aldaar overleden 11-2-1909. Kinderen: Johannes Hermanus, geb. 8-10-1851. overleden 6-2-1931 te Utrecht. Hij huwde 7-5-1879 met Anna Maria Winkes, welke geboren was 26-6-1853 en overl. te Utrecht 1-2-1931. Vier kinderen in leven.

Henrica Anna Maria — geb. 25-6-1881 — Alida Anna Maria — geb. 17-3-1888 te R'dam — Anna Maria Bertha — geb. 6-7-1894 — Johannes Hermanus Hubert — geb. 3-11-1899. — Henrica was 1 April 1931 te Utrecht gehuwd met W. F. van der Graaf, welk huwelijk reeds spoedig ontbonden werd, wegens godsdienstwaanzin van Henrica, haar zuster Anna Maria Bertha huwde met W. F. v.d. Graaf op 15 Dec. 1933 te 's Hage. Joh. Herm. Hub. Askamp huwde 19-11-1930 te Utrecht met Agnes C. A. Niesten; op 3 Oct. 1931 werd hen een dochter Agnes geboren. Johannes Herm. Askamp (1851-1931) was lid van de kamer van Koophandel en stichter van de Typografenschool te Utrecht en Chef Drukkerij „Het Centrum".

Tweede zoon uit dit huwelijk J. H. Askamp-P. H. E. Remmers, was Theodorus Cornelis Askamp, geb. te Arnhem 9-3-1854, hij stierf aldaar 6 Dec. 1874, waarna een dochter volgde.

Hendrika Rosina — geb. te Arnhem 31 Dec. 1860 — was gehuwd met Mathias Kram, geb. 23 Juni 1849 te Amsterdam. Kinderen Johanna Hendrika, geb. 9 Maart 1885 te Arnhem — Hendrika Menna 15-5-1889 te Amsterdam — Petronella Helena geb. 29 Nov. 1891 te 's Gravenhage — Johan George Mathias, geb. 4 Juli 1894 te 's Gravenhage. Mathias Kram overleed 20 Jan. 1931, Johanna Hendrika 14 Juni 1930, beiden te 's Gravenhage.

Franciscus Wilhelmus, geb. te Arnhem, 17 Jan. 1862

te 's Hage, gehuwd met Hendrika Cornelia Ulrich, geb. te Arnhem 23 Jan. 1863, op 16-7-1890. Kinderen: Franciscus Wilhelmus Askamp, geb. te Leiden 30-3-'91. Hendrika Cornelia, geb. 8-11-1894 te 's Hage. Johanna Hermina — geb. 19-11-1895 — Geertruida Maria — geb. 30-11-1899 te Arnhem — Petronella Johanna Antonia — geb. 3-1-1906 te 's Hage. —

F. W. Askamp (1862) stierf 30 April 1927 te 's Hage. H. C. Ulrich overleed 27 Aug. 1931 te Geldrop, waar haar dochters gehuwd zijn.

Willem Albert Askamp — geb. 20 Sept. 1864 te Arnhem — huwde 28 April 1885 aldaar met Antonia Petronella Wittebol, geb. te Zutphen — 5 April 1863 — zij overleed te 's Hage 29 Aug. 1908. Kinderen: Willem Albert — 24 Aug. 1886 te Arnhem — gehuwd 2 Feb. 1911 met Wilhelmina van Zwam — geb. 18 Nov. 1885 te Heteren en overleden 15-6-1915; een dochter, Antonia Petronella Askamp, geb. 26 Juni 1912 aldaar, nalatende. Een zoon Theodorus Willem Albert geb. 4 Sept., overl. 3 Dec. 1913.

Daarna gehuwd 31 Oct. 1915, met Jennij van der Wal, geb. te Vuren 14 Jan. 1885. waarna nog 2 kinderen, Wilhelmina Albertina, 16-8-1916 en Gijsbertha Agatha Jennij 21-8-1921.

Pieter Askamp — geb. 25-2-1889 te 's Gravenhage — gehuwd 3 Juni 1908 met Bertha Johanna Eva Burggraaff — geb. te Monster 19 Aug. 1889 — dochter van Adrianus B. (geb. te Dirksland, 23 Oct. 1845, zoon van Adrianus B. en Geertruide van Wingerden) en Florencia Johanna Zuidgeest, geb. te Monster, 20-10-1850. De vader overleed te Monster 31-1-1899, de moeder te 's Hage 4 Juni 1919. Zij waren gehuwd 24 Mei 1873. Kinderen van P. Askamp-Burggraaff. Florencia, Petronella Wilhelmina, geb. 20 Aug. 1909, zij huwde 7 Oct. 1931 met Rembertus Marinus van Oostrum.

Willem Albert, geb. te 's Hage, 5 Maart 1914.

Pieter Johannes, geb. te 's Hage, 13 Mei 1917.

Adrianus, geb. te 's Hage, 10 Maart 1921.

Theodorus Hendrikus, geb. te 's Hage, 9 Mei 1932.

Johannes Hermanus Askamp — geb. te 's Hage 10-2-1891 — gehuwd te 's Hage 7-9-1921. met Margaretha Hendrika Truggenaar geb. te 's Hage 11 Mei 1893, als dochter van Albertus T. en Hendrika Maria Verwer. Dit

echtpaar was kinderloos, en woonde zes jaar te Malang.

Gijsbertus en Mathias Askamp, geb. te 's Hage 2-1-1893. De eerste gehuwd 2 Aug. 1916 met Martha Alberta de Brons, geb. 2-8-1894 te 's Hage, zij hadden 2 dochters. Elisabeth, geb. 15 Maart 1918, en Martha, geb. 6-1-1920.

Mathias Askamp, geb. 2-1-1893 te 's Hage, huwde aldaar met Hendrika Geertruida Rehorst, geb. 24 Juli 1895, op 15 Maart 1916. Kinderen: Willem Albert, geb. 26-10-1917. — Jacoba Johanna — Hendrika Geertruida — Mathilda Gijsbertha geb. 22-10-1927 — Mathias Gijsbertus 13-11-1931 en Johannes Hermanus, geb. 31 Oct. 1933.

Franciscus Wilhelmus — geb. 5 Febr. 1895 te 's Hage — overleed aldaar 10-7-1911.

Theodorus Cornelis Askamp — geb. 5 Jan. 1897 — huwde te 's Hage met Hendrika van de Veenbrink op 8 Juli 1925. Zij was geb. te Amersfoort, 6 Mei 1893. Dit echtpaar was kinderloos.

Gijsbertha Aagje Askamp, geb. te 's Hage 17-1-1899, en aldaar gehuwd 7-9-1921 met Egbertus Arnoldus Simon Knaapen, geb. te Den Helder 27-5-1893, zoon van Henri Johannes en Henderina Corn. Remert, zij hadden 2 kinderen. Henderina en Egbertus.

Karel Hendrik Askamp, geb. 29 Dec. 1901, overleden 18-11-1918.

Petronella Antonia Askamp, geb. 6 April 1905, en de laatste uit het gezin W. A. Askamp-A. P. Wittebol. W. A. Askamp hertrouwde op 6 Dec. 1910 met J. Groenewegen, 6 Dec. 1882 te Leiden.

De vijfde zoon, uit het huwelijk J. H. Askamp-Remmers, Petrus Adrianus, geb. 2 Oct. 1870, huwde 3 Aug. 1898 te 's Gravenhage met Elisabeth Christina Pastoor, geb. te den Helder 4-7-1875, dit huwelijk bleef kinderloos.

---

1 C Geertruida Askamp, geb. 12 Juli 1829 te Arnhem, uit het huwelijk J. H. Askamp-E. Jacmaer, zij huwde op 14-6-1854 met Cornelis Jan de Breet, geb. te Amsterdam 23 Oct. 1829 en overleden te Arnhem, Geertruida overleed te Arnhem 5 Maart 1915.

---

1 D. Hendricus Theodorus, geb. 23 Sept. 1832 te Arnhem. Hij huwde op 16 April 1856 met Maria Klieber, geb. 1 Jan. 1835 te Arnhem, dochter van Johannes Klieber en Maria Sloot. Uit dit huwelijk Maria Askamp geb. 4 Mei 1857. Hendricus Th. overleed te Arnhem 27 Febr. 1860, en Maria Klieber hertrouwde met Josephus Cornelis Wilhelmus Thoolen.

---

1 E. Franciscus, geb. te Arnhem 16-10-1835. Hij huwde 7 Mei 1856 met Petronella Essers, geb. 12 Jan. te Vierlingsbeek, dochter van Peter Essers en wijlen zijn huisvrouw Anna Maria Muijters. Petronella Essers overleed 3-2-1879. Kinderen: Maria Frederika Elisabeth 13-7-1856 — Johanna Magdalena Francina 22-9-1861 — Petronella Joha. Geertruida 4-1-1866 — Louise Elisabeth 11-5-1868 en Elisabeth 1-12-1871.

Het gezin vertrok 20-2-1888 naar Grave. Franciscus vertrok 26-10-1899 naar Amsterdam.

---

1 F. Elisabeth, — geboren te Arnhem 26 April 1839 — huwde 21 Sept. 1859 met Adrianus Arens, geb. 2 April 1834 te Etten Leur. Zij stierf te Delft 18 Dec. 1923. Ad. Arens, stierf te 's Gravenhage 3 Febr. 1883. Kinderen: Adrianus Hendrikus Johannes 18-10-1864 — Elisabeth 5-3-1866 — Johanna 20-3-1868 — Louise Johanna 28-12-1872 — George 11-10-1874. — Het gezin vertrok 4-11-'74 naar 's Gravenhage.

1 G. Hendrina Askamp, geb. 13-4-1843 te Arnhem, zij huwde met Joh. Derksen — 27 Juni 1860 —. Johannes

Derksen, geb. te Arnhem 27 Oct. 1835. Dit gezin vertrok 21 Juni 1880 uit Arnhem naar Rotterdam. En sluit hier mee, de rechtstreeksche afstamming van Hermannus Askamp, geb. te Erle in 1769.

2. Uit het huwelijk van Hermanus Askamp-Helena Weijenberg werd te Westervoort 7 April 1799, geboren Elisabeth, zij huwde te Westervoort met Antonius Wieggers of Wiegers, op 8 Mei 1830, zij vestigden zich te Angerlo, later te Lathum, waar Elisabeth Theresia Askamp stierf 5 Juni 1869, den 10-6-1869 begraven te Giesbeek.

Bij hen werd opgevoed, een neef, Johannes Askamp, geb. 22-2-1846, hij huwde met Antonia Hulshorst, geb. 29 Nov. 1839 te Duiven, en overl. 2-6-1919 te Lathum. Uit dit huwelijk Bernardus Askamp, geb. 14-1-1882 te Angerlo, deze huwde met Grada Polman. Het gezin vertrok 1-11-1915 naar Rheden, geb. plaats van Gr. Polman. Bernardus overl. te Arnhem 15-4-1916. Gr. Polman huwde met J. Teering te Westervoort. Te Rheden werden geb. Reintje Askamp 29 April 1912. Te Angerlo Tonia Askamp 6 Jan. 1914. Grada Polman overl. te Westervoort 27 April 1920.

---

3. Geertruida Askamp, geb. 5 Mei 1803. dochter Askamp-Weijenberg te Westervoort. Zij huwde 2-11-1831 met Johannes Willemsen, zoon van Gerhardus en Johanna Wouters; geb. te Arnhem 24 April 1806 en overleed te Arnhem 8 Sept. 1871. Geertruida stierf aldaar 12 Nov. 1873. Zij hadden een zoon Johannes Franciscus geb. te Arnhem 7 Oct. 1841 en stierf aldaar 9 Oct. 1895 ongehuwd.

---

4. Theodorus Askamp, geb. 17 April 1805. zoon Askamp-Weijenberg, hij huwde met Henrica Joanna Brants, geb. te Angerlo 4-8-1800, dochter van Theod. Brants en Aleida Ten Brinck. Kinderen:

Aleida Maria Askamp, geb. te Giesbeek 10 Sept. 1841, en aldaar overleden als weduwe van Johannes Hermanus Meijer, 13-2-1900.

Everdina Maria Helena Askamp, geb. te Arnhem..... 1842 en overleden te Lathum 27 Juni 1857.

Henrica Joh. Brands overl. te Giesbeek 12 Aug. 1875, en Theodorus Askamp stierf aldaar 22-2-1878.

Hier volgen nog eenige datums, afgeschreven op graf-

monumenten te Erle 18-2-1860. Heinrich Askamp.

Cristina Stegerhoff — geb. Askamp — geb. 4-12-1847 — overl. 8-4-1893.

Johannes Schütken — geb. Askamp — geb. 13-3-1887 overl. 22-10-1915.

Johann Hessling — geb. te Erle 23-9-1835, gehuwd met —— Askamp en gestorven zu Haus Knip bij Ruhrort. 24-6-1915.

De huidige bewoner van de Askamphof = HENDRIK geb. te Erle 31-3-1885 gehuwd met Anna Koelmann, geb. te Erle 11-6-1891, dochter van Johann Koelmann (geb. te Erle 11 Jan. 1862) en Catharina Hoesmann, die later huwde met Joan Bern. Scholdebochholt. (geb. 23 Nov.. 1862 te Marwek bij Bosken).
Kinderen van dit echtpaar: Hermann geb. te Erle 5-3-1931 en Catharina Askamp, geb. aldaar 9 Sept. 1929.

Documenten betreffende de hervorming te Venlo 1)

(medegedeeld door J. Kleyntjens S.J.)

In een schrijven van 6 Sept. 1567 uit Brussel beveelt Margareta de magistraat van Venlo den commissarissen Johan van Wytenhorst en Amelis van Amstell bij het nemen van de informaties de behulpzame hand te bieden.

21 Februari 1568 zendt Karel van Brimeu den magistraat een afschrift van een missive van Alva en verzoekt diensvolgens binnen 3 maanden bericht over hetgeen de magistraat heeft gedaan aan de „reparatie van kercken en kloosters in de stad, daer zeer veel oewel aangestelt geweest is."

De Raden des Konings in Gelderland vernomen hebbende dat de rebellen en vijanden „die men die Gheuse noempt" steden en sterkten in deze landen van plan zijn in te nemen, sporen in een schrijven van 16 Juni 1568 de magistraat aan de stad te bewaken en te verdedigen.

1) Deze documenten berusten in het gemeente-archief te Venlo, loc. 6.

Karel van Brimeu waarschuwt 31 Aug. 1568 den magistraat ingevolge een schrijven van den hertog van Alva, nu er geen krijgsvolk in de stad is, „in desen periculoesen tyt" tegen een overval op zijn hoede te zijn.

1569. Sept. 8. Johan van Daill, rentmeester van het land van Kessel, schrijft, dat hij de namen en toenamen zendt van die personen, wier goederen, ten behoeve van Z. K. Majesteit in het ambt van Kessel, aangeslagen, geannoteerd en geconfisceerd zijn.

15 Jan. 1570. De hertog van Alva, vernomen hebbende, dat de „wederwertigen heymelicke practyken en de anslach" op de stad voor hebben, spoort den magistraat aan goed de wacht te houden en tevens te onderzoeken of er in de stad geen „heymelick verstandt is met de wederwertigen", vooral daar er geen garnizoen is.

1572. Juli 13. De hertog van Alva dankt den Magistraat voor de dapperheid en trouw tegen de „wederwertigen" des konings en vraagt of men eenige hulp van krijgsvolk begeert.

3 Sept. 1572. De hertog van Alva prijst den magistraat en de burgers voor de dappere verdediging der stad en spoort hen aan te volharden, zelfs met verlies van goed en have, dat hij de geleden schade zal vergoeden, uit het bezit der burgers, van de afvallige steden, wanneer deze weer tot gehoorzaamheid gebracht zullen zijn.

10 Jan. 1574. Gilles van Berlaymont dringt bij de magistraat van Venlo er op aan goed toezicht te houden op het openen der poorten, daar de „wederwertigen" eenige aanslagen op sommige steden beramen.

21 Febr. 1574. Gilles van Berlaymont gelast den magistraat zorg te dragen, dat het koren van buiten binnen de stad gevoerd worde, tevens dat ieder zijn schuiten, schepen, ponten en barken, die op de rivier liggen, „onder die stadt brenge, opdat die vianden daermede nyet en worden gerieft."

1568, Juli 2. Lindanus wenscht den burgemeester Johan te Puth, wonende „in ghen Winckel" geluk, dat hij en al de getrouwen gered zijn, vraagt of een geschikt verblijf voor hem beschikbaar is, verzoekt het altaar op het hooge koor morgen te doen herstellen, opdat de parochiekerk met het altaar voor a.s. Zondag opnieuw gewijd kunnen worden.

P.S. In mijn artikel in de Navorscher Jg. 1933, blz. 245, is tot mijn leedwezen door dengene, die de proeven verbeterde, een storende fout ingeslopen. Er moet staan op genoemde blz. regel 8 v.o.: „ontving *DE ZOON* van den vroeger stadhouder, WILLEM (NIET Willem V).
Den 23 Sept. 1803 ging Willem (niet Willem V) in eigen persoon. Uit de volgende blz. blijkt dit duidelijk, daar er ALLEEN sprake is van den „Erbprinzen". S.K.

1586. November 17. De kanselier schrijft den magistraat van Venlo, dat naar zijn opvatting de goederen der uitgewekenen terecht geconfisceerd' worden; en bijzonder die van Michaël Kreynckens, Goessen van Lovendael en Pieter van Luyck zijnde de laatste *een van de pernicieuste* der heele stad geweest, die zelfs de door hem als kontroleur der licenten gehouden boeken meegenomen heeft.

Honorande D. L. et Consul.

Quanto nos gaudio perfusi sumus quod clementissimus Deus te tuosque omnes et nostras electas christi Jesu oviculas saevissimis luporum istorum faucibus citra sanguinem eripuerit. Nulla eloquatur lingua vel Angelica nedum humana: sicuti coram brevi, favente Christo, plenius. Nos ad piorum consulationem et ecclesiae instaurationem jam dudum sumus parati et in procinctu constituti. Unde harum factorem isthuc praemisimus qui a vobis et oppidi praefectis cognoscat an nobis aliqua sit domus parata qua lectis 4 aut 5 instructa nos excipiat ut officium nostrum secundum S. S. Canones faciamus.

Quod ubi certo cognoverimus nos recta ad vos pervólare constitutum habemus.

Curandum igitur ut altare summi chori saltem cras reaedificetur ut tante diem Dominicum possit et templum reconciliari et altare summum catholice reconsecrari.

Plura non addam quod his duobus iactis quasi fundamentis ad pleniorem Ecclesiae Venlonensis possit procedi instaurationem.

Vale in Christo Jesu,

Ruraemundae Die Visitationis
Tu tuorumque studiosissimus
Wilhelmus Lindanus.

(In dorso:)

CL. V. et L.
D. Johanne à Puteo

Eenige bijzonderheden betreffende de bezittingen van den Prins van Oranje bij Höxter.

In het dagboek van een mijner bet-overgrootvaders, Fr. K. L. von Mülmann, die direct na den vrede in de nieuwe bezitting van Oranje tot houtvester werd benoemd, bevinden zich eenige aardige aanteekeningen, die een denkbeeld kunnen geven van de toestanden daar ter plaatse.

Von Mülmann werd 3 Sept. 1803 benoemd en vertelt dan:

„Bei der Reorganisation war nun für das Fürstenthum Corvey und die Grafschaft Dortmund eine Regierung in Höxter etablirt worden und die hierbei noch offener Stelle eines Forstraths war mir nun angetragen worden und zwar mit einem Diensteinkommen von 900 Thaler baar, 300 in Früchte, welche wenigstens 600 werth hatten, 2 Pferderationen, freie Wohnung und Garten, 16 Klafter Brennholz und Diät & Fuhrkosten für die Dienstreisen nach Dortmund."

Hij neemt nu zijn ontslag als houtvester bij den graaf van Wittgenstein, die doorloopend te weinig geld had en steeds meer uit zijn grond wilde halen, wat tot oneenigheid aanleiding gaf. Toch namen de heeren vriendelijk afscheid en werd v. M. door den graaf een geleide van zes paarden meegegeven.

„Der Prinz von Oraniën mein Zukünftiger Gebieter residierte zu Fulda, daher war es nöthig mich ihm vorzustellen."

Hij reist er dan per koets heen, een tocht die niet zoo plezierig is als we zouden willen denken: de wagen is tot Fulda 9 maal omgekanteld tengevolge van de slechte wegen.

„Den 14en wurde ich dem Fürsten vorgestellt, welcher sich meiner erinnerte da ich, während der Kampagne wo er die Holländische Armee führte, mehrmals als Ordonnanz-Offizier Dienste im Haupt-Quartier geleistet hatte. Am Abend des 14en waren wir (met zijn vrouw) bei seiner Excellenz dem Minister Geh. Rath *von Arnoldi* (dem Schwager meines Schwagers von Diepenbroik) zum Souper geladen.

Wir erhielten unsere Wohnung im Schlosse zu Corvey angewiesen und fühlten uns in dieser wunderschönen Gegend sehr glücklich. Der pensionirte Fürstbisschof wohnte in dieser Zeit in Münster".

We worden dan voorgesteld aan eenige ambtenaren waar kennis mee gemaakt werd: Landbaumeister *Eberhard*, die

ook in het kasteel woonde, de pachter van de „Corveyer-Oekonomie": Hofkammerath *Bartels* en de rentmeester Gerlach (schoonzoon van Bartels!). Het kasteel ligt 20 minuten van Höxter en ook daar werd kennis aangeknoopt o.m. met een „holländische Major von Zielberg."

„Am 12 Nov.. wurde ich in der Regierung verpflichtet. Der Präsident derselben war Herr von Porbeck, Sohn des alten Burghauptmannes v. P. zu Marburg, wegen der Sonderbarkeit bekannt, dass auf seiner Hausflur stets ein Sarg stand, weil er bei Lebzeiten mit seinem letzten Quartier bekannt sein wollte. Obgleich nun aber der dritte neugefertigte Sarg dastand, weil die beiden Vörganger in dem feuchten Hausflur verfault waren, so erfüllte auch dieser dritte Sarg seine Bestimmung nicht, da der ritterliche Burghauptmann bei einer Reise auf sein Gut vom Schlag gerührt und also dort in dem 4-ten für ihn gefertigten Sarg begraben wurde."

De bezitting schijnt nog een behoorlijk bedrag opgebracht te hebben; we lezen dat werd ontvangen:

„an Pachten von den Hauptoekonomiën von Córvey 50.000 Thlr., von Blankenau 24.000, von Zonenburg 18.000 die 12000 Morgen Waldungen brachten fast nichts ein, weil der Oberforstmeisterliche Domherr bei der grössten Unwissenheit in forstlichen Dingen doch die Kunst verstand die Geldeinnahmen aus den Försten in Seine und die Taschen der Forstbeambten fliessen zu lassen."

De toestand vóór de regeering van Oranje schijnt niet erg florissant geweest te zijn; met Oranje werd dit volgens onzen zegsman veel beter:

„Die Durchführung der Forstpolizeiordnung fand die meisten Hindernisse, weil hier die niedere Volksklasse faul und slechts geworden war. Wer nicht arbeiten und doch essen wollte ging Mittags zur Abtei, wo taglich für 1200 Arme gekocht wurde. So wurden die Menschen zur Faulheit herangezogen, Arbeit war das Widerwärtigste was Sie im Leben kannten und daz wurde nur in der Noth gegriffen und bestand dann in Betteln und Stehlen.

Mit dem Eintritt der Oranischen Regierung verändert sich dies Alles. Die Freigarküche zu Corvey wurde aufgehoben, für Arbeit wurde gesorgt, aber wer arbeiten konnte und nicht wollte erhielt die Erlaubniss zu hungern und da man sich durch Schimpfen und Klagen nicht irre machen liess so sahen sich die Faulenzer, um ihr armes Leben zu erhalten, genötigt doch endlich den harten Entschluss zu fassen — zu arbeiten."

Ook de intellectueele ontwikkeling schijnt veel te wenschen over gelaten te hebben, zoodat zelfs Landrentmeesters niet konden rekenen.

Jammer voor de opbloei van de streek kwam al gauw de wanorde van inkwartiering en oorlog.

5 Februari 1807 komt er Hollandsche inkwartiering, onder overste Labonti en „lieutenant van den Baum."

Het wijs beleid van Napoleon blijkt ook hier weer. Hij liet de meeste functies in handen van de ingezetenen en zoo werd v. Mülmann ter plaatse bevestigd als „Forstinspector" op een salaris van 5.000 franc. Twee jaar later bevorderd tot „Forstconservateur" te Magdeburg op 10.000 fr.

Ir. J. W. NIERMANS.

Aanteekeningen uit de „Protocollen" 1) berustende in het archief op Curaçao.

door H.

1721. 28 April. Verschijnt vrouwe Clara Catharina Kerkrink, wede. Jeremias van Collen, in leven gouverneur van Curaçao, die 26 Nov. 1699 test. maakte voor nu wijlen den secretaris Willem Lamont. Compte. machtigt Arnoldus Crommelin te Amsterdam om voor rekenmeester der stad A'dam haar verklaring te beëedigen, dat noch zij noch wijlen haar echtgenoot in Holland of West-Vriesland goederen hebben bezeten, waarvoor de 200e penning schuldig was, dan in de jaren 1696 tot 1702. Compte. en haar echtgenoote waren erfgenamen van de wede. Jacob van Uffelen. 1

1722 no. 161. Bartholomeus Tribier, als in huw. hebb. Maria Mojaerd, en Willem Kerckrinck, als in huw. heb. Allegonda Mojaert, kinderen van wijlen Juan Mojaert en Gijsberta Geertruijda van Engelen, mitsgaders zusters van wijlen Nicolaas Mojaerdt, den 30en Juni 1720 te A'dam overleden — verklaren overgedragen te heb-

---

1) Notariëele akten.

ben aan hun broeder Cornelis Mojaert te A'dam hun 2-3part in 4 obligatiën ad f 10.000. zijnde het gerechte 1-5 part, voorn. Nicolaes Mojaardt toekomende uit de erfenis zijns vaders. (Deze erfenis werd in 1715 ter Weeskamer te A'dam bezorgd door Jacobus Beeldsnijder, consul der Staten op de Canarische eilanden.

1722. 24 Nov. Maria van Engelen, laatst wede. Mr. Willem van Bergen, legt ter opening over diens besloten test. Hieruit blijkt dat compte,. toen wede. Thomas Bundes, den 25 Sept. 1717 met haar nu overleden man huwde. Test. is naartueel, doch de vrouw zal bij voor-overlijden van haar man een bedrag van Ps. 500 (= f 1000.) als een gedachtenis geven aan elk der volgende testrs. vrienden en nabestaanden, n.m. Aletta van Bergen; Mr Francois van Bergen; Vrouwe Maria Elisabeth van Bergen, in huw. hebb. Mr. Godijn, Heere van Cockengen en Spangen, mitsgaders schepen van Utrecht; en Vrouwe Hillegond Geertruij van Bergen, wede. wijlen den Heere Leonard Casembroot. Heer van Reijnensteijn, Langerack en Kockelmonde etc., mitsgaders schepen van Utrecht.

1727. No. 44. Anna van Ruijven, wede. Pieter de Meij, en voogdes over hare twee minderj. kinderen Cornelis en Sara de Meij, verschijnt samen met: Pieter Lourens, Nicolaas en Jan de Meij, Sigismundus Dreeschky (als in huw. hebb. Maria de Mey), Theophilus Borel Rijken (als in huw. hebb. Maria de Mey), en Gijsbert Vos (als in huw. hebb. Magdalena de Mey). Comparanten als eenige erfgenamen van hun zoon, broeder en schoonbroeder Hendrik de Mey, ongehuwd ab intestato in 1724 overleden. — machtigen Thomas Noortwijns te A'dam om de gelden te innen door gen. Hendrik de Mey verdiend op het schip „La Prudencia", gevoerd geweest door Cap. Daniel te Velde.

(Eerstgenoemde compte. maakte 21 Juni 1706 test. met haar echtgenoot ten overstaan van secretaris Willem Lamont.

1729. No. 95. Akte superscriptie test. van Jans Bronswinkel en Cornelia Plier, echtelieden.

Delftsch groen aardewerk?

In het prot. van Notaris Pieter Coel te *Delft* komt i.d. 15 Sept. 1698 de volgende acte voor: *„Monsr. Marcus Boerhaven* 1), althans wonende te Leiden doch ten tijde van het gedeposeerde gewoond hebbende ten huize van Johan Knotter, Gerrit Gerritsz. de Lange, Pieter Pietersz. Heesterman en Pieter Christiaans de Brons, drayers en Corn. Lovenvos vloerwerker allen *in de platielbackery van de porceleyne fles* toebehoorende Sr. Johan Knotter verklaren ten verzoeke van Joh. Knotter „dat de maand Januari jaselfs tottet uytgaen van dien Johan Verburg als meester heeft gewrocht waargenomen en de plat. *ry* van van Knotter heeft bevrijd en ons vier laatste deposanten nevens de verdere alstoen aldaar werkende knechts en plateelbakkersgasten en tegelijk de geheele winkel met dispositie van materialen en met verdere verrichtingen wat tot het gaande houden van de plat *ry* werd vereischt heeft bediend gehad, dat Verburg sedert ultimo Januari de plat *ry* heeft verlaten, hoewel deze van alle behoorlijke materialen was voorzien en wel inzonderheid om voorn. V. continuelijk in werk te houden en hem continuelijk om zooveel bij hem doenlijk zynde te doen schilderen zooveel als hij af zou kunnen doen, verklarende zij verder niet te weten waarom V. is vertrokken.

Compareerde nog Sr. Loys Victor Mr. plateelbakker in de plateelbakkerij de Schenkkan, die verklaarde dat Jan Verburg in Febr. l.l. bij hem is komen werken en den 3den Pinksterdag is vertrokken.

Verklaren de 5 deposanten nog, dat na 't weggaan van Verburg is gebeurd, dat de reqt. hebbende verzorgd en doen schilderen een oven met blauw goed als ordinaris en nadat dezelve gestookt en het goed gebakken was, bij uithaling van denzelven oven is bevonden tot deposantens uiterste bevreemding dat al 't wasche goed in plaats van *blauw, groen uit den oven gekomen is...*

Verklaarden nog Dirk Baens toen zijnde schildersknecht op voors. winkel en de Lange, Brons en Lovenvos, dat het blauw waarmede het bovengenoemde goed is geëxamineerd en bevonden, dat in hetzelve groen was vermengd dat niet te weten wie zulks gedaan heeft en door deze

1) Vgl. mijn art. Boerhave in Mndbl. Nederlandsche Leeuw 1933, Jubileumnummer.

ook niemand te willen beschuldigen.....

Bij enkele meerkleurige voorwerpen komt het groen dikwijls voor, zie. o.a. collectie Gemeente-Museum, 's Gravenhage. — In het bovenstaand geval doet het aan sabotage denken.

M. G. W.

Oude Tuinbeelden.

(„Navorscher" 1933, LXXXII, blz. 213).

Naar aanleiding van de vraag, gedaan over oude tuinbeelden en hun vervaardigers schreef mij onze bekende tuinarchitect de Heer Leonard A. Springer te Haarlem, dat de genoemde Hansum waarschijnlijk geen Nederlander, noch Vlaming zal zijn geweest. Hansum's naam komt althans niet voor in Immerzeel's „Levens en werken van Hollandsche en Vlaamsche schilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters." Wellicht was hij dus een Duitscher.

De Heer Springer teekent hierbij uit zijn ervaring aan, dat de eenige beeldhouwer, wiens naam hij door zijn werk ontmoette, was Jan Baptist Xavery (1697-1742), van wien hij een mooi zandsteenen tuinbeeld aantrof op het landgoed „*Groot Hazebroek*" onder Wassenaar.

Daar de oude smaak óók beelden in zijn tuin te hebben afgedaan heeft, wordt er op die zaken weinig gelet in den tegenwoordigen tijd.

Vermelding van dit belangrijke beeld zoekt men naar ik zie tevergeefs in de „Voorloopige lijst" van 's-Rijks Commissie v.d. Monumentenzorg.

Alkmaar, Februari 1934. Mr. J. BELONJE.

Groot.

(„Navorscher" 1933, LXXXII, blz. 45, 46.)

Volledigsheidshalve zij het volgende nog vermeld. De genoemde *Jan Groot,* geboren 10 en geref. gedoopt te Hoorn 13 April 1777 was óók een zoon van Mr. Joan en van Jacomina van den Berg(h). Hij overleed aan de

Kaap 22 Mei 1822 1), was ridder M.W.O der 3e klasse, zie „Herinneringen van eene reis naar Oost-Indië door Q. M. R. Verhuell", Haarlem 1835, bl. 275.

Hij werd cadet Juni 1787, luitenant 4 Augustus 1794, eerste luitenant 27 Januari 1800, kapitein-luitenant 27 Januari 1804 en kapitein-ter-zee 25 Maart 1817.

Alkmaar, Dec. 1933. Mr. J. BELONJE.

---

1) „no. 22"; of dit de sterfdatum is of de datum van het desbetreffende bericht uit de Kaap, is volgens den Heer Kolonel-Directeur van het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf te 's-Gravenhage (van wien ik deze nadere gegevens in dank ontvangen heb) onzeker.

Geheimmiddelen.

In 1558 verscheen bij Christoffel Plantijn, drukker in den Gulden Eenhoorn te Antwerpen een thans zeldzaam geworden boekje: „Die Secreten van den eerwaerdighen Heere Alexis, Piemontois." Het werd door Plantijn met een voorrede aan Emanuel Philibert, Hertog van Savoye en Prins van Piemont opgedragen en goedgunstig aanvaard.

Een curieus boekje, inhoudende „seer excellente ende wel gheapprobreerde remedien, teghen veelderhande crancheden, wonden ende andere accidenten; met die manieren van distilleren, perfumeren, confituren maken, te verwen, couleuren ende gieten."

Het eerste hoofdstuk geeft middelen aan om die joncheyt te conserveren ende den ouderdom te doen verspaeyen; om den mensch altyt in zynen fleur ende in syn jeucht te onderhouden, als oft hij noch in 't beste van zynen leven ware. Dit was van den auteur goed gezien, want hij kon nu van de belangstelling van zijn lezers overtuigd zijn — alleen 't middel was wat kostbaar, want 't kwam neer op 't distilleeren van bladen van geslagen goud met lemoensap, honing en nog heel wat dingen meer. En daarna kreeg men een excellent potabel goud, dat eens of tweemaal per maand moest worden ingenomen.

In dit hoofdstuk wordt ook een uitstekend middel tegen wratten gegeven, het schrapsel van den tand van wilde zwijnen. Zijn de wratten op de rechter helft van 't gelaat, dan kan echter slechts de tand van den rechter zwijnenkaak dienst doen en naarvenant. Met een „soep-

ken" van gerstewater met het schrapsel is dan de patiënt geholpen.

Dan een middel om kinderen van de maanziekte te genezen, die ze krijgen door een worm met twee hoofden, die in het lichaam groeit en naar 't hart gaat. Een poeder samengesteld uit schrapsel van gentiaanwortelen en myrrhe en aangelengd met water doet wonderen. mits met twee vingers op de lippen van het zieke kind gebracht.

Het tweede hoofdstuk' bevat middelen om kostelijke reukwaters. oliën en zeepen te maken, een goede „perfumeringhe" voor handschoenen — en voor paternosters.

Daarna in een volgend hoofdstuk eenige goede wenken voor "t maken van confituren, om dan op „geparfumeerd gedistilleerd water",' onze eau de cologne, en op „róysetsel", het „rouge" voor de dames te komen. De witte „verwe" bleek toen ook al bekend,d evenals het haarkleursel. Zwart haar was toen troef, naar het schijnt.

En ten slotte o.a. de oplossing van het geheim om van een witten safier een diamant te maken' en om 't ijzer met water te vergulden; wat trok.

In dit boekje had „elck wat wils."

Mr. M. C. NIJLAND.

Een niet geslaagde loterij.

Niet algemeen bekend is het, dat Joseph I, Koning van Portugal, omstreeks 1765 door zijn gezant bij onze Staten-Generaal aanzoek deed tot het lichten van een aantal soldaten „volgens sekere conditiën en restrictiën in deselve wet aangeroert." Die acte hield in, dat de Portugeesche Koning onzen Generalen Staten tevens verzocht „negen bekwame schepen, voorzien van victualie en anderszins en behoorlijk bemand" voor 4 maanden te zijner beschikking te stellen, en dat wel tegen voldoende kwijting. Maar Joseph I wilde meer. Onder behoorlijke waarborgen wilde hij gaarne een loterij zien ingericht van 200.000 loten tot een bedrag van f 200.000. De bedoeling was „dat in elke hoofdstad van de provinciën een commissie zich met de regeling van de loterij zou belasten en een ontvanger-generaal zou worden aagesteld, onder leiding van dr. Bartholomeus Kieffel, agent van den Portugeeschen koning.

Gedacht werd, dat elk huisgezin minstens één lot zou nemen „behoudelyk, dat dit alleen plaats zoude hebben

in respecte van personen, dewelke notierlijk middelen hebben om bequaemlyk so veel te mogen ontberen, en niet van schamele luyden of van seer kleine [illegible] in, 't welk sal staen ter discretie van de commissarissen." Er zouden 825 prijzen zijn van f 4000 tot f 10. maar bovendien zou degene die het meest „met besloten brieven" zou ingelegd hebben, f 200 ontvangen, de daaropvolgende f 150. Alles te zamen tot een bedrag van f 40000. Binnen één jaar zou het ingeschreven bedrag terugbetaald' worden.

Van dit alles is niets gekomen. Niettegenstaande de aanbeveling van Koning George III van Engeland, om alles goed te doen slagen, heeft men er hier te lande niet aangewild. Portugal was toen reeds een weinig non-valeur.

Mr. M. C. NIJLAND.

De Noord-Nederlandsche batterij artillerie te voet Lux in 1815.

Een Waterloo-studie.

Door W. E. van Dam van Isselt
Gepensionneerd Luitenant-Generaal.

(Vervolg van blz. 144)

4 Juni deed de Prins van Oranje zijn voornemen kennen om de 3e Divisie te beginnen met 10 Juni af en toe bijeen te trekken „op de heiden van Castiau": het dorp Casteau 7 K.M. ten W. N. W. van Roeulx aan den grooten weg Mons-Soignies; daarbij ligt een gehucht, dat inderdaad Les Bruyères heet. De korpsen werden blijkbaar individueel voldoende geoefend geacht om over te gaan tot manoeuvres in hooger verband. Daar de meest verwijderde troepen voor die excentrische bijeentrekking met oefening meer dan één etmaal noodig hadden, zou de Divisie telkens den avond t.v. worden bijeengetrokken in Roeulx en 3 nabijgelegen dorpen; vandaar konden zij de heide in 2 tot 3 uur bereiken. In verband met de van gene zijde der grens inkomende berichten moest de Prins reeds de eerste oefening 8 Juni veiligheidshalve afgelasten: zij bracht de troepen in Wellingtonschen geest vrij ver naar het W., doch Oranje oordeelde terecht, dat het zwaartepunt meer naar het O. — de Pruisische bondgenooten — moest vallen. 9 Juni beval hij, dat ieder bataljon vanaf den 10en elken morgen vroeg moest worden bijeengetrokken; was tegen het vallen van den avond alles rustig, dan mochten de troepen inrukken naar hun kwartieren. Voor

de artillerie gold als regel, dat zij van 's morgens 5 tot 's avonds 7 uur in het park onder de wapenen moest zijn; „wanneer geen nadere orders zijn, zoo zullen de commandanten der compagnieën om 7 uuren hunne respectieve batterijen doen inrukken." 1) Gedurende die 14 uren moest, juist op den middag om te wisselen, steeds de helft der bespanningen zich in de parken bevinden, de andere helft opgetuigd in de stallen. 2) Voor de 3e Divisie werd nog bepaald, dat op 10 Juni Roeulx, Goëgnies en Houdeng moesten worden ontruimd ten behoeve van de cavaleriebrigade Trip, terwijl in het O. Fay Beaume en St. Paul moesten worden belegd. 3) De Divisie kwam daarmede in haar legeringstoestand, waarmee zij de gewichtige dagen van 15-8 Juni 1815 is ingegaan. Hij blijkt uit een dislocatie- en sterktestaat van het Engelsch-Nederlandsche leger dd. 12 Juni 1815. 4) Beide brigades legerden meerendeels naast elkaar met de 1e brigade op den rechtervleugel, de artillerie nog overeenkomstig de aanwijzingen van 12 Mei (blz. 144); opmerking verdient het, dat de weinig mobiele voetbatterij Lux gekantonneerd was te le Hestre, geheel voorin het legeringsrayon zonder eenige infanterie, de veel mobielere rijdende batterij Krahmer de Bichin te Seneffe als achterste onderdeel der geheele Divisie. Haar Stafkwartier was nog steeds te Haine St. Pierre. In beide in noot 4 vermelde staten van de Waterloo-specialiteiten wordt geheel ten onrechte vermeld, dat het stafkwartier zich bevond te Fayt: dit was alleen verzamelpunt in geval van alarm (verg. blz. 144). Chassé en zijn chef van den Staf schreven steeds uit Haine St. Pierre, o.a. nog 10, 13, en zelfs 15 Juni 1815 om 11 uur voorm. (verg. blz. 185); brieven van de Constant Rebecque dd. 4, 6, 8 en 9 Juni werden daarheen gericht; eveneens het nog aan te halen briefje van den Prins in den vroegen morgen van 15 Juni uit St. Symphorien. 5) Behalve een mondelinge waarschuwing om c.q. Divisie de Perponcher te steunen (10.15 n.m.) 6), is

---

1) Men lette op de voor de artillerie gebezigde benamingen!

2) Zie de Bas. III, 1162. voor de 2e Divisie. Zal stellig algemeene regel geweest zijn voor alle Nederlandsche troepen vanaf 10 Juni 1815.

3) Order bij de Bas. III, 1160.

4) de Bas. III, bijlage XVI; de T'Serclaes. III, bijlage IX. A.

5) Wüppermann, bijlage I, geeft voor de Stafkwartieren van de 3e Divisie en haar 1e brigade op 12 Juni 1815 terecht op: Haine St. Pierre.

6) de T'Serclaes. I, 408 en 410.

het eenige stuk, naar Fay gezonden, de hierna te vermelden order (blz. 185), 15 Juni half twaalf 's avonds geschreven; dat is zeer begrijpelijk, want toen was de 3e Divisie daar sedert den vroegen morgen krachtens order van den Prins van Oranje vereenigd (blz. 185).

De sterkte van Divisie Chassé bedroeg 12 Juni 1815: 297 officieren, 6849 man en 634 paarden zonder den Divisiestaf, wiens sterkte vreemd genoeg niet in de bijlagen wordt vermeld. 1) Het verschil in karakter tusschen beide batterijen treedt in haar hier volgenden sterktestaat duidelijk aan het licht; van elke batterij werd haar „trein" — alle bespanningen onder een luitenant van het Treinbataljon — steeds afzonderlijk vermeld; hij was niet altijd gelegerd in dezelfde plaats als de eigenlijke batterij! 2)

Onderdeel	Offn.	Troepen	Paarden
Rijdende batterij 6-ponders. Kapitein *C. F. Krahmer de Bichin* (Zuid-Nederlanders)	3	120	120
Trein 1e Luitenant *A. F. van Zeist*	3	84	162
Batterij 6-ponders. Kapitein *J. H. Lux* (Noord-Nederlanders)	4	117	4
Trein 1e Luitenant *I. Kikkert*	2	139	254

Ook hieruit blijkt, dat bij de rijdende batterij het geheele personeel bereden was, terwijl bij de voetbatterij alleen de officieren paarden hadden; o.m. in verband daarmede was het aantal *trein*paarden voor de rijdende batterij veel geringer dan bij de voetbatterij.

---

1) De T'Serclaes. III, 98-9; nagenoeg conform is Wüppermann, bijlage V. Daarentegen geeft de T'Serclaes. II, 395, hoogstwaarschijnlijk ten onrechte, op: 6669 man.

2) De getallen komen nagenoeg overeen met een sterktestaat van 1 Juni 1815 (Alg. R. A.).) Alleen wordt de trein van beide batterijen daar nog vereenigd opgegeven te Les Hestre, Faits en Seneffe, n.l. 5 officieren, 221 man, 417 paarden. Het onwaarschijnlijke hooge, ook onjuiste aantal van 7 treinofficieren voor batterij Lux, door de Bas en Graaf de T'Serclaes opgegeven, is door mij verbeterd. Dat mijne gegeven cijfers juist zijn, blijkt ook aan het slot mijner studie.

Men komt tot totale sterkten van:

Batterij Krahmer de Bichin	6	204	282
Batterij Lux	6	256	258

Volgens ten Bosch, 23-4 telde een compagnie artillerie te voet: 1 kapitein, 1 eerste en 1 tweede-luitenant; haar treincompagnie 1 eerste en 1 tweede luitenant; in totaal voor de batterij 5 officieren. Dit was òf een vredesorganisatie òf te velde was gebleken, dat het in vredestijd vastgestelde aantal te gering was. Nagenoeg alle Nederlandsche batterijen waren in Juni 1815 sterker aan officieren. In een sterktestaat van April 1815 rekende Generaal Tindal als norm op 3 artillerie- en 3 treinofficieren per batterij. Het groot aantal paarden behoeft niet te verwonderen, daar de voetbatterijen 43 voertuigen telden, de rijdende batterijen wat minder (4 tot 0 infanteriecaissons contra 12) 1), doch daartegenover haar bedieningen beraden waren.

Hoewel men reeds dagenlang vóór 15 Juni van verschillende kanten was gewaarschuwd. 3) verrichtte Wellington nagenoeg niets om zijn troepen meer bijeen te trekken naar het belangrijkste, meest bedreigde deel van het rayon: de aanhechtingsstrook van het Engelsch-Nederlandsche en het O. daarvan legerende Pruisische leger; er waren voorts aanwijzingen, dat Napoleon het gros van zijn leger daartegenover samentrok. Met groote vasthoudendheid bleef Wellington bij zijn denkbeeld, dat de Keizer de Engelschen door een aanval veel dichter bij de kust zou afsnijden van hun verbindingen over zee. Toen Napoleon, die zijn leger zeer kort achter de Fransche Noordgrens op een zeer enge ruimte had bijeengetrokken, 15 Juni vroegtijdig verrassend tot den aanval overging op vermelde zwakste plaats om te trachten zich wigvormig te dringen tusschen de verbonden legers, werd de eerste stoot dien dag, behalve door Nederlandsche troepen bij

---

1) Zie hieromtrent nader blz. 118-9.

2) ten Bosch, 35. De vuurmonden en caissons 6 paarden; de 12 ponder kanons zelfs 8 paarden; alle overige voertuigen 4 paarden.

3) Zie o.a. de Bas. III, 517 en 1157-8. Generaal van Merlen b.v. zond aan ons Hoofdkwartier een onderschepten brief d.d. 13 Juni 's avonds van een Franschen kapitein, inhoudende, dat Napoleon te Avesnes was en de cavalerie der Garde was opgemarcheerd (Archieven veldtocht 1815. Alg. R.A.).

Quatre Bras (voorts 16 Juni), ook opgevangen door deelen van de Pruisische voorposten. Chassé ontving in den morgen te Haine St. Pierre de beroemd en berucht geworden order van den Prins van Oranje uit St. Symphorien (ten Z.O. van Mons): „Les Prussiens ayant été attaqués, je vous prie de rassember sans perte de tems votre Division au point de rassemblement sur les hauteurs en arrière de Haine St. Pierre où vous attendres mes ordres." 1)

Chassé moet onmiddellijk uitvoering hebben gegeven aan die order, want 11 uur voorm. meldde hij nog uit dat stafkwartier aan Generaal de Constant: „zooëven ontvangen wij de zekere tijding, dat de vijand onze grenzen heeft overschreden. *De Divisie is vergaderd te Fay* 2) en ik verwacht de nadere orders van Zijne Koninklijke Hoogheid." Fay was voor de 3e Divisie aangewezen „tot algemeene allarmplaats"; 3) daar bleef, nadat Chassé 15 Juni in den vroegen morgen 's Prinsen order had ontvangen, „de divisie op de chaussée, door Fay loopende, geschaard zijnde" tot 6 nam.; enkele bataljons bleven Haine-overgangen vasthouden tot opname van onze cavalerie. Toen bracht Chassé òf op grond van een bevel òf op eigen initiatief het gros zijner Divisie „vóór Baume in het bivouac"; daarbij is stellig ook nagenoeg alle artillerie geweest, waaronder batterij Lux. Hij verplaatste daardoor dat gros 2,5 tot 3,5 K.M. in 's vijands richting. 4) „Twee bataillons en eenige artillerie" (waarschijnlijk stukken, hoogstens sectiën R.A.) dekten 2 overgangen over de Haine, mede ter verhooging van de veiligheid gedurende den nacht.

---

1) Over deze order, welke volgens Generaal de Bas niet zou hebben bestaan, doch ten slotte door Generaal Sabron voor den dag is gebracht, werd in de Militaire Spectator 1910-2 een zeer belangwekkende pennestrijd gevoerd tusschen eerstgenoemde en Generaal Koolemans Beynen. Voor zoover na te gaan uit de kaart *kan* met 's Prinsen plaatsaanduiding zijn bedoeld Baume (blz. 186), hoewel het niet 't te voren aangewezen verzamelpunt Fay voor de Divisie was (blz. 144), waar blijkens Chassé's bericht zijn troepen aanvankelijk inderdaad zijn verzameld.

2) Wij cursiveeren.

3) Verg. blz. 144. Ook genoemd in het later te vermelden gevechtsbericht van Chassé's chef van den staf Delen d.d. 11 Nov. 1815.

4) Baume komt op de Belgische kaart 1 : 200.000 driemaal voor, en wel aan, doch ook beW. den grooten weg Binche-Nivelles. Het oude dorp lag op laatstbedoelde plaats.

In zijn merkwaardigen pennestrijd met Generaal de Bas wilde Generaal Koolemans Beynen die „eigenmachtige verplaatsing van Chassé's divisie uitschakelen." Er zou „nulle trace" van een bevel zijn; „niet een stuk geeft eenige aanleiding tot die verplaatsing aan." 1) Hier kan ik bij uitzondering niet meegaan met dien scherpzinnigen navorscher. Chassé's chef van den staf Delen maakt er in zijn Relaas melding van, dat „de kommanderende generaal tegen 6 uuren in den avond order ontving met de divisie tot op de hoogte achter de Haine te marcheeren" 2); de Bas en de T'Serclaes noemen ook Beaume en geven zelfs aan, dat die order zou zijn ontvangen uit Braine le Comte. 3) Dit laatste is vrijwel uitgesloten: de Prins was daar afwezig; de Constant Rebecque had er de leiding. 10.15 Nam. deed hij aan Generaal de Perponcher een order uitgaan, waarin hij tweemaal vermeldde, dat de 3e Divisie te Fayt was. 4) Kort daarna zond de Constant den Prins een bericht, dat hij een officier had gezonden naar Fayt o.m. om Generaal Chassé te waarschuwen 5); inderdaad is kapitein Nepveu daarheen in den nacht gegaan en, er Chassé niet vindend, doorgereden naar Baume. 6) Daar nu niemand dan de Constant aan Chassé orders kon zenden en eerstgenoemde haar stellig niet heeft verzonden, kan de slotsom slechts luiden, dat overste Delen zich in zijn relaas van 11 Nov., d.w. 5 maanden na dato ter zake heeft vergist, de verplaatsing derhalve op het door Generaal Koolemans Beynen gewraakte *initiatief* van Chassé inderdaad heeft plaats gevonden, want zoowel overste Delen als kolonel Detmers, noemen een bivak vóór of bij Baume 7), terwijl een luitenant van Lux, die van al die latere questiën niets kon weten, in 1841 — toen hem vragen omtrent 1815 waren gesteld, waarop hij bijna *onmiddellijk* heeft geantwoord, zoodat hem vrijwel de tijd heeft ontbroken èn voor het raadplegen van bronnen, zèker tot het verkrijgen van inlichtingen — eveneens Baume noemde als bivakplaats (blz.). Insgelijks deed dit kapitein Rochell van brigade Detmers in zijn uitvoerig dagboek. 8)

---

1) Militaire Spectator. 1911, blz. 468-9.
2) de T'Serclaes. III, 358.
3) Idem. I, 393 en 437-8.
4) Idem. I, 408.
5) Idem. I, blz. 410. de Bas III, 542.
6) Verg. mijn blz. 187.
7) de T'Serclaes. III, 358 en 372.
8) Krijgsgesch. Archief.

Betreffende het schrijven van den Prins van Oranje uit Brussel, Generaal de Constant machtigend om de troepen 15 Juni 's avonds c.q. naar hun kantonnementen te doen inrukken, teekende deze aan: „het is het gevoeglijkst geoordeeld de divisiën *en bivouac* te laten verblijven, wijl dit berigt te laat ontvangen is (n.l. 9 nam.) 1); zijn hoofdargument is zeker geweest, dat hij den strategischen toestand te zeer gewijzigd oordeelde. Toen de eerste ontmoeting met den vijand bij Quatre-Bras bekend was, heeft de Constant Generaal de Perponcher geraden dat punt à outrance vast te houden en zijn 2e brigade aldaar te doen versterken door een gedeelte der 1e brigade 2) (uit Nivelles).

In den geschetsten toestand ontving Chassé, reeds gewaarschuwd door de Constant, den 16en tegen het aanbreken van den dag de order, waarmede kapitein Nepveu kort vóór middernacht uit ons Hoofdkwartier was vertrokken, nu om met de Divisie te marcheeren naar (d.w.z. terug te gaan op) Nivelles om daar zoo noodig de 2e Divisie te ondersteunen. 3) Door dien terugtocht kwam de 3e Divisie buitenwaarts van den rechtervleugel onzer troepen bij Quatre Bras, die reeds in den avond van 15 Juni voorwaarts daarvan bij Frasnes door de Franschen waren aangevallen. Bij aankomst der Divisie te Nivelles had Generaal de Constant Rebecque reeds een verdedigende stelling achter die plaats verkend. Terugtrekkende troepen en treinen belemmerden den marsch en het innemen van de stellingen zeer. Zóó werd het tusschen 1 en 2 nam., eer de troepen hun bivaks betrokken. 4) Des avonds kreeg de 1e brigade order om terug te keeren tot Arquennes (5 K.M. meer Z.), ten einde een zeer vermoeide Engelsche brigade af te lossen, vermoedelijk ook tot steun van de Nederlandsche cavalerie; 5) de 2e brigade, waarbij waarschijnlijk batterij Lux, bleef in haar bivaks.

Te Nivelles zou Chassé, als uitvloeisel van de door de Constant Rebecque gegeven aanwijzingen, ongeveer één brigade onzer 2e Divisie de Perponcher vinden. Waren Wellington's voorloopige en latere orders tot concentratie van zijn hoofdmacht op 16 Juni tusschen Enghien en Nivelles

1) de Bas. III, 536.

2) de T'Serclaes. I, 407, 408 en 409.

3) de T'Serclaes. I, 437. De verklaring, waarom de order zoo laat werd ontvangen, gaf ik op blz. 186.

4) de T'Serclaes. I, 462-3.

5) Idem, 491.

uitgevoerd, dan had Chassé daar zelfs die geheele Divisie gevonden en zou het allerbelangrijkste knooppunt Quatre Bras 16 Juni zeer vroegtijdig *volkomen* zijn ontruimd. Voornl. dank zij het initiatief van onzen Generaal de Perponcher werd dat punt integendeel door de *geheele* 2e Divisie bezet, hoewel de Constant Rebecque, die bij afwezigheid van den Prins van Oranje Wellington's aanvankelijk achtergehouden order tot concentratie *bij Nivelles* niet langer durfde achterhouden, haar kort na middernacht ook aan de Perponcher deed uitgaan. 1)

16 Juni 1815 bood onze 2e Divisie de Perponcher, dank zij diens initiatief, te Quatre Bras, 10 K.M. ten Z.O. van Nivelles, onder den Prins van Oranje, eerst na 3 uur door andere troepen versterkt, den Franschen linkervleugel onder Maarschalk Ney dapper weerstand. Napoleon zelf dreef dien dag ruim 10 K.M. nog meer Z.O., bij Ligny, de Pruisen onder vorst Blücher terug. Toen Wellington 17 Juni vroeg bericht ontving omtrent den geordenden terugtocht der Pruisen in N. richting, besloot hij om zelf terug te gaan in de reeds verkende stelling beZ. Waterloo tot dekking van Brussel en daar den 18en eventueel den Franschen Keizer te staan, mits Blücher hem dan met minstens 2 van zijn 4 legerkorpsen zou steunen. Als gevolg van de gegeven bevelen moest Divisie Chassé om 10 voorm. afmarcheeren van Nivelles in N. richting 2) — daarbij gedekt door 2 onzer cavaleriebrigades onder den Divisiecommandant Baron de Collaert — doch het werd tegen den middag, daar eerst de naar Arquennes uitgeschoven 1e brigade weer moest worden aangetrokken en de wegen door troepen en treincolonnes waren versperd. Tijdens dien terugtocht vervoegde Generaal de Constant Rebecque zich omstreeks 4 nam. in opdracht van Wellington's chef van den staf bij Chassé, dien hij nader inlichtte omtrent de plannen van den Hertog, ook met die Divisie; hij deed haar nog vóór de hofstede Mon Plaisir den grooten weg naar Mont St. Jean verlaten richting Braine l'Alleud, waar zij buitenwaarts van den rechtervleugel van Wellington's eigenlijke stelling tot dekking daarvan tegen omtrekking moest waken, die plaats tot het uiterste verdedigen 3). De 2e brigade d'Aubremé zag zich een gunstige stelling Z.W. van de plaats toegewezen om de nadering tot haar te beletten; gelet op deze mobiele taak om den uitersten vleugel werd toen de rijdende batterij Krahmer bij haar

1) Idem, 438-9.
2) de T'Serclaes. II, 7.
3) de Bas. III, 634. de T'Serclaes. III, 372.

ingedeeld; de 1e brigade Detmers werd voor de rechtstreeksche verdediging van Braine l'Alleud' bestemd; de toen bij haar ingedeelde voetbatterij Lux kwam met 2 bataljons dier brigade in reserve N.O. van de plaats, veilig op den binnenvleugel bij den korenmolen, welke vermoedelijk heeft gediend tot waarnemingspunt. 1) Daar zoowel de Bas als deze met Graaf de T'Serclaes en ook Wüppermann op de plans van het slagveld bij de 2e en bij de 3e Divisie een afzonderlijke „munitiecolonne" inschetsten — Wüppermann noemt het officieel „munitietrein der 2e-3e Divisie" 2) — een begrip, dat in dit troepenverband in de sterktestaten noch in de rapporten voorkomt, vermoed' ik, dat de logge batterijen van 43 voertuigen — een samenvatting van een batterij à 8 stukken + haar munitievoertuigen + een infanteriemunitietrein — zich bij het gebruik te velde reeds als ondoelmatig hadden doen kennen, zoodat men was gekomen tot een meer moderne splitsing in de eigenlijke batterij van 8 vuurmonden met hare artilleriecaissons, en een munitietrein, bestaande uit de infanterie- en cavaleriecaissons. 3) Zoo schreef van Löben Sels: „Wij zijn genegen om aan te nemen, dat de infanteriekaissons bij het hoofdkwartier der divisiën waren." 4)

Divisie Chassé legerde op 6 K.M. tegenover den vijand, die in den avond van 17 Juni doordrong tot het gehucht Bois Seigneur Isaäc. Hoewel 3 bataljons der Divisie uit Zuid-Nederlanders bestonden, was de ontvangst door de

---

1) De opstelling van Divisie Chassé in deze phase vindt men op plan IX van de T'Serclaes en schets 8 van Wüppermann. Bedoelde 2 bataljons en batterij Lux bivakkeerden nabij den N. uitgang der plaats, iets ten Z. van het tegenwoordige kerkhof. De korenmolen bestaat niet meer.

2) Zijn schetsen. 8 en 9.

3) Zie hieromtrent nader blz. 118-20. Bij sommige Divisiën was met „de groote bagagie" ook „al het overtollige materieel der artillerie" reeds 15 Juni teruggezonden (de T'Serclaes III, 294-6; zie echter 310, waar blijkt, dat het 16 Juni bij Quatre Bras nog aanwezig was); daaronder zal men stellig geen munitievoertuigen hebben gerekend. 17 Juni zijn de groote trein, maar ook de reserve-artillerie onder luitenant-kolonel Holsman door Brussel teruggezonden tot Vilvoorde. Onder die afdeelingen is den 18en 's avonds een paniek uitgebroken; vele voertuigen ijlden verbandeloos terug tot Mechelen, Antwerpen en verder (de Bas. III, 807-8).

4) IV, 457-8, noot.

bevolking van Braine l'Alleud weinig voorkomend. „Zelfs voor geld wilden de inwoners niets afgegeven; alle deuren werden gesloten. Later werden deze op bevel geopend en de soldaten, van welke, ten gevolge der gebrekkige verpleging, een groot deel zeer hongerig was, van het noodige voorzien". 1) Behalve de invloed onzer officieren werkte hier voornl. gunstig de gestrengheid, waarmede kolonel Detmers elk willekeurig optreden tegenover de bevolking onderdrukte. Gebruik van de ter plaatse aanwezige voorraden was een uitkomst, want de verpleging liet alles te wenschen over, daar de leverancier, met wien onze intendance contracten had gesloten, zijn verbintenissen vanaf 17 Juni absoluut niet kon nakomen in verband met de zeer belangrijke troepenverplaatsingen op dien dag. Te gewenschter waren behoorlijk onderdak en verpleging, omdat na een schier ondragelijke warmte op 17 Juni een allerhevigst onweer volgde, dat zich tot middernacht ontlastte in onophoudelijk stroomenden regen. Roorda van Eysinga, als jong luitenant der infanterie ingedeeld bij brigade Detmers, schreef daaromtrent: „de geesten, welke over deze aarde waken, openden de sluizen des hemels; golvende stortregens daalden, herschiepen de graanvelden in zeeën, het land in een moeras... Wij trokken in Braine la Leu en legerden ons in de straten, doch de regens waren zoo hevig, dat elke straat een rivier scheen. De honger was hevig." 2)

De wederzijdsche strijdkrachten werden dien nacht door ratelende donderslagen verder in hun rust gestoord; de troepen stonden tot de enkels in het water. 3) Zij konden op den vetten doorweekten bodem geen rust vinden, terwijl het natte hout voor de bivaks niet wilde branden. Van alle nabij Waterloo opgemarcheerde troepen was brigade Detmers, waarbij *toen* batterij Lux, nagenoeg de eenige, die in een bewoond oord onderdak en eenige verpleging vinden kon. 4)

(Wordt vervolgd).

---

1) Wüppermann, 91 en 104. de Bas. III, 634-5. de T'Serclaes. II, 22.

2. De Recensent, ook der recensenten. 1831. II, 292-5.

3) Verslag 2e Divisie bij de T'Serclaes. III, 328-30.2 „Die nagt was verschrikkelijk; het hield niet op van te stortregenen." Daar staat 326, dat het reeds tegen den nam. was gaan regenen.

4) de Bas. III, 635-6 en 638. de T'Serclaes. II, 21-2 Wüppermann, 80, 90 en 91.

Busken Huet over Thorbecke als redenaar en stilist.

In zijn bekend artikel „de Tweede Kamer en de Staatsbegrooting voor 1865" in de Gids van genoemd jaar schrijft Cd. Busken Huet: „Uit het oogpunt van den stijl gezien in elke redevoering van den heer Thorbecke, elk zijner memoriën van toelichting, overdreven gesproken, eene geniale kakografie. Het krielt er van ongrammatikale beknoptheden, van grooter en kleiner geweldenarijen aan de taal gepleegd. Slag op slag worden de regten dier schoone opgeofferd aan eene eigenzinnige concisie, hare bevalligheden versmaad ter wille van eene in manier ontaarde breviloquentie. De heer Thorbecke is zoo bevreesd voor het euvel der breedsprakigheid, dat hij er kortademig van wordt. De gedachten stroomen niet bij hem met statigheid over eene diepe bedding en langs grootsche oevers, maar worden door elkander geschud als passagiers in een oud spoorwegrijtuig van de derde klasse: harde banken op een versleten onderstel.

Mr. C. BAKE.

Een oud gebruik.

In een artikel over Prof. J. M. Schrant (1783-1866) in de Vlaamsche Gids van Juni 1931 leest men, dat het David de tuinman was, die bij het overlijden van zijn meester naar de korven ging om de droeve gebeurtenis aan de bijen mede te deelen.

Zou dit gebruik nu nog bestaan?

Mr. C. BAKE.

Van Speyk.

In de Indische couranten van Febr. 1933, vindt men o.a. het bericht: „dat verschillende regeerings-instanties bewijzen ontvingen van medeleven van de burgerij, o.a. van een *achterkleinzoon* van Van Speyk, die gaarne in

de gelegenheid wordt gesteld den naam van zijn voorvader in de Geschiedenis te doen herleven. Demonstraties van loyaliteit zullen in de verschillende plaatsen worden gehouden".

Het mag van algemeene bekendheid worden geacht, dat Van Speyk *ongehuwd* overleed, wat evenwel niet uitsluit, dat hij nakomelingen naliet. Is het bericht uit Batavia juist en weet een onzer Indische lezers dit nader te bevestigen en aan te vullen?

M. G. W.

De familie Wittebol.

Door W. A. Askamp Jr. en J. G. A. v. Hogerlinden.

Men zal zich herinneren, dat deze familie zich bezig hield, met vervenen van turf, en steeds verder van Hazerswoude, waar zij dit bedrijf begonnen, de Rijnstreek doortrokken, en later landbouwers werden, daar zij grootgrondbezitters waren. Wij vonden hen ook te Aarlanderveen, en volgen hier de uittreksels uit de Trouw-, Doop- en grafregisters, welke zich nu op 't Rijksarchief te 's Gravenhage bevinden, en wel der Gereformeerde Kerk.

26-10-1743. zijn bij ons in wettigen ondertrouw opgenomen: JACOB VAN RHEE, weduwnaar van NEELTJE KRIJGER (overl. 9-12-1742) wonende tot Aarlanderveen, met MAARTJE CORNELISZE WITTEBOL, j.d., geb. te Langeraar en wonende tot Rhijnsaterswoude, welke voornoemde personen op tijd getrouwd zijn.

15-2-1767. JACOB PIETERSZ. WITTEBOL: weduwnaar Lysje OLINGH, van Oudshoorn, nu wonend te Mijdrecht, met THEODORA WIJKERLAAN, j.d. van Zevenhoven en nu wonende te Mijdrecht, en zijn getrouwd te THAMEN.

13-8-1769. CORNELIS PIETERSZ. WITTEBOL (geb. 23-9-1742) j.m. met HUIBERTJE VAN ZEBEN, j.d., geb. te Kamerik, mede wonende alhier.

20-3-1774. CORNELIS VAN DER POEL, j.m. met STIJNTJE PIETERSE WITTEBOL (geb. 30-6-1750) beijden geboren en wonende alhier.

16-2-1777 (in trouwboek Nieuwhoop staat 11-10-1776) trouwen GERRIT KLAASZ. DE PAUS, j.m., geboren en wonende te Nieuwkoop, zijnde van de Roomsche Religie, met TRIJNTJE PIETERSE WITTEBOL, geboren en gewoond hebbende alhier, en van de Ger. Religie, doch thans wonende onder Noorden, en zijn getrouwd te Nieuwkoop.

Uit het doopboek Aarlanderveen Ger. Kerk het volgende:

4-7-1745. LEENDERT, zoon van PIETER WITTEBOL en MAARTJE DWALING. (Dit echtpaar huwde te Oudshoorn). Hun kinderen zijn No. 1 deze Leendert, die vermoedelijk 21-12-1808 als echtgenoot van ELISABETH VAN ROOIJEN te Hazerswoude sterft.

No. 2. Gedoopt 23-9-1742. CORNELIS zoon van PIETER CORN. W. en MAERTJE JACOBS DWALING (Een Leendert geb. 16-4-1741 stierf op 4-7-1745, de dag waarop LEENDERT No. 2, geb. werd).

30-7-1748. STIJNTJE, jong gestorven, want op 17-5-1750 STIJNTJE (zie 20-3-1774).

Op 2-12-1753 gedoopt TRIJNTJE, getuige Leentje Jacobs Dwaling (zie 16-2-1777).

De kinderen van Jacob van Rhee en Maertje Corn. Wittebol zijn reeds onder Esselicherwoude beschreven, en volgt op 21-2-1759. ANNETJEN dochter van CORN. JANSZ. WITTEBOL en MACHTELD GROENEVELD, getuige Geertje Spoormaker.

8-4-1770. WILLEM, zoon van JACOB PIETERSZ. W. en THEODORA WIJKERLAAN.' † 6-7-1771.

18-8-1771. WILLEM, zoon van JACOB PIETERSZ. WITTEBOL en THEODORA WIJKERLAAN.

15-11-1770. MARGJE dochter van CORN. PIETERSZ. WITTEBOL en HUIJBERTJE VAN ZEBEN.

6-9-1772. PETRUS zoon van CORN. PIETERSZ. W. en HUIJBERTJE VAN ZEBEN.

10-10-1773. PIETERTJE, zelfde ouders.

13-8-1775. PETRUS EN NIESJE, zelfde ouders.

27-4-1777. CORNELIS van dezelfde ouders.

Het echtpaar Corn. van der Poel en Stijntje Pieterse W. hadden 3 kinderen: op 10-7-1774 JAN. Op 14-2-1776 en 16-8-1778 MARGJE.

PIETER CORN. WITTEBOL, echtgenoot van MAARTJE DWALING, sterft 27-10-1771.

MAERTJE WITTEBOL, echtgenoote van J. VAN RHEE sterft 7-11-1758.

Te Noorden-Zevenhoven, geeft JACOB WITTEBOL, 3-7-1789, het overlijden van zijn vrouw THEODORA WIJKERLAAN aan, terwijl we daar 23-10-1789 de ondertrouw vinden, van JACOB W. wedr. van TH. WIJKERLAAN, zullende zich begeven in huw. state. met GRIETJE VAN VLIET, laatst wede. van JAN DE VOGEL, beijden te Noorden.

We namen daar ook nota van een acte van 24-8-1785. Compareerde als voore JACOB W. dewelke verklaarde dat zijn zoon KOERT W. van voornemens was zich in de huw. state te begeven met LIJSJE ARIJSSE DEGRAAF, voor welks dezelfs vader ARIJS DE GRAAF mede compareerde, betuijgende dat beijden, de jonge lieden al omtrent 3 jaren te Noorden hebben' gewoond, en verzochten ons voor beijden acte.

Vreemd is het dat 6-10-1786 compareerde ter secretarie van Zevenhoven-Noorden KOERT JACOBSZ. W. j.m. geboortig van Mijdrecht en wonende te Noorden, zullende zich begeven ten huw. state met Aagje Willemse FOKKERT

geb. en won. te Noorden.

Het huwelijk met Lysje de Graaf schijnt dus niet plaats gehad te hebben.

Te Noorden huwde ook. CORNELIS W. (geb. 27-4-1777 te Aarlanderveen) j.m. van Aarl. veen, met MARIA GENIE, meerd. j.d. geb. tot Rhijnsaterswoude, beijde wonende in de Noordsche buert, onder deze ambagte, op 8-7-1798.

In het naburige Leimuiden, werd gedoopt 24-1-1796, (geb. 16-1) HUIG. zoon van JAN WITTEBOL en MEIJNSJE VAN CAMEREN, get. Simon Zwanenburg en Dirkje Wittebol. In het trouwboek van Zevenhoven. vonden wij ook nog op 14-4-1819. Geven zich aan de schout Ambrógió, ambtenaar van den Burg. Stand, Johannes Henneke, oud ruim 24 jaar, gedoopt te Waverveen, wonende te Zevenhoven, zoon van Christiaan en Catharina Nagtegaal overleden, en LIJSJE WITTEBOL, wonende te Zevenhoven, gedoopt te Nieuwkoop, oud ruim 24 jaar — dochter van KOERT, overleden en Aagje Fokkert, wonende te Noorden en zijn gehuwd 25-4-1819.

JACOB WITTEBOL, geb. 16-9-1796 geeft zich 20-2-1824 aan om te huwen met LIJSJE VAN LEEUWEN, oud 20 jaar. Hij was zoon van Koert. en Aagje Fokkert, zij was dochter van Korstiaan en Dirkje de Rooij, zij huwden 29-2-1824.

Te Thamen werd gevonden, de doop van KOERT WITTEBOL op 18-1-1764, en PIETER W. gedoopt op 18-11-1766, vader JACOB en moeder LIJSJE OLINGH.

Op 8-4-1770 gedoopt Willem, overl. 6-7-1771 — getuige JANNETJE BOSHOF.

18-8-1771 ged. WILLEM sterft 5-4-1790, getuige Stijntje Pieters WITTEBOL. —

De twee laatste kinderen gedoopt te Aarlanderveen. De zeer gebrekkige registers (het zijn eigenlijk maar schriften) van Mijdrecht, geven nogal verwarring, doordat we hier ook namen uit andere gemeenten vinden:

Trouwen Mijdrecht — 1763? Jacob Pietersz. W. en Lijsje Olingh.

1767. Pieter Olingh en Lysje Wittebol, alsook Jacob W. en Theod. Wijkerlaan.

1792. Cornelis Mooij en Pieternella Cornelis Wittebol.

Ook hebben hier gewoond Jacob Braam en Antje Wittebol, daar deze zijn vrouw op 27-11-1810 ter begraving aangeeft, alsook op 2-2-1811 zijn kind Klaas. Den 30-12-1779 wordt te Mijdrecht, de vrouw van Pieter Olingh, Lijsje Wittebol en 7-10-1805: Stijntje Wittebol, huisvrouw van Cornelis van der Poel aangegeven ter begraving.

Uit de registers van Zevenhoven, noemen wij nog de doop van Theodora Wijkerlaan op 26-12-1746, vader Willem Fransz. moeder Jannetje Hendriks Hoogenboom.

Het huwelijk van Willem Fokkert op 17-12-1762 met Anna Oudenes van Woerden.

Op 17-12-1781. Jacob Wittebol van Noorden geeft aan 't lijk van Willem Wijkerlaan.

Te Zevenhoven wordt ook nog gedoopt PIETER, ouders Jacob Pietersz. Wittebol en Theodora Wijkerlaan. Doopgetuige Stijntje Pieters Wittebol.

Geboren 22-5 en gedoopt 25-5-1800. In 't Blokland onder Stichtsche gedeelte met toelating te Thamen, een kind Dorothea, ouders Cornelis de Haas en Margje Wittebol, getuige Huijbertje van Zeeben.

Jacob Wittebol geeft ter begraving aan zijn kind Jannetje (ged. 6 Juni 1779) op 24-6-1779 en op 29-1-1781 zijn kind Pieter, (ged. 12-11-1780). Op 8-4-1801 geeft de huisvrouw van Koert Wittebol 't lijkje aan van haar kind Harmanis, ged. 15-2-1801.

Uit de zeer gebrekkige registers van Mijdrecht volgen hier nog wat aanteekeningen:

Op 25-4-1768 — 24-3-1769 — 26-7-1769 kinderen van Jacob Wittebol begraven.

Op 30-4-1791. Een kind van Koert Wittebol begraven.

Op 23-4-1800. Petrus Wittebol; waarschijnlijk gedoopt 8-11-1778.

Op 26-1-1801. Cornelis Wittebol — en 30-3-1805 een kind van Koert Wittebol.

Op 3-9-1810. Marijtje, dochter van Cornelis de Haas en Margje Wittebol.

Op 4-6-1799 — 17-11-1798 — twee dochters van Corn. Mooij en Pieternella Wittebol terwijl 10-8-1774 — 2-12-1774 — 21-11-1779 en 10 + 19 Febr. 1780 — 220-8-1783 en 18-4-1786, kinderen begraven van Pieter Olingh en Lijsje Wittebol. Gedoopt te Mijdrecht.

28-4-1748 Stijntje — 20-7-1848 Stijntje — bij geen van allen worden ouders genoemd — 21 Oct. 1753 en 15-12-1754. Jacob — 18-1-1764. Koert Wittebol 24-1-1768. Jannetje — 12-2-1769. Maritje — op 23-12-1774. Jacob zoon van Pieter — 17 Sept. 1780. Gerrit — 25-8-1782 Niesje — 29-1-1792 Lijsje. In Nieuwkoop--Noorden vonden wij: Kinderen van Koert Wittebol, ged 18 Jan. 1764 en Aagje Fokkert (geb. te Noorden 27-6-1765) en gehuwd 6-10-1786. Lijsje. 10-7-1787 — Willem — 17-8-1788 — Jacob 19-7-1789 † 30-10-1789. Lijsje. 7-11-1790 te Thamen — Jacob — 8-11-1793 — Lijsje — 26-1-1795, zij huwt 25 April 1819 te Zevenhoven — Jacob — 6-2-1798 — Pieter ged. 3-9-1799

Pietje ged. 3-9-1799 — Grietje ged. te Thamen 1-5-1802 en Johannes ged. te Thamen op 4-12-1806. De vader Koert stierf te Uithoorn. 23-4-1810.

Het echtpaar Gerrit Claasz. de Paus en Trijntje Pieters Wittebol, gehuwd te Nieuwkoop 11-10-1776, hadden in 1777 en '78 2 kinderen Alida en Maria, na overlijden van haar man, huwt zij, aldaar 30-5-1783 met Hendrik Broeder. hiervan 5 kinderen Maartje Broeder op 2-5-1784 — Leendert 27-1-1788 — Maartje ged. 19-7-1789 — Barth. 20-11-1791 — Stijntje 13-10-1793.

Uit de registers van den Burg. Stand van Nieuwkoop, vermelden wij nog.

WILLEM WITTEBOL — geb. 17-8-1787 te Zevenhoven, als zoon van KOERT en AGATHA FOKKERT. huwde te Nieuwhoop op 5-1-1816 met Yda van Duuring, geb. 24 Jan. 1790 te Nieuwkoop, als dochter van Jacob van Duuring overl. 12-8-1808 en Armijntje van Oost. Het gezin vertrekt naar Zevenhoven, waar in 1820 Mijntje, in 1827 Jacob en 4-7-1830 Koert geboren worden

Den 17-5-1861 huwde te Nieuwkoop, Willem Wittebol, als weduwnaar van Yda van Duuring met Sophia Schellingerhout, j.d. 29 jaar, dochter van Gerrit en Jannetje Zuidervaart, beiden overleden. Kinderen Agatha op 8 Sept. 1862 geboren, Gerrit geb. 28-5-1865 † 11 Dec. 1865.

Willemijntje op 11-6-1867, aangegeven door den verloskundige Gerardus Japikse, daar de vader 3-2-1867 overleden was te Nieuwkoop.

Mijntje Wittebol geb. 1820 te Zevenhoven (dochter van Willem en Yda van During) huwt als weduwe van Arie de Gans op 11-12-1868, met Jan Tork j.m. 228 jaar, zoon van Bernardus Tork en Cornelia Meerleveld te Nieuwkoop.

Zij sterft 2-1-1890 aldaar. Jacob Wittebol, geb. in 1827 te Zevenhoven, als zoon van Willem en Yda Duuring, huwt 18-2-1858 te Nieuwhoop met Marijtje Vermij, weduwe van Jan Oudshoorn, 33 jaar, dochter van Pieter Vermij en Lysje Oudenes, beiden overleden.

Kinderen:

27-11-1859 Pieter — overl. 29-5-1781.
Yda Neeltje geb. 17 Sept. 1800 — overl. 26-22-1863.
Gerrit geb. 31-10-1863 — overl. 19-7-1871.
Floris, geb. 31-10-1863 — overl. 23-11-1863.
Yda Neeltje, geb. 23-4-1867 — overl. 7-5-1867.
Yda Cornelia 15 Sept. 1869 allen te Nieuwkoop.

Koert Wittebol: op 4-7-1830 geb. te Zevenhoven, zoön van Willem en Yda van Duuring — huwt op 8-4-1853 te

Nieuwhoop met Adriana Spruijt jonge dochter 24 jaar, dochter van Huibert Spruijt en Jannetje Konijnenburg.

Kinderen:

Huibert 31-12-1854 — overl. 24-7-1871 te Nieuwkoop.
Willem — 10-4-1856 — overl. 8-7-1871.
Hendrika — 18-11-1859 — overl.l 13-12-1859.
Yda — 4-12-1860 — overl. 21-1-1871.
Hendrik — 11-8-1863 — overl. 28-9-1864.
Arie — 15-10-1865 — overl. 6-7-1871.

Wilhelmina — 4 Maart 1869, deze huwde 1-4-1892 te Nieuwkoop met Thomas van der Neut geb. 1-5-1869 te Nieuwveen.

Huibert, geb. 25-10-1872, huwde omstreeks 1900, met Aletta van Zanten, geb. 6-7-1875 te Kockengen, kinderen: Leendert geb. 27-6-1903 te Utrecht — Koert geb. 4-4-1905 te Nieuwkoop — Gijsbertje 15-11-1906 te Nieuwkoop en Adriana 12-9-1908 aldaar. Na 1908 schijnt Alletta van Zanten, overleden te zijn, want Huibert Wittebol trouwd 27-7-1911 te Nieuwveen met Margaretha van der Lee.

Kinderen zijn Gerrit 2-6-1912 — Hendrika 23-11-1913 — Mijndert 14-6-1915 — Willem geb. 4-8-1916 overleden 20-4-1917.

Anton geb. 29-3-1921 — Hendrik geb. 31-7-1922 allen te Nieuwveen.. Het gezin woonde in 1909 ook nog te Alphen a.d. Rijn.

Nu volgt, Agatha Wittebol, de laatste dochter van Willem Wittebol en Sophia Schellingerhout, geb. 8-9-1862, zij huwde 22-9-1883 met Hendrikus Greveld, oud 25 jaar te Nieuwkoop, zij stierf 15-6-1893 aldaar..

1-10-1883 overleed te Nieuwkoop Jacob Wittebol, echtgen. van M. Vermeij.

18-11-1904 stierf Koert Wittebol — 74 jaar oud echtgen. van Adriana Spruijt. Adriana Spruijt overl. eveneens te Nieuwkoop 23-12-1905, geb. aldaar 12-11-1828. Te Nieuwkoop, troffen we nog een gezin aan, dat niet verwant was aan de hiervoor genoemde personen, en volgen deze:

Vader: Cornelis Wittebol, geb. 15-6-1888 te Wognum.
Moeder: Huibertje van Dongen geb. 4-11-1884 te Sprang.
Kinderen: Maartje geb. 3-7-1911 — Johannes Cornelis geb. 29-6-1912 — Teuna Antonetta geb. 20-11-1916 — al deze (drie) te Sprang.

Cornelis geb. 20-7-1922 te Nieuwkoop, alwaar het gezin 19-8-1921 gevestigd. Te Nieuwveen overleed 20-9-1883

Hendrikje Wittebol, weduwe van Mattheus Stolk — oud 79 jaar.

Trouwboek Nieuwkoop blz. 72: vermeld nog Peternella Cornelis Wittebol j.d. geb. te Aarlanderveen, wonende te Noorden, zullende trouwen met Cornelis Pietersz. Mooij j.m. geb. en won. te Mijdrecht 1-11-1792.

In het Doopboek van Nieuwkoop wordt een doop vermeld van Huijbertje dochter van Cornelis Wittebol en Maria Genie, getuige Petronella Mooij volgens opgave van den vader geb. 21 Nov. 1798 onder Zevenhoven.

en op 4-4-1802 — Cornelis — zoon van Cornelis W. en Mietje Genie, het kind is geboren 30-3-1802 te Noorden onder Zevenhoven.

Verwijzend naar het doopboek van Nieuwe Wetering: op 2-12-1759, wordt de doop vermeld van Cornelia — vader Gerrit Eijtgens (Ytgens), moeder Stijntje Franse Wittebol — op de suydsyde, bij de lange weg van N. Wetering.

Van den ambt. der Burg. Stand te Mijdrecht ontvingen wij nog, dat zijn geboren aldaar — op 3-6-1811 — Pieter zoon van Jan Wittebol en Antje Heugen. Op 5-8-1812 — Martinus, overl. 15-10-1812- — Op 23-8-1813 Catharina en op 27-3-1816 Petrus, sterft 20 Jan. 1817. Op 23-10-1817 Maria en op 1 Mei 1820 — Petrus — allen kinderen van dit echtpaar.

Pieter geb. 3-6-1811 — stierf 4-3-1814 — en een zoontje Jan sterft 19 Mei 1820 10 jaar oud — ook uit dit gezin.

Verders dat 14-1-1822 gehuwd zijn Gerrit Wittebol oud 41 jaar, zoon van Cornelis en Huibertje van Zeeben, wonende te Mijdrecht, en weduwnaar van Machteld Blonk, overleden te Ouder-Amstel, en Maartje Verheul, oud 34 jaar, dochter van Arie en Matje van Wieringen.

Te Thamen (Stichtsche gedeelte) vonden wij het eerst huwelijk van Gerrit W. meerd.j. jongeman won. alhier en Maggeltje, meerderj. jonge dochter, trouwen 21-12-1806 aldaar wordt hen geb. 21-11-1809, Cornelis — getuige Niesje Wittebol.

Te Bilderdam, een onderdeel van Kalslagen, later gevoegd bij Leimuiden, werden gedoopt Teunis op 4-5-1794 geboren, ouders Jan Teunisz. van Iperen en Dirkje Huijgen Wittebol, welke gebeurtenis, 24-8-1795 en 20-11-1797 als ook 22-3-1800 met een Huijgen, Cornelis en Marijtje plaats had, doopgetuigen waren Meynsje v. Gameren, Elisabeth Huygen Wittebol, Marijtje van Dipten.

In het naburige Thamen, werd gedoopt 7-11-1790 Lijsje dochter van Coert Wittebol en Aagje Fokkert; en van dezelfde ouders op 4-12-1806 een zoon Johannes, als óók

op 1-5-1802 — Grietje waarbij als getuige Ida Mension.

Den 20-9-1795 Cornelis, zoon van Corn. de Haas en Marietje Cornelis Wittebol. —— Marietje Cornelis Wittebol en . 22-10-1797, Dora — 30-1-1803 — Pietertje en 3-4-1804 Huibertje van dezelfde ouders, getuige Huibertje v. Zeben, en Niesje Wittebol.

Ook werd te Thamen ged. 919-7-1808 Elisabeth dochter van Cornelis Mooij en Pieternella Wittebol. In het register op het begraven te Uithoorn (gedeelte Thamen) nog eenige vage gegevens — en wel:

18-8-1802 Een kind van Koert Wittebol op het kerkhof.

30-4-1807 Een kind van Koert Wittebol op het kerkhof.

25-8-1807 Een kind van Cornelis Wittebol op het kerkhof

29-3-1808 — Jacob — op 21-4-1810 — Koert en 23-5-Jacobus Wittebol.

Het aangrenzende Waverveen; meld in zijn doopregister der Geref. Gemeente 19 geb. 23-2-1800 gedoopt Jacobus, zoon van Cornelis Wittebol en Mietje Genie.

8 geb. 16-12-1805 gedoopt Petrus, zoon van dezelfde ouders, getuige Huibertje van Zeben, (deze Huybertje van Zeben, werd 17-8-1749 te Kamerik gedoopt als dochter van Pieter en Niesje Sijdervelt), het kind Petrus stierf 13 dagen oud.

Geb. 15-8 en ged. 2-9-1804. Lijsje, dochter van Abraham van Dam en Niesje Wittebol.

Geb. 8-6 en ged. 15-6-1806. Cornelis, en op 26-8-1807 Krijntje van dezelfde ouders van Dam-Wittebol. Bij allen was doopgetuige Petronella Wittebol.

In de R.K. Doopboeken, van Waverveen, werden gevonden:

23-Oct.-1779. Jacobus, zoon van Jan Wittebol en Catharina Uhlemann 15-12-1780 Everhardus — 6-5-1785 Joannes — 9-7-1787 Catharina — 16-8-1789 Joanna — 1 Sept. 1791 — 14-1-1795 en 18-10-1796, drie kinderen met den naam Jacobus, de moeder werd nu Cath. Oeleman genoemd. In de registers van Waverveen komt de naam Jan Wittebol als R.K. Armmeester herhaaldelijk voor, en geeft hij onder de classis van f 3 op 28-10-1779 — 1-9-1791 en 14-1-1795 kinderen aan, alle drie Jacobus Wittebol geheeten.

Hendrik Colijn (zwager) doet aangeving van 't lijk van Jan Wittebol overleden 16-11-1802, onder de classis van f 3. dezelve geeft aan 't lijk van Trijntje Oeleman, weduwe Jan Wittebol, behoorende onder de classis van f 3 actum 19-11-1802, om van de twee lijken conform d'ordonnanties op 't begraven te voldoen.

22-12-1806 is doopgetuige Catharina Jans Wittebol, bij den doop van het kind Catharina, dochter van Hendrik Colijn en Cornelia Oeleman.

De R.K. Registers van Abcoude-Baambrugge, de z.g. Proostdij en Aasdom, meldt ons vele personen van den naam Wittebol, het is ons niet mogen gelukken, vast te stellen, vanwaar zij ' kwamen.

16-2-1743. Gedoopt Maria, ouders Jacob Wittebol en Johanna Franken Boer. —

8-2-1745. Gedoopt Petronella, ouders Jacob Wittebol en Johanna Franken Boer.

10-2-1748. Gedoopt Jan, dezelfde ouders, doopgetuige Cornelia Claesse Wittebol.

4-4-1765. Gedoopt Johanna, ouders Nicolaas Jacobsz. Wittebol en Alijdis Pieterse Pol. doopgetuigen Jacobus Klaasz. Wittebol en Anna Jacobs Wittebol.

5-5-1766. Maria, zelfde ouders, doopget. Niesje Aardse van Sparwoude.

25-12-1767. Jacob zelfde ouders, doopget. Jacob Wittebol en Johanna Franken de Boer.

8-9-1769 Maria — 30-5-1771 Petrus — 23-2-1772 Agnes — 31-8-1774 Nicolaas — 21-5-1777 Marijtje en 28-3-1780 Jaapje allen van Nicolaas Jakobsz. Wittebol en Alijdis Pieterse Pol — het laatste kind had tot doopgetuige Jannetje Wittebol.

24-Nov. 1787. Gedoopt Jacob — ouders Klaass Wittebol en Neeltje Dirks Cruijff (kantteekening gehuwd 31 Jan. 1786), getuigen Jan Wittebol en Grietje de Haas.

15-2-1790. Gedoopt Grietje — ouders Klaas Wittebol en Neeltje Cruijff.

17-2-1802 gedoopt Johannes en Petrus — 6-5-1804 en en 29-9-1806 Aaltje en Johanna — vader Hermanus Martense en Maria Wittebol, getuige Johanna Wittebol.

6-6-1808. Gedoopt Catharina — vader Jan Wittebol en moeder Anna Heuger, doopgetuige Anna Wittebol — 10-2-1809 wordt te Waverveen-Botholl van dezelfde ouders gedoopt Johannes, getuigen Matje en Evert Wittebol.

Den 29-9-1812 wordt gedoopt Clasina — vader Franciscus Donisse, moeder Catharina Wittebol wonende te Proostdij-Abcoude, dit gezin te Vinkeveen teruggevonden als volgt. Gehuwd alhier 15-2-1812' François Donicie, oud 21 jaar, wonende te Abcoude, zoon van Herman Donicie en Colin van der Meer, en Catharina Wittebol oud 24 jaar, dochter van Jan Wittebol en Catharina Oeleman.

Op 21-7-1814. Gehuwd te Vinkeveen Cornelis Schouten, oud 27 jaar, zoon van Jan Schouten en Cornelia Hansen

en Johanna Wittebol, oud 24 jaar, dochter Jan en Cath. Oeleman. Op 9-7-1820 is te Vinkeveen ongehuwd overleden, Evert Wittebol, oud 40 jaar geb. of gedoopt 15-12-1780 te Abcoude, ouders Jan en Cath. Oeleman.

Mej. Anna Wittebol, wede. Cornelis Schouten, geb. 16-8-1789 te Abcoude is te Vinkeveen overleden 27-10-1851.

Te Amsterdam overleed 15-12-1821. Jacoba Wittebol gehuwd met Jacob Pureveen, zij was gedoopt te Abcoude 28-3-1780. Ook huwde te Amsterdam 4-4-1710. Jan de Koninck — Instrumentfabrikant, 25 jaar, met Aeltje Wittebol, 25 jaar van Abcoude — haar ouders overleden. Dit bewijst dat de Wittebol's reeds lang te Abcoude woonden.

De op 1 Mei 1829 te Wilnis geboren Petrus Wittebol, zoon van Jan en Antje Heuger is of was de latere Pastoor P. Wittebol te Achteveld, hij leefde in 1890 nog.

Ook kwamen we te Wilnis het echtpaar C. v.d. Poel-Stijntje Pieters Wittebol van 1781-1790 in de Doopregisters en wel met 6 kinderen tegen.

Het Bureau van den Burg. Stand te Wilnis, meldt ons nog, dat aldaar overl. is 11-1-1830 Cornelis. geb. te Noorden in 1802, zoon van Cornelis en Mietje Genie en op 18-12-1848 Maria geb. te Mijdrecht in 1812, dochter van Jan en Antje Heuger Jacobus Wittebol: geb. 12-2-1795 te Waverveen — zoon van Jan. W. en Catharina Oeleman, huwde te Gemert, met Johanna Catharina van den Eijnden, j.d. geboren te Gemert op 27-11-1805. Kinderen:

Johannes Nicolaas, geb. te Gemert 22-9-1836.
Eduardus Hendrik, geb. te Gemert 8-11-1838.
Johannes Petrus Augustinus, geb. te Gemert 2-3-1840.
Maria Petronella, geb. te Gemert 22-12-1841.
Antonetta, geb. te Gemert 13-5-1843.
Petrus Alphonsus Benjamin, geb. te Gemert 15-8-1845.

Johannes Nicolaas, geb. 22-9-1836, huwde te Gemert, met Wilhelmina Zwijsen, geboren te Oisterwijk 21-3-1846, zuster van Mgr. Zwijsen, bisschop van 's Bosch; waarheen dit gezin vertrok. Kinderen:

Catharina Cornelia — geb. te 's Hertogenbosch — 13-4-1869, zij was te R'dam gehuwd met B. van Dalen.

Leonardus Ignatius — geb. te 's Hertogenbosch 31-7-1870, ging naar O.-Indië en repatrieerde 25-4-1904. Hij huwde te R'dam met zijn broeders weduwe. en 9-10-1919 werd hen een zoon Leonard geboren.

Alphonsus Petrus, geb. 18-11-1872 te 's Bosch, overl. te R'dam in 1913.

Johannes Jacobus, ook wel Joh. Wilhelmus Jac. geb,

te 's Bosch 29-6-1873, huwde te R'dam op 30-5-1898 met Maria Dingina Swaters, geb. te Gorinchem 22-6-1876. Hij stierf te R'dam 13-7-1901, en had 2 dochters, Johanna Maria geb. aldaar 15-3-1899, gehuwd met Petrus Paulus Johannes Arnouts (geb. R'dam) op 30-12-1920 en Eva Bernardina, geb. te R'dam 19-9-1900, gehuwd 21-4-1927 te R'dam met Herman Anton Haenen, geb. te Weert 8-10-1898. Maria Dingina Swaters huwde met Leonardus Ignatius (geb. 31-7-1870 te 's Bosch).

Hendricus Antonius Wittebol, de vierde zoon, geb. te 's Bosch 11-2-1878, overl. te Rotterdam in 1910. Te Rotterdam werd in dit gezin, dat hierheen uit 's Bosch vertrok op 20-3-1880 geb. Anna W. in 1881 en Josephus Hubertus W. op 7-3-1883 geboren.

Het geslacht Bousquet.

Doorfamiliebetrekking had DIT GESLACHT mijn aandacht getrokken, en had ik ook eenige leden daarvan leeren kennen, en zelfs eenig verband daarin gevonden, maar dit was toch nog vrij onvolkomen, en zóó trachtte ik mijn kennis hieromtrent te vermeerderen, waartoe alhier in Amsterdam, waar het reeds gedurende eenige generaties gevestigd was, en tot de Waalsche gemeente behoorde, alle gelegenheid bestond. Bij onderzoek in Oudere jaargangen van dit tijdschrift vond ik in dien van 1889 (blz. 363 en vgl.) een fragment genealogie, dat echter maar gedeeltelijk licht gaf, en alleen de overlevering bevestigde, dat het uit Frankrijk stamde, zonder meerdere gegevens, en waarvan een meer GEREGELDE STAMREEKS, welke de afstammelingen van slechts één tak bevatte, begon met LOUIS BOUSQUET, koopman te Amsterdam, geb. in 1746 en GEHUWD met JOHANNA CATHARINA of JOHANNA ADRIANA DE WIT.

Door familieoverleveringen, en verdere archief-studie ben ik nu in staat gesteld een completer overzicht mede te deelen, ofschoon ook dit nóg lang niet vólledig is, eerstens doordat mij nog de afstammelingen van gemelden Louis na 1889 ontbreken, en tweedens, omdat ik nog de geboorte van een lid vond in 1737, welks huwelijk mij verwees naar diens vader, die in 's Gravenhage leefde, zonder dat ik nu nog in staat ben om dezen tak in opwaartsche lijn te vervolgen. Ik wilde echter niet wachten om reeds nu te publiceeren, wat ik al gevonden heb, en wat een goed sluitend geheel vormt, terwijl ik mij voorneem, om

de resultaten van dit voortgezet onderzoek in beide richtingen zooveel mogelijk in dit tijdschrift weer bekend te maken.

Daar iemand mogelijk bij het vernemen van de bijzonderheden van dezen tak in staat is. deze verder aan te vullen, wil ik allereerst hier reeds mededeelen, wat mij daaromtrent bekend is. Deze tak begint dan met JEAN BOUSQUET, wiens VADER ISAAC, blijkens zijn huwelijksacte leefde te 's Gravenhage, en die geboren is pl.m. 1710 te 's Gravenhage, overleed te A'dam pl.m. 13 September 1746, woonde aldaar op de Fluweeleburgwal en ONDERTROUWDE aldaar 12 Augustus 1735 met ELISABETH GUÉRIN, geb. aldaar in de Nes 3 Dec. 1714 ged. in de Walekerk, en die aldaar overleed 3 Febr. 1775, na HERTROUWD te zijn met FRÉDÉRIC HENRI HESSERT. Zij was de DOCHTER van JACQUES GUÉRIN, † A'dam pl.m. 16 Oct. 1734 en RACHEL DERNONCOURT † ald. pl.m. 10 Juni 1752.

Uit dat huwelijk zijn mij 2 kinderen bekend:

1e ISAAC JACQUES BOUSQUET, geb. te A'dam 13 Juli 1737, ged. in de Walekerk, en † aldaar 22 Sept. 1800, GEHUWD 1e. aldaar Juli 1770 met CATHARINA MARGARETHA BEAUNE, geb. 1748 † te A'dam 20 Juni 1772, DOCHTER van ABRAHAM BEAUNE, wonende buiten de Muiderpoort te Amsterdam, UIT WELK HUWELIJK SPROOT één zoon JEAN JACQUES BOUSQUET, geb. te A'dam 16 Juni 1771, ged. in de Walekerk, en † aldaar 25 Juni 1779 en 2e. GEHUWD in de Walekerk, te Amsterdam 25 Maart 1781 met MARIA MADELAINE LA CAMPAIGNE geb. 1753, † te A'dam 14 Deec. 1804 DOCHTER van LOUIS en MARIE-ANNE of MARIANNE YVER, waaruit geboren werden: a. CHARLOTTE BOUSQUET geb. te A'dam 12 Febr. 1786 en † aldaar 20 Sept. 1786, b MARIANNE ELISABETH BOUSQUET geb. aldaar 16 Dec. 1787, zonder dat mij haar verdere lotgevallen bekend zijn.

2e JEANNE FRANÇOISE ELISABETH BOUSQUET, geb. te A'dam 31 Juli 1739 † ald. 27 Dec. 1741.

Keeren wij nu tot den oudst bekenden stamvader ARON BOUSQUET terug, dien de Navorscher noemt als oorspronkelijk DE BOUSQUET geheeten, wegens zijn Fransche afkomst, en als met zijn vader N.N. de Bousquet na

de herroeping van het edict van Nantes naar ons land uitgeweken, zoo heb ook ik dezen als oudsten gevónden, maar met de volgende bijzonderheden:

I. ARON BOUSQUET, koopman en poorter te Amsterdam geworden op 15 Jan. 1687 toen afkomstig van Nimes, maar geboortig van Balaurue les Bains aan de Middellandsche zee ongeveer 1654 en † te Amsterdam 5 Jan. 1712. Hij HUWDE ald. 44 jaar oud (in ondertrouw 21 Nov. 1698, toen zijn ouders reeds dood waren, terwijl ook het Poorterboek den naam zijns vaders niet vermeldt) met MARIE CÉCILLE of SÉZILLE, oud 22 jaar, dochter van LOUIS- en MADELAINE MILLER, afkomstig van Varenues in Frankrijk.

Uit hun huwelijk werden geboren te Amsterdam en in de Walekerk gedoopt:

II. 1. JEANNE MARIE BOUSQUET, geb. 19 Nov. 1699
2. MAGDELAINE BOUSQUET, geb. 15 Juli 1701, jong † te A'dam.
3. LOUIS BOUSQUET, die volgt sub IIIa.
4. MAGDELAINE BOUSQUET, geb. 30 Sept. 1704, † te A'dam 29 Juni 1705.
5. ISABEAU BOUSQUET, geb. 3 Januari 1706.
6. MADLEINE BOUSQUET, geb. 19 Maart 1708, † te A'dam 5 Januari 1712.
7. MARGUÉRITE BOUSQUET, geb. 25 Maart 1711 † te A'dam 15 April 1713. Hier genoemd BUSquet
8. JEAN BOUSQUET, die volgt sub IIIb.

IIIa. LOUIS BOUSQUET, geb. a.v. 11 Aug. 1703 † te Amsterdam 16 April 1776, ingeboren poorter geworden te Amsterdam 6 October 1729, ONDERTROUWD aldaar 5 Aug. 1742 met MARIE PAUL, geb. ald. 9 April 1710, † ald. 8 Dec. 1762, dochter van LOUIS- en JEANNE BROUSSON. LOUIS PAUL werd poorter te Amsterdam 30 Mei 1688 en was voorheen lakenkooper te Nimes. Bij het HUWELIJK van LOUIS BOUSQUET wordt hij BOSQUET genoemd, maar hij teekent zelf BOUSQUET. De OUDERS van JEANNE BROUSSON waren vermoedelijk DANIEL BROUSSON en MARIE TRÉBOUL, uit Monpellier, daar dit echtpaar op 15 Aug. 1710

als refugiés naar hier genoemd worden met hunne kinderen Anne, Marguérite, Magdalena, Jeanne en Claude.

Uit het huwelijk van Louis Bousquet en Marie Paul zijn geboren te A'dam, en in de Walekerk gedoopt:

IV. 1. JEAN ARON BOUSQUET, geb. 29 Juni 1743, † ald. 12 Maart. 1766.
2. DANIEL BOUSQUET, die volgt sub IVa.
3. LOUIS BOUSQUET, geb. 11 Jan. 1747.
4. MARIE BOUSQUET, geb. 21 April 1749 † ald. 28 April 1785, GEH. a.v. 21 Juni 1771 met JAN HENDRIK SCHUT, uit welk huwelijk 2 dochters werden geboren.

IVa. DANIEL BOUSQUET voornoemd, geb. te A'dam 20 October 1745 en in de Walekerk ged. GEHUWD te Zwammerdam 25 Maart 1770 met JACOBA ADRIANA DE WITH, uit welk huwelijk werden geboren:

V. 1. ABRAHAM BOUSQUET, geb. a.v. in 1771, † aldaar 3 Jan. 1815, wiens ZOON was DANIEL WILHELM BOUSQUET.
2. LOUISE MARIE BOUSQUET, geb. a.v. 10 Nov. 1774, onder curateele gesteld in 1826 wegens krankzinnigheid en als zoodanig ongehuwd †.
3. LUDOLPH SIMON BOUSQUET, geb. te A'dam 27 Juni 1778.
4. LOUIS SAMUEL BOUSQUET, die volgt Va.
5. PHILIPPE BOUSQUET, geb. te A'dam 9 Februari 1781.

Va. LOUIS SAMUEL BOUSQUET voornoemd, makelaar te Amsterdam, geb. aldaar 25 Juli 1782 † ald. 17 Dec. 1846, GEH. te Amersfoort 15 Mei 1817 met AGATHA MACHTELD ALIDA VAN ENGELEN, DOCHTER van JAN ANTHONY —, rector van het gymnasium aldaar en MARIA KLEINKOFF, geb. 5 Juni 1799 † te A'dam 28 Dec. 1885.

Uit dit huwelijk werd geboren EEN KIND:

VI. JACOBA ADRIANA BOUSQUET, geb. te A'dam 23 Aug. 1818 † ald. 19 April 1892, GEH aldaar 8 Mei

1840 met JAN HENDRIK CROOCKEWIT, Lid der firma Croockewit en Zimmerman te Amsterdam, ZOON van ZACHARIAS —, en ALIDA MARIA NIEMANN, geb. aldaar 6 Juni 1810 † te Bloemendaal 10 Oct. 1879.

Uit dit huwelijk werd als 6e kind geboren:

VII. LOUIS SAMUEL CROOCKEWIT, geb. te A'dam 15 Juli 1848 † te Velp (Gld.) 7 Maart 1933, koopman later gedelegeerd Lid bij de Java Bank te A'dam, GEH. ald. 19 Aug. 1880 met JOHANNA HENRIETTE EVERTS, DOCHTER van GERHARD LEONARD — en JOHANNA HENRIETTE EVERTS." geb. te A'dam 9 Nov. 1853 [Velp Gld.]

Uit dit huwelijk zijn geboren te A'dam:

VIII. 1. JACOBA ADRIANA CROOCKEWIT, geb. 19 Juni 1881.

2. JOHANNA HENRIETTE CROOCKEWIT, geb. 3 Nov. 1882, ongehuwd † te A'dam Jan. 1918.

3. GERHARD LEONARD CROOCKEWIT, die volgt sub VIIIa.

4. JAN HENDRIK CROOCKEWIT, die volgt sub VIIb.

VIII. a. GERHARD LEONARD CROOCKEWIT voornoemd, kassier en commissionair in effecten te Arnhem, geb. te Amsterdam 11 Maart 1884, GEH. 1e. aldaar 21 Nov. 1912 met HENRIETTE FANNY NACHENIUSS † te Arnhem Dec. 1923 2e. te Gorsel Aug. 1927 met ANNETTE CANTERS. Uit het 1e. huwelijkl zijn 2 dochters. uit het 2e huwelijk is 1 dochter geboren. [Arnhem].

b. Ir. JAN HENDRIK CROOCKEWIT, onder Directeur van de fabriek Calvé Delft te Delft, geb. te A'dam 14 Juli 1887 GEH. te Vryenban bij Delft 13 Juli 1915 met ELISABETH MARIA FUTEIN NOLTHENIUS, geb. te Delft 15 Nov. 1890, uit welk huwelijk 3 zoons zijn geboren. [Delft].

IIIb. JEAN BOUSQUET voornoemd geb. te Amsterdam 12 Nov. 1711, ged. in de Walekerk † te A'dam' pl.m. 26 Nov. 1794, GEH. te Abcoude 18 Nov. 1742 met MARIA MADRAS, geb. 1717 †. A'dam pl.m. 24 Dec. 1794, DOCHTER van JEAN MADRAS, afkom-

stig uit Bergerac (Frankrijk) wijnkooper en poorter geworden van Amsterdam 15 Mei 1710, geb. in 1678 † te A'dam 3 Nov. 1731, GEH. in de Walekerk ald. 15 Sept. 1709 met ANNA TOULOUSE, (DOCHTER van JEAN BAPTISTE TOULOUSE koopman en poorter van Amsterdam) geb. 1676 † te A'dam 24 April 1760.

Uit dit huwelijk werden geboren:

1. LOUIS BOUSQUET, die volgt sub IVa.
2. MARIE BOUSQUET, geb. te Amsterdam 5 Juli 1754, ged. in de Walekerk en vroeg †.
3. MARIE BOUSQUET, geb. te A'dam 27 Mei 1755 ged. a.v. † aldaar 15 Mei 1784 GEH. met PIERRE GAVANON, Waalsch predikant te Amsterdam, † ald. pl.m. 15 Febr. 1802, uit welk huwelijk 2 dochters geboren zijn, die jong zijn overleden.

IVa. LOUIS BOUSQUET voornoemd, geb. te Amsterdam 2 Aug. 1746, gedoopt in de Walekerk † ald. 1 Nov. 1781, GEH. aldaar 3 Maart 1771 met JOHANNA ADRIANA DE WIT, ged. 14 Aug. 1748 † 10 Nov. 1827, na op 20 Juli 1794 HERTROUWD te zijn met Capitein Ingenieur HENDRIK VAN DYK GENAAMD VAN 'T VELDE.

Met dezen LOUIS BOUSQUET sluiten wij aan bij LOUIS BOUSQUET, genoemd in dit tijdschrift van 1889 waarbij alleen deze werd vermeld als kleinzoon van Aaron de Bousquet, met zijn vader (aldaar niet verder omschreven) uit Frankrijk emigreerende, en wiens nakomelingschap tevens uit dat opstel blijkt, waar ik derhalve daarheen verwijs. Alleen wil ik nog mededeelen dat bij L.B. nog een 6e. kind heeft gehad, genaamd EVERARD CHARLES BOUSQUET, geb. A'dam 14 Juni 1781 † aldaar 16 Mei 1781.

Amsterdam, April 1934. Mr. H. H. EVERTS.

Fragment-genealogie Bou(w)meester

(medegedeeld door M. G. Wildeman).

Voorloopig dient als stamvader van dit Zwolsche geslacht te worden vermeld:

I. CLAES JOCHEMSZ. BOU(W)MEESTER, die het klein borgerschap van Zwolle won 5 Febr. 1706 en ald. gehuwd was 9 Jan. 1706 met HENDRIKJE DE MUNNIK SIBRANSDr., wed. FLORIS VISKORF.

Uit dit huwelijk: ;

1. JOCHEM, volgt II.
2. JUDITH BOUMEESTER, ged. Zwolle 4-3-1708.
3. FLORIS BOUMEESTER, ged. Zwolle 13 Sept. 1709, † jong.
4. SYBRAND BOUMEESTER, ged. 2-12-1711.
5. DIRKJE BOUMEESTER, ged. Zwolle 1-8-1713.
6. ROELOF BOUMEESTER, ged. Zwolle 21-2-1715.
7. FLORIS BOUMEESTER, ged. Zwolle 8-7-1717, tr. GEESJE WOLTERS, waaruit 7 kinderen.
8. ALIDA BOUMEESTER, ged. Zwolle 3-2-1719.

II. JOCHEM BOUMEESTER, ged. Zwolle 26 Oct. 1706, woonde ald. in 1732 in de Steenstraat en tr. 1e. Mastenbroek 22 April 1730 JOSINA TOüS of TOWS; hij tr. IIe. Zwolle 8 Dec. 1732 ANNA POTZER of POTZERS.

Uit het EERSTE huwelijk:

1. KLAAS BOUMEESTER, ged. 4 Oct. 1731, tr. ARENTJE VAN ARRIENS, waaruit 3 kinderen.

Uit het TWEEDE huwelijk:

2. GEZINA BOUMEESTER, ged Zwolle 7-9-1733.
3. JACOBUS BOUMEESTER, ged. Zwolle 8-1-1735, † jong.
4. ALYDA BOUMEESTER, ged. Zwolle 25-10-1736
5. VALENTIJN, volgt III.
6. JACOBUS BOUMEESTER, ged. Zwolle 6-3-1743.
8. SYBRAND BOUMEESTER, ged. Zwolle 20-1-1745, tr. EVA VAN DER SCHEER, waaruit kinderen.

III. VALENTIJN BOUMEESTER, ged. Zwolle 17 Nov. 1737, tr. Elburg (attest. verleend 9 Juni 1765) GEERTRUIDA VAN BUNSKERKEN.

Uit welk huwelijk:

1. HENDRIKJEN BOUMEESTER, ged. Zwolle 12-3-1766, † jong.
2. ANNA BOUMEESTER, ged. Zwolle 21-9-1769.
3. JAN BOUMEESTER, ged. Zwolle 1-1-1771, † jong
3. JELIS BOUMEESTER, ged. Zwolle 27-12-1772, † jong.
5. JELIS BOUMEESTER, ged. Zwolle 14-3-1774, † jong.
6. JOCHEM, volgt IV.
7. HENDRIKJEN, BOUMEESTER, ged. Zwolle 5-1-1777.
8. JAN BOUMEESTER, ged. Zwolle 5-7-1778, tr. HELENA PETRONELLA (SUZANNA) BUISSAUT DES AMORIE.
9. JELIS BOUMEESTER, ged. Zwolle 14-11-1779.
10. LUBERTUS BOUMEESTER, ged. Zwolle 3-3-1782.

IV. JOCHEM BOUMEESTER, ged. Zwolle 15 Oct. 1775, tr. 1e. (ondertr. Zwollerkerspel) 16 Oct. 1801 FREDERICA (VAN) RHEE, j.d. van Almelo.

Uit welk huwelijk althans één zoon VALENTIJN, volgt V.

V. VALENTIJN BOUMEESTER, ged. Zwolle 30 Dec. 1803, † a.b. van „De Indiaan" 10 Nov. 1832 op reis van Java naar Nederland, tr. Soerakarta (óf Soerabaia?) 17 Feb. 1829 Jkvr. CECILIA HUBERTINA NAHUYS, geb. Harderwijk 13 Juli 1806, † Soerabaia 12 Maart 1868.

Waaruit althans één zoon, HUIBERT GERARD BOUMEESTER, volgt VI.

VI. HUIBERT GERARD BOUMEESTER, geb. Serang 17 Sept. 1831, laatst oud-Luit.-Generaal der Art., oud-Legercommandant in Nederl. Indië, kanselier der Nederl. Orden (1891-1894), ridder M.W.O., 4de kl. ridder Nederl. Leeuw, Groot-Officier O.N.-Orde, † 's Gravenhage 6 Jan. 1894; tr. Batavia 15 Mei 1861

JOHANNA WILHELMINA CHRISTINA BROWN, geb. Batavia 13 Aug. 1842, † 's Gravenhage 28 Aug. 1922, dr. van John en Maria Wilhelmina Barret.

Uit dit huwelijk:

1. ELLEN CECILE BOUWMEESTER, geb. Soerabaia 11 Maart 1862, † 's Gravenhage 11 Jan. 1888, tr. 's Gravenhage 30 Maart 1882 Jhr. Ir. HENRI GUSTAVE VERSPYCK, geb. Batavia 21 Feb. 1855, civiel-ingenieur, officier N.O., directeur der Westlandsche Stoomtramweg Mij. (1889-1917) † 's Gravenhage 16 Febr. 1917, zn. van Jhr. Gustave Marie en Geertruida Wendelina Menu.
2. JOHN BOUWMEESTER, volgt VII.
3. HUBERTINE CHRISTINE BOUWMEESTER, geb. Soerabaia 8 Oct. 1865, (protestant), tr. 's Gravenhage 4 April 1891 Jhr. Ir. HENRI GUSTAVE VERSPYCK, weduwr. harer zuster ELLEN CECILE voornoemd.
4. EDMOND ROGER BOUWMEESTER, geb. Soerabaia 5 Oct. 1867, tr. Driebergen 15 Dec. 1910 MARIA LOUIZA CREVECOEUR, geb. 's Gravenhage, 9 April 1859, dr. van Gerardus Cornelis Jacobus en Catharina Jonkers.
5. EUPHEMIA MARGARET BOUWMEESTER, geb. Soerabaia 9 Maart 1870, tr. 's Gravenhage 30 Juni 1892 Jhr. EDUARD RIDDER DE STUERS, geb. 's Gravenhage 10 Maart 1867, zn. van Louis Henri Willem Merkus de Stuers en Sara Caroline Lucassen.
6. WILHELMINA JOHANNA BOUWMEESTER, geb. Willem I (Java) 6 Oct., 1872, † 's Gravenhage 8 Dec. 1905.
7. GUSTAVINE MARIE BOUWMEESTER, geb. 's Gravenhage 1 Juli 1875, † Soerabaia 9 Dec. 1876.
8. VALENTIJN FREDERIK JOCHEM BOUWMEESTER, geb. Soerabaia 18 Juli 1876, tr. Teteringen 23 Juli 1903 HERMANNA ELISABETH barones DE VOS VAN STEENWIJK, geb. Zwolle 14 Sept. 1876, † 's Gravenhage 26 Nov. 1925, dr. van Baron Cornelis en Wilhelmina Dorrepaal. Uit dit huwelijk:

WILHELMINE VALENTINE BOUWMEESTER, geb. Naarden 10 April 1909.

9. MARY ANN BOUWMEESTER, geb. Batavia 7 April 1879, tr. Ginneken 5 Mei 1905 JAN ANNE DE BORDES, geb. Hilversum 31 Aug. 1878, zn. van Wilhelm Joan en Madeleine Louwerse. (Dit huwelijk is in 1932 door echtscheiding ontbonden)
10. MARGARET HENRIETTE JANE BOUWMEESTER, geb. 's-Gravenhage 19 Aug. 1883, † 's Gravenhage 18 Maart 1884.

VII. JOHN BOUWMEESTER, geb. Soerabaia 18 Dec. 1863, tr. Muntok 21 Sept. 1897 EGBERDINA ANNA DE JONGH, geb. Padang-Pandjang 4 Dec. 1875, dr. van Daniel en Hermina Woutera Keppel Hesseling.

Waaruit:

1. HUIBERT GERARD, volgt VIII.
2. JOHN EDMOND BOUWMEESTER, geb. Mr. Cornelis (Java) 16 Feb. 1903.
3. ANNA WILHELMINA CHRISTINA BOUWMEESTER, geb. Mr. Cornelis 12 Aug. 1904.

VIII. Ir. HUIBERT GERARD BOUWMEESTER, geb. Weltevreden 18 Oct. 1800, tr. Sewaren (U.S.A.) 31 Juli 1926 GERTRUDE MARY AUGUSTA VINCENT, geb. Tampa (Florida, U.S.A.S 22 Dec. 1897, dr. van Thomas Augustin en Camille Marguićrite Walker, en gescheiden echtgenootc van William Robert Lindsey.

Uit welk huw.:

1. JOHN AUGUSTIN BOUWMEESTER, geb. Perth Amboy (N.I.; U.S.A.) 21 Mei 1927.
2. VALENTIJN VINCENT BOUWMEESTER, geb. Eindhoven 5 Aug. 1930.

Fragment Van Heemskerck.

(medegedeeld door M. G. Wildeman).

WILLEM SYBRAND VAN HEEMSKERCK 1) (zn. van Willem Cornelis van Heemskerck van Beest en Anthonia Petronella Elsevier), ged. Delft (O.Z.) 4 Mei 1755, 2), luit.-kol. in 1789; tr. 's Gravenhage (Engelsche k.) 17 April 1778, 3), Johanna Catharina Vitriarius, geb. Oisterwijk 1761.

Waaruit o.a.:

WILHELM GEORG FRIEDRICH VAN HEEMSKERCK, ged. Herringen 5 Maart 1798 4) kolonel der Inf., ridder M.W.O., tr. Rotterdam 18 Julil 1822 LUCIA WILHELMINA DE JONGH, ged. Deventer 12 Oct. 1800, dr van Erdwin Adrianus en Theodora Jordens.

Waaruit o.a.:

WILLEM ERWIN FREDERIK VAN HEEMSKERCK, geb. Arnhem 10 Juni 1824, luit.-kol der Inf., ridder M. W.O., tr. 1e. Soerabaia 31 Maart 1858, JOHANNA WILHELMINA DAVID VAN FRANQUEMONT, geb. Kapoetran onder Soerabaia 1840, dr. van Philippus Wilhelmus en de Javaansche vrouw Raissem. Hij tr. 2e. MARIE VAN BRONCKHORST.

Kinderen:

---

1) Uit wien een niet geadelden tak VAN HEEMSKERCK. Vgl. NEDERLAND'S ADELSBOEK 1933, bl. 194 regel 3 v.o.

2) Doopreg. O.K. Delft, 4 Mei 1755 Willem Sybrand, Willem Cornelis van Heemskerk, Antonia Petronella Elsevier, get. Willem van der Lely, Geertruy van Heemskerk.

3) Ondertr. reg. Tilburg 23.3.1778 Willem Sybrant van Heemskerck j.m. lieut. Reg. Holl. Guardes, oud 22 j., geb. Delft en Johanna Catharina Vitriarius, j.d. oud 17 j. geb. Oosterwijck. wees, geassisteert met Mr. Anthonij Willem Hendrik Nolthenius, haar voogd.
Trouwregister 's Gravenhage (Eng. kerk) 17.4.1798 Willem Sybrand van Heemskerck, Johanna Catharina Vitriarius.

4) Doopreg. Herringen 5 Maart 1798. Herr Wilhelm Sybrand van Heemskerk, Oberst Lieutenant unter dem Regiment des Herrn General Lieutenants Grafen von Wartensleben liesz am fünften Martz Ein Tausend sieben hundert und acht und neunzig hier einen Sohn Wilhelm Georg Friederick taufen, welcher ihm am drey und zwanzigsten Februar von seiner Ehefrau Johanna Catharina Vitriarius gebohren war. Solches wird von mir als zeitlich ein Prediger dieser Gemeinde durch meines Namens Unterschrift und beygedruckten Kirchensiegel hiermit bezeuget.
Herringen am 1sten October 1804. (Cet.) Von der Kuhlen.

Vóór zijn EERSTE huw., had hij bij eene Chineesche vrouw te Padang:

a. WILLEM VAN HEEMSKERCK, tr. N.N. woonde in 1928 te Malang had toen 2 dochters en één zoon ERDWIN geb. te Kediri, † 1883, ongehuwd.

b. ELISE SUSANNA VAN HEEMSKERCK, geb. Soerabaia 5 Nov. 1857, † Batavia 1922, tr. Soerabaia 31 Dec. 1881 Arnold Lambert Binkhorst van Oudcarspel en in Koedijk, geb. Alkmaar 22 Juli 1884, sergeant 5de reg. Inf., cipier bij het gevangeniswezen en opzichter der Burgerlijke Openbare Werken in Ned. Indië, † Batavia 2 Dec. 1915, zn. van Mr. Pieter en Louisa Wilhelmina Utenhage de Mist.

Uit het EERSTE huw.:

1. LUCIA VAN HEEMSKERCK, geb. Nijmegen 11 Mei 1859, tr. Djocja 14 April 1879 Jhr. FERDINAND PHILIPPUS VAN SUCHTELEN, geb. Amsterdam 16 Juli 1855, † 's Gravenhage 4 Maart 1914, oud-administrateur van cultuurondern.. op Java..
2. DIRK OTTO ERWIN, volgt.
3. FREDERIK VAN HEEMSKERCK, † Sidoardjo.
4. DOCHTER, † Muntok, jong, met hunne moeder.
5. DOCHTER, idem.

Uit het TWEEDE huw.:

6. ALEXANDER VAN HEEMSKERCK, † Djocja, nalatende één zoon en ééne docnter.
7. DOCHTER (Guusje) tr. 1e. KRAFT VAN ERMEL en 2e. oud-gouverneur van Celebes, KROESEN.
8. DOCHTER (Ida), gehuwd 1e met .. FOKKER; en 2e. met Resident PRINS.
9. DOCHTER Theodora L.. W.... van Heemskerck, † 's Gravenhage 18 Juni 1934, oud 58 j., bestuurslid der 's Gravenhaagsche Afdeeling van de Nederlandsche Vereeniging van Volkszang, gehuwd met gep. kapt. mil. Administratie, DEN HENGST, † 's Gravenhage kort na den dood zijner echtgenoote.

---

1) Behalve de na te noemen uit de beide huwelijken geboren kinderen heeft hij bij de inlandsche vrouw Kasiang, geb. pl.m. 1881 nog een zoon WILLEM ERWIN FREDERIK VAN HEEMSKERCK, geb. Jogjakarta 9 Aug. 1912, ERKEND 7 Juli 1913 en GEWETTIGD door Besluit van den Gouverneur Generaal 20 Oct. 1928.

10. HERMAN VAN HEEMSKERCK, † jong te Bandjarardjo bij Djocja.

DIRK OTTO ERWIN VAN HEEMSKERCK, geb. Weltevreden 22 Aug. 1865. scheikundige, eigenaar der Ned. Ind. Zeepfabriek „Mataram" te Djocja, specialiteit in groene zeep en Eau de Cologne, merk „Nizmat"; tr. 1e. Brunswijk 10 Mei 1889 (dit huw. werd door echtscheiding ontb.) ANNA EMILIE FRIEDERIKE KUSIAN, geb. Holmstedt 30 Sept. 1869, † Brunswijk 25 Aug. 1910, dr. van Johann Heinrich Friedrich Wilhelm en Elisabeth Henriette Anna Johanne Mieling.

Hij tr. 2e. Jocja 6-11-1913 ELODIE VIRGINE DEUX, geb. Jocja 25-3-1889, dr van Raoul Amédé en Engelien Lammers.

Uit het EERSTE huw.:

1. LILLY WILHELMINE MARIE VAN HEEMSKERCK, geb. Wendessen (kreis Wolfenbüttel) 26-10-1890, tr. Brunswijk 30-12-1911 FRIEDRICH WILHELM HERMANN WIDDECKE, geb. Flechtorf (Brunswijk) 29-1-1874 „Königl. Districts-Kommissar", zn. van Kottsass Karl Friedrich August, en Johanne Sofie Henriette Paulke.
2. DIRK WILLEM ANTON LOUIS VAN HEEMSKERCK, geb. Brunswijk 8-9-1891, koopman ald. † ald. 17-1-1918.
3. LUCI VAN HEEMSKERCK, geb. Vienenburg (Kreis Goslar) 10-10-1895, † Brunswijk 12-1-1908
4. CLäRE WILHELMINE ANNI HILDA VAN HEEMSKERCK, geb. Fallersleben 8-4-1902.

Uit het TWEEDE huw.:

5. IVETTE VAN HEEMSKERCK, geb. Djocja 24-12-1915.
6. VILMA JOHANNA ENGELINE VAN HEEMSKERCK, geb. Djocja 10-4-1917
7. OTTO RAOUL ADOLAR VAN HEEMSKERCK, geb. Djocja 7-9-1918.

Door familie-perkara's werd het onderzoek inzake de kinderen ten zeerste bemoeilijkt zelfs door enkele leden een compleete invulling van vragenlijst geweigerd. Mogelijk zijn derden in staat een en ander aan te vullen; daardoor weder een onderdeel van die genealogie complēet zou kunnen worden.

De Noord-Nederlandsche batterij artillerie te voet Lux in 1815.

Een Waterloo-studie.

Door W. E. van Dam van Isselt
Gepensionneerd Luitenant-Generaal.

(Vervolg van blz. 190.)

Van den heeten strijd, Zondag 18 Juni 1815 bij Waterloo gestreden, zal hier alleen het aandeel worden geschetst, dat Divisie Chassé, inzonderheid hare artillerie, daaraan al dan niet heeft genomen. 1) Napoleon, in vroegere veldtochten een meester in het „energiek gebruik maken van den tijd" — een der weinige hoofdbeginselen der oorlogvoering — handelde tijdens den korten veldtocht van 1815 in lijnrechten strijd daarmee. Daar de wegen doorweekt waren, kon zijn artillerie slechts langzaam oprukken en was hij ook 18 Juni laat met zijn aanval in front op de uiterst sterke, bij Mont St. Jean door Wellington ingenómen domineerende stelling. Op 18 Juni ondervond men aan den lijve, hoe nadeelig het was, dat deze, *nog steeds vasthoudende aan zijn idee fixe*, zooveel troepen uitwaarts van zijn uitersten rechtervleugel had gedetacheerd, o.a. het geheele Korps van Prins Frederik en de met één brigade verzwakte Engelsche Divisie Colville, tezamen 15. tot 16.000 man bij Hal; 2) 14 K.M. verwijderd van het slagveld hebben zij niets bijgedragen tot de beslissing. 3)

Toen aan Wellington bleek, dat Napoleon hem meer in front dan om zijn rechtervleugel aanviel en hem duidelijk

1) Alle bataljons en batterijen, welke bij Waterloo aanwezig zijn geweest, vindt men ingeschetst op de plans IX en XI (Vue panoramique) van de Bas en de T'Serclaes; dit laatste is een verbeterde uitgave van het „Plan van het slagveld bij Waterloo" van de Bas. III, 666. Bij mijne studie raadplege men voorts vooral schets 9 van Wüppermann: „De bewegingen der Divisie Chassé bij Waterloo."

2) Wüppermann, 94-6.

3) Zie o.a. de gerechtvaardigde kritiek bij de Bas en de T'Serclaes. II, 339. Onze Secretaris van Staat, Baron van der Capellen, schreef 18 Juni 1815, 10 uur voorm. uit Brussel aan onzen Koning, dat Wellington Brussel had verlaten: deze had den (Engelschen) gezant (bij Lodewijk XVIII?) om 4 voorm. geschreven, „dat hij goede gedagte van de zaak had; *evenwel vreesde hij, dat Bonaparte zoude kunnen tragten over Hal naar Brussel te komen"(1).* Staatssecretarie. Confidentieel Verbaal 1815, no. 215.

werd, dat op zijn vroegst in den laten namiddag op den directen steun der Pruisen kon worden gerekend, besloot hij omstreeks 2 nam. om de divisiën Chassé en Clinton dichter bij het centrum aan te trekken. 1) Dientengevolge ontving Chassé omstreeks 3 nam. van Lord Hill, commandant van den rechtervleugel, een vrij onduidelijk bevel om één bataljon achter' te laten te Braine l'Alleud, twee tusschen die plaats en den rechtervleugel der eigenlijke stelling, en zich met het gros zijner Divisie aan te sluiten bij de Engelsche Divisie Clinton, die achter den rechtervleugel in tweede linie stond.2) Dit' bevel leidde tot een bedreigden flankmarsch, daar van de Fransche lichte cavaleriedivisie Piré zich minstens de brigade lansiers tegenover dit deel van het slagfront bevond; niettemin werd hij meerendeels open en bloot, nog beZ. het gehucht Merbraine uitgevoerd, 3) beschermd door de Engelsche huzarenbrigade Grant. 4) De verplaatsing geschiedde aanvankelijk achtereenvolgens in 3 gedeelten: a. het gros van brigade Detmers, b. ' brigade d'Aubremé, later gekomen, daar zij meer W. was geplaatst; c de twee door Chassé te Braine l'Alleud achtergelaten bataljons van' brigade Detmers, waarbij volgens Wüppermann ook batterij Lux zou zijn gebleven; 5) dit achtergelaten detachement is later op Chassé's last aangetrokken. 6)

Chassé en Detmers, die tezamen reden aan het hoofd van de onder a bedoelde 4 bataljons, deden haar, ten Z. van Merbraine gekomen, een groot carré vormen tegen Piré's lansiers. De bedaardheid van beide chefs werkte gunstig op de voor het eerst in vijandelijk vuur komende

---

1) de T Serclaes. II, 171.

2) Wüppermann, 119-20 geeft de order letterlijk. Chassé heeft slechts *twee* bataljons achtergelaten; zie de T'Serclaes. II. 173 en III, 364 (overste Delen).

3) Aldus heet het gehucht thans; op oude kaarten en in oude rapporten luidt het als regel: Merbe-Braine.

4) de T'Serclaes. II, 171-4. Wüppermann, 120 noemt een regiment Engelsche dragonders van de brigade Dornberg, doch deze stond meer O. in reserve.

5) Wüppermann, 120. Vermelde logische volgorde blijkt uit van Delen's rapport (de T'Serclaes. III, 366). de Bas. III, 696 en Wüpperman, 120-1 geven in strijd daarmee als volgorde: a, c, b.

6) de T'Serclaes. III, 366. Relaas van de 3e Divisie; ook 376 (1e Brigade).

dienstplichtigen. 1) Daar men ook vrij veel te lijden had van „een sterk geweer- en kartetsenvuur" 2) (Piré's rijdende batterij), deed Chassé zijn meest mobiele, n.l. de rijdende batterij Krahmer, onttrokken aan de achterste brigade, in stelling komen; is batterij Lux aanvankelijk achtergelaten bij marschgroep c., dan kwam zij bovendien ter uitvoering van bedoelde opdracht ook minder in aanmerking. Chassé heeft aldus, eenigermate gedekt door een helling in het terrein, zijn volgende marschgroepen ingewacht, 3) zoodat de vereenigde Divisie tusschen 4 en 5 nam. onder het gejuich „Oranje boven" en luid zingende, zooals ook door Engelsche officieren is getuigd, 4) in 2 gesloten colonnes het eigenlijke slagveld betrad. 5) De

---

1) de T'Serclaes. II, 173. Wüppermann, 120.

2) Dagboek van kapitein Rochell van het 19e Bataljon Nationale Militie, tot brigade Detmers behoorend (Krijgsg. Arch.)

3) de T'Serclaes. II, 173-4; Wüppermann, 121. Het terrein tusschen Braine l'Alleud en den kunstweg Brussel-Waterloo-Charleroi is, hoewel meerendeels zeer open, tevens zeer golvend. Volgens het dagboek Rochell zou Chassé Braine l'Alleud reeds omstreeks 12 uur middag hebben ontruimd met het gros zijner Divisie en haar beZ. Merbrine hebben samengetrokken, vanwaar men tusschen 3 en 4 in gesloten Divisiecolonne onder sterk vijandelijk vuur verder gerukt zou zijn. Dit is in strijd met de andere gegevens, ook niet waarschijnlijk, daar Chassé, totdat hij bevel kreeg naar het eigenlijke slagveld te marcheeren, order had om Braine l'Alleud tot het uiterste te verdedigen, waartoe een geheel bataljon infanterie het in staat van verdediging had gebracht.

4) Bouiger. The Belgians (= Nederlanders) at Waterloo. 1901, blz. 32. Zie ook de T'Serclaes. II, 174 en de aldaar in een noot aangehaalde Engelsche getuigenissen; b.v. kapitein der R. Art. Mercer: „by loud and reiterated shouts." De nadeelen van bondgenootschappelijk optreden deden zich gevoelen, want de Engelsche artillerie hield die opmarcheerende colonnes eerst voor Franschen en later de Fransche artillerie der Garde beW. la Haye Sainte voor Pruisische artillerie! (Mercer in de Waterloo Letters, verzameld door H. T. Siborne Jr. 1891. No. 89, blz. 217).

5) Toen ik Pinksteren 1934 voor het afwerken van deze studie een verkenning ter plaatse verrichtte en des avonds te Braine l'Alleud uit den trein stapte, was het daar kermis. Het eerste wat op het stationsplein mijn oog en oor trof, was een hossende partij, vermoedelijk landgenooten, die in een vrachtauto werd geladen onder het gejubel: „Oranje boven, Oranje boven; leve Willem III". (of drgl.). L'histoire se répète!

marsch in zuiver O. richting werd voortgezet tot tegen den grooten weg Nivelles-Mont St. Jean, z.g. „in een plooi van het terrein", 1) waar de Divisie op de N. helling van het plateau, onttrokken aan het oog, ten deele óók aan het vuur, ongeveer 500 M. achter de Engelsche Gardebrigades Byng en Maitland werd opgesteld, brigade d'Aubremé in 2 colonnes van 3 bataljons Z. van, brigade Detmers N. van den Z. weg langs Merbraine, ontwikkeld langs genoemden grooten weg. 2)

Het gros der Divisie heeft daar nog ongeveer 3 uur in reserve moeten wachten. De rijdende batterij Krahmer, uit haar vermelde stelling ingerukt, werd eerst in twee halfbatterijen over beide brigades verdeeld; later, toen ook batterij Lux was aangekomen, vereenigde majoor van der Smissen zijn beide batterijen op eenigen afstand achter de infanterie. 3) De Divisie, vooral de meest zuidelijk opgestelde brigade d'Aubremé, leed daar nog vrij belangrijke verliezen door te ver gaande schoten der vijandelijke artillerie 4); luitenant Roorda van Eysinga, ingedeeld bij bataljon Boellaard, van brigade Detmers, schreef zelfs: „met het geweer in den arm moesten wij ons door het

---

1) Dit laatste bij de Bas en de T'Serclaes. II, 175. van Löben Sels. IV, 630 zegt terecht: „op de noordelijke helling van het plateau." Vooral ten N.W., doch ook ten N.O. van het kruispunt van den vermelden grooten weg met den Z. landweg langs Merbraine vindt men een dekkende terreinplooi. Volgens de beschrijvingen en de schetsen bij Wüppermann enz. zijn deze echter niet benut.

2) Wüppermann, 121 en zijn schets 9; de T'Serclaes. II, 175. Voor de verplaatsing van Divisie Chassé (flankmarsch) zie men voorts Aanteekening II aan het slot dezer studie.

3) van Löben Sels. IV, 616-7. In navolging de T'Serclaes. II, 175. De verdeeling in 2 halfbatterijen op de vleugels der infanterie was conform blz. 292 van het latere Reglement der artillerie van 1818. Wüppermann, 121 zegt: beide batterijen vereenigd achter de infanterie der Divisie, hetgeen waarschijnlijk de *tweede* phase was. Ook de later aan te halen brief van luitenant Baron Bentinck (van batterij Lux) wijst uitteraard alleen op deze phase.

4) Deze brigade stond het dichtst bij en vrijwel recht achter den rechtervleugel der bekende lange Engelsch-Nederlandsche artillerielinie.

kanonvuur laten vernielen". 1] De bataljons moesten meermalen carré's vormen tegen de Fransche ruiterij, die toen haar verwoede aanvallen onder maarschalk Ney uitvoerde en waarvan talrijke ruitergroepen door de batterijen en tusschen de carré's der Verbondenen doorbraken. Ook volgens Engelsche getuigenissen weerstonden onze jonge troepen die cavalerieaanvallen goed en hielden zij zich ferm, hoewel zij onder vijandelijk artillerievuur bleven. 2)

De generaals Chassé en Detmers hadden met hun stafofficieren op een verhevenheid nabij den O. vleugel hunner troepen met aandacht den fellen strijd op den rechtervleugel van het centrum gevolgd. 3) Eerstgenoemde brandde van verlangen om met zijn in reserve staande Divisie nog te kunnen ingrijpen en daarmede te toonen, dat het door onzen Koning gesteld vertrouwen in den „général baionnette", die zooveel jaren met eere onder de Fransche vanen had gediend, in 1814 wèl geplaatst was geweest. De dag begon reeds ten einde te neigen, toen Chassé bespeurde, dat het vuur der vóór hem in stelling staande Engelsche artillerie sterk begon te verflauwen. Hij reed daarheen om de oorzaak vast te stellen: die batterijen leden onder munitiegebrek en het hevige vuur der Fransche artillerie; zooals destijds gebruikelijk, hadden enkele batterijen, waaronder die van Cleeves, de vuurlinie verlaten om zich meer achterwaarts te herstellen; in die van Ross en van Sin-

---

1) De Recensent, ook der recensenten. 1831. II. 328. Het verhaal van Roorda van Eysinga omtrent Waterloo vormt wel een bijdrage tot Divisie Chassé op dien dag, doch is, in gezwollen taal gesteld, hier en daar bepaald onjuist en dikwijls sterk overdreven; o.m. hier de uitdrukking „vernielen", want Chassé's brigades moeten *in dezen afwachtingstoestand ten hoogste* 7 pCt. verliezen hebben geleden (verg. blz. 236); bovendien stond die van Detmers daar het minst blootgesteld!

2) de Bas. III, 695-7. de T'Serclaes. II, 173-6 (o.m. de op blz. 240 aan te halen kapitein Pringle). Wüppermann, 119-21.

3) Op het terrein niet door mij weergevonden. Vanaf het groote kruispunt, waarbij Divisie Chassé in reserve heeft gestaan, heeft men *tegenwoordig* in Z. richting een vrij uitzicht. Voor de na 1820 het slagveld van Waterloo toegebrachte verminking zie men Aanteekening III aan het slot dezer studie.

clair waren vijandelijke tirailleurs doorgedrongen. 1) Tegelijkertijd ontwaarde Chassé den opmarsch van de hem zoo wèl bekende Fransche Keizerlijke garde langs de vóór het front gelegen hofstede la Haye Sainte in de richting van die artillerie. Beseffende, dat de ontknooping van het drama, althans in het centrum, op handen was, besloot hij *op eigen initiatief* te handelen door zijn artillerie in stelling te doen komen ter versterking van de verzwakte vuurlinie en zijn brigades infanterie in te zetten tegen de Fransche garde. Allereerst gaf Chassé tegen half 8 uur order aan den commandant der artillerie van de Divisie, 2) majoor van der Smissen, om „de voorste halve rijdende batterij van Krahmer snel langs den (Z.) landweg van Merbraine te doen oprukken, de vuurlinie te versterken, ongeveer ter plaatse, waar de batterij van kapitein Cleeves had gestaan en een zoo krachtig mogelijk' vuur af te geven." 3) O.m. aan de nabij opgestelde Nederlandsche cavalerie verzocht Chassé bedekking 4), zeggende, „dat het oogenblik daar was om het mogelijke te doen, terwijl anders wellicht alles verloren zou zijn." Wegrijdende riep hij nog: „Spoedig, spoedig; ik zal U dadelijk volgen." 5)

---

1) de Bas. III, 734.

2) Aldus noemt Wüppermann, 121 zijn functie; verg. ook 135; de Bas. III, 735 schrijft, eenigszins anders: „commandant der divisie-artillerie"; natuurlijk is de T'Serclaes. II, 249 conform. Verg. mijn slot dezer studie en blz. 224.

3) de Bas. III, 735 op grond van inlichtingen, welke kapitein van Löben Sels in 1841 had ontvangen. Volgens de toen geldende bepalingen commandeerde, indien de batterij gesplitst optrad, de oudste luitenant (i.c. N. J. Dufourneau de Villers) de eerste halve batterij; inderdaad volgde later de daarop volgende eerste-luitenant J.L. van der Smissen met de tweede helft. Volgens van Sypesteyn, 201 behoorde bij die batterij verder tweede-luitenant J. B. M. van der Steen. Volgens de stamboeken hebben alle 3 deelgenomen aan den veldtocht van 1815.

4) Wüppermann, 136 noemt het regiment Boreel, de T'Serclaes. III, 249 brigade Trip, waartoe genoemd regiment niet behoorde. Ondanks den afstand van 600 M. (de Bas noemt ten onrechte 400 M.) was bedekking noodig, daar er hiaten waren ontstaan in de groote artillerielijnie, bovendien de batterijen der Verbondenen hier en daar werden omvergereden en Ney's cavalerie daar doorbrak.

5) de Bas. III, 735.

Dit doelde op den voorgenomen inzet van zijn infanteriebrigades.

Kapitein Krahmer de Bichin had vermelde order nauwelijks ontvangen, „of zijn voorste halfbatterij ijlde over den straatweg van Nivelles, ging in galop en volgde in gestrekten gang den batterijcommandant, die, vèr vooruit rijdende, de sabel uitgestrekt hield naar de ruimte tusschen de beide carré's van Sir Colin Halkett. De 400 M. tot de kam der hoogte waren binnen 2 minuten afgelegd....; Zwenkende langs den linkervleugel van de Britsche garde... stonden de vier stukken in één ruk naast elkander en openden onmiddellijk een hevig vuur tegen de vijandelijke vuurmonden ten W. van la Haye Sainte." 1) Die halfbatterij kwam, tusschen brigade Colin Halkett en de Brunswijksche bataljons der eerste linie door, in stelling *ACHTER* den beruchten hollen weg, links achterwaarts van de Engelsche batterij Lloyd. 2) Omtrent de juiste plaats van batterij Krahmer heeft langen tijd misvatting bestaan; volgens de Bas kwam zij in stelling aan *gene* zijde van den beruchten hollen weg, midden vóór de open ruimte tusschen de 2 carré's van Colin Halkett: waarschijnlijk in verband daarmede vermeldde hij als opdracht: de plaats innemen, waar batterij Cleeves had gestaan. 3) Genoemde schrijver heeft dat ten deele zelf nog gerectificeerd 4), ter-

---

1) de Bas. III, 735. Zie verder het slot mijner studie, waar een toelichting met rectificatie.

2) Volgens een ooggetuige (United Service Journal. Mei 1852, besproken in Nieuwe (Militaire) Spectator. 1852, blz. 739 e.v.), zou batterij Krahmer zijn opgereden midden tusschen de 2 helften (carre's?), waarin de 4 bataljons van brigade C. Halkett waren verdeeld. Zij had dan echter zeer bezwaarlijk kunnen komen op de plaats, waar zij in werkelijkheid heeft gestaan.

3) de Bas. III, 735. Boulger, 42 noot nam zulks van hem over. De meer Westelijk, ten deele ook Oostelijk geplaatste batterijen stonden wèl voor den hollen weg. Zie hieromtrent nader Aanteekening IV aan het slot dezer studie.

4) T.a.p., blz. XVII naar aanleiding van een in de archieven van Prins Frederik gevonden „Plan of the Field of Waterloo", dat batterij Krahmer achter, d.i. N. van den hollen weg plaatste. Overigens moet dit plan overeenkomen met plan V van de Bas (het slagveld omstreeks 8 uur 's avonds in vogelvlucht op III, 744), inzonderheid, wat de richting betreft van de aanvalscolonne Detmers en die, waarin brigade d'Aubremé zich heeft bewogen. Zie ook schets 3, op III, 1210, bewerkt aan de hand van gegevens van den Prins van Oranje.

wijl zijn werk met Graaf de T'Serclaes dienaangaande geen twijfel laat: „*achter* den hollen weg, links van batterij Lloyd, achter de plaats, waar batterij Cleeves had gestaan." 1) Wüppermann plaatste, vermoedelijk in navolging van de Bas, op zijn schets 9 batterij Krahmer voorwaarts van den hollen weg; in zijn tekst laat hij zich niet uit over de plaats van de tweede stelling dier batterij, waarschijnlijk omdat er toen nog geen twijfel bestond. 2)

Onmiddellijk na het in stelling komen opende de halve batterij Krahmer een krachtig vuur op de Fransche Garde-artillerie ten W. van La Haye Sainte, die de Engelsche artillerie flankeerend beschoot en daardoor buitengewoon hinderde. 20 Jaar later erkende een der Engelsche batterijcommandanten, kapitein Mercer, dat men door het Fransche artillerievuur zou zijn vernietigd, ware men niet gered geworden door een meer O. opgereden Nederlandsche (Belgische) batterij R.A. 3), die, de vijandelijke batterijen bijna in de flank beschietend, ze weldra verdreef uit haar stelling. 4)

Hoewel de 2e helft der R. batterij onder luitenant van der Smissen daartoe vermoedelijk geen bevel van Generaal Chassé heeft ontvangen, kwam ook zij weldra in stelling, rechts van Krahmer's helft en koos de toen oprukkende Fransche Garde tot doel. 5) De geheele batterij Krahmer heeft, zooals verschillende Engelsche officieren, zelfs Lord Hill, hebben getuigd, met haar „fire at once destructive and conclusive", zeer werkzaam bijgedragen tot het afslaan van de aanvallen der Fransche Garde, „and

---

1) II, 249 en Plan X t.m. XII. Verg. mijn opmerking aan het slot dezer studie.

2) Blz. 135. Zijn werk is van 1900; de Bas. III, verscheen in 1904.

3) De Engelschen schreven in en omtrent 1815 als regel over „Belgians", wanneer zij „Nederlanders" bedoelden. Zelfs Wüppermann, 119 onder heeft zulks uit het oog verloren.

4) Waterlooletters, 220-1. Hij doet dan zijn bekende onfraaie aantijging volgen, als zouden de bedieningen dronken zijn geweest, wat in tegenspraak is met de groote uitwerking van Krahmer's batterijen, en voor Mercer zelfs niet waarneembaar was, tenzij genoemde batterij veel dichter bij die van Mercer heeft gestaan dan van Nederlandsche zijde algemeen wordt aangenomen.

5) de T'Serclaes. II, 251.

litteraly cut lanes trough the columns in our front." 1) Hiermede werd bij uitzondering van Engelsche zijde den Nederlandschen troepen recht aangedaan, vooral aan voormelde rijdende batterij, die in Engelsche bronnen naar den afdeelingscommandant ten onrechte doorgaans „van der Smissen" wordt genoemd. 2)

Vermoedelijk kort daarna heeft batterij Lux bevel ontvangen „om op te rukken" 3) (geen enkele Waterlooschrijver vermeldt: van wien), waarmede uitteraard werd bedoeld: in stelling komen. Normaal waren de batterijen ieder ingedeeld bij een brigade; op 17 Juni hadden de brigades der Divisie Chassé geruild van batterij (blz. 188-9). Den 18en werd batterij Krahmer tijdens den flankmarsch ontrokken aan haar brigade (blz. 218), na dien marsch werden beide batterijen *vereenigd* achter de infanterie der Divisie (blz. 219 en 227). Ook het feit, dat Chassé in den avond van 18 Juni de order voor batterij Krahmer heeft gegeven door tusschenkomst van zijn artilleriecommandant en dat deze laatste den Divisie C. een gevechtsbericht omtrent Waterloo heeft ingediend, 4) maken het wel zeker, dat Chassé dien avond heeft bedoeld om zijn artillerie, in strijd met de normale indeeling (marschen en legering), in *Divisie*verband te doen optreden, zoodat Lux de bewuste order moet hebben ontvangen òf rechtstreeks van Chassé, nadat deze de tweede halve batterij Krahmer (zonder zijn order?) in stelling had zien komen òf namens den Div. C. van majoor van der Smissen. 5) de Bas vervolgt zijn verhaal omtrent den opmarsch Lux: „Door het storten van een caisson in een hollen weg, waardoor deze

---

1) Waterlooletters. no. 89, blz. 220. United Service Journal. 1833 en 1845. United Service Magazine. 1852. Zie voor Lord Hill's oordeel hierna blz. 238.

2) Omtrent de miskenning van Engelsche zijde verschijnt van mijhand nog een artikel: „De beteekenis van betrouwbare gevechtsberichten.

3) „Kort daarna". Zoowel de Bas. III, 736 als de T'Serclaes. II, 251 vermelden de order voor Lux vlak na het oprukken van batterij Krahmer. Verg. ook den brief van luitenant Baron Bentinck (blz. 228).

4) Door Chassé 4 Juli 1815 *in originali* aan Prins van Oranje ingezonden (de T'Serclaes. III, 356). Het is met enkele andere spoorloos verdwenen!

5) Verg. ook het slot dezer studie en blz. 225, noot 4.

werd versperd, vervolgens door de menigte ter plaatse opgehoopte troepen te voet en te paard, ondervond de batterij langdurig oponthoud, zoodat zij niet in het vuur kwam, maar werkeloos bleef bij de brigade d'Aubremé, die middelerwijl twee groote carrés, elk van 3 bataljons, had geformeerd. De rol van Lux gedurende den veldslag was zeer onbeteekenend." 1)

Zooals een noot aldaar aangeeft is het vorenstaande ontleend aan den reeds op blz. 108, door mij vermelden brief ao. 1841 van majoor W. Baron Bentinck, die den veldtocht van 1815 heeft meegemaakt als jong luitenant bij batterij Lux, en z.g. aan E. van Löben Sels (Bijdragen tot de geschiedenis van Napoleon Bonaparte), die echter onder „Waterloo" geheel zwijgt over brigade d'Aubremé en in de 1841 van Baron Bentinck verkregen inlichtingen geen aanleiding heeft gevonden om iets betreffende genoemde batterij te vermelden. 2) Natuurlijk komt de Bas' mededeeling verkort terug in zijn met Graaf de T'Serclaes geschreven werk; zij besluiten haar met deze woorden: „La batterie à pied Lux ne put ouvrir le feu *à temps*." 3) Uit deze minder gelukkig gekozen redactie, welke niet klopt met de aangehaalde woorden van de Bas, kan men ten onrechte afleiden, dat die batterij nog achter den hollen weg in stelling is gekomen en daar *te laat* het *vuur* heeft *geopend*. 4) Het is nagenoeg zeker, dat het eerste niet het geval is geweest en dus nog minder het laatste. Wèl bestaat er eenige twijfel omtrent in stelling komen van batterij Lux in de *allerlaatste* phase van den strijd bij het invallen der duisternis, doch op een andere plaats (verg. blz. 232-3).

De door Generaal de Bas gebruikte brief van W. Baron Bentinck, thans door mijn zorg in afschrift aanwezig in het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf, luidt als volgt:

---

1) III, 736.

2) IV, 629-34.

3) II, 251. Wij cursiveeren.

4) De oningewijde zou dit zelfs uit Chassé's brief (gevechtsbericht) van 4 Juli 1815 aan den Prins van Oranje kunnen afleiden: „Je fis porter sur la crête notre artillerie, commandée par le major Van der Smissen (dus de *geheel* artillerie der Divisie) qui entama un feu violent" (de T'Serclaes. III, 355).

Dordrecht den 30 November 1841.

Zeer geachte Kameraad!

Bij het ontvangen van Uwe geëerde van den 27e dezer dacht ik niet ik renseignementen zoude moeten geven omtrent eene veldtocht zes en twintig jaren geleden; ik was destijds zeer jong 1) en rappelleer mij niets meer dan eenige hoofdpunten uit die campagne; de eerste oogenblikken waren zoo snel en opvolgende, dat het moeilijk valt zich er veel van te binnen te brengen; intusschen wil ik U gaarne zeggen, wat ik er van weet, ofschoon ongelukkigerwijze de batterij weinig uitgericht heeft, latende de oorzaak daarvan in het verledene berusten. 2) Uwe vragen zal ik kortelings beantwoorden: 1e. de officieren bij de batterij waren Lux kapt., Schuller en Bentinck 1e Lts. en van den Bijlaard 2e Lt.; 2e. de batterij kreeg den 14e last om den 15e op te breken met de batterij Krahmer en zich te Fay met de Divisie te vereenigen 3); van daar marcheerde men in den loop van den dag naar Baume 4) en vertrokken den volgenden dag vroeg naar Nyvelles, waar de twee batterijen bij elkander nabij die plaats bivouakkeerden; des nademiddag van den 16e kreeg men den last om op te rukken, doch zoódra men marschvaardig was, werd dit bevel gecontramandeerd 5); den volgende dag zeer vroeg marcheerde men na Braine la

---

1) Nl. nog niet voluit 20 jaar; verg. het slot dezer studie.

2) Intusschen deed Schr. dat geenszins in de tweede helft van zijn brief.

3) Deze vereeniging is eerst den 15en zeer vroeg door den Prins van Oranje bevolen bij diens beruchte order voor de geheele 3e Divisie en onmiddellijk uitgevoerd. Zooals hiervoor bleek, was de Divisie reeds sedert medio April strategisch vereenigd (blz. 140).

4) Verg. mijn opmerking op blz. 186.

5) Zou de order, krachtens welke de 1e brigade den 16en 's avonds werd uitgeschoven naar Arquennes, 5 K.M. in 's vijands richting (verg blz. 187), abusievelijk eerst ook aan de 2e Brigade zijn gegeven of heeft het alarm voor de eene zich ten onrechte ook overgeplaatst op de andere? Het is niet aan te nemen, dat, waar men de geheele 1e Brigade aldus in 's vijands richting uitschoof, men haar den steun van hare batterij heeft onthouden; derhalve zal alleen batterij Lux den nacht in het in den brief bedoelde bivak zijn gebleven.

Leud, 1) deze marsch ging uitterst langzaam, doordien de straatweg met troepen geëncombreerd was; tegen den avond kwam men bij Braine, hebbende dit plaatsje links achter 2); hier bleef de batterij van de nagt van den 17e tot 18e smorgens; circa acht uuren verliet men dit bivouak 3) en marcheerde in de strekking van Mont St. Jean; hier hield men een oogenblik stand 4), doch weldra kreeg men bevel om zich te plaatsen achter Mont St. Jean bij eene windmolen links van de straatweg 5); hier bleven de twee batterijen eene geruime tijd 6); van hier werd de batterij

---

1) Zóó vroeg is men dien dag niet afgemarcheerd (verg. blz. 188); ook had men dan niet, ondanks de opstopping op de wegen, eerst „tegen den avond" te Braine l'Alleud kunnen aankomen (10 tot 11 K.M.).

2) Onduidelijke plaatsaanduiding en niet overeenkomstig militair gebruik; front naar den vijand makende had de batterij in haar bivak het plaatsje „rechts voor."

3) Alleszins waarschijnlijk, dat het *bivak* vroegtijdig is opgebroken, doch het oord Braine l'Alleud e.o. verliet men eerst omstreeks 3 nam. (blz. 217).

4) Het standhouden in carré's tijdens den flankmarsch, mede om de geheele Divisie te vereenigen? Verg. blz. 220.

5) Ook deze plaatsaanduiding is onduidelijk; voorts is het vrijwel *uitgesloten*, dat deelen van Divisie Chassé zich *achter* Mont St. Jean zouden hebben opgehouden, al had dit oord inderdaad een windmolen. De door batterij Krahmer tot haar stelling afgelegde 400 M. binnen 2 minuten (blz. 222; laat het er 600 zijn geweest; verg. blz. 221, nt. 4), ook het feit, dat batterij Lux voor haar opmarsch den gedeeltelijk hollen weg heeft gebezigd, wijzen er op, dat Divisie Chassé met haar batterijen veel meer Z. heeft gestaan tijdens haar afwachtingstoestand, n.l. op de plaats, waar Wüppermann, de Bas en de T'Serclaes op hun schetsen aangegeven. M.i. aernalve van tweeën een: òf schr. was hier in de war met de opstelling der batterij een etmaal vroeger, inderdaad nabij een K.M. en achter een dorp, doch dat was Braine l'Alleud (blz. 189); hier was een K.M. (Wüppermann, 126; de T'Serclaes. III, 428), al ontbreekt hij op het panorama van het slagveld òf hij vergiste zich met de *allerlaatste* phase van den slag, toen volgens zijn schrijven batterij Lux verdwaald is geraakt *tot nabij Mont St. Jean*, wat echter verder door niemand wordt vermeld (blz. 232-3).

6) Derhalve zoude beide batterijen vereenigd zijn geweest (achter de infanterie?); verg. blz. 219 met nt. 3). Doch het was heel wat dichter bij Merbraine dan bij Mont St. Jean.

Kramer vooruitgestuurd; de batterij Lux kreeg ook bevel voorwaarts te gaan 1), de vier eerste stukken of 1e halve batterij 2), aangevoerd door 1e Lt. Schuller, rukten door een holle weg voorwaarts 3), doch door het omver vallen van een kaisson in dezen weg was dezelve verspert; het oprichten van deze kaisson, hetwelk de kapitein stellig gelastte 4), veroorzaakte een oponthoud; hierdoor verloor men veel tijd en wilde *ik* de omver gevallene kaisson maar op zijde gesmeten hebben om die te kunnen voorbijtrekken, maar dit mogt niet; de halve batterij, intusschen voortgaande, kon men in het eerste ogenblik, door de menigte troepen niet terug vinden 5), tot dat men na eenig zoeken eindelijk dezelve vond even vóór Mont St. Jean, zijnde de batterij Kramer vooruitgerukt in de vlakte 6); de batterij van Lux heeft geen vuur gegeven, is in reserve gebleven bij eene der Brigades van de Divisie *Chassé* en na het eindigen van den slag is zij op het slagveld blijven bivouackeren.7)

---

1) Dus zouden achtereenvolgens *minstens twee* bevelen tot in stelling komen gegeven zijn.

2) Lees: „de eerste vier stukken."

3) Batterij Lux derhalve evenals die van Krahmer in twee halfbatterijen. De hier bedoelde holle weg was de meerendeels ingesneden weg, welke in O. tot Z.O. richting, Z. van Merbraine dwars over den grooten weg Mont St. Jean-Nivelles naar den beruchten hollen weg of „chemin creux" voerde; verg. het slot dezer studie.

4) Hij zal aan het hoofd der tweede halfbatterij hebben gereden.

5) Wederom niet duidelijk; welke halfbatterij? De voorafgaande van Schuller of de eigen, waarbij kapitein Lux? Hierop kom ik later terug in den tekst (zie het slot dezer studie). De „menigte troepen" moet slaan op de infanterie, die uit haar stellingen begon uit te breken (reserves waren er niet meer) en op de daarachter volgende cavalerie-reserves. Dat er tegen het einde van den slag na de herhaalde charges van cavalerie van Ney achter dit deel van het front der Verbondenen groote verwarring heerscht, spreekt vanzelf.

6) Ondersteunde en begeleidde den aanval van brigade Detmers; is tegen het invallen van de duisternis meer voorwaarts in stelling gekomen; verg. blz. 232.

7) Batterij Lux zou derhalve noch eenigen tijd na batterij Krahmer (blz. 224 en 225) noch in de allerlaatste phase van den slag (begin der vervolging; blz. 229 en 232-3) in stelling zijn gekomen.

Ziedaar vriend wat ik mij van de zaak kan rappelleren, ik had wel gewenscht destijds wat meer werkzaam te zijn geweest, dan helaas! wij kregen geen orders tot ageren. Als U dit weinige van eenige dienst kan zijn tot aanvulling van een kleine lacune, zal dat mij aangenaam zijn; evenwel geloof ik met het aanstippen slechts van de plaats, waar de batterij Lux geweest is, zulks wel genoeg zal zijn, als zijnde toch niet werkdadig geweest."

Heel veel wist de majoor zich in 1841 niet meer te herinneren van hetgeen de 19 jaar jonge eerste luitenant ruim een vierde eeuw t.v. bij Waterloo en in de voorafgaande dagen had beleefd. Uit door mij toegevoegde noten blijkt, dat er in den brief enkele tastbare onjuistheden schuilen èn wat den tijd èn wat de plaatsbepaling betreft. De flankmarsch van Braine l'Alleud naar het eigenlijke slagveld wordt even aangestipt; over de opgedane indrukken, ontvangen vuur en verliezen tijdens de bijna 3 uren van lijdzaam afwachten wordt niet gerept. Men zou niet zeggen, dat het bij Waterloo ook op den rechtervleugel zóo heet is toegegaan! De mislukte poging tot in stelling komen wordt door den brief meerendeels toegelicht; ik kom daarop aan het einde dezer studie terug.

Toen beide halfbatterijen „na eenig zoeken" weer vereenigd waren, was batterij Krahmer inmiddels „vooruitgerukt in de vlakte", — d.w.z. van den hoogtekam der stelling af richting Rossomme — hetgeen er op wijst, dat de vervolging reeds geruimen tijd was ingezet. In verband daarmede heeft Lux zich met zijn batterij weer aangesloten bij brigade d'Aubremé, waarmede hij in reserve had gestaan en welke hij verder heeft begeleid (blz. 232-4).

Wij hebben door de beschrijving van den ten deele mislukten opmarsch van batterij Lux moeten vooruitloopen op de tijdsorde, waarin zich de voorvallen bij Divisie Chassé in den avond van 18 Juni 1815 hebben afgespeeld en keeren thans terug tot zijn brigades Infanterie. Ongeveer tezelfdertijd, toen „generaal bajonet" besloot om zijn Divisie in te zetten ten einde op dat deel van het front den tegenaanval te ontketenen, deed Lord Hill, commandant van den rechtervleugel, kolonel Detmers bevel toekomen om 3 zijner bataljons in voorste linie te brengen, wellicht in de meening, dat Chassé's voorste brigade nog slechts 3 bataljons telde (blz. 217). De brigadecommandant liet die bataljons ongeveer den opmarschweg van batterij Krahmer evenwijdig aan en N.O. van den gedeeltelijk

hollen weg volgen; daar zij in de voorste lijn geen plaats vonden, bleven zij ongeveer 100 M. rechts achterwaarts van die batterij, eenigermate gedekt door een hoogte, vermijdende „op die wijze het musketvuur, dat alleen de bajonetten trof." 1) Nauwelijks hadden de eerste bataljons zich in beweging gesteld of een donderend „hoerah" weerklonk door de geheele Divisie. 2)

Chassé, blijkbaar reeds omgaande met zijn plan tot een tegenaanval, deed de andere 3 bataljons der brigade rechts van de reeds vooruitgegane opmarcheeren, zoodat zij toen was opgesteld in 2 gesloten colonnes, elk van 3 bataljons. 3) Brigade d'Aubremé, samengetrokken tot 2 groóte, geëchelonneerd opgestelde carrés 4), bleef in reserve achter de Engelsche Gardebrigade Maitland. 5)

De 3e Nederlandsche Divisie vormde op dit gedeelte van het slagveld de eenige nog beschikbare reserve. 6) Toen 's avonds omstreeks 8 uur de Engelsche Gardebrigade, Maitland begon te wijken voor de herhaalde aanvallen van de Fransche Garde en tegelijkertijd de 4 regimenten van de meer O. opgestelde, uitgeputte brigade C. Halkett eenigszins in verwarring geraakten, stelde Generaal Chassé zich

---

1) Verslag 1e brigade 3e Divisie bij de T'Serclaes. III, 376. De dekking moet zijn verschaft door den hoogtekam, waarop de Engelsch-Nederlandsche artillerie haar stellingen had ingenomen.

2) de T'Serclaes. II, 251-2 stelt dit op 7.30 tot 8 nam., kort voordat Chassé zijn geheele brigade Detmers op eigen initiatief vooruitbracht; Wüppermann, 133 stelt het *bevolen* vooruitgaan der eerste 3 bataljons reeds op 6 nam.

3) de Bas. III, 736-7. de T'Serclaes. II, 252.

4) Dit schreef Chassé zelf 5 Juli 1815 aan Lord Hill; zie de T'Serclaes. II, 421-2; voorts mijn blz. 232. Toch plaatste Wüppermann op schets 9 twee colonnes, elk van 3 bataljons, zooals de aanvankelijke formatie was (verg. mijn blz. 219).

5) Verg. schets 9 van Wüppermann, kaart X van de Bas en de T'Serclaes, een verbeterde uitgave, juist vooral wat Divisie Chassé betreft, van „Het slagveld bij Waterloo" van de Bas. III, 744. Alle drie schetsen batterij Lux nabij brigade d'Aubremé, alsof die batterij geen order had ontvangen om in stelling te komen.

6) de Bas. III, 737.

aan het hoofd van zijn voorste brigade Detmers en leidde haar na een korte, kernachtige toespraak voorwaarts tegen de Fransche midden-Garde. Volgens de meeste schrijvers moet het toen 8 nam., uiterlijk iets daarna zijn geweest 1); alleen volgens „Faits d'armes de la Troisième Division de l'armée des Pays Bas" 2) was de slag hier om 8 nam. nog onbeslist en zou eerst 8.30 het Engelsche artillerievuur ernstig zijn gaan verminderen, waarop dus tusschen 8.30 en 9 uur alle hiervóór beschreven handelingen bij Divisie Chassé zouden hebben plaats gevonden, te beginnen met den inzet van batterij Krahmer in 2 gedeelten.

De *op eigen initiatief door Generaal Chassé ondernomen* tegenaanval bracht hier eindelijk de wending ten goede in den sedert na den middag woedenden hevigen strijd.3) Alle Engelsch-Nederlandsche troepen zetten vanaf den hoogtekam der stellingen de voorwaartsche beweging, daarna de vervolging in op de Franschen, die, de Gardes incluis, in het halfdonker meer en meer in verwarring

---

1) In een extract-rapport zeide Wellington, dat om 7 uur de eerste aarzeling in het Fransche leger merkbaar was en dat hijzelf om 8 uur de voorwaartsche beweging aanving (Alg. R.A. Confidentieel archief van de Staatssecretarie; No. 213. de T'Serclaes. II, 271 zegt: tusschen 8 en 8.15 uur nam.

2) Anvers. 1828, blz. 18-9. Een klein, zeldzaam vlugschrift, o.a. aanwezig in de bibliotheek van het Krijgsgeschiedkundig Archief. Volgens aanteekeningen van Generaal de Bas bij het aldaár aanwezige exemplaar was de schrijver een ooggetuige, waarschijnlijk de latere majoor en adjudant van Chassé tijdens de belegering van de Citadel van Antwerpen, J. P. W. Hombach, tweede-luitenant der artillerie 4 April 1800, in een geschreven officiersboekje 1815 (Krijgsg. Arch.) voorkomend als kapitein 4e Bat. Art. Landmilitie met ancienniteit van 20 Mei 1814. Naar mijne meening is het van de hand van Chassé's biograaf del Campo, genaamd Camp. de T'Serclaes. II, 420-1 zegt in een noot ten onrechte, dat het werkje was van 1823, op 429 zelfs: 1821.

3) de T'Serclaes. II, 275-81. Wüppermann, 136-7. de T'Serclaes. II, 282-3 en 306-7, alsmede 447-9, speciaal over de verguizing van de Nederlandsche troepen. Faits d'armes (handelt alleen over de 3e Divisie), 12-3. Charras. Waterloo. II, 326. Hij spreekt van „een halve brigade", rekende derhalve alleen met de 3 door Lord Hill reeds ontboden bataljons (blz. 229) of vergiste zich tusschen „brigade" en „divisie."

terug vloden." 1)

„En dan de artillerie. Nauwelijks was de vijand buiten het werkzame vuur teruggetrokken of de kapitein Krahmer liet opleggen, snelde in het half duister met zijn rijdende artilleristen voorwaarts over het slagveld en zond nog tot tweemalen toe zijn kartetsen in de Fransche gelederen, tot de laatste weerstand was gebroken." 2)

Toen Chassé kort na 8 uur zich aan net hoofd van brigade Detmers stelde, bleef die van d'Aubremé aanvankelijk in hare op blz. 230 vermelde opstelling achter. Daar toen juist dit gedeelte van het front het zeer zwaar had te verduren (ook stond te wankelen), leed zij vrij zware verliezen door te ver gaande schoten. Later getuigde Chassé's adjudant Hombach (of Camp?), stellig met medeweten van zijn chef, het aandeel van diens Divisie aan Waterloo rechtzettende, omtrent brigade d'Aubremé: „Formée en deux carrés placés en echelons et composée de 6 bataillons et de la batterie du capitaine Lux, cette brigade, exposée au feu le plus terrible de l'artillerie, 3) donna des preuves de ce sangfroid qui caractérise les troupes les mieux aguerries." 4)

Toen de tegenaanval op dit gedeelte van het gevechtsfront meer algemeen werd, ontving Generaal d'Aubremé order van Lord Hill om de 2e Engelsche Divisie Clinton (rechtervleugel), die voorwaarts ging, te volgen. Oprukkende achter brigade du Plat daarvan, geraakte brigade d'Aubremé nog onder kruisvuur. „Hare beide colonnes bleven echter in de beste houding steeds gereed carrés te formeeren." 5) Volgens de Bas en Graaf de T'Serclaes kwam batterij Lux nog in stelling achter den gedeeltelijk hollen weg, daar, waar de Engelsche Gardebrigade Maitland had gestreden (d.w.z. W. van de aanvalscolonne Detmers en minstens 450 M. meer W. dan batterij Krahmer), doch

---

1) de Bas, 737-44.

2) Wüppermann, 138.

3) Vandaar de verliezen bij deze brigade, ook bij hare batterij (verg. blz. 235-6) op 18 Juni 1815.

4) Faits d'armés, enz., 12 en 23. nt. 4). Conform is de Bas. III, 756, waarschijnlijk door het bovenvermeld citaat.

5) Wüppermann, 138-9, die batterij Lux hier niet afzonderlijk vermeldt, en de T'Serclaes. II, 305. Volgens de Bas. III, 756 „zijn nog herhaaldelijk carré's geformeerd."

opende het vuur niet 1); zij vermelden niet, waaraan deze nieuwe gegevens zijn ontleend. de Bas, hiermede steunende op Bentinck's brief, zweeg over dat in stelling komen, terwijl Wüppermann batterij Lux op 18 Juni alleen bij Braine l'Alleud noemt. 2)

Ik houd het voor waarschijnlijk, dat die batterij niet op de vermelde plaats in stelling is gekomen 3); wellicht is zij bij den bevolen opmarsch om de in het slot dezer studie nader uiteen te zetten redenen enigszins afgedwaald in de richting van Mont St. Jean; overigens zal zij, tot brigade d'Aubremé behoorende, conform den brief van Bentinck en het zoo juist aangehaalde getuigenis uit Faits d'armes in nauwe voeling zijn gebleven tot die brigade, in welker onmiddellijke nabijheid zij ook heeft gebivakkeerd. De reeds genoemde kapitein Mercer vermeldt omtrent het einde van den slag, toen zijn batterij in haar tweede stelling, n.l. in de algemeene artillerielinie stond, dat de eigen infanterie afdaalde in de vlakte, dat een aide de camp de batterijen langs reed om ze aan te sporen die beweging te steunen door ook voorwaarts te gaan, doch waartoe b.v. Mercer's batterij te zeer was gehavend. „Toen alles rustig was, marcheerden verschillende batterijen *Pruisische* artillerie op, die haar bivaks maakten naast de Engelsche." 4) Er werd reeds hiervóór op gewezen hoe Mercer c.s. meermalen in de war waren met de nationaliteit der troepen (blz. 218, nt. 4); dat zal trouwens in dien tijd van veelkleurige uniformen en allerlei contingenten wel algemeen zijn geweest. 5) Bovendien was het bij het betrekken van de bivaks reeds duister, de verwarring op het slagveld algemeen. 6) Zooals duidelijk blijkt uit den opmarsch der Pruisische legerkorpsen hebben deze op 18 Juni den grooten weg Waterloo-Charleroi niet overschreden; „op dat deel van het slagveld (n.l. ten W. van den grooten weg Brussel-Charleroi) is geen enkel

---

1) II, 305.

2) Blz. 120 contra 132-9.

3) Kunnen de schr.'s hier op een dwaalspoor zijn gebracht door een kaart, waarop de opstelling van batterij Lux gedurende den nacht (bivakplaats)?

4) Siborne. Waterloo letters, 221.

5) Alleen reeds in het Nederlandsche leger een groote verscheidenheid van distinctieven; zie de T'Serclaes. III, 68-9.

6) Zie daaromtrent b.v. het dagboek Rochell.

Pruisisch soldaat geweest." 1) *De batterijen, welke Mercer in het halfduister heeft zien opmarcheeren, kunnen onmogelijk andere zijn geweest dan beide halfbatterijen Lux; hierop is nog nimmer de aandacht gevestigd.* Zij hebhebben inderdaad gebivakkeerd naast de Engelsche (zie aanstonds).

Een kwartier na Lord Hill's vermelde order voor d'Aubremé volgde een tweede, n.l. om een beweging te maken naar rechts (in de richting van het t.v. zoo omstreden bedekte terrein rondom Hougomont), waarschijnlijk omdat brigade du Plat order ontving om de vervolging voort te zetten O. van dat complex en tijdens het voorwaarts rukken van de Engelsche Divisie Clinton haar buitenflank vooral bij het invallen van de duisternis moest worden gedekt. Toen brigade d'Aubremé was gekomen op ongeveer 400 M. beN. den N. rand van Hougomont, bracht een ordonnansofficier van Generaal Hill bericht, dat de slag was gewonnen met order om op den rechtervleugel der Engelsche artillerie in twee liniën op te marcheeren. 2) In dien vorm betrok de brigade, waarbij batterij Lux, het bivak. Brigade Detmers was nagenoeg 3 K.M. verder in Z. richting gerukt tot Maison du Roi aan den grooten weg naar Charleroi; kort achter haar, n.l. bij Rossomme, bivakkeerde de die brigade begeleidende batterij Krahmer de Bichin. 3) In zijn brief (gevechtsbericht) uit le Bourget d.d. 4 Juli 1815 aan den Prins van Oranje schreef Chassé omtrent de houding zijner troepen bij Waterloo: „Je suis au plus haut degré satisfait de la conduite de toute ma division, particulièrement des soldats qui n'étaient que

---

1) Wüppermann. Engelsche beoordeeling over de Nederlandsche troepen in 1815 aan de feiten getoetst (Krijgwetenschap. 1894-5. 436). Uit de Bas. III, 717-22 en 747 blijkt, dat de voorhoede van het Ie Pruisische Korps vrij lang belet is om uit Smohain te deboucheeren; het IVe Korps veroverde Plancenoit; het IIe vormde de reserve. Volgens Plan XI van de T'Serclaes waren de Pruisen 's avonds om 8 uur nog niet in de lijn dier 2 dorpen, d.w.z. nog 2 K.M. beO. den grooten weg Brussel-Charleroi. Het IIIe Pruisische Korps van Thielmann bond bij Wavre Maarschalk Grouchy.

2) Zie voor de beslissing: de T'Serclaes. II, 282-9; Wüppermann, 135-9.

3) de T'Serclaes. II, 305 en 312; voorts plan XII. Wüppermann, 138-9, alsmede zijn duidelijke schets 9 (3e opstelling — niet „stelling" — van batterij Lux). de Bas, III, 756 en 759.

depuis dix mois dans nos rangs et qu'on ne pouvait envisager que comme des recrues. Ils ont donné les meilleures preuves que le sang de leurs ancêtres coule dans leurs veines. Les deux commandants de brigade, le général-major d'Aubremé et le colonel Detmers 1), ainsi que le major Vandersmissen, commandant de l'artillerie se sont fait remarquer particulièrement par leur bravoure, leur sang-froid et leur prudence." 2) Chassé had dezen laatste reeds 28 Juni 1815 eervol vermeld in een brief aan Lord Wellington. 3) 30 Jaar na dato liet een voormalig strijdmakker zich nog met veel waardeering uit over „den zeer werkdadigen en gelegen komenden bijstand van batterij van der Smissen (lees: Krahmer). Zijn vuurmonden veranderden eerst van stelling, toen de Fransche garde zich geheel had teruggetrokken na haar krachtigen, doch nutteloozen aanval op ons centrum." 4) Geen wonder, dat majoor van der Smissen reeds bij de eerste toekenning op 18 Juli 1815 werd begiftigd met het ridderkruis 3e klasse der Militaire Willemsorde 5), terwijl kapitein Krahmer de Bichin ridder 4e klasse werd 6); bij de eerstvolgende gelegenheid, 11 Aug., werden ook de drie luitenant der rijdende batterij met dit kruis begiftigd; overigens werden geen kruizen aan artillerie-officieren der 3e Divisie verleend.

Divisie Chassé verloor bij Waterloo in totaal 16 officieren en 781 minderen aan gesneuvelden, gekwetsten en vermisten; daaronder 90 minderen van artillerie en trein

---

1) Volgens rang en ancienniteit; de laatste had de spits afgebeten.

2) de T'Serclaes. III, 355-6.

3) Zie blz. 239.

4) de T'Serclaes. III, 262. Zie voorts kapitein Mercer's oordeel op mijn blz. 223.

5) Hij was een der 3 Nederlandsche artillerie-officieren, die met deze klasse werden onderscheiden; zie verder van Sypesteyn, 219.

6) Krahmer de Bichin sneuvelde 23 Sept. 1830 te Brussel, ingedeeld bij de colonne, door de Schaerbeeksche poort in het Park gekomen, als majoor der R.A. Hij viel, gedood door eigen landgenooten, ten offer aan den door hem afgelegden eed van trouw (Bosscha. Neerland's heldendaden te land; 2e druk. III, 461-2).

tezamen 1); daar batterij Krahmer 27 dooden en 21 gewonden had 2), moeten de resteerende verliezen van 42 dooden en gewonden geleden zijn door batterij Lux en de munitiecolonne. De verliezen van beide infanterie-brigades der 3e Divisie bedroegen onderscheidenlijk 420 man of 13,9 pCt. (Detmers) en 286 man of 8 pCt. (d'Aubremé), waaruit valt af te leiden, dat die gedurende den 3-urigen afwachtingstoestand ten hoogste 7 pCt. zullen hebben bedragen, die tijdens den betrekkelijk korten inzet van brigade Detmers bij de beslissing nagenoeg even hoog. 3) Die aan artilleriematerieel zijn voor 2 slagen, waarin verwoed is gestreden, gering geweest. 30 Juni rapporteerde het D.v.O. den Koning: „In de veldslagen van 16 en 18 Juni zijn alleenlijk 2 kanons van 6 pond, doch verscheidene kaissons verloren en dat men genoodzaakt was de batterij van den gesneuvelden kapitein Stevenaert, die zeer veel aan personeel en paarden en voertuigen geleden heeft (n.l. bij Quatre Bras, waar ook drie kanonnen verloren waren gegaan), te supprimeren." 4) Er was een onbespannen batterij 6-ponders bespannen „en ter remplaceering van de gesupprimeerde" naar het leger gezonden." De sectie van den reeds genoemden luitenant Winzinger (zie het slot dezer studie) is einde Juli opgenomen in de nieuw gezonden compagnie artillerie te voet van kapitein Steenberghe; daardoor is een batterij van dien naam

---

1) Deze cijfers zijn ontleend aan de Bas en de T'Serclaes. III, 202-3, die ze putten uit de officiëele verlieslijsten, eertijds op het D.v.O.. Wüppermann, bijlage 8 geeft iets lagere cijfers. Hij en de Bas. Bijlagen XVII geven, vermoedelijk in navolging van van Löben Sels. IV, 637, te lage cijfers voor de verliezen van de artillerie der 3e Divisie, n.l. 48, zijnde die alleen van de rijdende batterij. De geleden verliezen zijn aanvankelijk gepubliceerd in de Staatscourant van 21 Juli 1815; zij hebben later, zooals boven vermeld, verbetering ondergaan. Verbaal D.v.O. 13 Juli 1815, no. 47 geeft een nominatieven staat van de verliezen aan officieren der Nederlandsche troepen.

2) Boulger, 34.

3) Die van het geheele Nederlandsche leger, voor zoover bij Waterloo ingezet, bedroegen voor Waterloo 19,3 pCt. de T'Serclaes. II, 396.

4) Verbalen D.v.O. 30 Juni 1815, nos. 143-4.

gevormd. 1)

Terwijl den Naussauschen troepen reeds in 1815, dien van Hannover in 1817 een herinneringsmedaille aan Waterloo is geschonken 2), geschiedde zulks ten onzent eerst 50 jaar na dato, doordien bij K.B. van 10 Mei 1865 een vijfarmig „Zilveren Kruis" werd ingesteld, te dragen aan een oranje en wit gestreept lint. 3) Koning Willem II was om nimmer volkomen opgehelderde redenen daartoe nooit willen overgaan. 4) Wel had Koning Willem I reeds einde 1815 besloten om een monument op het slagveld op te richten, waarvan de hooge kosten (f 300.000) verdeeld zijn over de Waterstaatsbegrootingen vanaf 1818. De Leeuw van Waterloo is gereed gekomen in 1826 5). Voor zoover tot dusver uit onze archieven is gebleken, is de Engelsche regeering zelfs niet geraadpleegd over het principiëele plan, laat staan over de uitvoering, evenmin is de Hertog van Wellington als „Prins van Waterloo" officiëel verwittigd van een ander. Het is dus duidelijk, dat van de overigens wel aannemelijke voorstelling, welke op het slagveld en in het panorama den vreemdelingen wordt gegeven, als zou bedoeld monument geheel of meerendeels met Engelsch geld zijn opgericht, geen woord waar is. 6)

---

1) Wüppermann, 172-3. de T'Serclaes. III, 67.

2) Bovendien voor deze laatsten reeds in 1818, vlak beN. la Haye Sainte, een gedenkteeken, waarop de vele namen hunner gevallen officieren. Zie voor alle gedenkteekenen op het slagveld: Navez. Waterloo (1896; ook van Neck. Waterloo illustré.

3) de Bas. III, 799-802. Exemplaren van de vermelde herinneringskruizen en medailles bevinden zich o.a. in het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf.

4) de T'Serclaes. II, 372. Het was ten deele bescheidenheid tegenover zijn leermeester, den Hertog van Wellington; zie de Bas. III, 790 en 795.

5) Zie voor de verminking, welke men bij de oprichting van dat monument het slagveld van Waterloo heeft toegebracht. Aanteckening III aan het slot mijner studie.

6) Toen de Fransche troepen onder Maarschalk Gérard Nov. 1832 het slagveld passeerden op weg om de Citadel van Antwerpen te gaan belegeren, hebben zij den staart van den leeuw afgeslagen; later is dat hersteld. Na den wereldoorlog is er sprake van geweest het front van den naar Frankrijk gekeerden leeuw te veranderen.

Weinigen hebben zich in het dragen van het „Zilveren Kruis" nog kunnen verheugen, daar de jongsten hunner, die actief aan den veldtocht van 1815 hadden deelgenomen, in 1865 naar de 70 jaren liepen. Daar Lux 12 Aug. 1865 overleed zal hij nog juist de illusie hebben gekoesterd het te zullen verwerven. 1)

De beslissing in front, door Chassé bij Waterloo voornl. met zijn brigade Detmers gebracht, staat onomstootelijk vast. In chronologische volgorde kunnen daarvoor de volgende getuigenissen worden aangehaald:

a. het rapport van Chassé's directen chef, Lord Hill, 20 Juni 8 voorm. uit Nivelles aan Wellington verzonden, waarin: ... I have also to mention the steady conduct óf the 3rd Division of the troops óf the Netherlands, under the command of Major-General Chassé, 2) which was moved up in support of Major-General Adam's brigade (een der 3 van de Engelsche Divisie Clinton) to repulse the attack of the Imperial Guard. The brigade of Belgian artillery also deserve my best thanks for their steady conduct and well directed fire under the last mentioned attack." 3) Generaal de Bas oordeelde dat begrijpelijkerwijze niet voldoende: 4) de *tegenaanval* wordt feitelijk met geen woord vermeld.

b. 22 Juni 1815 rapporteerde de Prins van Oranje den Koning o.m.: „De divisie van den luitenant-generaal Chassé is later in het vuur gekomen, en alzoo ik mij in persoon van het centrum niet kon verwijderen, had ik hem voor dien dag onder de orders van lord Hill, kommanderen-

---

1) De door Lux gedragen Briellemedaille (1 Dec. 1813) is in mijn bezit.

2) Chassé was 21 April 1815 bevorderd tot Luitenant-Generaal. Blijkbaar oordeelde men in het Engelsche leger dien rang te hoog voor een Divisiecommandant over ruim 7000 man, want die bevordering werd er niet erkend of medegerekend. Verg. het slot dezer studie.

3) Aangehaald bij Wüppermann, 138, nt. 1, en bij de T'Serclaes. II, 281, nt. 1. Zooals uit den tekst blijkt, kan „brigade of Belgian artillery" niet slaan op Chassé's Afdeeling Artillerie, doch zijn slechts bedoeld beide halfbatterijen R.A. van Krahmer de Bichin. Zie voor „Belgian" mijn opmerking op blz. 223, nt. 3.

4) III, 794-5 en 1206.

de het tweede legerkorps, gesteld 1) en het berigt ontvangen, dat deze divisie mede zeer dapper gestreden heeft en de luitenant-generaal Chassé, benevens de beide kommandanten der brigades zich zeer goed van hunnen pligt gekweten hebben." 2) Deze getuigenis van den Prins, die gewond te Brussel lag, terwijl onze troepen van Waterloo in Z. richting trokken, zoodat elk overleg of ruggespraak over eenig questieus punt, dat later tot een „cause célèbre" zou uitdijen, wel uitgesloten mag worden geacht, oordeel ik als te zijn van zeer hooge waarde, te meer, omdat men moet aannemen, dat, waar Chassé's divisie 18 Juni 1815 onder de bevelen van Lord Hill had gestaan, de vermelde gegevens van den Prins meerendeels van dezen of van diens Engelschen Staf verkregen zullen zijn.

c. 28 Juni 1815 schreef Chassé uit Roye sur les Matz, (verg. het slot dezer studie) aan Wellington nopens majoor van der Smissen: „Hij was het, die de rijdende artillerie der 3e Divisie zoo goed leidde, welke tijdens den slag van den 18en het geluk had de aandacht te trekken van Uwe Excellentie en van Lord Hill. *Op het oogenblik, toen ik met de bajonet de Fransche garde aanviel,* steunde hij mij op een wijze boven alle verwachting". 3) Deze brief werd door de Bas niet, door de Bas en Graaf de T'Serclaes alleen in enkele noten genoemd. 4) Het vermelde is van te meer beteekenis, omdat Chassé dit 10 dagen na dato schreef aan zijn hoogsten chef, die zijn standplaats had gehad, in de onmiddellijke nabijheid van brigade Detmers. 5) Had Chassé er een voorgevoel van, dat Wellington de rol zijner Divisie zou dood zwijgen of was hem omtrent den inhoud van diens rapport reeds iets bekend, dat hij aldus de meerendeels uit eigen initiatief opgenomen taak in enkele woorden vastlegde 6 dagen vóór zijn officiëel protest bij den Prins van Oranje? (zie hierna onder e);

---

1) Hier blijkt de dualistische commandoregeling in het bondgenootschappelijk leger, want de Prins van Oranje commandeerde bij Waterloo alleen de door Wellington voor het centrum bestemde troepen. Deze had Divisie Chassé ingedeeld bij den rechtervleugel onder Lord Hill.

2) de T'Serclaes. III, 464-6.

3) Faits d'armes, nt. 3) van blz. 23 (extract). Boulger, 34; aldaar in het Engelsch. Wij cursiveeren. de T'Serclaes. II, 277-8, nt.

4) T.a.p. II, 277-8 en 281.

5) Zie Plan XI van de T'Serclaes.

d. Wellington's antwoord d.d. 6 Juli 1815 (moet uit Neuilly zijn) aan Chassé op dien brief: een erkenning van de waarde der diensten van dezen bij Waterloo met gelukwenschen dienaangaande 1);

e. De brieven van Chassé d.d. 4 Juli 1815 aan den Prins van Oranje en 5 d.a.v. aan Lord Hill, beide uit Le Bourget, zijnde een beklag omtrent Wellington's officiëel rapport en een verslag van de verrichtingen zijner Divisie, alsmede het antwoord d.d. 11 Juli van Hill op laatstgenoemden brief; 2)

f. De Engelsche kapitein Pringle, die aan Chassé's troepen dezen lof toezwaaide: „Zij hielden zich flink tegenover de Fransche cavalerie-aanvallen en sloegen die af. Misschien leden zij van het vijandelijk artillerievuur nog meer dan de troepen in eerste linie, *maar desondanks rukten zij tegen het einde van den slag zeer flink en ordelijk op om die linie te ondersteunen.*" 3)

g. Generaal Friant Jr., die aan de hand van eigen herinneringen en die van zijn vader, commandant van de Grenadiers te voet van de Oude Garde tijdens den slag, omtrent het slotdrama schreef: „là s'arrêtèrent nos succès.... il venait d'arriver à l'ennemi une nouvelle réserve: il la fit avancer aussitôt." 4) Dit kan slechts staan op brigade Detmers. Pruisen zijn hier niet geweest (verg. blz. 233-4).

(Wordt vervolgd.)

Onder de Studeerlamp

Dezer dagen is verschenen Deel I van de door Mr. Blois van Treslong Prins verzamelde „Genealogische en Heraldische Gedenkwaardigheden, Europeanen betreffende op Java."

---

1) de T'Serclaes. II, 281, nt. Deze brief komt niet voor in de Despatches noch in de Supplementary Despatches; evenmin daaromtrent iets in Faits d'armes de la troisième Division noch in de verschillende verzamelingen papieren van Chassé.

2) Onderscheidenlijk de T'Serclaes. III, 354 e.v. en II, 421-3.

3) de T'Serclaes. II, 176. Wij cursiveeren.

4) de T'Serclaes. II, 279 en 282. Ook de Bas. III, 743-4.

Een berucht falsaris.

In 1766 is te Franeker bij Jan Grip een werkje in twee deelen verschenen : „de' Schijndeugd op het tweede schavot," een verhaal over het leven van den befaamden Abraham Maggaris, alias Johan Cato Kamerling, gevolgd door een deeltje over het leven en bedrijf der „hedendaagsche fijmelaars, zwendelaars, bankroetiers en valsche speelders."

Maggaris werd omstreeks 1724 te Middelburg geboren, en is door zijn menigvuldige oplichterijen en bedriegerijen berucht geworden.

Nadat hij op een schip, waarop zijn vader kapitein was, als „heelmeester" uit Amsterdam naar Curaçao was uitgevaren, waar deze was overleden, kwam hij naar Holland terug en vestigde zich in 1738 te Rotterdam. Op 29 Maart 1741 is hij daar, volgens sententie van burgemeester en schepenen, wegens een aaneenschakeling' van falsicatiën, zoo ten opzichte van wissels als anders; meermalen gepleegd, met een strop om de hals gegeeseld en gebrandmerkt, tot een tuchthuisstraf van 12 jaar veroordeeld, en na expiratie daarvan tot een verbanning van 25 jaren.

Hij zat echter zijn straf niet geheel uit, maar had in het tuchthuis alle gelegenheid om een doktersbul, in het latijn geschreven en van valsche zegels voorzien, te vervaardigen. De medische faculteit van de Hoogeschool te Duisburg verklaarde daarin, dat Kamerling op alle plaatsen, zonder onderscheid, mocht practiseeren en fungeeren als medisch dokter „gevende hem volle magt om allen en een iegelijk die geen bulle van promotie zal vertoonen, te calangeeren,l in de breuke, daarop van de Hoge overigheid geëmaneerd."

In 1749 zien wij hem te Rosendaal, onder den naam van Jan Piro, waar hij goed van gedrag was, zich verloofde en huwde, maar na er geruimen tijd gewoond te hebben plotseling verdween, toen, bij toeval, was uitgekomen, dat hij en Maggaris dezelfde personen waren.

Hij vestigde zich in 1763 te Hoogeveen, als dokter, verloofde zich en vond inmiddels gelegenheid zich onder valsche voorgevens, bij prof. Patijn te Rotterdam, en onder den naam van ds. Johannes Lambertus Koster, eenige weken voor hem den predikdienst waar te nemen.

Maar ook te Hoogeveen werd het hem te lastig gemaakt. Daarom vertrok hij in 1764 naar Brouwershaven, om

zich daar als dokter te vestigen. Hij zei geboortig te zijn van Rheinberg aan den Rijn en er nog een zuster te hebben die in goeden doen was. Te Duisburg als dokter gepromoveerd zijnde, had hij te Rheinbergl een goede practijk gehad, maar had steeds veel voor den handel gevoeld, zoodat hij de practijk er aan had gegeven en rustig kon leven. Maar wegens het uitbreken van de pest en om een godsdienstvervolging te ontgaan had hij besloten Rheinberg te verlaten, en, waar hij vernomen had, dat te Brouwershaven gebrek was aan geneeskundige hulp, wilde hij zich daar vestigen! Hij kon, als zijn practijk niet dadelijk opnam, rustig leven, des te eer omdat hij en zijn zuster voor een bedrag van twee en een half millioen gulden voorkwamen in het testament van hun oom Johannes Jacobus Winkelman, Raad van Indië en oom zijner moeder. (Dit testament had Kamerling zelf vervaardigd en van valsche handteekeningen voorzien.) Oom was zwaar ziek, had tering en waterzucht „so dat er geen andere verwagting scheen overig te zijn, dan dat Zijn Hoog Edelheid haast den weg van alle vleesch zou moeten bewandelen, of wellicht in deezen al ten einde gebracht hadde."

Dat alles sloeg te Brouwershaven goed in. Kamerling werd er een gezien persoon; kwam bij de voornaamste ingezetenen, o.a. den oud-burgemeester Jan van der Bijl, aan huis.

Ofschoon hij een vrouw te Roosendaal had, was dit geen bezwaar een dochter, Krina, van den oud-burgemeester, die er goed vóór zat, het hof te maken. Waar de geldelijke omstandigheden van Kamerling blijkbaar zoo gunstig waren (een onderzoek er naar scheen niet noodig) vond de oud-burgemeester voor een huwelijk alles te zeggen; het werd dan ook nog in 1764 gesloten. Kamerling werd deelgenoot in de zaken van zijn schoonvader, die een groothandel in meel had.

Maar Kamerling was er in de eerste plaats op bedacht zijn eigen zakken te vullen, en heeft zijn schoonvader op allerlei wijze om den tuin geleid. Hij kwam daardoor, vooral te Amsterdam, in „groote perikelen"; ofschoon de Heer van der Bijl, met het kolossale fortuin van den Indischen Nabob voor oogen aan zijns schoonzoons slechte practijken geen geloof wilde slaan.

Maar de justitie dacht daarover anders. En zoo werd Kamerling in Maart 1765 voor den baljuw van Brouwershaven, Cornelis Donkan, gedaagd, om op vraagpunten te

worden gehoord. Hij beantwoordde deze grootendeels niet overeenkomstig de waarheid. Vooral hetgeen hij over zijn verblijf te Rheinberg en over zijn promotie te Duisburg had medegedeeld werd in twijfel getrokken. Besloten werd eenige commissarissen naar Rheinberg, ter nader onderzoek, af te vaardigen.

Kamerling had de onbeschaamdheid door een brief voor zijn zuster Antonia Cato mede te geven, om haar te verzoeken de Brouwershavensche heeren in te lichten en verder van dienst te zijn; in de meening, dat zij dan wel *niet* zouden vertrekken. Ondertusschen werd hij voorloopig in arrest gesteld.

't Viel echter anders uit. De commissarissen kwamen terug met de mededeeling, dat zij na ampel onderzoek tot het besluit waren gekomen, dat Kamerling alles had gelogen. Hij viel nu door de mand en bekende in het vooronderzoek opzettelijk de waarheid te hebben verzwegen. Hij hoopte nu een lichtere straf te zullen krijgen.

Op 15 November 1765 hebben Burgemeester en Schepenen van Brouwershaven, recht doende in den naam van de Staten van Zeeland hem veroordeeld om gebracht te worden ter plaatse alwaar men gewoon is de executie van de crimineele politie binnen deze stad te doen, en aldaar onder de galg met de strop om de hals zeer gestrengelijk met roeden te worden gegeeseld; voorts met een dubbel zwaard(!) te worden gebrandmerkt. Zij confineerden hem gedurende zijn verder leven in een tuchthuis om aldaar strengelijk bewaard en op zijn eigen kosten of door handenarbeid onderhouden te worden, en condemneerden den gedetineerde in de kosten van justitie en van zijn aprehensie en detentie.

Te Middelburg heeft hij zijn straf ondergaan.

Mr. M. C. NIJLAND.

Over een vermeenden oorsprong van de stad Utrecht.

Als geboren Utrechter stelde ik een bijzonder belang in hetgeen het weekblad de „Illustration" van 19 Mei j.l. over den oorsprong van de stad Utrecht mededeelde. Het was naar aanleiding van het overlijden van baron Etienne van Zuylen van Nyevelt, den sportsman bij uitnemendheid, die zijn voorvaderlijk kasteel de Haar, te Haarzuilen bij Utrecnt door de beide heeren Cuypers, vader en zoon, heeft doen herbouwen.

De „Illustration" maakt er melding van. dat het geslacht van Zuylen, tot in de grijze oudheid opklimt, ook, dat een Romein Antonius Columna door keizer Nero uit Rome verdreven, naar de lage landen van den Rijn was gevlucht en hier in 65 n. Chr. op de plaats waar thans Utrecht ligt, (ter hoogte van het Munsterkerkhof) een burcht gesticht zou hebben, en die *Antonia* heeft genoemd. Volgens de „Illustration" zou uit oud-hollandsche kronieken zijn bewezen, dat het geslacht van Zuylen van dezen Columna afstamt, want *Columna* beteekent immers *Zuil*, voor de Fransche lezers werd dit nog aannemelijker gemaakt: Zuylen — colonnes — Columna!

Nu is 't echter wel jammer, dat ook de oude kronieken vermelden, dat Utrecht gesticht zou zijn door den Romeinschen Keizer Antoninus Pius, die van 86-161, n. Chr. heeft geleefd, en een zeer verlicht en humaan man is geweest. Den bijnaam pius, den vrome, kreeg hij nog bij zijn leven. Hij zou meermalen in het land der Batavieren zijn geweest, en, waar thans Utrecht ligt, zou de burcht *Antonina* zijn ontstaan, ter gedachtenis aan zijn verblijf. Hiervoor zou pleiten, dat, zooals in „de Nederlandsche Oudtheden" van 1700 staat vermeld. in de voorzaal van het Utrechtsche stadhuis, gedurende langen tijd een beeld van Mercurius heeft gestaan, met een opschrift ter eere van genoemden Keizer Antoninus Pius.

Later kwamen de Wilten in het bezit der stad, en langs lijnen van geleidelijkheid zou men toen gekregen hebben Wiltrajectum/Ultrajectum, Wiltrecht, Oldtrecht, (ten tijde van Karel den Groote), Oudrecht, Utrecht!

Mr. M. C. NIJLAND.

Een Vlaardingsche „Speelman" in de 17e eeuw.

door M. C. Sigal.

Het volgende moge geen verwarring stichten met de voorouders van het tot den Nederlandschen adel behoorende geslacht, dat uit VLAARDINGEN stamt, over welks oudste generaties ik eenige acten mededeelde in het Maandblad van het Geneal. Herald. Genootschap De Nederlandsche Leeuw van 1932.

Uit de hierna volgende acten blijkt, dat deze „speelman" uit DELFT kwam en tevens blijkt 's mans naam duidelijk uit zijn beroep, terwijl de inhoud der acten een typisch

beeld geeft van de zorg van Vlaardings vroede vaderen voor de burgerij.

I.

Den XIX Decembris Ao. 1611.

Alsoo Faes Andryesz. Speelman omme seeckere tijt hyer binnen metter woon gekomen was van Delff, van waer hij om quade feyte (soo men doen ter tijt seyde) hadde moeten ruymen, sulcks dat men hem bij provisie alhyer hadde ontfangen, op belofte vande selve te dehiberen naedien ende suffisanter blijck sijns eerlicke wandels twelck bij hem noch nyet ende is vertoont, Ende dat men tegenwoordelyc bij reprisentie bevint dat de voorn. Faes Andryesz. hem dagelicks vervordert te spelen op de viel, in herbergen ende andere geselschappen, oock bij nacht ende entijde langs de heerstraeten, so vielende alsoo de openbare dansspellen, die bij voorgaende keure ende artikel syn verboden, waerdoor men gewaer wert dat verscheyden jonge luyden gewent ende aengevoert sijn tot groote ontucht, moetwille ende dertelheyt die men noch onlangs bij schone dagen opsetlick op sheeren straeten heeft moeten syen tot ontstichtinge van velen, Twelcke alsoo het saecke sijn van quade consequentien, die in een gepoliseerde plaetse nyet ende behooren getolereert te worden, Soo ist dat mijn heer Bailliu, Schoudt, Burgemeesteren ende Schepenen van d(a)ge(lij)ks)che zaken) om voorsz. misbruycken te voorsyen, ende met de occasie het quat selve vath te nemen, belasten ende bevelen, lasten ende bevelen bij desen den voorn. Faes Andryesz. te vertrecken uyt dese stede ende vreyheyt van dyen binnen acht dagen na de insinuatie van desen, ende daer nyet weder inne te comen, sonder de ———— van de heeren voornt, op arbitrale correctie. Auctóriseren mijn voorn. heeren Joost Govertsz. van Bon, haere gsewóre bóode óm dit tegenwoordig bevel den voorsz. Faes Andryesz. metterdaet te insinueren. Actum in collegii putibus omnibus (Register van dagelijksche resolutiën en appointementen van Baljuw, Schout, Burgemeesteren en Schepenen, Oud-Archief der Gemeente Vlaardingen, inventaris 1912, no. 44, blz. 14 recto).

II.

Den XXVIII Decembris Ao. 1611.

Gehoort tversouck van Faes Andryesz. Speelman tenderende om te mogen blijven woonen binnen deser stede ende

daerop gedelibereert sijnde is bij meerderheyt van stemmen beslooten te persisteren bij de resolutie van den XIX deser, den voorn. Faes Andryesz. door den bóóde geinsinueert, ende is dyensvolgens dyselve Faes Andryesz. aengeseyt ende alsnoch belast hem naer deselve resolutie te reguleren op de peyne daerinne begrepen. Actum bij Corn. Bor, Bailliu ende Schoudt, dde Burgemeestere Dijckhuysen ende alle dye Schepenen. (Idem, blz. 15. recto).

III.

Den XV January Ao. 1612.

Upt versouck van Faes Andryesz. bij requeste gedaen, ter fyne van ontslagen te mogen werden vande uytsettinge aen sijn persoon gedaen bij actie van den XIX der verleden maent Decembris, ende geadmitteert te werdden om binnen deser stede wederom te mogen woonen, is bij meerderheyt van stemmen verstaen dat men tvoorsz. versouck in advys houden sal tot den naestaende regtdach. Actum bij den Bailliu. Burgemeesteren ende Schepenen. Omn(ib)us. (Idem, blz. 15, recto en verso).

IV.

Den XXIII January 1612.

Andermael gedelibereert sijnde op de requeste gepresenteert van wegen Faes Andryesz. voornt. ende van wegen verschill sijn versouck tenderende ter fyne als boven, Is bij eenparige stemmen van deselven de voorn. Faes Andryesz. nyt sonder wenige gratie geconsenteert dat hij hem wederom metter woon sal mogen begeven binnen deser stede ende hem aldaer onthouden tot wedersegge toe van mijn heeren voórn. Besonderlick dat hij het spelen op de viel sal moeten naelaeten, ende niegeren gebruycken dan in bruyloffsfeesten daer hij versogt sal werden, ende dat modestelick binnens huys, sonder hem op de straeten daer mede te geven ofte eenich dansschoól aen te houden ende jeucht daermede te vervolgen. Ende dat hij hem voorn. obedientelyck tegens de magistraet sal moeten (ge)dragen, op peyne soo hij hem wederomme vercóópt dat de voorgaende uytsettnige metterdaet tegen hem sal werden. Actum bij Schoudt, Burgemeesteren ende Schepenen. Omni(b)us. (Idem, blz. 15, verso.)

Faes Andryesz. schijnt zich niet aan de voorwaarden te hebben gehouden, want in de achter in het register staande lijst van burgers lezen wij: Faes Andries. geboortich van Delft. 1614 is ontpoorter bij de Weth. Wat daartoe aanleiding gaf kan ik niet mededeelen, daar de Resolutieregisters van de heeren van de Wet eerst aanvangen in 1674.

Iets over den Landdrost in Holland's-Noorderkwartier.

Door Mr. J. Belonje.

In de belangwekkende inleiding van het werk van Dr. G. W. Eybers M. A. „Bepalingen en Instructiën voor het Bestuur van de Kaap de Goede Hoop" 1) oppert een van de inleiders de veronderstelling, dat het ambt van den LANDDROST, die in 1651 voor de Ommelanden van Batavia werd aangewezen, te vergelijken zou zijn, hetzij met dat van baljuw binnen die stad, hetzij met dat van een hoofdman van een soort van plattelandspolitie. Laatstgenoemde functionaris, ook met den titel van landdrost aangeduid, kwam reeds in 1581 te Utrecht voor; in 1617 bestonden landdrosten in de Krimpener- en Alblasserwaard, alsmede in de Zwijndrechtsche-, Strijensche- en Heukelomsche Waarden, terwijl in de Meijerei van Den Bosch een gelijknamige ambtenaar in 1648 werd aangesteld.

De taak van dezen landdrost van de laatste categorie en van zijn DIENAREN 2) in de Nederlanden was er een min of meer te vergelijken met die van den politiecommissaris of militairen commandant over een afdeeling politie, rijksveldwacht of maréchaussée, terwijl bij deze parallel uitteraard in het oog gehouden dient te worden,

1) Amsterdam 1922, bl. 36-38.

2) Want met dezen naam werden zij aangeduid; vgl. Trouwboek geref. gemeente te Alkmaar (gem. archief aldaar): „den 14 May (1606) Matthys Pietersz. weduwnaer ende Lant drosts Dienaer woont op den Conijnckx wech bij de Nieuwe beeste marckt met Anna Gerrits weduwe van fredrijc Jacobsz. woont inde achter straet."

dat zij meer ter bescherming van rust en orde optraden, dan dat zij werkzaam waren als moderne „opsporingsambtenaren."

Ook in Holland's Noorderkwartier kwam zóó'n landdrost voor. Reeds zeer vroeg wórdt van deze functie melding gemaakt daar. Immers, „Cornelis Teylemans lant drost", ook wel Cornelis Thielman(s) (Van den Eynden) werd begraven in de Groote Kerk te Alkmaar 9 Augustus 1591. Bijna zeven jaar later treffen we opnieuw in het doodenregister van genoemde kerk een post betreffende „de drost van het noorderquartier" (5 Februari 1606).

Blijkbaar was deze opvolger wederom een lid van dezelfde familie Thielman(s), want in het trouwboek der gereformeerde gemeente van Alkmaar 2) heet het in datzelfde jaar nog in een post aldus: „Pieter Talman (lees: Thielman of Thielmans) j(ong) g(esel) en broeder van den overleden landdrost ende maritgen boudewijnsdochter wonende tot haerlem". Waar uit het bovenaangehaald register van begravingen bovendien nog op 3 Mei 1604 blijkt begraven te zijn „de drosts moeder", is het wel waarschijnlijk, dat de landdrost, die anno 1606 overleed, een jongere zoon uit hetzelfde geslacht Tielman(s) geweest zal zijn. Daar komt nog bij, dat de titel „drost" nimmer in Holland's' Noorderkwartier, gelijk elders, vóór „baljuw" gebezigd werd: slechts dit speciale ambt werd er dus mee aangeduid.

Voorloopig schijnt de zetel van den landdrost te Alkmaar gevestigd en gebleven te zijn. Immers, als opvolger komt hierna voor de eveneens te Alkmaar woonachtige Cornelis van Rietwijck.

Ook van Rietwijck's' diensttijd heeft niet van langen duur mogen zijn. Reeds op 28 October 1612 heet hij n.l. volgens meergemeld dooden-register in de Alkmaarsche Groote Kerk begraven. 1). Of hij het ambt evenwel tot zijn overlijden heeft bekleed, is betwijfelbaar, misschien mogen we zelfs wel zeggen uitgesloten, want in een acte van 18 Juli 1608 wordt een zekere Adam Dirksz. Hinderduin, toen oud 42 jaar, reeds als „landdrost" gequalifi-

---

1) fol. 91 vso. (Gem. archief Alkmaar).

2) als baljuw of drost; vgl. ook S. van Leeuwen: „Batavia Illustrate", 's-Gravenhage 1685, bl. 1071.

ceerd 2)

Lange jaren heeft genoemde Hinderduin zijn betrekking vervuld, door zijn zoon Jan als „lieutenant-landdrost" daarin bijgestaan. 3)

Ook na den dood van den ouden Hinderduin, in 1640, bleef het ambt bestaan, hoewel de zetel blijkbaar al spoedig van Alkmaar naar elders verplaatst werd. We zien n.l. thans te Edam het hoofdkwartier van een opvolgende rustbewaarder gevestigd. De grafzerk in de Edamsche Groote kerk van Vincent Brouwer, „regerend burgemeester en ouste raad deser stadt en landdrost over Westvriesland ende Noorderquartiere", toont aan, dat deze het ambt tot zijn dood op 21 December 1706 heeft mógen bekleeden 4).

De verbetering van het verkeer en van het politietoezicht en de rust ten plattenlande, die vergeleken bij meer dan een eeuw tevoren zeer waren toegenomen, zullen verdere vervulling van de betrekking van den landdrost in het Noorderkwartier van Holland vrij zeker van lieverlede totaal overbodig gemaakt hebben.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat het beschreven instituut uitgebreider is geweest en van een langer levensduur, dan wellicht zou worden vermoed.

ALKMAAR, September 1934.

---

2) protocol notaris H. J. Van der Lijn te Alkmaar. In een acte v. denz. notaris van 15 Januari 1600 heet A. D. Hinderduin nog „waard in de Nieuwpoort" en oud 33 jaar.

3) A. D. Hinderduin overl. 1640, vgl. Mr. P. C. Bloys van Treslong Prins en Mr. J. Belonje: „Genealogische en Heraldische Gedenkwaardigheden in en uit de kerken der Provincie Noordholland", I, Utrecht 1928, blz. 88, 89. Jan Hinderduin komt als lieut. landdrost voor in het mut. testament, hetwelk hij, wonende op het Luttik Oudorp, Noordzijde, te Alkmaar, maakte met zijn huisvrouw Cornelia Jans voor notaris J. C. Van der Geest aldaar den 1 Maart 1638.

4) „Gedenkwaardigheden Nd. Holland", t.a.p. II, bl. 284.

Welke kloosterlingen hebben de Abdij Selwerd bij Groningen bewoond?

Door fr. Dalmatius van Heel, O. F. M. den Haag.

In het belangrijke artikel „BELASTING IN DE XIVe EEUW DOOR HET BISDOM UTRECHT AAN DE PAUSELIJKE CURIE VERSCHULDIGD", schrijft Dr. R. Post 1): „Hooger schijnt het inkomen te zijn geweest van de Abten der Norbertijner kloosters. De Abt van de Abdij van Siloë te Selwerd bij Groningen had een commune servitum van 400 goudguldens op te brengen. „De kundige Secretaris van het Ned. Hist. Instituut te Rome schijnt dus van meening te zijn, dat er te Selwerd Norbertijnen gewoond hebben. Waarschijnlijk zal hij tot die meening gekomen zijn door hetgeen Dr. Brom (naar wien hij verwijst) in ARCHIVALIA ITALIE 2) bij 26 Maart 1355 vermeldt: „aanteekening dat Bernardus abbas monasterii Siloensis (Selwerd in Groningerland, noot Dr. Brom t.a.p.) ordinis Premonstratensis diocesis Traiectensis voor zijn „commune servitum" heeft betaald 200 goudgulden en de 5 „servitia consueta."

Van Heussen bericht, evenals het verslag door Jacobus de la Torre naar Rome opgezonden 3), dat er bij Gróningen een Abdij van Benedictijner nonnen is geweest, welke door een Groninger priester, Theodórus genaamd, ter eere van S. Catharina gesticht is in het jaar 1216. De stichting werd in hetzelfde jaar bevestigd door Otto van Lippe, den 34en bisschop van Utrecht. 4) Volgens Ubbo Emmius aangehaald bij van Heussen kwamen in plaats van de Benedictinessen in 1444 de reguliere Kanuniken van S. Augustinus.

---

1) MEDED. V.H. NED. HIST. INSTITUUT TE ROME, 2e R., dl.. III, blz. 64.

2) Dl. I (2), n. 1090.

3) ARCHIEF-UTRECHT, dl. IX. blz. 383.

4) H. v(an) R(ijn), OUDHEDEN EN GESTICHTEN VAN GRONINGEN EN GRONINGERLAND, blz. 357).

Dit laatste vindt men ook aangegeven bij V. d. AA 1), die er echter de volgende bemerking aan toevoegt: „men vindt aangaande dit klooster bij eenige geschiedschrijvers onnauwkeurige aanwijzingen, deels ontstaan doordien men het verwisselde met het eenigszins gelijknamige Zijlmonniken klooster in Oost-Frieland (Silo ook wel Sijle genaamd), deels doordat de eens begonnen misslag door anderen werd overgenomen. Blijkbaar heeft hierin gefaald de schrijver van de Oudheden en Gestichten van Groningen, die op het klooster Selwerd toepast, hetgeen met het Zijlmonnikenklooster plaats had en zich ten onrechte op het gezag van Ubbo Emmius beroept."

Wie hebben dan de Abdij te Selwerd bewoond?

Geen Norbertijnen, geen Reguliere Kanunniken van S. Augustinus, maar volgens officiëele oorkonden staat, dunkt ons, vast, dat er altijd Benedictijnen geweest zijn.

Wordt er in 1254 een Abt van Silowert vermeld 2), van 1290 vindt men een oorkonde aan „abbati Silawerth sancti Benedicti 3) en in 1302 spreekt men van „conventus in Zelwert ordinis sancti Benedicti" 4).

In het jaar 1318 geeft het „conventus in Silewerth ordinis S. Benedicti" kennis van de verkiezing van Rembodus abbas in Zijlewert ordinis Sancti Benedicti 6).

In 1356, 1359 en 1366 is er sprake van Outgherus abbas in Zijlewert ordinis Sancti Benedicti 1).

Het Rijksarchief te Groningen is in het bezit van een Cartularium van Selwerd. Op fol. LXXXIIJ staat een oorkonde van „het Jaer ons heren Dusent vierhondert vijff ende Soventich, Des maendages nae sunte lambertus dach", welke gericht is aan „den eersamen heren meister Henrick Vriess, Abd, vnd sijnen convente toe Selwert van sunte

---

1) AARDRIJKSK. WOORDENB., dl. X, (1847), blz. 538.

2) Blok, OORKONDENBOEK VAN GRONINGEN EN DRENTHE, dl. I, blz. 78, n. 120.

3] Blok, t.a.p. blz. 122, n. 180.

4] Blok, t.a.p. blz. 150, n. 216.

5] Blok, t.a.p. blz. 188, n. 261.

6) Blok, t.a.p. blz. 311 n. 449; blz. 334 n. 472; blz. 413 n. 1234

Benedictus orden." 1).

Wil men getuigenissen uit de 16e eeuw? Op de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage bevinden zich twee zeldzame boekjes, misschien eenig bestaande exemplaren, 2), waarvan de titels als volgt luiden:

Robertus van Coelen, Costelike Scat der geesteliker rijckdoem. Zutphen, Thieman Petersz. Os van Breda, 1518. Dit boexken heft by een vergaert // wt voele(n) boecke(n) vn(d) doen printte(n) die // Eerwaerdige heer Robert(us) va(n) Coe/len Abt tot Zelwart bi Groninge(n) va(n) // sunte B(e)n(e)dist(us) orde(n). 4)

EEn deuote boecxken van vele ghe//beden/ daer sommige neyt sinnen/// gheweest in dutsche vergaddert en(de) /// geschreue(n) to Zelwart bi Gronin//ge in vrieslant va(n) sinte Be//nedictus orden. In de(n) jaer ons heere(n) M/// CCCCC ende // xxviij. 4)

Waar echter het klooster Siloë van de orde der Norbertijnen in het diocees gelegen was, hebben wij niet kunnen ontdekken.

Wellicht dat een andere „navorscher" hierover iets weet mede te deelen..

---

1) Zie: BIJDR. TOT DE GESCH.. EN OUDH.. V. D. PROV. GRONINGEN, dl. II (1856), blz. 350.

2) Zie Boeles „EEN BIBLIOGR. ZELDZAAMHEID in BIJDR. V.D. GESCH. EN OUDH. INZONDERHEID V. D. PROV. GRONINGEN, dl. II, blz. 179 en 336.

3) KON. BIBLIOTH. TE 'S-GRAVENH. n. 228, G 30.

4) KON. BIBLIOTH. TE 'S-GRAVENH. n. 227 G. 12.

Eenige acten betreffende het geslacht Paspoort.

Medegedeeld door M. C. Sigal.

I.

Aan de E. heeren van de Wet der stede Vlaerdingh.

Verthoont eerbiedelyck HILLEGONDA REAELS, wede. van za. ARENT PASPOORT in sijn leven Secretaris der stede Vlaerdingh ende Vlaerdinger Ambacht, dat den

voorn. haren man za. de suppliante heeft gestelt ende gecomitteert tot eenige voochdesse over hare voorsz. kinderen met speciale seclusie van weesm(eeste)ren der stedé Vlaerdingh, breder volgens extract auctentyck, van den testamente van dato den XIX Maert XVIc ende vijfftich daer van sijnde, T. is nu sulckx, dat des suppltes voorn. man. za. onlangs deser werelt overleden sijnde, nalatende VIJFF JONGE KINDEREN bij de supplte geprocreeert, deselve te rade is geworden in plaets van haer volgens den voorsz. testamente onder seeckere conditien ende lasten aldaer verhaelt, te dragen als erffgenaem van haer voorn. man za. te bewijsen aende voorn. hare kinderen als erfgenaem ab intestato van haer vader za. soodanige erffenis als henl. door doode ende overlijden derselve is opgecomen ende aenbestorven, dan gemerckt de supplte selve het voorsz. bewijs doen moet, ende sulckx in dien dele niet als voochdesse over hare voorsz. kinderen can sijn, in voegen daer toe andere bequaeme persoonen werden gerequireert ende mede aengesien weesmeestéren deser stede alwaert sterffhuys is gevallen bij den voorsz. testamente van alle voochdije sijn gesecludeert, soo is sij supplte genootsaeckt gewerden haer te adresseren aen haer E.Achtbaerheden eerbiedelyck versoeckende, dat UE gelieve de persoonen van JAN ARENTSZ. OVERSCHIE, raet ende schepen deser stede nomini uxoris van de bestorvene sij(n)de oom over hare voorsz. kinderen ende ADRIAEN ROCHUSZ. KRUYCK Burgemr. alhier, bij appointemente in margine deses te committeren ende stellen tot voochden over des suppltes voorsz. kinderen ende met de supplte nae behooren bij maniere van scheydinge, uytcoop ofte andersints, te procederen tot het doen vant voorsz. bewijs van henl. vaderlijcke erffenis die d'selve kinderen uyt den gemenen Boedel van haer vader za. ende de supptle bevonden sal werden te competeren. Ende wijders in alles daer de voochdije van de supplte geen plaets soude comen, hebben haer als voochden voor deselver kinderen te gedragen twelck doende etc.

In margine deses stont:

De Heeren van de Weth der stede Vlaerdingh geexamineert hebbende den innehouden van de nevenstaende reqte, hebben de persoonen van JAN ARENTSZ. OVERSCHIE, ende ADRIAEN ROCHUSZ. KRUYCK, gestelt ende gecommitteert tot voochden over de onmondige kinderen van de supplte conform den inhouden ende versouck van de nevenstaende reqte.

Actum den XXXc decembr. 1658. (Register van dagelijk-

sche resolutiën en appointementen van Baljuw, Schout, Burgemeesteren en Schepenen, 1647-1703, Inventaris Oud-Archief Vlaardingen no. 45, blz. 7 recto en verso.

II.

Aan de E.achtb. heeren van de Weth der Steede Vlaerdingen.

Geven eerbiedighl te kennen ZACHARIA PASPOORT, woonende. tot BERCKEL, JOHANNES HOOGVLIET, getrout met CATHARINA PASPOORT, moonende tot HARLINGEN, ende JACOBUS VAN DER VAERT, getrout met ALIDA PASPOORT, woonende tót DELFF, kinderen van NICOLAES PASPOORT ende BURGJE MARSCHACX, ECHTEL. za. dat sij supplten deughdel. ten achteren sijn aen MAERTIEN ROCHUS, weduwe ende geinstitueerde erffgenaem van JOHANNES VILLERIUS za., woonende binnen deser steede de somme van 3500 gulden als reste van meerder capl. met den intrest van dien den penn. XX tsedert den 12e April 1677 daer vooren special. verbonden sijn sekere drie hypotheeken staende binnen deser steede, waer van het eene vercoght ende getransporteért is aen JACOB SCHARP burger deser steede jegenswoordigh sijnde in Oostindien.

Tis nu sulcx, dat de supplten met gemoede niet en connende becomen de voldoeninge van haer vóórsz. achterwesen; genootsaeckt werden daeromme voór de heeren Schepenen deser steede te procedeeren, dan gémérckt den voorn. SCHARP vermits sijne uytlandicheyt niet gedachvaert can werden ter defentie vant voorsz. hypotheecq daer sij alsnoch cooper ende possesseurs en dat noghtans gaerne de supplten door de uytlandigheyt van de voorn. Scharp soude opgehouden' ende in haer góet recht vercort werden, soo keeren de supplten haer aen U.E.Achtb. ootmoedigh ende Eerbiedighl. versouckende dat U.E. achtb. believe een bequaem persoon te stellen tot Curateur adlites over de persoon van den voórn. JACOB SCHARP waer toe Eragtel. recommandeerende Mr. SACHARYAS PASPOORT, omme wegens de supplten geciteert sijnde, jegens haer te doen soodanige desentie als hij vermeynen sal te behooren ende vervolgens 't reght van de voorn. Scharp waer te nemen, Twelck doende ende onderstont als procureur ende gemachtigde van de supplianten ende was get. Hend. de Man, 1678.

In margine stont geappostillt:

de heere van de weth gesien hebbende de nevenstaende requeste ende inhoude van de selve hebben tot curateur ad lites over de persoon van JACOB SCHARP gestelt ende gecommitteert Mr. ZACHARIAS PASPOORT, advt. ende Sr. WILLEM BASTIAENSZ. VAN DIJCK woonende buyten Rotterdam.

Actum desen XII Deecmber 1678. (Register van dagelijksche resolutiën en appointementen van Baljuw, Schout, Burgemeesteren en Schepenen, 1647-1703, Inventaris Oud-Archief Vlaardingen no. 45, blz. 33 recto en verso).

De Noord-Nederlandsche batterij artillerie te voet Lux in 1815.

Een Waterloo-studie.

Door W. E. van Dam van Isselt

Gepensionneerd Luitenant-Generaal.

(Vervolg van blz. 240.)

Zooals Generaal de Bas heeft geschreven, is de rol van batterij Lux gedurende den veldslag „zeer onbeteekenénd" geweest (blz. 108). Nadere gegevens omtrent het „hoe en waarom" met een billijke waardeering van de tot oordeelen meest bevoegden zouden alleen kunnen worden verkregen, indien de spoorloos verdwenen gevechtsberichten omtrent 18 Juni 1815 van Generaal-Majoor d'Aubremé en den artillerie-commandant der Divisie, majoor van der Smissen, door Chassé *in originali* gevoegd bij zijn rapport d.d. 4 Juli 1815 aan den Prins van Oranje, nog eens voor den dag mochten komen. 1) Daar die gevechtsberichten en het bij hun indiening gepleegd verzuim van veel hooger en meer algemeen belang zijn voor de kennis van onze krijgsgeschiedenis dan het wat en waarom te weten van hetgeen er 18 Juni 1815 is voorgevallen met batterij Lux, wordt daaraan door mij een afzonderlijk artikel gewijd.

Dat de rol van batterij Lux bij Waterloo onbeteekenend is geweest ligt voornl. aan de tactische omstandigheden

en „de kortheid des tijds", waarop hierna nog wordt teruggekomen.

Overigens moet de verklaring voor het al dan niet gebeurde voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan de samenstelling en de wordingswijze van de batterij, wellicht ook aan de geoefendheid van haar treindetachement, stellig aan aard en gesteldheid van het terrein. Wij zullen dit puntsgewijze nader uiteenzetten:

a. De 28-jarige batterijcommandant was in den Franschen tijd 4 en een kwart jaar luitenant geweest bij de „kustkanonniers" op een geïsoleerd eiland, waar hij bij de verspreide ligging der batterijen vermoedelijke weinig leiding heeft ontvangen, grootendeels . zijn eigen weg kon gaan. Daarna was hij 4 jaar *als burger* magazijnmeester der artillerie en genie te Brielle, waarna hij plotseling overging naar het Korps R.A., echter in een tijdperk, dat dit geheel nieuw opgericht moest worden. Hij diende daar ongeveer 10 maanden en bracht er in dien tijd geleidelijk een compagnie bijeen.

Toen hij daar aankwam, stond hij tegenover den dienst te velde nagenoeg volkomen vreemd, terwijl hij van het gebruik van paarden voor militaire doeleinden niets meer had gezien dan een detachement Trein, hetwelk, niet eens geregeld, in de jaren 1805-9 op het eiland Goeree verblijf had gehouden ten bate van de kustbatterijen, transporten en verplegingsdoeleinden. Bij de R.A. heeft Lux nagenoeg geen aanraking gehad met het mobiel maken van een batterij; vermoedelijk is hij daar, althans meestentijds, onbereden geweest. 2) Zijn 10-maandsche indeeling bij dat Korps lijkt dus volgens onze moderne opvattingen veel mooier ter waardeering van Lux' geschiktheid voor *bat-*

---

1) Ik noem hier opzettelijk kolonel Detmers niet, omdat ik het zeer waarschijnlijk acht, dat een van hem bekend rapport een afschrift is van het rapport aan Generaal Chassé en door dezen „in originali" doorgezonden. Uitteraard noemt juist dit rapport batterij Lux in het geheel niet.

2) Eerst in de organisatie der R.A. d.d. 17 Nov. 1814 kwamen weer *rij*paarden voor; verg. Aanteekening I aan het slot dezer studie.

terijcommandant te velde dan zij in 1814 was. Uiterlijk 1 Jan. 1815 keerde hij weer terug bij de artillerie *te voet*, totdat hij kort na 18 Maart 1815 werd aangewezen om daarbij een batterij te mobiliseeren en enkele dagen daarna gerechtigd tot het houden van een dienstpaard (blz. 124). Veel gelegenheid om eenigermate te leeren paardrijden heeft er het zoo hoogst bewogen voorjaar 1815 niet bestaan in de hoogstens 40 dagen, welke lagen tusschen zijn aanwijzing tot batterijcommandant en den afmarsch naar het mobiele leger. Op het waarschijnlijk oorlogstooneel heeft kapitein Lux na aankomst van zijn tweede halfbatterij juist weer 40 dagen gehad om haar te oefenen, voor zoover het geheel vreemde leven te velde, ingrijpen van hoogere chefs en de destijds geldende opvattingen daartegen geen beletsel vormden. Bij Generaal Chassé was Lux echter in goede handen. (verg. b.v. blz. 142 en 144).

b. De ingedeelde officieren waren de eerste luitenants L. Schuller en W. Baron Bentinck, alsmede de tweede-luitenant I. T. van den Byllaard.1) Het bij de batterij ingedeelde treindetachement van 2 officieren, 139 man en 254 paarden (blz. 183) stond onder eerste luitenant I. Kikkert; wie de tweede daarbij ingedeelde officier is geweest (een jong en onervaren tweede-luitenant? verg. blz. 184) vond ik niet. Men mag aannemen, dat het dien officieren niet heeft ontbroken aan goeden wil, toewijding en moed; uit hun staten van dienst blijkt, dat hoogstwaarschijnlijk zeer veel tot alles heeft ontbroken aan hun opleiding en hun kennis van zaken, vooral wat de *compagnies*officieren betrof.

Oudste luitenant was Lodewijk Schuller, geb. 22 Juli 1787 te Coevorden, derhalve een half jaar jonger dan de batterijcommandant. Trad de batterij van 8 stukken op in 2 helften, zooals op den marsch van Delft naar de Z. Nederlanden en herhaaldelijk ook op het gevechtsveld

---

1) Dat deze luitenants bij batterij Lux waren ingedeeld, blijkt uit den op blz. 226-9 aangehaalden brief van Baron Bentinck. Het is overgenomen door van Löben Sels. IV, 567 en ten Bosch, bijlage IV.

(blz. 219, 221-2, 223, 228, enz.), dan commandeerde hij de eerste halve batterij, de daarop volgende luitenant de tweede. 1) Hij had in het begin van den Franschen tijd gediend (?) als cadet bij de infanterie en was als zoodanig gepasporteerd in 1797, vermoedelijk in verband met zijn gevoelens voor het Huis van Oranje, want:

„1800. Bij de werving van Z.D.H. de Heere Prins van Oranje en Nassau (later Koning Willem I) geëmployeerd geweest (De „Dutch Brigade" op Wight, zijnde alle loyale Nederlandsche militairen, door Koning George III na den mislukten inval in Noord-Holland, ao. 1799 in zijn dienst overgenomen. Zij is omstreeks 5000 man sterk geweest, stond onder onzen Erfprins en heeft in 1801 dienst gedaan in Ierland tijdens troebelen aldaar).

Gelijk zoovele anderen ging hij later òf omdat de nieuwe toestanden in het Vaderland zich schenen te consolideeren òf om den broode toch in dienst van het nieuwe regime over:

1805. 15 July overgegaan bij de Marine als cadet ter zee 2);

8 Aug. 1808 aangesteld als luitenant ter zee;

1 Aug. 1810 in die qualiteit overgegaan in de Fransche marine;

22 Jan. 1814 overgegaan bij de Artillerie als eerste-luitenant (d.w.z. in Nederlandschen dienst).

Gedane veldtogten: Met de Hollandsche flottille de overtogten meede gedaan van Duinkerken naar Ambleteuse en Boulogne." 3)

---

1) Artillerie-reglement. 1818, blz. 157. De zeer sterke, logge batterij vormde dan, wat bij den opmarsch onder vijandelijk vuur regel was, een kleine afdeeling onder den kapitein (2 batterijen). Tijdens de mobilisatiejaren 1914-8 commandeerde — na de op 1 Aug. 1914 plaats gevonden verdubbeling — de kapitein de z.g. A. batterij, de oudste luitenant de z.g. B. batterij; de methode van 1815 was dus anders.

2) Rutger Jan Schimmelpenninck had 29 April 1805 den eed afgelegd als raadpensionaris, waarmede een nieuw tijdperk scheen aangebroken te zijn.

3) Concentraties in de jaren 1803-5 van een groote vloot, waaronder vele oorlogsschepen der Bataafsche Republiek, ter uitvoering van het plan van den consul, later Keizer Napoleon tot een landing op de Engelsche kust. Den veldtocht van 1815 vond ik op Schuller's stamboek niet bijgeschreven.

Batterijcommandant en oudste luitenant konden elkaar dus onderhouden over hun oude *marinière* herinneringen: de een had bij de kust-artillerie gediend, de andere 8 jaar als luitenant ter zee!

Eerste-luitenant W. Baron Bentinck was 26 Oct. 1795 geboren te Raalte op het kasteel Nyenhuis. 1) Hij was 14 Oct. 1813 elève geworden op de Militaire School te St. Cyr, derhalve vermoedelijk voor de Artillerie. Ontslag 29 Maart 1814. Van die opleiding van 5 maanden, terwijl de vijanden alom op den Franschen bodem stonden, is in die hoogst bewogen tijden zeker niet veel terechtgekomen. Tweede-luitenant bij het 2e Bataljon Artillerie van linie 11 Juli 1814; eerste-luitenant bij hetzelfde bataljon 14 April 1815. „1815. In België en Frankrijk." Bentinck was derhalve bij Waterloo nog geen 20 jaar oud en na nagenoeg geen opleiding 11 maanden officier. 2) Niettemin moest hij de tweede halfbatterij commandeeren, indien de batterij in twee helften optrad.

No. 3 was tweede-luitenant Jan Theodoor van den Byllaerd 3), geboren te Rotterdam 22 Feb. 1797, derhalve bij Waterloo nog niet 18,5 jaar oud. „9 Juli 1814 kadet op de Artillerie en Genieschool te Delft, 14 April 1815 tweede-luitenant bij het 2e Bataljon artillerie van Linie. 1815. De veldtogt in Frankrijk bijgewoond". 4) Hij had derhalve, al volgde hij een (verkorten?) cursus op een school tot

---

1) Soms treft men ten onrechte aan: 28 Oct. 1795 te Wijhe.

2) Hij overleed in 1861 te Arnhem als gep. kolonel der Artillerie, ridder in de M.W.O. (in 1830-1 kapitein, commandant van de rijdende batterij no. 4).

3) Hij wordt in enkele bronnen ten onrechte J. F. van den Bijllaard genoemd.

4) Men zou hieruit kunnen afleiden, dat hij bij Waterloo nog ontbroken, alleen den marsch naar Parijs meegemaakt had; verg. de bijschrijving bij luitenant Baron Bentinck. Deze noemt echter in zijn brief ook van den Byllaerd, die bijna 2 maanden t.v. met spoed op zijn bestemming was gedirigeerd. Voorts komen ook in deze studie eenige bewijzen voor, hoe slordig men in 1815 nog omging met bijschrijvingen in onze stamboeken.

vorming van beroepsofficieren, achter den rug wat men thans zou noemen een ononderbroken opleiding tot reserve-tweede-luitenant, echter zonder practischen dienst bij den troep. De datum van aanstelling tot officier, ook het Verbaal D.v.O. dd. 22 April 1815, No. 48 aan den bataljonscommandant te 's Hertogenbosch, dat de nieuw benoemde luitenant van den Byllaerd zoo spoedig mogelijk zijn bestemming moest volgen, maakt het zeker, dat hij van het mobiel maken der batterij niets beleefd, hoogstens eerst met de 2e helft der batterij 26 April den marsch naar de Z. Nederlanden aangevangen heeft. Ervaring miste hij dus volkomen; de kennis kan, zelfs gezien in het licht van dien tijd, niet groot zijn geweest.

Commandant van het treindetachement was eerste-luitenant van den Trein Isaäk Kikkert 1), geb. te Amsterdam 23 Maart 1789. Hij was bij Waterloo derhalve ruim 26 jaar oud. In dienst getreden bij het Treinbataljon der Artillerie 1 Oct. 1807 had hij daar de graden van brigadier, fourier, opperwachtmeester en kwartiermeester doorloopen, er derhalve een opleiding genoten meer in de richting van den administratieven dan van den practischen troependienst. 1 Maart 1812 luitenant, commandant eener compagnie (Trein). 26 Oct. 1813 krijgsgevangen te Gotha in Saksen. 1814 gerepatrieerd; 12 Febr. 1814 eerste luitenant bij het 3e Bataljon landmilitie (= infanterie); 24 Feb. 1814 over bij het K.R.A.; 5 Oct. 1814 overgegaan bij het Treinbataljon der Artillerie (elders staat- trein-artillerie). Van 1807 t.m. 1813 tal van veldtochten in Franschen dienst. 2) Vermoedelijk heeft hij, als echt Treinofficier, beschikt over de vereischte ervaring en *kan* Lux dus te velde veel aan hem hebben gehad; mogelijk kenden zij elkaar uit hun 7-maandschen gemeenschappelijken dienst tijdens de uitteraard niet zeer geregelde wederoprichting van het K.R.A. Blijkens een schrijven van den commandant der Artillerie te velde d.d. 24 Aug. 1815 moest luitenant Kikkert uit Frankrijk worden gedirigeerd op den Haag; van zijn vervanging wordt geen gewag gemaakt, zoodat toen de tweede luitenant van den Trein (blz. 184) zijn commando zal hebben overgenomen.

---

1) de T'Serclaes. III, 99. Zie voor zijn taak mijn blz. 263-4.

2) Stamboek der Heeren officieren 2e Bataillon Artillerie van linie (Alg. R. A. no. 101) en andere stamboeken aldaar. Bij Kikkert is de veldtocht van 1815 niet bijgeschreven.

De slotsom van vorenstaande uiteenzetting is, dat van de 6 officieren van batterij Lux er waarschijnlijk slechts één volkomen routine bezat voor zijn taak, welke den batterijdienst te velde in vollen omvang slechts gedeeltelijk besloeg. 1)

c. Omtrent het *kader* en den *troep* loopen de gegevens zeer uiteen. Zoowel compagnie Lux als het treindetachement, samen de gelijknamige batterij vormende, behoorden tot de troepen „van linie" of „staande armee", telden derhalve louter vrijwilligers. Viruly van Pouderoyen schreef omtrent de R.A.: „de jongere officieren hadden weinig ondervinding en velen daarvan misten zelfs alle opleiding. Hetzelfde kan van het verdere kader gezegd worden, en hieruit kan men nagaan, hoe moeielijk de leiding was van de nog weinig in den krijg geoefende manschappen." 2)

Over gemis aan kennis van de administratie bij de batterijcommandanten en de onbedrevenheid van hun opperwachtmeesters in dat opzicht waren vele klachten. Majoor F. C. List, met het depot der R.A. te Breda achtergebleven, voegde daaraan toe, dat zijn briefwisseling met den Korpscommandant te velde hem den indruk gaf „van den geringen samenhang en de weinige discipline, die er onder de manschappen bestond. Velen deserteerden, zelfs met paard en wapens, vooral van de Belgische batterij van den kapitein Krahmer." 3) Na Waterloo werd dat geenszins minder. 12 Nov. 1815 ontving majoor van der Smissen opdracht om een onderzoek in te stellen naar de „herhaalde desertie" bij vermelde batterij; verdubbelde waakzaamheid bij officieren en onderofficieren moest er toe leiden, dat althans het „weggaan met paarden en volle equipage" werd voorkomen.4) Er waren in dit opzicht 2

---

1) De officieren van den trein hadden niets te maken met het schieten; dit was destijds echter hoogst eenvoudig.

2) Korte geschiedenis der R.A. (eeuwfeest 1893), 48.

3) Herinneringen van Luitenant-Generaal F. C. List (niet in den handel). I, 239-40.

4) Brievenboek artillerie-commando bij Prins Frederik, na Waterloo bij dat van het 1e Nederlandsche Legerkorps (Alg. R.A.). Waarschijnlijk is het mede aan die desertie toe te schrijven, dat batterij Krahmer bij den terugmarsch Dec. 1815 zooveel zwakker was dan batterij Lux (verg. blz. 266 en 283).

verzachtende omstandigheden voor de Belgen, voornl. vóór Waterloo: in breede kringen was men reeds dadelijk er weinig mede ingenomen, dat België bij Nederland werd gevoegd, terwijl daar secundo ook zeer veel Fransche sympathieën bestonden.

Al het hiervóór vermelde, de desertie uitgezonderd, zou à fortiori de artillerie *te voet* moeten gelden, die minder doelmatig, ook eerst later voor den velddienst was samengesteld; echter laten anderen zich optimistischer uit. Volgens ten Bosch liet de geoefendheid van het *artillerie*-personeel weinig te wenschen over 1) ; Wüppermann schreef, dat de artillerie een beproefd kader bezat, doch „gedeeltelijk minder geschikte bespanningen en soms gebrekkig materieel." 2) Dat dit zacht is uitgedrukt, zal aanstonds blijken.

d. Op de *samenstelling* der z.g. *mobiele batterijen* van 1815 uit 3 heterogene, elkaar t.v. vreemde elementen werd hiervóór gewezen (blz. 123-4); zij vormden geen organieke eenheden, zooals thans de batterijen veld-artillerie. Begrijpelijk is dan ook Van Löben Sels' slotsom: „Een der grootste bezwaren bestond bij de artillerie. Bij de toenmalige inrigtingen was dit wapen geenszins op dien voet, dat het al dadelijk gereed kon zijn om te velde te trekken. In de dienst bestond geenszins die werkdadigheid, welke door latere verbeteringen mogelijk is geworden." 3) De bediening, een echte compagnie artillerie *te voet*, had in vredestijd nimmer iets te maken met paarden; bij haar waren zelfs 2 tamboers en 1 pijper ingedeeld! 4) Het treindetachement stond ten deele op zich zelf, wat o.m. hieruit blijkt, dat, indien de ordonnansen mankeerden op het rapport tot het afhalen van orders, daarover niet de batterijcommandant, doch die van het treindetachement werd aangesproken; soms legerde dit laatste ook in een boerengehucht op eenigen afstand van bediening en materieel. 5) De commandant van dat detachement was verantwoordelijk voor de paarden, daarmede *ten deele* voor de beweegbaarheid der batterij. De scheiding tusschen de bedienende compagnie en haar trein ging evenwel niet

---

1) Blz. 27; hij liet derhalve het treinpersoneel daarbuiten.

2) T.a.p., 11.

3) van Löben Sels. IV, 385.

4) Ten Bosch, 23-4.

5) Verg. voor de artillerie van Divisie Chassé Aug.-Nov. 1815, blz. 281; afstanden van 3 tot 3,5 K.M.

zóóver meer, dat bedoelde commandant ook verantwoordelijk was voor de *verplaatsingen* der batterij. In het Reglement was bepaald: „de school der stukken zal altijd door de officieren der kompagniën gehouden worden"; de „8 kaissons der eerste linie", welke steeds de vuurmonden volgden, ook in stelling staande, werden geleid door den „officier, die den trein kommandeert"; de overige z.g. „voertuigen der tweede linie" werden, in geval van actie, onder den tweeden officier van den trein buiten het vuur gehouden (soort gevechtstrein) 1) Uit een en ander blijkt duidelijk, dat de compagniescommandant tevens batterijcommandant was.

Het minst in orde waren tot het laatst de treinbespanningen met hare stukrijders; zulks heeft in hooge mate remmend gewerkt. Daarin ligt de verklaring, waarom de expansie onzer artillerie in 1815 zoo gering is geweest, een te klein aantal batterijen, en dat nog laat, bij ons mobiele leger te velde is aangekomen. 2)

Dat eerst bij K.B. van 14 April 1815 is besloten tot het brengen van het Bataljon Treinsoldaten staande armee op oorlogsvoet (8 compagnieën), wat eerst 22 d.a.v. uitging van het D.v.O., heeft zich ten aanzien van het mobiel maken van batterijen en het treinwezen danig gewroken, bij Waterloo zeker ook bloedig door gemis aan de vereischte artillerie. Het D.v.O. schreef 20 April 1815 zelf: „Het groot gebrek aan treinsoldaten is de eenige oorzaak, dat er niet reeds meerdere batterijen bij de armée zijn aangekomen en dat er voor de subsistentiën (verplegingsmiddelen) als anderszins geene behoorlijke transportmiddelen aanwezig zijn." Daarbij kwam, dat men geen open oog had voor de beteekenis van een goeden treindienst; korpscommandanten van verschillende wapens loosden daarheen wie zij kwijt wilden; zoo klaagde de commandant van het Treinbataljon, dat vele der hem gezonden manschappen te klein of van zeer zwak gestel waren, „vervolgens remplaçanten, wier uierlijk voorkomen kenschetst, dat zij zich dikwerf in den drank te buiten gaan, welke daarenboven getrouwd zijn en hunne vrouwen met

---

1) Reglement excreitiën artillerie. 1818, blz. 113, 158 en 160.

2) Verg. mijn blz. 266, alsmede mijn reeds genoemd artikel in De Militaire Spectator. 1926.

zich hebben." 1) In het laatst van April 1815 is nog het besluit genomen om ook een Bataljon Treinsoldaten nationale militie op te richten, vooreerst van 6 compagnieën, doch de ontstane achterstand viel uitteraard niet binnen enkele maanden in te halen.2)

Minstens even erg als met de Treinsoldaten was het gesteld met de treinbespanningen. 25 Maart 1815 bleken er geen paarden te zijn voor de eerste batterij voor de 3e Divisie; daarom moest die worden geleverd door Zuid-Nederland, doch daar ging het nog veel langzamer (blz. 128-9). Bij den opmarsch naar de Z. Nederlanden werden verschillende batterijen verplaatst met z.g. „requisitiepaarden", (ook wel: „gepreste paarden"). „Zoodra er genoegzame paarden, welke besteld zijn, zullen zijn geleverd, zullen deze ter bespanning op Leuven worden gedirigeerd, geleid door nader op te zenden treinsoldaten, welke de noodige tuigen zullen medenemen", schreef het D.v.O. 6 April 1815. 3) De bespanningen gingen derhalve onder nauwelijks geoefend personeel van zeer matig gehalte grasgroen onmiddellijk te velde. Totdat deze beschikbaar kwamen, waren de batterijen zeer bezwaarlijk te verplaatsen en kon er feitelijk niet worden geoefend buiten de parkeerterreinen.

De uitkomsten zijn in hooge mate beïnvloed door dit gebrek aan bespanningen. Hiervóór bleek, dat er medio Juni 1815 slechts 7 batterijen bespannen bij het leger waren; een achtste batterij (6 ponders; kapitein Kaempfer) kon dadelijk worden bespannen, 4) was echter bij Waterloo nog niet ingedeeld, derhalve nog minder in actie. Voorts was de 12 ponder batterij du Bois nagenoeg bespannen, doch, bestemd voor de reserve-artillerie, mede om die reden niet bij een Divisie ingedeeld. Hoewel zij

---

1) Militaire Spectator. 1926, blz. 478.

2) Zooals ook uit den meermalen aangehaalden staat van Generaal Du Pont blijkt, lag het kort vóór Waterloo in het voornemen om nog een „Reserve-armee" op te richten, waarbij 6 nieuw te vormen batterijen in te deelen; in verband daarmee was reeds besloten tot de oprichting van een 2e treinbataljon nationale militie. Een en/ ander was echter grootendeels toekomstmuziek (verg. voor den trein blz. 266).

3) Militaire Spectator. 1926, blz. 472-3.

4) Verg. blz. 13 en 135; zie ook den door mij ao. 1926 gepubliceerden staat Du Pont van 15 Juni 1815.

12 Juni 1815 te boek stond voor slechts 22 paarden 1), is die batterij 16 Juni van Braine le Comte opgerukt tot in de voorste lijn onzer troepen en heeft gebivakkeerd bij Nivelles. 2) Blijkbaar achtte men haar te velde zóó weinig bruikbaar, dat zij bij den terugtocht op 17 d.a.v. over Waterloo werd teruggezonden naar Brussel met last daar aan te sluiten bij het groote reservepark; zij is dan ook 18 Juni niet gebruikt; batterij Kaempfer is dien dag door verkeerd begrepen orders zelfs teruggegaan tot Mechelen. 3)

De trage gang der mobilisatie van ons treinwezen in 1815 blijkt uit het volgend overzicht van de aanwezige en de organieke sterkte. 4)

Datum	Treinbataljon staande armee		Treinbataljon nat. militie	
	personeel	paarden	personeel	paarden
19 Maart	430	517	—	—
6 Mei	679 (1286)	1607 (2117)	36[5]) (1286)	— (2117)[6])
30 Juni	1140[7])	1660[8])(2117)	628[7])	191[9]) 1589[10])

1) de T'Serclaes. III, 102; ook mijn blz.. 133 en 135.

2) Wüppermann. 79.

3) de Bas. III, 624. de T'Serclaes. II, 356.

4) Dit overzicht is samengesteld uit de sterktestaten van 19 Maart en 6 Mei 1815, alsmede uit het Verbaal D.v.O. 30 Juni 1815, no. 143. De getallen tusschen haakjes geven de organieke sterkten aan. Vooral in den aanvang kwamen onder de treinpaarden vele door de cavalerie afgestooten paarden voor, waarvan een belangrijk gedeelte natuurlijk niet bruikbaar voor den velddienst.

5) Begin van oprichting: alleen 36 man kader aanwezig.

6) Dit bataljon, evenals dat staande armee, nog berekend op 8 compagnieën.

7) Geïnterpoleerde sterkte uit de staten van 1 Juni en 1 Aug. De sterktestaat van 1 Juli 1815 is niet aanwezig.

8) Het Verbaal voegt er aan toe: nog aanbesteed en niet geleverd 500 paarden.

9) Een noot van het Verbaal voegde daaraan toe: „Ik vertrouwe, dat het kompleete aantal voor dit Bataillon in Zuid-Nederland aanbesteed is."

10) De organisatie van dit bataillon inmiddels teruggebracht van 8 tot 6 compagnieën.

Na Waterloo kwam men uitteraard terug op het voornemen tot oprichting van een (derde) bataljon trein voor de „reserve-armee", waarbij 6 nieuwe batterijen boven de geprojecteerde 12 voor het mobiele leger (blz. 264, nt. 2). Blijkens de Verbalen van 30 Juni 1815 nos. 143-1 waren nog steeds 7 batterijen mobiel bij het leger te velde, daar de z.g. gesupprimeerde batterij Stevenaert was vervangen door die van Steenberghe (6 ponders). 1) Een batterij 12-ponders (stellig: Dubois) was naar Mons gezonden, „die echter met geen treinpaarden bespannen is, hetwelk nog eenige dagen kan vertragen, doordien het bataillon treinsoldaten nationale militie nog niet volkomen is gekleed." (gebrek aan stoffage!) In gereedheid stonden nog 1 batterij 12 ponders te 's Hertogenbosch en 1 van 6 pond te Breda. De eerste kon te velde worden gebracht, indien men den pontontrein zijn 2 compagnieën trein met totaal 367 paarden meerendeels ontnam, zoodat dan 9 batterijen bespannen zouden zijn. Voorts stonden te Breda nog 3 batterijen in reserve, waarvan één voor de R.A.; ik vermoed alleen het materieel. Daarmee zou dan t.z.t. een maximum van 13 batterijen zijn te bereiken. Echter is ook hiervan niets gekomen. 31 Oct. 1815 telde ons geheele mobiele leger $9 + 2 \times 0{,}5 = 10$ batterijen 2); telt men hierbij de na Quatre Bras en Waterloo gesupprimeerde batterij Stevenaert, dan blijkt, dat de totale krachtsontwikkeling, waartoe het Vereenigd Koninkrijk in 7,5 maand in staat bleek, 11 mobiele batterijen bedroeg!

Er is geen enkel reden om aan te nemen, dat de *compagnie* van Lux minder was dan andere; in verband met het op blz. 261-2 vermelde omtrent de desertie bij batterij Krahmer, is er zelfs grond voor de aanname, dat zij beter was dan deze; daarop wijst ook het feit, dat de sterkte van batterij Krahmer van 12 Juni tot 1 Dec. 1815 afnam van 210 tot 189 man (desertie;) die van Lux toenam van 262 tot 270 man. 3) Daar echter batterij (no. 7) van kapitein Lux de hekkensluiter vormde van alle, die nog bij Waterloo zijn geweest, zal zij op het gebied van treinsoldaten en bespanningen den achterban hebben ontvangen van wat geleidelijk ter beschik-

---

1) Verg. blz. 236.

2) de T'Serclaes. III, 67.

3) Verg. blz. 183 en 283.

king was gekomen. Zoowel het feit, dat deze batterij in 2 helften naar de Zuidelijke Nederlanden is gemarcheerd en dat haar materieel eerst in uitgaaf is gesteld. toen zelfs de 2e helft reeds was *afgemarcheerd* (blz. 135), geeft te denken; het laatste wekt het vermoeden, dat het niet lang voor den afmarsch ter beschikking van de compagnie is gesteld. zoodat er vóór dien slechts weinig mee geoefend is kunnen worden.

e. *Sterkte der batterijen.* De 6-ponder *voet*batterijen bestonden uit 6 korte kanonnen van 6 pond, alsmede 2 houwitsers (schietende kogels van 24 pond ijzer), derhalve totaal 8 vuurmonden, waren dus sterker dan moderne batterijen, welke voorheen 6 tot 4, tegenwoordig 4 tot 3 vuurmonden tellen. Verder beschikten zij over 12 en 5 caissons voor munitie, onderscheidenlijk van 6 pond en voor de houwitsers, normaal over 12 caissons voor infanterie- en cavaleriemunitie. 3 voorraadaffuiten, 2 bagagevoertuigen en 1 smidswagen, in totaal het respectabel getal van 43 voertuigen met in totaal 232 *trek*paarden!. De lengte van zulk een batterij in marschcolonne bedroeg dan ook 660 pas of 500 M! Deze batterijen waren derhalve alleen reeds door haar groot aantal voertuigen zeer log. De rijdende batterijen hadden iets meer artillerie-, doch als normaal slechts 4 (soms 0) infanteriemunitiecaissons, zoodat zij 5 voertuigen minder telden. 1) Deze getallen waren de organieke, daarom voor ons pas te velde zijnde leger iets te schematisch; uit den op blz. . te vermelden inventaris van batterij Lux dd. 17 Aug. 1815 blijkt b.v., dat deze 16 infanterie- en cavaleriepatrooncaissons telde, doch niettemin toch 43 voertuigen; de 4 overcompleete zijn vóór den terugmarsch afgedragen aan het reservepark; zijn reserve-affuit tot houwitsers ontving hij eerst 19 Aug. 1815; later opgerichte batterijen kwamen soms te velde met slechts 8 caissons van genoemde soort; enz.

Aannemende, dat de 17 caissons met *artillerie* munitie onontbeerlijk waren als eersten voorraad *in* de batterijen, zoo zouden volgens moderne opvattingen de 12 caissons met infanterie- en cavalerie-munitie niet bij de batterijen zijn ingedeeld, doch bij den z.g. infanteriemunitietrein, d.i.

---

1) Verg. de door de T'Serclaes. III, 66-7 gegeven samenstelling van onze batterijen te velde op 12 Juni en 31 Oct. 1815. Na den veldtocht werd de bagagetrein nog uitgebreid met 3 voertuigen en werd het aantal trekpaarden 244 (ten Bosch, 35). Bij Waterloo waren de batterijen nog sterker aan paarden; verg. hiervoor blz. 183.

op het gevechtsveld op eenigen afstand *achter* de troepencolonne; de batterijen waren daarmede dadelijk teruggebracht tot drie kwart van haar sterkte. Die overdreven sterkte, te velde weldra onhandig gebleken, leidde nog vóór Waterloo tot een splitsing in de eigenlijke batterij met haar gevechtstrein en een munitieëchelon voor de andere Wapens (blz. 189).

f. Hoedanigheid van het materieel. Onze veldvuurmonden, meerendeels vervaardigd in de geschutgieterij te 's-Gravenhage tijdens de laatste decenniën onzer Republiek, ten deele in het laatst der 18e eeuw, waren van brons en van zeer goede hoedanigheid. Overigens schreef kapitein Viruly van Pouderoijen: „de geschiktheid van dit materieel (n.l. dat van de oprichting der R.A. ao. 1793: de voertuigen waren geheel van hout) voor het gebruik der R.A. schijnt ook zeer veel te wenschen overgelaten te hebben; ten minste allerwege vinden wij klachten over de slechte constructie en de zwaarte der affuiten en caissons." In 1801 had kapitein Cordes allerlei voorstellen gedaan om het materieel lichter te maken, „doch hoewel men in het algemeen de rechtmatigheid dezer klachten inzag, zoo ging men niet tot eenige ingrijpende verbetering over." 1) De affuiten waren ten deele oud en versleten door de voorafgegane campagnejaren, ten deele nieuw, doch vervaardigd van nat hout. 2) Hoe log het materieel was, blijkt o.m. hieruit, dat de bediening van een korte 6-ponder, een houwitser van 24 pond ijzer en een korte 12-ponder bedroeg 1 sergeant, 1 korporaal en onderscheidenlijk 6, 7 of 8 kanonniers.

Ook volgens het dagboek van kapitein Bijleveld waren de rapporten omtrent de waarde van het materieel doorgaans ongunstig; de affuiten voldeden zelfs niet aan zeer bescheiden eischen. 3) Hoe weinig doelmatig het materieel was ingericht voor veldgebruik, kan nog hieruit blijken, dat zij niet minder dan zeven soorten reserveraden medevoerden 4); aan vereenvoudiging en normaliseering was destijds derhalve nagenoeg niets gedaan.

---

1) Korte geschiedenis der R. A., 11 en 48.

2) Kuypers. IV, 14-5. van Löben Sels. IV, 385.

3) Dagboek in het museum van het K.R.A. Uit den op blz. 282 te vermelden inventaris blijkt, dat de affuiten der houwitsers nog houten assen hadden.

4) ten Bosch, 36.

Wij kunnen thans aan de hand van het gebeurde, zooals dat bij mij vaststaat na nauwkeurige bestudeering van alle gegevens, aangevuld door terreinbezoek, onze slotsom trekken betreffende het optreden van batterij Lux bij Waterloo. ook in vergelijking tot batterij Krahmer de Bichin. Toegegeven moet worden, dat het optreden van batterijen ao. 1815 vrij eenvoudig was. Van verkennen van de stelling behoefde weinig werk te worden gemaakt; bij de vuurleiding kwam geen hoogere geleerdheid te pas, zooals ruim één eeuw later bij het snelvuurgeschut met zijn indirecte richtmethodes en een opstelling van den batterijcommandant soms ver zij- of achterwaarts van zijn batterij; men schoot eenvoudig recht voor zich uit op zichtbare doelen op 100. 200, 300 enz. pas en richtte daarbij veelal over één of meer vingers. 1) Wèl konden tijdens den opmarsch naar de geheel open, ongedekte artilleriestellingen op eenige honderden M. van den vijand aanzienlijke verliezen worden geleden. Secundo moet worden toegegeven, dat de tegenstelling in optreden bij Waterloo tusschen batterij Krahmer de Bichin, die zich vanaf 7.30 's avonds nog met roem heeft weten te overladen, en die van Lux inderdaad treffend is, doch zij is tevens voor het grootste deel verklaarbaar, want:

1e. was batterij Krahmer reeds sedert medio Sept. 1814 in oprichting (blz. 121 en 128), terwijl het bevel tot mobiel maken van een batterij Lux eerst na medio Maart 1815 is gegeven (blz. 130-1); eerstgenoemde had derhalve bij Waterloo een voorspróng van een half jaar en was driemaal zoo oud als die van Lux. Hiervóór bleek, dat deze laatste met haar weinig of geen ervaring ter zake bezittende compagniesofficieren niet gelukkig uit was. Mogen de bedieningen goed zijn geweest, de stukrijders met hun bespanningen, den achterban vormende van wat het Noorden kort vóór de opening van den veldtocht ons mobiele leger nog kon toezenden, lieten ongetwijfeld zeer veel te wenschen over. Dit heeft uitteraard invloed geoefend op de mate van beweegbaarheid op het gevechtsveld en de vlotheid van in stelling komen.

2e. waren de rijdende batterijen in tweeërlei opzicht zeer in het voordeel ten aanzien van de batterijen te voet: a. doordien zij kleiner, dus handelbaarder waren (blz.

---

1) Volgens de Bas. III, 654 hadden de 12-ponder en de houwitser een werkzame oracht tot minstens 1000 M., de kanons van 9 en 6 pond tot 800 M.; blikken doozen (kartetsen) verschoot met tot 600 M.

267), en wat nog belangrijker was: *b.* waren bij de rijdende batterijen behalve de officieren ook kader en bedieningsmanschappen bereden; daardoor kon sprake zijn van verplaatsingen in *snelle* gangen, ook op het gevechtsveeld onder vijandelijk vuur; die batterijen vormden reeds destijds echte veld-artillerie. Bij de batterijen artillerie te voet daarentegen waren alleen de 4 officieren der compagnie bereden, zulk eerst sedert einde Maart 1815 (blz. 124); het *artillerie*kader en de bedieningsmanschappen gingen *te voet* 1), zoodat marschsnelheid en beweegbaarheid veel geringer waren. Nog uit het Provisioneel reglement op de excercitiën en de manoeuvres der Artillerie (K.B. 29 Nov. 1817) blijkt niets omtrent het plaats nemen van de bedieningsmanschappen op de voertuigen (z.g. opzitten); de stukscommandanten heetten sergeant (contra wachtmeester bij de R.A.); de bedieningsmanschappen leerden het *infanterie*reglement tot en met de peletonsschool. De tamboers en pijpers van de compagnie, alsmede de trompetters van den trein gingen aan de batterij vooraf; aan draf kon uitteraard niet worden gedacht; alle verplaatsingen geschiedden in den „gewonen stap"; voor formatieveranderingen had men voorts „verlengt (verkort) den stap." Voor de officieren golden de paarden voornl. tot 't hebben van een gemakkelijk overzicht over hun onderdeel, overigens als middel tot weinig vermoeiende verplaatsing tijdens de marschen. Men moet bij de batterijen te voet van 1815 elke gedachte uitsluiten aan een batterijcommandant, die zijn batterij vlot voorging in draf of in galop. *De artillerie te voet van 1815 droeg geheel het karakter van mobiel gemaakte vesting- of stelling artillerie*, wat de oorzaak heeft gevormd, dat velen na afloop van dien veldtocht haar afgeschaft wilden zien (blz. 276). Bedoeld verschil in karakter moet bij vergelijking tusschen de prestatiën van beide soorten artillerie te velde terdege in het oog worden gehouden; het komt in het verschillend optreden van de batterijen Krahmer en Lux *duidelijk* uit. De divisiecommandanten grepen voor vervulling van gevechtsopdrachten natuurlijk allereerst naar hun rijdende batterijen, hetgeen bij Div. Chassé herhaaldelijk plaats vond (blz. 188-9, 218 en 221-4).

Het weinge, wat batterij Lux in den avond van 18 Juni 1815 bij Waterloo heeft kunnen presteeren, wordt overi-

---

1) Normaal op hun posten naast den vuurmond en naast den voorwagen; bij inspectiën en parades achter het stuk.

gens nagenoeg volkomen verklaard door het verloop der gebeurtenissen, met het daaruit voortvloeiend gemis aan tijd om nog op te treden. Divisie Chassé was bij Braine l'Alleud uitgeschoven buiten het eigenlijke slagfront van de Engelsch-Nederlandsche hoofdmacht. Die uiterste buitenvleugel werd feitelijk niet aangevallen; bovendien was de meest mobiele, rijdende batterij tijdelijk ingdeeld bij de voorste brigade op den meest blootgestelden vleugel. Toen Chassé's Divisie in den nam. door een flankmarsch werd aangetrokken naar het groote slagfront, was het uitteraard weer die meer mobiele batterij, welke tot dekking in stelling kwam. Omstreeks 5 nam. kwam men achter den eigenlijken rechtervleugel, waar de Divisie weer eenige uren moest wachten. Toen zette Generaal Chassé vanaf 7.30 's avonds zijn artillerie achtereenvolgens in 3 gedeelten in, de minder bewegelijke batterij TE VOET natuurlijk weer het laatst. Veel gelegenheid om nog wat te verrichten bestond er toen voor batterij Lux niet meer. Zij was de laatste, die het oorlogstooneel had betreden (omstreeks 1 Mei), toegerust met den achterban aan stukrijders en paarden, en werd ook de allerlaatste van de geheele artillerie der Verbondenen, die laat op den dag werd ingezet en *een der weinige, niet reeds in hare definitieve stelling bij den aanvang van den eigenlijken veldslag;* daardoor was zij ook in tijd zwaar gehandicapt om iets van beteekenis te kunnen verrichten.

De batterijen Krahmer en Lux hebben van ongeveer 5 tot 7.30 nam. vereenigd gestaan kort achter de aan het reeds genoemde kruispunt in reserve bijeengetrokken Divisie Chassé. Van daar is op diens last de eerste halfbatterij Krahmer toen voorwaarts gegaan om in stelling te komen in de algemeene artilleriestelling, weldra op of zonder Chassé's last gevolgd door haar tweede helft. Mag men Generaal de Bas' beschrijving geheel à la lettre volgen, omdat zij ontleend schijnt aan latere verklaringen van ooggetuigen 1) — ik haalde haar daarom op blz. 222 eenigszins uitvoerig aan — dan zijn die beide halfbatterijen uit haar afwachtingsstelling den grooten weg Mont St. Jean-Nivelles overgestoken, hebben vervolgens

---

1) Deze Generaal met zijn Fransch getinden geest liet, wellicht ook als oud-cavalerist, zijn verbeeldingsgeest wel eens meer den vrijen teugel dan voor een geschiedschrijver gewenscht is. Zie b.v. Militaird Spectator 1910-2, de questie betreffende de order van den Prins van Oranje uit Symphorien en Haagsch Maandblad. 1935.

den galop aangenomen en zijn over het geheel faire bouwland minstens 600 M. (de Bas schreef 400 M. binnen 2 minuten) recht vooruitgereden tot die stelling. De logge voertuigen, de moeilijke helling om uit den hollen weg te komen, de vèr vooruitrijdende batterijcommandant, die met gestrekte sabel de open ruimten tusschen 2 carrés aanwijst, „in een ruk de 4 stukken naast elkander" in stelling, de ongeveer 2 minuten, welke deze opmarsch slechts nam, zij *alle sluiten ten eenenmale uit,* dat batterij Krahmer vanaf haar afwachtingsopstelling den gedeeltelijk hollen weg van vorengenoemd kruispunt in ongeveer Z.O. richting naar den beruchten hollen weg zou hebben gevolgd 1) [dat dan *in colonne* met voertuigen en toch in galop!], zooals de Bas, later de Bas en T'Serclaes schreven 2). Het was bovendien weinig in den stijl van rijdende artillerie zulk een hollen weg te kiezen voor een opmarsch, welke slechts enkele minuten nemen zou. Mocht de order aldus zijn gegeven (blz. 221), dan heeft kapitein Krahmer haar in elk geval doelmatiger uitgevoerd. Naar mijn *vaste* overtuiging is zijn batterij „in bataille" N.O. van en evenwijdig aan dien weg over het vrije veld opgemarcheerd en daarmede tusschen brigade Colin Halkett en de Brunswijksche bataljons der eerste linie door in stelling gekomen daar, waar de Nederlandsche schrijvers haar hebben aangegeven, niet tusschen de 2 carré's van Colin Halkett door veel meer W., zooals kapitein Mercer aangaf. 3)

---

1) Wüppermann, 121: „de gedeeltelijk holle weg, die Zuidwaarts van Merbe Braine naar Braine l'Alleud leidt." Dat ook zijn verlengde, hetwelk batterij Lux heeft gevolgd, ten deele sterk ingesneden was, blijkt uit Bentinck's brief (mijn blz. 228) en is duidelijk, daar die weg 1 K.M. meer O. nabij den grooten weg Charleroi-Waterloo-Brussel den beruchten „chemin creux" vormde, de hindernis vóór het front der stelling, waarin de Fransche kurassiers van Dubois bij hun aanval op de carré's van Ompteda zijn gestort (de T'Serclaes. II, 750-3). Het blijkt ook duidelijk uit Plan IX met hoogtelijnen enz. van de Bas en de T'Serclaes, waarschijnlijk ontleend aan het reliefmodel van Siborne.

2) Onderscheidenlijk: III, 735; snel langs den (Zuidelijken) landweg van Merbraine (verg. mijn blz. 221) en II, 249: „chemin vicinal." Ook Wüppermann, 135 constateert, dat de opmarsch plaats vond *in galop;* hij liet zich echter niet uit over gevolgden weg en formatie.

3) Verg. mijn blz. 222, nt. 2).

Heeft Krahmer zijn opmarsch uitgevoerd, zooals thans door mij aangegeven. dat is het daarmede ook *UITGESLOTEN,* dat zijn batterij in stelling zou zijn gekomen aan gene zijde van den beruchten hollen weg, zooals de Bas oorspronkelijk aannam; 1) zijn batterij zou die hindernis hebben moeten „nemen" met haar zware voertuigen(!), terwijl zelfs Ney's ruiterij daarin was gestrand en de bodem er sindsdien bezaaid was met lijken van ruiters en paarden: bovendien, was batterij Krahmer daar kunnen komen, er zou nimmer sprake kunnen zijn van een opmarsch *in galop binnen 2 minuten en over slechts 400 M.* 1)

Toen vervolgens batterij te voet Lux werd ingezet, stond de strijd op het wankelen; door de herhaaldelijk aanvallen van de Fransche midden Garde was het vuur op zijn hevigst. In verband met haar geheel ander karakter was het alleszins verklaarbaar, dat voor haar langzamen opmarsch *in stap* de dekking biedende holle weg werd bevolen of gekozen. Het is de vraag, of die opmarschweg tijdens de afwachtingsperiode van 2 en een half uur behoorlijk is verkend, hetgeen volgens moderne opvattingen had dienen te geschieden, waar en hoe men van uit dien ten deele hollen weg het stellingterrein op het plateau kon bereiken enz. Het is waarschijnlijk, dat die ten deele vrij diep ingesneden weg zeer bezwaarlijk was te verlaten met het toenmalige zware materieel.

Batterij Lux is, evenals batterij Krahmer, opgemarcheerd in 2 halfbatterijen, voor de toenmalige logge batterijen van 8 vuurmonden met al haar voertuigen destijds waarschijnlijk de gebruikelijke manoeuvreervorm op het gevechtsveld. De oudste luitenant Schuller was met zijn halfbatterij aan het hoofd; daarachter volgde de halfbatterij van den nog niet 20-jarigen luitenant Baron Bentinck, *terecht* begeleid door kapitein Lux. 2) Men stuitte op een omgevallen caisson, waarschijnlijk geen Engelsche, welke daar reeds uren lag, doch een der laatste van batterij Schuller, zoodat die halfbatterij nog ongestoord is kunnen oprukken. Daar de ingesneden opmarschweg tevens de inleiding vormde tot den beruchten hollen weg, is het duidelijk dat hij het

---

1) Mijn blz. 222-3.

2) Kapitein Krahmer was met zijn voorste halfbatterij vooruitgereden; heeft hij, overeenkomstig alle gegeven voorstellingswijzen, haar persoonlijk in stelling gebracht, dan heeft hij daarmede gehandeld in strijd met het toenmalige voorschrift en gebruik (blz. 258 met nt. 1).

laagst beneden het terrein lag daar, waar de halfbatterijen hem dienden te verlaten om zoo snel mogelijk in de artillerielinie op het plateau te komen; plan IX van de Bas en de T'Serclaes [ontleend aan het relief van Siborne?] geeft zulks trouwens ook aan. Zoo is het alleszins verklaarbaar, dat een caisson bij het „nemen" van de helling om uit de insnijding naar boven te komen is gekanteld. 1)

Lux, aan het hoofd van de volgende halfbatterij, is op die hindernis gestuit en heeft haar willen doen opruimen alvorens verder te rukken. Bentinck schreef na 26 jaar over „op zijde smijten" van die caisson; echter, liet de breedte van den ingesneden weg zulks toe; het valt niet uit te maken, daar het terrein sterk is afgegraven, 2) doch vele van die oude holle nevenwegen waren, zooals thans nog in ons Zuid-Limburg, *zeer nauw*, zelf schreef Bentinck, dat het voertuig den weg versperde; immers, wat kan er verder al niet in den weg hebben gelegen, nadat op dit front de strijd urenlang hevig had gewoed en o.m. de vleugel van de cavalerie-aanvallen Ney daarover heen was gegaan. Uit Bentinck's ter zake niet volkomen duidelijke brief moet waarschijnlijk worden gelezen, dat zijn geheele halfbatterij is opgehouden en aldus de voeling met de *voorafgaande* van Schuller tijdelijk kwijt raakte, niet, dat Lux en Bentinck, bij de omgevallen caisson achtergebleven om daar orde te scheppen, de *eigen* halfbatterij kwijt waren. 3)

Houdt men nu verder in het oog, dat het terrein door de zware klei verre van gemakkelijk was en dat „door de plasregens der vorige dagen schier onberijdbare landwegen" waren ontstaan — men denke aan wat Roorda van Eysinga e.a. omtrent den nacht 17-8 Juni hebben meegedeeld (blz. 190) —, dat de klei dusdanig was herschapen in modderpoelen, dat tijdens de vervolging in den laten avond de schoenen der infanteristen (dus ook die van de te voet gaande kanonniers) in de modder bleven ste-

---

1) In zijn officieel rapport van 19 Juni noemde Wellington het beruchte deel van den hollen weg, waarin de Fransche cavalerie bij haar charges stortte, zelfs een ravijn, de T'Serclaes. III, 474.

2) Voor de verminking van het slagveld bij Waterloo zie men Aanteekening III aan het slot dezer studie.

3) Verg. blz. 228.

ken 1), dan is het wel begrijpelijk, dat een toenmalige batterij te voet met haar „logge, zware en onhandelbare materieel" 2), tegen het invallen van de schemering door het omvallen van zulk een caisson in een hollen weg vastgereden, niet meer erin is gslaagd tijdig het open terrein, te bereiken en nog in stelling te komen, te meer, daar de voorste halfbatterij, die wèl voortkon, evenmin in stelling kwam.

Brengt men nu ten slotte in rekening, dat men zich bevond achter dat gedeelte van het slagfront. waartegen Napoleon's hoofdaanvallen waren gericht: *a.* een zeer krachtige beschieting van de artillerielinie der Verbondenen; *b.* Ney's verwoede cavalerie aanvallen. ten slotte *c.* de herhaalde aanvallen van de Midden Garde, dan is het duidelijk, dat hier tegen het vallen van de beslissing, na alle ingetreden verliezen (voor de Nederlandsche troepen b.v. bijna 20 pCt) en terwijl al onze troepen voorwaarts begonnen te rukken, een *geweldige* verwarring heerschte 3); bovendien hing een zware kruitdamp over het slagveld. Zoo is het alleszins verklaarbaar, dat de voorste halfbatterij Schuller. toen zij het effen stellingterrein betrad, wat is afgedwaald richting Mont St. Jean, dat de tweede halfbatterij, daar later ook gekomen, eerst na eenige moeite haar voorgangsters kon vinden 4), en dat, toen men zich weer had vereenigd, de avond begon te vallen. 5) Toen restte Lux niets dan zich weer aan te sluiten bij brid'Aubremé. waarbij hij de 2e helft van den gevechtsdag was) ingedeeld geweest en met haar in reserve te volgen.

Het hiermede stellig aannemelijk gemaakt verschil in optreden bij Waterloo tusschen de *rijdende* batterij Krahmer de Bichin en de batterij *te voet* Lux spruit — hoewel

---

1) Dagboek Rochell. Twee luitenants zijner compagnie moesten ieder door 2 flankeurs uit modderpoelen worden getrokken, waarin zij in de duisternis waren geraakt.

2) ten Bosch, 36.

3) Men leze. wat b.v. het dagboek Rochell daaromtrent inhoudt.

4) Verg. blz. 228.

5) Op een helderen 18en Juni begint de schemering 8.45 nam. gewonen tijd.

in zijn uiterlijke verschijnselen onvergelijkbaar — toch voort uit dezelfde oorzaken als het verschil twee dagen t.v. bij Quatre Bras tusschen de rijdende batterij Bijleveld, die, ofschoon in de meest blootgestelde opstelling geplaatst, manoeuvreeren en zich later met de paarden der bereden bedieningen terugtrekken kon, terwijl batterij te voet Stevenaert daar deerlijk werd toegetakeld 1).

Ook Kuypers wees in zijn Geschiedenis der Nederlandsche Artillerie in algemeene zin op deze tegenstelling, want na te hebben gezegd, dat onze R. A. zich in 1815, even als voorheen o.a. in Spanje en Rusland, met lauweren overladde en schitterde door haar zelfstandige kracht en aan vermetelheid grenzende stoutheid vervolgde hij: „De artillerie te voet daarentegen werd in de schaduw gesteld, omdat zij, *minder zelfstandig, meer hulpbehoevend dan hare zuster, op het slagveld niet even snel en verrassend als deze kon optreden,* ofschoon het der artillerie te voet nimmer aan volhardenden moed, koelbloedige zelfopoffering en krachtige vuuruitwerking ontbroken heeft. In de schatting van velen stond haar peil zeer laag; vele gematigden deelden dat ongunstig gevoelen, enkele heethoofden wilden haar vonnis reeds geveld hebben en hare opheffing verwerven, ook het hooge krijgsbestuur deelde in die tegeningenomenheid, welke een grooten invloed op de zich vrijwel opvolgende reorganisatiën van het Wapen uitgeoefend heeft."2) Het is waarschijnlijk, dat de betiteling „ordinaire batterij", welke wij op blz. 127 leerden kennen voor een batterij artillerie te voet, verband houdt met het

---

1) Verg. mijn blz. 236 en 266. de Bas. III, 593-4 en 620. de T'Serclaes. I, 539 schreef ten onrechte over „la destruction presque totale" van beide batterijen. Hij geeft I, 507 op, dat batterij Stevenaert 16 Juni 29 dooden en 89 gewonden had (zou meer dan de helft harer gevechtssterkte zijn!), doch volgens bijlage 8 van Wüppermann waren dit de verliezen van de geheele artillerie der 2e Divisie (dus inclusief batterij Bijleveld en den trein) op 15, 16 en 18 Juni! Eerstvermelde cijfers vormen een vergissing, door de T'Serclaes. III, 200-1 en 202 zelf recht gezet; het verlies der artillerie 2e Divisie wordt daar voor Quatre Bras (15-6en) opgegeven als 6 officieren, 58 minderen en 63 paarden (dus inclusief batterij Bijleveld). Alle verliezen der artillerie van de 2e Divisie op die 3 dagen zijn daar aangegeven als 7 officieren, 111 troepen = 118, hetgeen de juistheid van Wüppermann's cijfers bevestigt. Batterij Stevenaert zal dus meer moreel, voorts ten deele in haar materieel zijn getroffen.

2) T.a.p. IV, 19. Wij cursiveeren.

vorenstaande.

Onze slotsom is dus deze, dat batterij Lux haar vitium originis mede te velde voerde en dat dit in haar optreden is geaccentueerd door terrein en voorafgaande weersgesteldheid, vooral door het zeer laat inzetten van de batterij en, in verband daarmede, door de schemering, de verwarring en den kruitdamp. Het feit, dat de toenmalige artillerie te voet, naar onzen huidigen maatstaf, hoogstens was mobiel gemaakte onbereden of stellingartillerie, d.w. veldartillerie in den dop, gold nergens meer dan voor de Benjamin onder de mobiel gemaakte Nederlandsche batterijen, die nog tijdig voor gebruik *te velde* zijn gereed gekomen: batterij no. 7 Lux.

Na Waterloo vloeiden de overresten van Napoleon's hoofdleger terug in Z. richting, terwijl Maarschalk Grouchy zich door een snellen, handig uitgevoerden terugtocht over Namen wist te onttrekken aan afsnijding door Blücher's leger.

Ten einde de vervolging in te leiden beval Wellington nog 18 Juni 's avonds, dat het Nederlandsche leger zich 19 Juni zou vereenigen bij Nivelles. Bij afwezigheid van den gekwetsten Prins van Oranje werd Generaal Chassé belast met het bevel over het 1e *Nederlandsche* Korps en in zijn Divisiecommando vervangen door Generaal d'Aubremé 1); echter gaf Wellington het bevel over het geheele 1e Korps aan Generaal-Majoor Byng, onder wiens orders Chassé derhalve moest treden. 2)

Aan onze troepen, die den 19en voorm. het slagveld verlieten, werden de hoogten bij Bois Seigneur Isaäc tot bivakplaats aangewezen; zij bleven daar voor de 3e maal „opnieuw blootgesteld aan den regen, zonder verpleging, nagenoeg zonder eten, in een woord in een ellendigen toestand." 3) Ook het 2e Nederlandsche Korps onder Prins Frederik kwam 19 Juni van Hal in hetzelfde bivak. Daar heeft 20 Juni de ontmoeting plaats gevonden tusschen Generaal Chassé en zijn chef bij Waterloo, Lord Hill, waarbij laatstgenoemde aan Chassé zijn tevredenheid uit-

---

1) Wüppermann, 152.

2) de T'Serclaes. III, 332-3. Het schijnt, dat het Engelsche Hoofdkwartier Chassé'sé bevordering tot Luitenant-Generaal niet erkende. (verg. blz. 238, nt 2)

3) Wüppermann, 149.

sprak over de houding van diens artillerie en diens infanterie [chronologische volgorde] bij Waterloo. 1) Aangezien de algemeene aannemer van de verpleging zijn contract had gebroken en baar geld nog niet was aangekomen, 2) leden de troepen gebrek aan alles; volkomen oplossing, gepaard aan de ergste plundering, stond te vreezen, waartegen Chassé zeer krasse maatregelen nam. 3) Weldra werd het Nederlandsche leger in tweëen verdeeld, doordien Wellington bepaalde, dat de troepen onder Prins Frederik in Noord-Frankrijk zouden achterblijven tot waarneming en insluiting van eenige Fransche vestingen en tot bescherming van de verbindingen van het hoofdleger, dat op Parijs rukte; bij dit laatste werd het Korps onder Chassé ingedeeld. Toen de linkerflank van dit Korps moest worden gedekt tegen de bezetting van Maubeuge, werd daartoe brigade d'Aubremé aangewezen onder overste Aberson; voor de vervulling van die ietwat meer mobiele opdracht werd haar een sectie R. A. toegedeeld, zoodat batterij Lux bij de hoofdcolonne bleef. 4)

28 Juni kwam het Nederlandsche hoofdkwartier te Roye sur Matz, „een armzalig dorpje." 5) Vandaar verzond Chassé zijn hiervóór vermelden brief aan Wellington (blz. 239). 1 Juli naderde diens hoofdkwartier Parijs van de N. zijde; de Nederlandsche troepen kregen daar den 4en bevel zich gereed te houden den Mont Martre te bezetten. Het Fransche leger zou dien dag beginnen de hoofdstad te verlaten ten einde zich achter de Loire terug te trekken. 5 Juli 4 nam. marcheerde de 2e brigade der 3e Divisie, waarbij vermoedelijk batterij Lux. uit haar bivaks om den Montmartre en de voorstad van dien naam te bezetten. Den 7en volgde bevel voor alle Nederlandsche troepen om in en nabij het bosch van Boulogne kantonnementen of bivaks te betrekken; enkele afdeelingen kwamen te Mail-

---

1) Chassé 5 Juli 1815 aan Lord Hill bij de T'Serclaes. II, 421-2.

2) Idem, 150-1. In Frankrijk *moest* alles in baar geld worden betaald.

3) Omtrent de zeer slechte verpleging ook na Waterloo en de daaruit voortgesproten indiscipline enz. vermeldt Wüppermann (Krijgswetenschap. 1894-5, blz. 443-53) zeer belangrijke gegevens.

4) Wüppermann, 152.

5) Officieel verslag 1e Nederlandsche Korps; zie de T'Serclaes. III, 269.

lot of Passy; het gros onzer troepen. waaronder de geheele artillerie, bivakkeerde in genoemd bosch W. van Passy; aan een 9-tal barrières kwamen sterke wachten, bij sommige waarvan een sectie artillerie werd ingedeeld. 1) Zij werden 12 Juli afgelost door Engelsche troepen in verband met Wellington's voornemen de Nederlandsche, die voor het grootste deel ongeveer een maand achtereen hadden gebivakkeerd te doen kantonneeren. Na een krachtig protest van Chassé tegen enkele aangewezen dorpen, minder geëigend voor onze *zeer vermoeide* troepen, betrok het gros van het Ie Nederlandsche Korps 17 Juli de dorpen in de vallei van Montmorency. 2) Daar de Prins van Oranje, hoewel nog niet geheel hersteld van zijn verwonding, 16 Juli weer bij het Nederlandsche leger te velde terugkeerde, trad Chassé weer aan het hoofd der 3e Divisie te Montmorency. 3) 18 Juli waren zijn beide batterijen samen sterk 427 man en 472 paarden. 4) Daar zij 12 Juni 472 man en 540 paarden hadden geteld (blz. 183), blijkt, dat de wrijving gedurende 4 weken, waarin de slag bij Waterloo met zijn verliezen, de slechte verpleging en het vele bivakkeeren althans bij de artillerie der 3e Divisie niet bijzonder groot is geweest. 5)

Den nacht 23-4 Juli brachten de Nederlandsche troepen — omdat hun kantonnementen te ver waren verwijderd van het revueterrein — wederom door in bivaks in het

---

1) Hiervan de 3e Divisie 2 poortwachten; bij elke 2 kanonnen, (dus een sectie artillerie) der Divisie.

2) Dagboek kapitein A. Byleveld (K. R. A.) „na omtrend twaalf daagen in het bosch van Boulogne gebivaqueerd geweest te zijn." de Bas. III, 877-8.

3) Wüppermann, 180-1.

4) Kuypers. IV, 20.

5) Voor compagnie Lux en haar treindetachement waren die cijfers: 12 Juni 262 man en 258 paarden; 1 Aug. 1815 (sterktestaat): 4 + 2 officieren; 115+ 131 onderofficieren en manschappen. Totale sterkte 252 man en 246 paarden. Versterking uit de depots ontving het Nederlandsche mobiele leger na Waterloo eerst einde Juli 1815; zie Wüppermann, 172-3 en 182. Voor de artillerie der 3e Divisie kwam 24 Aug. 1815 luitenant van Hoey met 40 onderofficieren en manschappen te Montmorency.

bosch van Boulogne bij de Porte Maillot om laatstgenoemden dag deel te nemen aan een wapenschouwing van 75.000 man der Verbondenen door de Keizers van Rusland en van Oostenrijk. De troepen marcheerden om 7 voorm. uit hunne bivaks naar het revueterrein; het Eerste Nederlandsche Armeekorps kwam tusschen de 1e en de 3e Engelsche Divisie. „De artillerie, aan elke Divisie geattacheerd, zal op den rechtervleugel van de Divisie gerangeert staan; voor elk stuk geschut wordt één kaisson meegenomen;" derhalve 16 voertuigen per batterij. Na het defileeren keerden de troepen terug naar hun kantonnementen. De Prins van Oranje, wiens verloving met Grootvorstin Anna Paulowna, jongere zuster van den Russischen Keizer, toen op komende wegen was, 1) wenschte, dat onze troepen een goed figuur zouden maken voor zijn a.s. zwager. Daarom luidde het aan het slot der bevelen d.d. 23 Juli 1815 uit Parijs voor die revue, hoe hij vertrouwde, „dat de Heeren Officieren zig beijveren zullen op een voorbeeldige wijze ten voorschijn te komen en gelijkelijk gekleed te zijn en dat zij zullen zorg dragen, dat hunne onderhoorige' eveneens in de beste tenue zullen verschijnen." 2) Onze troepen verwierven dan ook veel lof wegens hun goed uiterlijk en hunne flinke houding, 3) wat te meer waardeering verdient, daar (in uitzicht gestelde?) tenten ontbraken, zoodat onze troepen „als naar gewoonte" moesten bivakkeeren in het bosch. 4)

30 Juli 1815 reikte de Prins van Oranje, toen met den linkerarm in een zwart zijden doek gespeld, op een volgende parade, niet ver van Montmorency, de eerste kruizen der Militaire Willemsorde uit. 17 Aug. kwam Prins Frederik te Parijs om andermaal den Prins van Oranje te vervangen als Opperbevelhebber der Nederlandsche troepen, deze laatste vertrok op raad van zijn geneesheeren naar Spa voor herstel van gezondheid in verband met zijn verwonding, welke niet wilde genezen en opnieuw, toen

---

1) Zie voor dit huwelijk en de politieke gedachten, welke Koning Willem I daaraan verbond, Aanteekening V aan het slot dezer studie.

2) Archief veldtocht 1815. Ingekomen brieven bij de 3e Divisie.

3) de Bas. III, 878.

4) de T'Serclaes. III, 275.

eenigszins ernstig operatief ingrijpen noodig maakte. 1) Hoewel het seizoen daar volkomen voorbij was, bleef de Prins er tot 15 Nov., ging toen naar den Haag voor besprekingen met den Koning, waarna hij naar Rusland afreisde om er zijn bruid te leeren kennen, voor zijn officiëele verloving en kort daarop gevolgd huwelijk.

Uit sterktestaten van 1815 [Alg. R.A.] blijkt, dat Divisie Chassé tot en met haar terugmarsch naar het Vaderland haar oude samenstelling heeft behouden en dat haar beide batterijen zeker vanaf 1 Aug. tot tusschen 1 en 16 Nov. 1815 vereenigd, gekantonneerd zijn geweest te Daumont [nabij Montmorency; 14 K.M. recht N. van den N. rand van Parijs, thans Domont], derhalve een kleine Afdeeling artillerie te velde hebben gevormd onder majoor van der Smissen. 2) alleen waren de treinbespannin gen van batterij Lux gelegerd te Moisselles. 3) 16 Nov. was de Afdeeling, waarschijnlijk in verband met den a.s. terugmarschk naar het vaderland, te Beaumont (aan de Oise, 37 K.M. ten N. van Parijs); alleen het treindetache-

---

1) Aard van de verwonding en herhaaldelijk weder opengaan wegens het uittreden van stukjes uniformstof vertoonden, ook door het sleepend verloop (een nakuur, onderscheidenlijk te Spa en te Aken) een treffende overeenkomst met de verwonding, welke 's Prinsens oom Willem George Frederik (1774 tot 1799) 13 Sept. 1793 te Wernick in Vlaanderen opliep (verg. zijn levensschets van mijne hand in het Haagsch Maandblad, 1935. Gelukkig was het verloop in 1815 ten slotte niet zoo tragisch als bij Prins Frederik Sr.

2) Zie wat ik daaromtrent aanteekende op blz. 142-3 en 224.

3) Gehucht 3 K.M. N.O. van Domont en gelegen aan den grooten weg Parijs-Beaumont. Men schreef ook wel: Moicelles. Conform is de Bas. III, bijlage XXII.

ment van de rijdende batterij te Presles. 1) Ten onrechte werd die legering nog vermeld in den staat van 1 Dec. 1815; toen had de Divisie juist haar terugmarsch aangevangen.

De sterkte van batterij Lux heeft verder slechts zeer geringe vermindering ondergaan; die aan voertuigen bleef de organieke, tevens diegene, waarmede men was uitgerukt in April t.v., n.l. 43 voertuigen (de rijdende batterij 38). 2) Zulks blijkt ook uit een „Inventaris van de Batterij veldgeschut (Koninklijk Nederlandsch Leger 3e Divisie. Batterij Artillerie te voet), gecommandeert door den kapitein J. H. Lux en bedient door de eerste Kompagnie van het Bataillon Artillerie van Linie no. 2" 3): 10 affuiten en voorwagens met munitiekisten (op 8 daarvan 6 „korte metaale kanons à 6 pond en 2 „metaale houwitzers à 24 pond ijzer;" de andere 2 in reserve); 9 kaissons, 4 idem voor houwitzers, 16 inf. kaissons, 1 transportwagen, 2 bagagewagens, 1 smidswagen. In dien Inventaris komt ook al het verdere materieel- zooals munitiën, bedienings-, pionier- en reservegereedschappen, tuigen enz. voor; hij is 17 Aug. 1815 onderteekend „in het cantonnement te Domont door den kapitein, kommandeerende voorschreven batterij, J. H. Lux." Voor het onderhoud van dat materieel ontving de batterijcommandant 27 Aug. 1815 een ordonnantie van f 300, op 21 Nov. d.a.v. een van f 250.

De regeling van den terugmarsch voor de 3e Divisie naar het Vaderland vond plaats bij „Marschorder voor Derde Divisie Chassé naar de Nederlanden". 27 Nov. 1815 te Parijs door den Kwartiermeester-Generaal gegeven. De Divisie moest den terugmarsch verrichten in 2 marschgroepen, aanvangende 29 en 30 Nov., zóódanig dat de

---

1) Presles, aan een gelijknamig linkerzijriviertje van de Oise, ligt aan den groten weg Parijs-Domont.-Beaumont, 3,5 K.M. Z. van laatstgenoemde plaats. de Bas. III, bijlage XXII zegt ten onrechte: Presler.

2) Verg. blz. 267; zie ook ten Bosch, 92 en een brief van den Kwartiermeester-Generaal d.d. 16 Nov. 1815 omtrent den a.s. terugmarsch der 3e Divisie. De toenmalige sterktestaten vermeldden geen voertuigen.

3) Los voorin een boek: copieën van 393 afgezonden brieven en orders van 16 April 1815 tot 10 Dec. 1815 (Alg. R.A. Archief van den Grootmeester der Artillerie), aangehouden bij het artilleriecommando van de legerafdeeling onder Prins Frederik, later bij de Ie Nederlandsche Legerafdeeling.

achterste brigade één etmaal na de voorste hetzelfde kantonnement betrok; daarna kwam weer met een interval van een etmaal 6 R. H., niet tot de Divisie behoorende. Voor de voorste, 2e brigade, waarbij batterij Lux (270 man), „tegenwoordig emplacement Beaumont", waren de kwartieren als volgt: 30 Nov. Noailles; 1 Dec. Beauvais; 2 Dec. Breteuil: 3 Dec. environs Amiens; 4 Dec. rustdag; 5. Doulens; 6. Arras; 7. Lens; 8. environs Rijssel; 9. Doornik; 10. rustdag; 11. Ath; 12 Dec. Mons. 1) De 1e brigade, steeds een etmaal achter, marcheerde derhalve 30 Nov. naar Beaumont, waar haar rijdende batterij Krahmer (189 man) reeds haar kantonnement had; enz. 2) De bataljons waren nog 430 tot 750 man sterk. 12 Dec. werden de brigades ontbonden; de meeste onderdeelen marcheerden echter nog door; de laatste 2 bataljons kwamen 18 Dec. 1815 te Maastricht. 3) Omtrent de artillerie was bepaald, dat batterij Lux bij aankomst te Mons nadere bevelen zou ontvangen van den Commandant der Artillerie te velde; zij is van daar gedirigeerd op Mechelen, 4) daar waarschijnlijk „in garnizoen" gebracht", omdat Generaal Chassé er zijn Stafkwartier kreeg, en mede gelet op beschikbare stallingruimte. Ik vermoed, dat batterij Lux er enkele dagen vóór 15 Dec. 1815 binnen rukte, daar batterij Krahmer de Bichin er dien dag aankwam. 5) Deze is doorgemarcheerd naar Breda; bij terugkeer in het Vaderland werden van het K. R. A. n.l. in garnizoen gebracht: 2 compn. te Antwerpen, 2 te Bergen op Zoom, 2 te Breda (de beide Belgische) en 2 te 's Hertogenbosch. Het mobiele leger werd einde Dec. 1815 ontbonden; alle troepen kregen weer „vaste garnizoenen." 6)

(Wordt vervolgd.)

---

1) Lux werd verder dan Doornik gezonden om deze plaats te ontlasten, waar tal van volgende troepen, waaronder Duitsche, moesten teruggaan. Te Mons kwam 12 Dec., ook de halve rijdende batterij Petter binnen; eindbestemming B.o.Zoom.

2) Archieven veldtocht 1815. IV, 8, no. 443.

3) Generale correspondentie van het Generaal Kwartiermeester Departement (Alg. R.A.)

4) van Lōben Sels. IV, 713.

5) van Sypesteyn, 224.

6) Herinneringen F. C. List. I, 240-1. Het trekt de aandacht, dat 2 Noord-Nederlandsche compagnieën te Antwerpen werden gebracht, de beide Zuid-Nederlandsche te Breda!

Vraag.

In de Navorscher XLVII (1897), p. 67 wordt door A. J. Terveer het bestaan vermeld van een toen in zijn familie bewaard, *onuitgegeven* lijkdicht door G. Verbeek op *Christiaan Kleynhoff*, een geneesheer. die lange jaren (van ongeveer 1741 tot 1762) te Batavia heeft gewoond, daar een aanzienlijk vermogen heeft verworven en zich zeer verdienstelijk heeft gemaaktg voor de botanische wetenschap. Na zijn repatrieering vestigde hij zich in 1763 te Culemborg, waar hij schepen en burgemeester is geweest en in 1777 overleed. Hij werd begraven te Enspijk bij Deil, waar geen grafzerk van hem te vinden is. Nog een aantal bijzonderheden van zijn leven zijn onbekend. Mogelijk is het een en ander te vinden in het hierboven vermelde lijkdicht. Mocht dit in het bezit van een der lezers van dit tijdschrift zijn, dan verzoek ik dezen beleefd het mij eenige dagen in leen te willen afstaan. Is er ook ergens een portret van Christiaan Kleynhoff aanwezig?

C. A. BACKER, Heemstede, Rembrandtlaan 13.

Alkmaarsche Inventarissen, die kunstwerken vermelden.

medegedeeld door Mr. J. Belonje.

In het protocol van den Alkmaarschen notaris C. Van Heijmenbergh 1) bevindt zich een minuut-acte, houdende een beschrijving, dienzelfden dag opgemaakt van den boedel van de op 11 October 1678 te Alkmaar overleden juffrouw Anna Wijntjens, weduwe van den heer David van Os.

Zij is blijkbaar aanstonds na haar dood opgemaakt ten verzoeke van Carel Six, als man van juffrouw Margaretha Commersteyn, die eene nagelaten dochter was van juffrouw Dorothea Van Os, voorts ten behoeve van Dirk en Jan Anthonie, de twee minderjarige zoons van juffrouw Geertruyd van Os en haar man Coenraad Pistalozzi, alsook voor den executeur Johan Wijntjens.

Deze inventaris vermeldt o.a.:

„Een stuckien van Langepier wesende een boer met een boter tijn opt hooft.

„Een dito van Poeribus sijnde Venus en Adonis.

„Een ditto van Lucas van Leijden in een uijtgesneden vergulde lijst.

„Een naecte vrouw in een groot lantschap.

„Een lantschap in achtcantte ebbenlijst.
„Een scheepje met een ditto lijst.
„Een caert van de Beemster in een ebbenlijst.
„Een tronie in een achtkantte lijst", enz.

Zooals blijkt uit Elias' Amsterdamsche Vroedschap (I., bl. 291) was Margaretha Commersteyn een dochter uit het eerste huwelijk van Dr. Joannes met Dorothea van Os, die weer een dochter was van David van Os en Anna Wijntgens. De bovengenoemde kinderen van het echtpaar Coenraad Pestalozzi en Geertruijd van Os (niet bij Elias vermeld) zullen ook kleinkinderen van de erflaatster zijn geweest en dus achterkleinkinderen van Dirck van Oss, den beroemden bedijker van de Beemster 2).

Het protocol van den Alkmaarschen notaris Jan Lucas van den Tooren 3) houdt in de minuut-inventaris van den boedel van den Alkmaarschen burgemeester Mr. Daniel Ras, overleden 22 Februari 1785 4), opgemaakt 14 November van dat jaar. De overledene, die zelf schilderlessen nam bij J. P. van Horstok, was blijkbaar een groot verzamelaar.

Tot zijn bezit behoorden, behalve verscheidene schilderijen, o.a.:

„Prenten.
„Een afdoening van het kruis door Rembrand zelve geetst
„Een dito kleiner door dito.
„Tobias blindheid genezen door dito.
„De boetvaardige David door dito.
„Twee philosophen in een somer licht, door dito", enz.

Vanwaar dit kunstbezit gekomen kan zijn, is niet duidelijk.

(wordt voortgezet.)

Alkmaar, November 1934.

---

1) Gem. Archief Alkmaar, inventaris no. 197.

2) J. Bouman: „Bedijking, opkomst en Bloei van de Beemster", Purmerend 1857, bl. 32.

3) Gem. Archief Alkmaar, inventaris no. 795.

4) Mr. P. C. Bloys van Treslong Prins en Mr. J. Belonje: „Genealogische en Heraldische Gedenkwaardigheden in en uit de kerken der Provincie Noord-Holland", I. (Utrecht 1928), blz. 182 sub 701.

Onder de Studeerlamp.

Stads- en Dorpskroniek van Friesland (1800-1900) II
door Dr. G. A. Wumkes.
Drukkerij Eisma — Leeuwarden — 1934.

We hebben er reeds vroeger op gewezen, dat onze historie-wetenschap zich in den laatsten tijd al meer en meer gaat toeleggen op hetgeen er gebeurd is: in *de steden*. Het gebied van de stedegeschiedenis is nog voor een groot deel onontgonnen. Het moet gezegd worden, dat er in Friesland veel op dit gebied gebeurt — zoowel wat het onderzoek der bronnen betreft — als ook het verzamelen van gegevens, die dit onderzoek moeten steunen.

In dit verband willen we nog even wijzen op de opening van de Buma-bibliotheek te Leeuwarden een paar maanden geleden — welswaar. L. A. Buma „bibliothecum liberalitate tua dedit publicam" zooals dr. B. L. Hymans het uitdrukte, maar het provinciaal- en gemeentebestuur deden het hunne, om alles te steunen, wat in die richting werken wilde.

Zoo is thans wederom bovengenoemd standaardwerk verschenen, we kunnen gerust spreken van een standaardwerk, en Dr. Wumkes heeft er alle eer van — inderdaad heeft hij voldaan aan den wensch van den ouden Frieschen historicus, dat alle edele geesten, memoriën mochten oprichten in hun kwartieren, opdat ten leste een volmatige historie mach begonnen worden.

Er was een gaping in de geschiedschrijving der 19de eeuw die men thans als aangevuld mag beschouwen; omdat we in dit werk naar jaartallen gerangschikt de verschillende feiten kunnen vinden.

Het begint met:

1800. Januari 1. S. v.d. Werf te Leeuwarden geeft een weekblad uit ter onderrichting voor de eenvoudigen.

en eindigt met:

1899. December 31. De redactie van het Friesche volksblad G. C. Stellingwerf-Jentink neemt de redactie op zich van het nieuwe weekblad Friesch Weekblad, gewijd aan de belangen van volkswelvaart.

Hieruit mag niet geconcludeerd worden, dat aan de journalistieke gegevens veel ruimte is besteed, omdat het begin en einde toevallig dit behandelt.

Het terrein is zeer algemeen en zakelijk gehouden en omvat interessants en belangrijks op elk gebied: zoowel de werkstaking der bakkersknechts te Leeuwarden op 19 Mei 1872, als de terpen van Osingahuis, Hallumer Zui-

dermieder enz., die in afgraving zijn in 1893 enz. enz.

Verder zijn er aardige illustraties als b.v. een Club van jeugdige Sneeker liberalen in 1878, portretten van Theodorus van Korten, hoogleeraar te Franeker, Coert Lambert van Beyma. Prof. Eelco Tinga, W. B. van der Kooi, Ds. Verwey, Mr. J. Scheltema, historicus. Jhr. J. E. van Panhuis, J. Toelstra ontvanger te Stiens, Mej. Fr. Rutger, Hallum enz.," en ten slotte, lang niet het onbelangrijkste: het Register van zaken, personen en klachten, dat met de uiterste nauwkeurigheid is samengesteld.

We kunnen dit werk, dat ook door den uitgever keurig is verzorgd, zeer aanbevelen.

Errata en adenda inzake het artikel Genealogische verdichting en waarheid betreffende het geslacht Le Cocq d'Armandville,

toegelicht door M. G. Wildeman.

(Zie De Navorscher 83ste Jaargang, bl. 24-46].

Door het achterwege blijven van revisie ter drukkerij, zijn in bovengenoemde bijdrage eenige zinstorende en andere fouten bestendigd gebleven, welke men op de aangegeven bladzijden gelieve te herstellen.

Blz. 27 regel 18 v.b. staat: V(i)c(om)cte, lees v(i)com(te).

Blz. 27 onderste noot (1) moet zijn (2).

Blz. 30 regel 30 v.b. staat: Francois, *lees:* François.

Blz. 30 in noot staat (Daupline), *lees* Dauphiné.

Blz. 31 regel 3 v.b., staat: Guigneberchee, *lees:* Guigneberche.

Blz. 32 regel 2 v.b. staat: Buaisa, *lees:* Buais.

Blz. 36 onderste regel, achter 24 Februari 1808 1), bijvoegen: 2).

Blz. 36 bij noot 1) op 17 Februari 1808 een. *laten volgen:* gunstig rapport aan den Koning. Vgl. nog over St. Faust: „Colenbrander, Gedenkstukken IV.

Blz. 36 bij noot 1) *lees:* pag. L-III, inplaats van II-III.

Blz. 41 regel 9 v.o. staat: parat; *lees* paraît.

Blz. 44 regel 12 v.b. staat London; *lees:* Loudon.

Blz. 44 regel 16 v.o. staat: geridderden in Indië; lees: geridderde verrichtten in Indië.

Blz. 44 regel 11 v.o., staat goed, *lees:* moed.

Blz. 45 regel 10 v.b. achter de Wilde, *bijvoegen:* dr. van Désiré Auguste Marie Gérard en Auguste Françoise Diane de Wilde.

Blz. 45 regel 13 v.b. staat: Bundjei. *lees:* Bindjei

Inzake de familie *Gravelle des Vallées* kan nog worden medegedeeld, dat deze uit Alençon stamt, slechts tijdelijk te Argentan gevestigd was en tot den deftigen burgerstand behoorde. De ge-

noemde Louis *Gravelle des Vallées* vertrok in 1782 naar Amsterdam en huurde in 't huis „de Gouden Parel" op de Reguliersbreestraat een winkel om zijn fransche waren (point d'Alençon, kanten lubben, zijden kousen, Lyonsche stoffen, schoen- en broekgespen) te etaleeren en te verkoopen. Hij zal wel vóór 1794 zijn overleden, daar men later niets meer van hem verneemt. *Marianne de Castro* met wie hij huwde kwam uit Ostende, woonde in de jodenbuurt (Kerkstraat) en zal wel niet tot de rijke en aanzienlijke familie de Castro y Toledo hebben behoord, zooals beweerd wordt.

M. G. W.

Rectificatie in het opstel De Kempen.

Blz. 254 regel 6 van boven staat „uit den nood hunner geestelijke leiders"; moet zijn: „uit den mond enz."

Blz. 259, regel 5 van boven staat: „wacht als een leidende ster"; moet zijn: „waakt enz.". Op regel 3 van beneden staat „staat" moet zijn: „stad".

Blz. 266 staat „Beverwijk" moet zijn „Beversluis."

Blz. 276 regel 9 van boven staat „Andechalina" moet zijn „Andechobina."

Blz. 277 staat „bruggen, weg gelden" moet zijn „bruggen-weggelden."

Blz. 278 regel 4 van boven staat „een gasthuis" moet zijn „eens gasthuis". — regel 5 van boven moet zijn: „H. Geestmeesters, al die namen verbergen een oeroude gezagsindeeling. Alleen de gemeente-, eens sippenbelangen, hun toevertrouwd, dragen een gewijzigde kleur."

In de genealogie van Mierlo:

Blz. 1 Sr. Guilian de Buyn moet zijn de Bruyn.

Blz. 4. Mechtilde van der Woerden, moet zijn „van der Waarden."

Blz. 5 Maria van Dam- „1835" moet zijn „1885."

Blz. 6 laatste regel: „Neuilly sur Seine."

Blz. 11. In de noot staat „Kelzemans" moet zijn „Kelremans."

Blz. 13. laatste regel staat: „Maria Theresia van den Haenen" moet zijn „van der Hoeven."

Blz. 14 staat „van den Bloever" moet zijn „van den Oever."

Blz. 21. Elisabeth Moeders moet zijn Elisabeth Vermeulen.

Blz. 24 staat: „In het begin der 16e eeuw is te Eindhoven gehuwd enz." moet zijn „in het begin der 17e eeuw enz."

Blz. 28. de van Starkenborchs moet zijn Stakenborchs De „van Starkenbroeks moet zijn „Stakenbroecks."

Blz. 29 „Warar" moet zijn: „Warnar."

Blz. 29. regel 7 van beneden „korth" moet zijn „horth."

Blz. 31. „Odansberg" moet zijn „Odesberg."